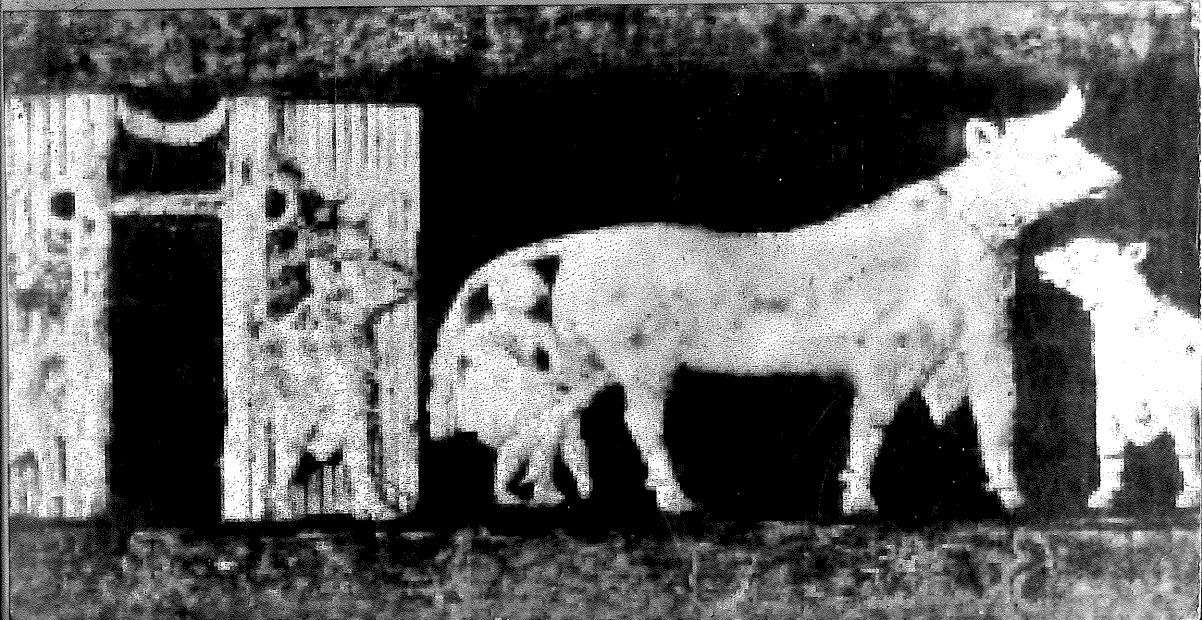

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI
ANKARA ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

5 TÜRKİYE SÜTÇÜLÜK KONGRESİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ZİRAAT FAKÜLTESİ
MÜHÜR

TMMOB
ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ZİRAAT FAKÜLTESİ

21 Mayıs Dünya Süt Günü Nedeniyle

TÜRKİYE 5. SÜTÇÜLÜK KONGRESİ

20-21 MAYIS 1993

ANKARA

İÇİNDEKİLER

SAYFA

AÇILIŞ OTURUMU-Başkan: Prof. Dr. Y. Sabit AĞAOĞLU

- Mahir GÜRBÜZ	3
- Prof. Dr. Günal AKBAY	8
- Necmettin CEVHERİ	9
Açılış Bildirisi:	
- TÜRKİYE'DE SÜT ENDÜSTRİSİNİN OTUZ YILI	
Prof. Dr. Tümer URAZ	15

BİRİNCİ OTURUM- Başkan: Dr. Erol BARAZ

SÜT ÜRETİMİNE YÖNELİK POLİTİKALAR

- Süt Üretiminde Sorunlar ve Destekleme Politikaları	33
Prof. Dr. Sıddık GÖNÇ	
Doç. Dr. Gülderen OYSUN	
Doç. Dr. Erol ERGÜLLÜ	
- Süt Sığırı İthalinin Sorunları ve Süt Sığırı Yetiştiriciliğinin Teşviki	41
Doç. Dr. Numan AKMAN	
- Tartışmalar:	53
Turan EREN, Dr. Okan ALPAR, Prof. Dr. Gürol ERGİN	

İKİNCİ OTURUM-Başkan: Prof. Dr. Mustafa METİN

SÜT SANAYİİNE YÖNELİK POLİTİKALAR

- Süt Sanayiinde Teknolojik Düzey ve Geliştirme Politikaları	61
Doç. Dr. Metin ATAMER	
Doç. Dr. Celalettin KOÇAK	
Doç. Dr. Atilla YETİŞMEYEN	
Y. Doç. Dr. Abdi KARACABEY	
- Süt Sanayii Yatırımlarına Yönelik Teşvikler	69
Prof. Dr. Hasan YAYGIN	
- Tartışmalar:	83
Prof. Dr. Mustafa ÜÇÜNCÜ, Dilek ÜLGÜRAY, Engin AKSOY	

ÜÇÜNCÜ OTURUM- Başkan: Cevdet ZIRHLI

SÜT ÜRÜNLERİNDE PAZARLAMA SORUNLARI

- Süt Ürünleriyle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Sorunlar.....97
Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ
Dr. Şefik KURULTAY
- Dış Ticaretle ve AT ile İlişkilerde Süt ve Süt Ürünlerinin Yeri.....107
Erol EREN
Fatih ÖZCAN
Kemal TOKUÇ
- Tartışmalar:.....123
Doğan VARDARLI
Nureddin İREN
Prof. Dr. Mustafa METİN

DÖRDÜNCÜ OTURUM- Başkan: Prof. Dr. Emel SEZGİN

SÜT TÜKETİM SORUNLARI

- İçme Sütü Tüketiminin Artırılması ve Okul Sütü Programları.....135
Zeynep Arabacıoğlu ÖZBİLEN
- Süt Ürünleri Yönünden Tüketici Eğilimleri149
Prof. Dr. Atilla KONAR
Dr. Mehmet GÜVEN
Y.Doç. Dr. Cahide YAĞMUR
- Tartışmalar:.....163
Ayşe AKMAN, Songül BEKTAŞ, Prof. Dr. Ergün ÖZALP

AÇIK OTURUM- Başkan: Sadullah USUMI

TÜRKİYE SÜT ENDÜSTRİSİ KURUMUNUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ.....181

- Katılanlar: Ali Zafer TACIROĞLU, Güven ERDAL, Ahmet ARSAN, Ata ÜNVER,
Prof. Dr. Tümer URAZ

AÇILIŞ OTURUMU

Başkan:

Prof. Dr. Y. Sabit AĞAOĞLU

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanı

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Mahir GÜRBÜZ

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı

Prof. Dr.Günel AKBAY

Ankara Üniversitesi Rektörü

Necmettin CEVHERİ

Tarım ve Köyşleri Bakanı

AÇILIŞ BİLDİRİSİ

TÜRKİYE'DE SÜT ENDÜSTRİSİ'NİN OTUZ YILI

Prof. Dr. Tümer URAZ

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Süt Teknolojisi Bölümü Başkanı

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Mahir GÜRBÜZ

TMMOB Ziraat Mühendisleri

Odası Başkanı

Türkiye'nin tarıma dayalı ekonomiden-sanayi ve hizmetlere dayalı ekonomik yapıya dönüşme çabası içinde ya da köylü toplumdant-kentli topluma geçiş aşamasında bulunduğu saptaması, hemen her kesim tarafından paylaşılan bir görüş niteliği taşımaktadır. Kalkınmanın sanayileşmeyle eş anlamlı olduğu nitelmesi, hemen herkesce benimsenen bir yaklaşım özelliği göstermektedir.

Tanımlamaya çalıştığım bu anlayışlar, doğal olarak kalkınma senaryolarının sanayileşme ve daha da ötesi teknoloji ve bilgi devrimi doğrultusunda geliştirilmesi zorunluluğunu da, beraberlerinde gündeme getirmektedirler.

O nedendir ki, günümüzün toplumu, bilginin eyleme geçirilmiş formu olan teknolojinin, dahası etkili, üretici ve değiştirici bilgi sistemlerinin, çarpıcı egemenliğini yaşamaya başlamıştır. Korku dengelerinin yerle bir olduğu, duvarların kalktığı, paktların yıkıldığı, çatışma ve zıtlasmacı blokların demokratik uzlaşma platformunda buluştukları ve daha önemlisi bilginin tek belirleyici olduğu, iletişim devriminin göz kamaştırıcı sonuçlara ulaştığı ikibinli yılların evreninde, Türkiye'nin bu genel değişim dinamiğinin etkisinde kalmaması mümkün değildir. Globalleşmenin ya da küreselleşmenin, ekonomilerde entegrasyonu kaçınılmaz kıldığı bir toplumsal konjonktürde, ülkemizin bu genel ve ortak sürecin dışında kalması imkânı da yoktur.

Ne var ki, dünya ölçeğinde genellik gösteren bu gelişme stratejilerinin, öngörülen değişimleri gerçekleştirebilmeleri, genel koşullarla ülkelerin özel koşullarını birlikte değerlendirmeleriyle, yakından bağlantılıdır. Sektörlerin dengeli bütünleşmesi ve sektörler rekabeti yerine, yekdiğerini desteklediği bir entegrasyon olması gereken kalkınma, kanımca genel gelişim çizgisinin izlenmesi yanında, ekonomilerin ve toplumsal yapıların özel koşullarının da gözetilmesiyle yakından ilgilidir.

Türkiye'nin kalkınmasında tarım, işte bu nedenle son derece önemlidir ve belirleyicidir. Ülkemizin kalkınmasını ya da genel anlamda sanayileşmesini öngören senaryoların, işte bu nedenle tarımı göz ardı etmeleri mümkün değildir.

Çünkü, ekonomik ve toplumsal nitelikli bir çok objektif gerekçe, tarımı Türkiye için vazgeçilemez kılmaktadır. Çünkü, satılabilir sanayi malı üretmek durumunda olan Türkiye, bu dinamiği büyük ölçüde tarımdan sağlayacağı girdilerle, hammaddeyle sürdürmek zorundadır. Çünkü imalat sanayiimiz önemli oranda tarıma bağlıdır, sanayi malının çok önemli bir pazarını tarım kesimi oluşturmaktadır. Bugün bile ihracatın yapısı yarıdan fazla oranda tarımla bağlantılıdır. Ve çünkü "ölümden önce açlığın korkusunu duyan" insanoğlu, ikibinli yılların eşiğinde de, çok ciddi beslenme ve açlık sorunlarıyla yüz yüzedir. Ve Türkiyemiz korkunç artmakta olan nüfusu nedeniyle, insanını insanca besleme gereğinden ötürü, kendisine yetecek

besini üretmeyi, işte bu tarım kesiminden sağlamak durumundadır. Bırakınız kendine yeten yedi ülkeden birisi olmayı, bir çok besin ve özellikle hayvansal besinler bakımından önemli yetersizlik içinde bulunan Türkiye, toplumunun sağlıklı geleceği için, bu kesimin üretimine, açıkça muhtaçtır.

Bir kaç örnekle özetlemeye çalıştığım, bu vazgeçilmezlik misyonu, kuşkusuz bu ülkenin tarım toplumu olarak kalması ve yalnızca tarıma mahkum olması anlamına gelmemektedir. Tersine yaşamsal değerli özellikleri yüzünden, ekonomideki belirleyiciliği sürmekte bulunan tarımın, ekonomik gelişme ve toplumun sağlıklı geleceği için, gelişmesini, değişmesini, hatta bir sanayi niteliğine dönüşmesini, zorunlu kılmaktadır. O nedenledir ki, günümüzde artık "Sanayi mi, tarım mı?" türünden tartışmalar anlamsızlaşmıştır ve o yüzdendir ki ülkemizde de tarımın yaşadığı sorun yalnızca kendisinin değil, aynı zamanda sanayinin de sorunudur ve bu sorunun aşılması, tarımın da her anlamda sanayi haline dönüşmesiyle mümkündür.

Türkiye tarımı, bugün yaşadığı çok yönlü açmazlarına rağmen, süreç içerisinde nitel ve nicel son derece önemli değişim ve gelişimleri de yaşamıştır. Cumhuriyetin başlangıcında, öz tüketimi için üreten, girdi ve teknoloji kullanamayan ve tek ürün yetiştiren geçimlik işletme yapısı, bugün pazar için çeşitli ürün yetiştiren, girdi ve teknoloji kullanabilen ve tüketim kalıbı kentlileşen bir niteliğe dönüşmüştür.

Bu sürece bağlı olarak üretim çok önemli büyüme boyutlarına ulaşmıştır. Uzun yıllar, kullanılabilir toprakların genişlemesiyle bağlantılı biçimde ortaya çıkan üretim büyümesinde, özellikle altmışlı yıllardan sonra tarımsal teknolojinin kullanılması belirleyici olmuştur. Yapısal değişimle paralel yürüyen üretim artışı gerek bitkisel gerekse hayvansal üretim dallarında çok önemli katma değer yükselişlerini yaratmıştır. Örneğin, son kırk yılda üretim buğdayda yedi, bakliyatda altı, şeker pancarında onaltı, ayçiçeğinde onyediyedi, pamukta iki, yumurtada, sütte üç kat düzeyinde, büyümüştür.

Görüldüğü gibi tanımlayıcı ve belirleyici bir kaç verisini özetlediğim bu büyüme sürecinde, hayvancılık ürünleri değişim trendi, bitkisel ürünlere göre geri kalmıştır. Üretim ölçeği açısından geçerli olan bu farklılaşma, daha anlamlı bir gösterge olan birim başına verimler açısından da geçerlidir. Bu farklılaşma nedeniyledir ki, tarımsal üretimde bir gelişmişlik göstergesi olan, değer bazında bitkisel üretim-hayvansal üretim payları, hayvancılığın lehine değişmemiştir. 1950 de % 36.9 olan hayvancılık payı, 1990 da artarak bir yana % 35.1 e düşmüştür. Oysa gelişmiş ülkelerde bu oran yüzde altmışlar dolayında seyretmiştir. Bir başka veri geçerli kılındığında ise son on yılda süt üretiminin yılda % 4.3; et üretiminin ise yılda % 3.32 düzeyinde, yani nüfus artış hızının biraz üzerinde gerçekleştiği, anlaşılmıştır.

Son kırk yılda nüfusu yaklaşık üç kat artan bir ülke için, süt üretiminin de aynı ölçüde büyümüş olması, önemlidir ama yeterli değildir. Çünkü bu toplum, bugün bile süt dahil hayvansal besin tüketimi bakımından, çağdaş ölçütlerin çok gerisindedir. Çünkü nüfus artışı hayvansal ürün büyümesine yakın olan toplumumuz, hayvansal besin tüketimi açısından, çok ciddi yetersizlik içindedir, insanlarımız örneğin Avrupalıların yaklaşık üçte biri ile yetinmektedirler.

Belirleyici kimi boyutlarını vermeye çalıştığım hayvancılığa, artık öncelik vermek, gelenekseli aşan bir ivme kazandırmak, gerek ekonomik gerekse toplumsal gerekçelerden ötürü, kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Hayvancılık, tarımın katma değeri en yüksek üretim dallarının başında gelmektedir. Toplumumuzun sağlıklı geleceği için hayvansal besin üretimi ve tüketimi nitel ve nitel anlamda gelişmek zorundadır. Ortadoğu'dan Türk Cumhuriyetlerine, Mısır'dan-Hindistan'a kadar bir çok pazarda, hayvancılık ürünlerimiz için, önemli ihracat şansımız vardır ve devam edecektir. Özetle sayısı artırılabilir bir çok objektif gerekçe, Türkiye hayvancılığının öncelikle ivedilikle ciddi bir değişim ve atılım sürecine sokulmasını gerektirmektedir. Potansiyel anlamda geçerli olan bu temellerin yanında, sektörün son yıllarda adeta gözden çıkarılması anlamına gelen politikalar nedeniyle de bu değişim ve atılım, ayrıca zorunlu hale gelmektedir. Bugün başlayacak olan Beşinci Sütçülük Kongresi, işte bu doğrultuda düşünce geliştirme, sorunları sorgulama, neden-sonuç ilişkilerinden hareketle, çözümleyici somut yaklaşım ve politikaları, tartışmak amacıyla düzenlenmiştir.

Sütçülük aslında hayvancılıkla özdeş bir uğraştır. Süt üretimi hayvancılığın belirleyici dinamiğidir ve etten deriye, yapağıya kadar diğer üretim dallarının maddi temelidir. Süt üretmeden et üretmek mümkün değildir. O nedenle, adı "Sütçülük" de olsa bu çalışma, hayvancılığımızı bütünüyle sorgulayıcı bir misyonla yüklü bulunmaktadır. O yüzden, konunun salt teknik boyutla ele alınmak yerine, ekonomik ve toplumsal boyutların bütünlüğü ile değerlendirilmesi gerekli bulunmuştur. Tüm gelişmelere rağmen, sütçülüğümüzün çözüm bekleyen bir dizi sorunu, bugün de söz konusudur. Süt üretiminin sorunları vardır, sütün işlenmesinin, değerlendirilmesinin sorunları bulunmaktadır. Süt ve ürünlerinin iç ve dış pazar açmazları vardır, süt tüketiminin sorunları bulunmaktadır, sütü üreten insanlarımızın sorunları vardır. Ortalama işletme genişliğinin 51.6 dekara düştüğü, köylü ailesi başına ortalama 3 sığır ve 11 koyunun bulunduğu, adeta küçülmüş bir yapıyla, hayvancılığın da, sütçülüğün de atılım sürecine sokulması, kolay değildir. Gelişmiş ülkelerde sığır laktasyon verimleri 5-6 ton düzeyinde seyrederken, Türkiye popülasyonunun verimi 1 ton civarını aşamamıştır. Altıncı planda süt üretimi için öngörülen yıllık artış % 5.5 iken, son on yıl artışı ortalama % 4.3 düzeyinde olmuştur. Bu veriler göstermektedir ki, Türkiye Sütçülüğünde önemli verim sorunu, önemli üretim ölçeği sorunu, bugün de geçerlidir. Üretilen sütün yaklaşık % 40'ı sağlıksız koşullarda mandıralarda ve ancak % 10 u modern denilebilecek tesislerde işlenmektedir. TSEK pazarın ancak % 2.4'ünü denetleyebilmektedir ve 1 milyon ton civarında süt sokak satıcıları eliyle pazarlanmaktadır. Bu tablonun, ülkemiz süt işletme ve değerlendirme sanayiinin büyük ölçüde ilkel koşullara bağlı olmasından başka bir anlamı yoktur. Sütün katma değerinin yükseltilmesi, toplumun sağlıklı süt ve ürünü tüketmesi isteniliyor ise bu sanayi dalının teşvikinden, özendirilmesinden başka bir yol yoktur.

Üreticiden bugün yaklaşık 3000 TL. na çıkan süt, tüketiciye kamu kuruluşları eliyle yaklaşık 6.000 TL. civarında, özel kuruluşlar eliyle ise çok daha fazla fiyatla, ulaşmaktadır. Süt üreticisi hak ettiğinden çok daha az fiyatla yetinmek durumunda kalmaktadır.

1991 Tarım sayımının son yayınlanan verilerine göre 13.246.898 baş sığırı, 42.202.886 baş koyunu, 14.506.682 baş keçisi ile OECD ülkeleri içerisinde sayısal anlamda üçüncü sırayı alan Türkiye, ne yazık ki süt ve ürünleri bakımından, süreç içerisinde net ithalatçı konuma getirilmiştir. Örneğin, 1992'de 50.821 litre sıvı formda süt ve krema ihraç edilirken, 273.082 litre ithal edilmiştir. 354 ton tereyağı ihraç

edilirken 7.500 ton ithal edilmiştir. 2384 ton peynir ihraç edilirken, 6264 ton peynir ithal edilmiştir. 1990 da 8.049.827 dolarlık süt ve ürün ihracına karşılık, 17.472.139 dolarlık ithalat, 1991 de 6.895.665 dolarlık ihracata karşılık 17.601.127 dolarlık ithalat yapılmıştır. Bu dalda ihracatın ithalatı karşılama oranı 1990-1991 de % 50 düzeyinde seyrederken, 1992 de % 30'un da altına düşmüştür.

Hiç kuşkusuz, toplumumuzun bu ürünlere talebi yükseliyor ise ve bu talep yerli üretimden yeterince karşılanamıyorsa, ithalat kaçınılmazdır ve kuşkusuz ekonomilerin entegrasyonu yerli üretimleri olan malların da ihracı yanında, ithalatını da gerektirebilmektedir. Fakat bir hayvancılık ülkesi diye bilinen Türkiye'nin sattığından daha çok süt ve ürünü ithal ediyor duruma düşmesi, o üretim dalının ne ölçüde olumsuz koşullara sürüklendiğini ve insanlarımızın hayvansal besin ihtiyacının, artık yerli üretimle karşılanamaz noktaya getirildiğini, göstermesi bakımından, acıdır, hattâ vahimdir. Nitekim, tüketimle ilişkin kimi veriler de bu olumsuzluğu, ayrıca kanıtlamaktadır. Fransa ve Almanya kişi başına yılda ortalama 20 Kg. peynir tüketirken, bizim insanımız 8 Kg. peynirle yetinmektedir. Hattâ Sayın Profesör Ayşe BAYSAL'ın yaptığı bir araştırmaya göre süt-yoğurt tüketimi günde 79 gramdan 69 grama, peynir tüketimi 24 gramdan 23 grama gerilemiş bulunmaktadır.

Kısacası, gelineen noktada süt üretimimiz yetersizdir. Süt ve ürünleri bakımından dışa bağımlılık giderek artmaktadır ve insanlarımız bu besinlerin tüketimi açısından yetersizlik içerisinde. Tanımlayıcı bir kaç boyutunu anımsatmaya çalıştığım sorunlar demeti, bu Kongrede her yönüyle ve sistematik biçimde ele alınacaktır. Üretim politikalarından-ürün işleme ve değerlendirme mekanizmalarına, teknoloji kullanımı yaklaşımlarından-pazarlama ve tüketim sorunlarına, konunun her boyutu bilim ve teknik potasında sorgulanacaktır. Bu sektörde, ilk üretici, sanayici, pazarlamacı, teknokrat ve tüketici olarak rolü bulunan her kesimin görüşleri, demokratik ve çoğulcu bir platformda sergilenip, değerlendirilecektir.

Daha önce sütçülük konusunda dört kez kongre düzenleyen Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Süt Teknolojisi Bölümümüzün, bu kez Oda'muzla ortak çalışmayı gerçekleştiren anlayışlarını, meslek örgütünün sahiplenilmesi ve Oda'nın meslek toplumunda edindiği konum açısından, son derece sevindirici buluyoruz, mutlulukla karşılıyoruz. Başta Bölüm Başkanı Prof. Dr. Sayın Tümer URAZ olmak üzere, çalışmayı planlayan, örgütleyen tüm meslektaşlarımıza, tüm emeği geçenlere ve tüm katılımcılara şükranlarımızı sunuyoruz. Sözlerimi tamamlamadan, giderek vahim boyutlar kazanan, trajik niteliğe dönüşen ve saygıdeğer mesleğimiz açısından çok ciddi prestij ve hattâ onur sorunu haline gelen, ziraat mühendisliği öğretimi ve istihdamına ilişkin çok kısa bir değerlendirme yapmak istiyorum.

Bunu, sorumluları ve sorunları çözmekle yetkili ve ödevli olanları bir kez daha duyarlılık göstermeye çağırma anlamında gerekli görüyorum. Türkiye tarımının gelişmesine damga vurmuş ziraat mühendisliği mesleği, yüksek öğretimde yaşanan süreç nedeniyle, bugün son derece ağır bir işsizlik dramıyla karşı karşıyadır. Sorun sanıldığından da ağırdır ve şu anda oniki onüçbin insanımız işsizdir. Bu sayı iki ay sonra yirmibir bine varacaktır.

Bu ağır tabloya rağmen, örneğin 1992-1993 öğretim yılında oniki ziraat fakültesine, yirmüç tıp fakültesi kadar, ya da hukuk fakültelerine alınanın iki katı, eczacılık, diş hekimliği ve veteriner fakültelerine alınanın altışar katı kadar öğrenci alınmıştır. Mevcut fakültelerin bölümlerinin Ankara'da, Ege'de, Çukurova'da, Atatürk'de

olduğu gibi 12 bölüme çıkması ile kontenjan rahatça on bine, parlamentoca geçtiğimiz yıl çıkarılan kanunla açılmaları öngörülen sekiz fakültenin devreye girmesiyle ise yılda onbeş yirmibine ulaşacaktır.

Ziraat mühendisliği aranan değil, istenilmeyerek, rastlantıyla edinilmiş bir meslek haline getirilmiştir. Bu tablo mesleğimiz açısından incitcidir, acı vericidir, onur kırıcıdır. Bir saygıdeğer mesleği bu konuma sürüklemeye kimsenin hakkı yoktur, olmamalıdır. Bu hazin duruma daha fazla sessiz kalınmamalıdır. Bakanlarımız, rektrlerimiz, dekanlarımız dahil etkili, yetkili ve sorumlu herkesi, zaman yitirmeden sorunu sahiplenmeye, ortak çözümleri oluşturmaya çağırıyoruz.

Sorunun bir kamu istihdamı sorunu olmadığını, esasen devletin böyle bir yükümlülüğü olmadığını da biliyoruz. Tarım ve Köyişleri Bakanımız sayın Necmettin CEVHERİ'nin, yakın ilgilerini, çözüme yönelik içtenlikli çabalarını saygıyla izliyoruz. Bakanlığın mevcut 900 kadrosuna açıktan atama yapılması talebini, Sayın Bakanımızın ısrarlı çabalarına rağmen, aylarca-yanıtsız bırakan ve sonulandırmayan Maliye ve Gümrük bakanlığının duyarsız tavrını, protesto ediyoruz. Bugüne kadar demokratik sorumluluğunun bilinciyle davranan meslek topluluğumuzun, daha fazla sessiz kalmayacağının da, bilinmesini istiyoruz.

Bir tarım uğraşı olan Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, mutlaka, kesinlikle ivedilikle ziraat mühendisi istihdam etmelidir. Bugün bir tek tarımcının görevli olmadığı, ama bütünüyle tarım hizmeti olan Orky rgt, her biriminde ziraat mühendisi çalıştırmalıdır. Ziraat Bankasına ve diğer finans kuruluşlarına sunulan, tarımsal nitelikli projelerde ziraat mühendisi katkısı ve yetkili imzası, ön koşul olarak aranmalıdır. Ziraat Bankası ve diğer finans kuruluşlarının proje karşılığı verdikleri yatırım kredilerinin kullanılmasında, ziraat mühendisi istihdamı koşul sayılmalıdır. Banka, girişimci ziraat mendislerine gayrimenkul ipoteği aramadan, projeyi teminat sayarak kredi vermeli, hazine arazileri meslektaşlarımıza tahsis edilmelidir. Oda'mız önerisiyle çıkarılan zirai mücadele ile ilgili iki yönetmelik uygulamasında olduğu gibi, gübre, yem, fide, fidan, tohum üretimi ve sertifikasyonu konularında da, acele yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

Sorunun bu boyutlara varmasının temelinde yeni fakülte açılması ve en az onun kadar bölüm sayılarının artırılması vardır. Bugün hiç bir mühendislik dalında 12 bölüm yoktur. Her bölüme ayrı kontenjan verildiğinden, her bölüm bir fakülte niteliğine dönüşmüş bulunmaktadır. Bölüm sayıları, kesinlikle azaltılmalıdır. Mevcut fakültelerde yeni bölümler açılması kesinlikle önlenmelidir. 3837 sayılı kanunla açılmaları öngörülen sekiz fakülte, başka fakültelere dönüşmek üzere kapatılmalı, bu mümkün değilse açılmaları ileri tarihe ertelenmelidir. Bir kaç doğrultusunu özetlediğim, çözüm yaklaşımları için, tüm yetkili ve sorumluları ilgiye, duyarlılığa, göreve çağırıyoruz.

Sayın Başkan, değerli konuklar, değerli meslektaşlarım; A.. Ziraat Fakültesi ve Ziraat Mühendisleri Odası tarafından ortaklaşa düzenlenen 5. Türkiye Sütçülük Kongresinde bulunmanın gururunu taşıyorum.

İlki 1974 yılında yine A.. Ziraat Fakültesi Süt Teknolojisi Bölümünün önderliğinde yapılan bu kongrelerde, ülke sütçülüğünün üretimden tüketime kadar tüm aşamalarda karşılaştığı ekonomik ve teknik sorunlar kapsamlı bir şekilde ortaya konulmakta, tartışılmakta ve üzüm yolları önerilmektedir.

Bu kongrede de konunun detaylarına ayrıntılı bir şekilde girilerek her safhada uygulayıcı ve yöneticilerin önemli katkılarıyla konuların bütünlük içinde aydınlatılması mümkün olacaktır.

Kongrenin hazırlanışında emeği geçenlere, tebliğleriyle katkılarda bulunanlara, tartışmalara katılarak daha etkili sonuçların alınmasında yardımcı olanlara huzurlarınızda niversitem adına teşekkürü bir borç biliyorum.

Fakültemiz, kuruluşundan bu yana konuya ilişkin çalışmalarını yadsınmaz bir etkinlikle günümüze kadar getirmiştir. Nitekim, konunun önemi nedeniyle 1968 yılında Süt Teknolojisi Bölümü kurularak daha da ihtisaslaşmaya gidilmiştir. 1972 yılından beri mezunlar veren bölümümüz, süt teknolojisi dalında yetişecek ziraat mühendislerinin, gelişen bilim ve teknolojinin gereksinimlerine göre eğitilmelerine büyük önem göstermektedir.

Mezunlarımızın çalıştıkları yerlerde gösterdikleri başarılar bunun en büyük, güzel kanıtı olmaktadır.

Bu görüşlerle, Türkiye 5. Sütçülük Kongresinin Türkiye stlğne yeni ışıklar getirmesi ve başarılı olarak sonuçlanması ve sonuçların Türk süt üreticisine, sanayicisine, pazarlayıcısına ve tüketicilere yararlı şekilde uygulanması dileğiyle hepimizi niversitem adına saygıyla selâmlıyorum.

Sayın Başkan, Sayın Rektörüm, değerli hocalarım, değerli dinleyenler, sayın bakanlarım, değerli konuşmacılar, sevgili konuklar; hepimizi sevgiyle ve saygıyla selâmlıyorum.

Herşeyden önce Sayın Oda Başkanımızın burada işaret ettiği noktadan, bu toplantının üniversitemizle odamızın birlikte tertiplemiş olmasından duyduğum memnuniyeti, bu kürsü de dahil bir çok defalar ifade ettiğim umudu gerçekleştirdiği için, ona işaret ederek maruzatıma başlamak istiyorum.

Gerçekte katılımcı demokrasinin gerekleri yerine getirilirken, daha doğrusu getirilmek mecburiyeti yerine getirilirken işte bizim bugün burada yaptığımız gibi hep beraber ülkenin meselelerine, insanlarımızın meselelerine, hatta hep beraber insanlarımızın beslenmesine esas olan alanlara kadar bu işbirliğinin uzanması şarttır. Bu göreve geldiğim günden itibaren Sayın Rektörüm ve Sayın Dekanım şahittirler ki, daima bizi yanınızda bilin, arkanızda bilin, ne isterseniz idareler sizlere getirmek, sizlere onun imkânlarını hazırlamak zorundadırlar dedik. Çünkü, artık bugün bilim, klasik kuvvetler ayırımının yani toplumları idare eden siyasal yapıların arasında dördüncü kuvvet olarak yerini almıştır; yasamanın, yürütmenin, yargının yanında bilimsiz bir dünya artık düşünülemez, onun için her şeyi birlikte yapmamızın isabetini ben burada işaret ederek sözlerimi sürdüreceğim.

Dünya artık çoğulcu demokrasinin sınırlarını aşmıştır, çoğulcu demokrasinin bir yerde statik olan yapısı, durgun ve dingin olan yapısının katılımcılıkla bir dinamik yapı içinde, bir dinamik yöntem veya oluşum içinde götürülmesi kesin bir zorunluluktur. Yoksa, bizim bugün burada söylediğimiz fakültelerimizin yetiştirdiği insanlar, o insanlara yükledikleri o çok büyük değerler, varlıklar kendi içerisinde kalmaya bir yerde mahkûm olur, değerli başkanımızın söylediği gibi. 10 bin tane, önümüzdeki yıllarda 20 binlere dayanacak olan ziraat mühendislerimizi, toprak bilimcilerini toprağa götüremediğimiz sürece biz büyük bir kayıp içerisinde sayılmalıyız. Kayıp, insanlığın en değerli şeyi olan beyin gücünün kaybı olur. Onu taşımak zorundayız.

Bütün imkânlarımızla çalışıyoruz. Karşı karşıya bulunduğumuz yapısal güçlükler; Sayın Başkanın söylediği gibi, işletme büyüklükleri 50 dekara, hayvansal işletme büyüklükleri 5-10 baş küçük, 3-5 baş büyük hayvandan oluşan işletmeye dönüşmüş veya o şekilde yaşayan bir toplumda bilimle istediğiniz şekilde toplumunuzu ve toplumunuzun ekonomik yapısını bütünleştirmek imkânında daima güçlüklerle karşılaşsınız.

Süte gelirsek; süt ve hayvancılıkla ilgili olarak; bakanlıkta yaptığımız ve ödül dağıtım şeklindeki bir törende ifade etmiştim, belki de biraz duygusal bir ifadeydi. Süt, sadece buradaki bu Hitit fresklerinde ifade edildiği gibi, çok güzel anlatıldığı ve anlamlı bir şekilde buraya konmuş olduğu gibi 2 bin yıllık bir tarihe sahip değil, insanlıkla başlıyor. İnsanoğlu daha dünyaya gözlerini açmadan kendisini dünyaya getiren aziz varlığın göğsüne uzanıyor orada bir şey arıyor, işte orada aradığı bu süt. Süt, insanlıkla başlıyor ve öyle olması lâzım, o anlamının ve öneminin içerisinde bu uğraşının her alanında bulunan sizler gibi değerli bilim adamlarıyla, ida-

relerimizle ve meslek kuruluşlarımızla hepimiz bu gerçeğin etrafında toplanarak, bu gerçeğin bize gösterdiği hedeflere yönelmiş olarak kendi kendimizi düzenlemek zorundayız. Ben idare olarak öyle olduğumuz kanaatimi başından beri, bu göreve geldiğim günden gittiğim güne kadar inanarak ifade edeceğim ve ifade etmeye de devam edeceğim.

Bu düşünceyle bizim Sayın Başkanın, geçtiğimiz yıllar içinde ihmale uğramış olması dolayısıyla sıkıntılarla karşı karşıya bulunduğunu ifade ettikleri hayvancılığımızı olabildiği kadar devletimizin bize sağladığı imkânların elverdiği sınırlar içinde geliştirmek için, daha ziyade şu aşamada besi hayvancılığına yönelik projelerimiz oldu, faizsiz kredi. Mesele sadece bir faizsiz kredi meselesi değildir, yani sadece bu destekle, olayı sosyal ve ekonomik yapısıyla topluma mal etmediğimiz sürece sadece Sayın Başkanın da söylediği gibi, devletin sürüklemesiyle götürebileceğimizi sanırsak yanlış bir varsayım içinde oluruz.

Türkiye 260 milyon dekar tarımsal arazisinde bu uğraşı sürdüren bir ülke, çok rahat 26 bin ziraat mühendisinin çalışması lâzım, 10 bin dekara bir ziraat mühendisi düşer ki, dünya ölçülerinin altındadır; ama gözümüzün önünde bulunması gereken bir husus, ki Sayın başkan da işaret etti, bu 260 milyon dekar arazinin sadece 3 milyon dekara devlet işletmelerinin elindedir, 257 milyon dekara vatandaşlar tarafından, özel yaklaşımlar, özel kriterler, yani ekonominin kendine mahsus özel ölçüleri içerisinde yürütülmektedir. İşte orada karşımıza işletmelerin küçüklüğü büyük bir mesele olarak çıkmaktadır.

Bakanlığın teşkilat kanunu halen Meclis gündeminin baş sıralarındadır. Sayın Müsteşarım da burada, o da bir üniversite mensubudur. Çalışmalarımızda hep, ne yapsak da bu insanları toprağı götürsek, daha doğrusu toprağı ihtiyacı olan bu insanlara kavuştursak diyoruz. Hep şöyle düşündüm, basit bir anlatım içinde arkadaşlarıma şöyle ifade ettim; bir küçük müessese, bir köşe başında gazete veya gazoz satan bir büfe dahi 10 yerden imzaları ikmal edilen bir ruhsata tabidir, ülkenin en kıymetli ve yerinin doldurulması mümkün olmayan toprakları hiç bir müsaadeye tabi olmadan işletilir, nasıl işletildiğini devlet bilmez. Bu, yapısal bir yanlışlıktır bana göre; ama yapısal oluşu da bizim kısa süreçler içinde halletme imkânındaki güçlüğü kabulünü bir mazeret olarak olmasa bile icabettirir.

Nereye götürüyüm ben bu 26 bin ziraat mühendisini veya 10 bin ziraat mühendisini, gitmesi lâzım. 5-8 dekarlık araziler üzerinde çalışan insanlara, sen bu uğraşını yaparken ziraat mühendisi veya veteriner kullanmak mecburiyetindedin dediğim zaman, iki tane ineğı veya 6 dekar arazisiyle çocuklarını zor geçindiren insandan ben neyi nasıl isteyeyim? Zaten burada hep söylüyoruz, Türkiye'nin nüfus dağılımındaki dengesizliğin, kalkınmışlığının ters orantılı olarak örneğı oluşunu ifade edişim bundan kaynaklanıyor. Toprakta yaşayan nüfusun durumunu hep kırık bir plak gibi döne döne söyledim, inanışım olarak tekrarlayacağım; toprakta yaşayan nüfusunun yüzde 40'ından fazlası, yani nüfusunun yüzde 40'ından fazlasının toprakta yaşadığı bir ülkenin kalkınmışlık çizgisi içinde olmasına bugünkü dünyanın hiçbir göstergesi işaret etmiyor. Herhangi bir ülke nüfusunun yüzde 40'ından fazlası toprakta yaşayacak ve o ülke kalkınmış olacak; yok böyle bir şey. Dünyadaki ülkelere bakınız, ne kadar geriye o kadar çok insan toprakta yaşıyor; ne kadar kalkınmışsa o kadar az insanı toprakta yaşıyor. Çünkü o zaman toprak bir ekonomik

varlık olmaktan çıkıyor, tarım ve hayvancılık; şu üzerinde dikkatle, zevkle çalıştığımız sütçülük de dahil bir ekonomik uğraş olmaktan çıkıyor, birer sosyal anlayış haline geliyor, bir maişet, bir geçim meselesi, bir yaşam tarzı oluyor, ama bir ekonomik biçim olmaktan çıkıyor. Dünyada artık 5 dekarlık işletme büyüklüğü yok veyahut hayvancılık işletmelerinin küçüklüğü de 5-10 başa inmiş işletmelerde ekonomik ölçüler içinde bulunmuş olmak iddiası artık çok gerilerde kalmıştır.

1970'lerde Arizona'da bir besicilik işletmesini bize gezdirmişlerdi. 50 bin büyükbaşla sığırcılık yaptığını ifade etmişti. Şimdi 50 bin başla sığırcılık yapan insan veteriner de çalıştırır, ziraat mühendisi de çalıştırır. Adamın bugün bizim değerlerimizle 1,- 2 milyar lira olan dozerlerini gördük orada, meralarda maki cinsi bitkileri söküp mera açıyordu. Bunu sadece 2 ineğiyle, yavrularının boğazını ıslatmak için iki keçi besleyen insanlarla, Değerli Başkanın söylediği gibi, hayvan popülasyonumuzun ifadesini yaparsak eğer, buna sadece kendimiz, o da kendi kendimizi aldatarak inanmış oluruz.

Türkiye'nin nerede 13 milyon büyükbaş hayvanı var? Adamın kendi evinin önünde o ölçüler içinde beslediği hayvanı, biz, ülkenin ekonomik varlığının içinde hesap edersek çok yanlış olur. Biz bile inanmıyoruz, kim inanır ki buna? Bu yapının düzeltilmesi lâzım; yani nüfusunun büyük kısmının toprakta yaşaması, toprağın üzerine bir nüfus baskısı getirmek suretiyle işletmeleri daraltmakta, küçültmekte ve ekonomik minimallerin altına düşürerek sizi, toprağı, Kanada gibi sanayi ülkelerinde de olduğu gibi, sanayinin yanında, ülkesinin değerli bir varlığı olan toprağı o zaman taşımak mecburiyetinde bırakıyor ve o toprakta yaşayan insanları da taşımak mecburiyetinde kalıyorsunuz. Çünkü o ekonomiye bir şey katmıyor. Başka ülkelerde 4 kişinin yaptığını 40-50 kişiyle yapıyorsunuz, insangücü kaybındasınız, ayrıca onları taşımak mecburiyetinde kalıyorsunuz.

Bir kere yine bu kürsüden söylemiştim, yüzde 40 nüfusun toprakta yaşadığı, yani yüzde 4'ünün yapması gerekeni yüzde 40 nüfusuyla yapan toplumu, siz o zaman rahatlıkla vücudunun üçte biri paralize bir insana benzetebilirsiniz ve benzetirsek de yanlış olmaz, gerçekçi olur. Bu gerçeği bilmemiz lâzım. Bu ne olur, bunu bir günde, bir ayda, bir senede bir yerden bir yere akıttıramazsınız, ama bunu da halletmediğiniz sürece kalkınmışlık sınırları içine girip, daha doğrusu kalkınmamışlık sınırlarından kurtulamayacağımızı da bilmemiz lâzım.

Tablo bu olmakla birlikte, burada birbirimize hepimizin bilmesi gereken birtakım gerçekleri anlatmak zorundayız, ama gerçeklere teslimiyet içinde olmak mecburiyetinde değiliz, daha doğrusu, gerçeklere teslim olmamak, gerçekleri bilmek, kabul etmek, fakat gerçeklerin içerisinde kendi kendimizi kaybetmemek mecburiyetiyle de karşı karşıya olduğumuzu bilmek zorundayız. Bunun içerisinden çıkacağız.

Hayvancılığımızı mutlaka geliştireceğiz. Hayvancılığımız, arızı birtakım sıkıntılara uğramıştır, dünyada tarımını korumayan hiçbir ülke yok, hem de ileri sanayi ülkeleri. Geçtiğimiz dönemde bunu yanlış anladık, liberalizmi de yanlış anladık. ABD ve Kanada'dan daha liberal olmaya kalktık. Birkaç ay önce Kanada'ya, dünyanın en kalkınmış, en liberal ve 7 sanayi ülkesinden birisine yaptığımız ziyarette, onların buğday meselelerini nasıl hallettiklerini sordüğümüzde, şunu öğrendik, 30 milyon ton buğday üreten bu ülkede üretici sadece yemlik buğdayını istediği kim-

seye satabiliyor; ekmeklik veya makarnalık niteliğindeki buğdayı sadece devletin gösterdiği yere satmak mecburiyetinde; bu durumda bir yerde ülkemizin demokratik yapısı itibariyle de doğrusu gurur duydum, bize bugün bir sıkıntı vermesine rağmen. Yani, tarımını başıboş, hayvancılığını başıboş, başka ülkelerin rekabetine terk edilmiş, ezilmeye mahkûm edilmiş olarak bırakan hiçbir ülke yok. Dünyanın en liberal ülkeleri dahil.

Amerika'ya bin yerden müsaade almadan bir sığırı sokamazsınız. Kanada'ya da, İngiltere'ye de sokamazsınız; ama biz açmışız kapıları, ucuz bulduğumuz iddiası, düşüncesiyle kendi üretim kaynaklarımızı kurutan bir sistemi olabildiğince yanlış bir düşünce içinde desteklemişiz ve götürmüşüz. Bundan kurtulmamız lâzımdır.

İtalya'dan ithal edilen şarap kamyonlarını rampalarda çevirip Fransız köylülerinin, şişeleri birer birer kırıp o asfalt yollarda akıttığını biliyoruz. Yanlış bir şey değildir bu. Ülkeler, kendi toplumlarına her şeyden önce borçlu olduklarını unutmamalıdır. Kendi toplumlarının ihtiyacı olan kaynakları herhangi bir şekilde dumura uğratan veya kurutan, - bizde olduğu gibi, hayvancılığımızda olduğu gibi- birtakım sistemleri eğer yanlış birtakım yaklaşımlar veya değerlendirmeler sonucu kabul edersek, işte bugün içine girdiğimiz sıkıntıya gireriz. Bunları aşacağız.

Değerli arkadaşlarım, tarımımızı koruyacağız, tarımımızı korumak mecburiyetindeyiz. Dünyanın bu ülkelerinin hiçbirisinden daha liberal değiliz, olmamıza da gerek yoktur. Kendi kaynaklarımızı kurutamayız, kendi kaynaklarımızı canlandırmak suretiyle ülkeyi zenginleştireceğiz.

Köylü dahi o yavrusuna sütü hesap eder, düşünür; bunun ne kadarını peynir ve yoğurda çeviririm pazara götürürüm de çocuklarımın üzerine bir basma alırım hesabını yapmak mecburiyetindedir. Zenginleşeceğiz, güçleşeceğiz ki, sütü de onunla birlikte içelim, onun katma değeriyle; burada daha önceleri de söyledim, hayvancılıktaki hâsıl olan katma değer, tarımın diğer alanlarındaki, yani bitkisel tarımdaki katma değer çok daha üstündedir. 3 ayda hasıl ettiğiniz bir kilo et, bir kilo buğdayın 20 misli değerindedir, bugünkü değerlerle. 40 bin lira et, 1900 lira buğday, verdiğimiz son fiyat; yani köylüye şapka atıran fiyat dahi bir kilo etin yirmide biridir.

İşte 1 kilo eti, bir kilo sütü hasıl etmek, onun tüketim alışkanlığını kurmak, süt gibi dayanıksız bir malın katma değer kazanmak üzere sanayi işlemlerinden geçmesine kadar kurulması gereken teknik zincirleri de kurmak suretiyle; üretimle tüketim arasındaki bağları canlandırma, sıcak tutma, ısıtma ve devlet ve toplum olarak tüm tercihlerimizle, yaklaşımlarımızda bunu geliştirmek ve ileriye götürmek zordurdayız.

Bu toplantıyı sonuna kadar takip etmek isterdim; fakat Sayın Başkanımıza da, Sayın Rektörümeye de, ifade ettim, mazeretimi kabul buyurdular, hattâ sıralarını lütfedip bana verdiler; Cenabı Hakk'ın rahmetine kavuşan Sayın Cumhurbaşkanımızdan sonra yeni bir takım oluşumlar içindedir ülkemiz.

Onların devam etmekte olan toplantılarından birine katılmak üzere izninizi şimdiden almış oluyorsam, bu toplantının büyük önemine, sizler kadar olmasa bile, inanç içerisinde olduğumu lütfen kabul ediniz. Arkadaşlarım, Sayın Müsteşarım ve diğer genel müdür arkadaşlarım, toplantıyı sonuna kadar takip edeceklerdir.

Biz, üniversitemizin ve meslek kuruluşumuzun birlikte yürüttüğü ve birlikte yürüttüğünü de burada saygıyla selâmladığımız bu olayın içerisinde idare olarak, bakanlık olarak bulunmak istediğimizi, bize düşen her görevi yapmayı değil, olayın içinde bulunmak istediğimizi ifadeyle saygılarımızı arz ediyorum. Teşekkür ediyorum.

TÜRKİYE'DE SÜT ENDÜSTRİSİ'NİN OTUZ YILI

Prof . Dr. Tümer URAZ

A.Ü. Ziraat Fakültesi

Süt Teknolojisi Bölümü Başkanı

GİRİŞ

Bu başlık altında, Türkiye'de son 30 yıl içindeki Süt Endüstrisinin durumu ele alınacak ve genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Çünkü, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana bir incelemeye gidildiğinde, süt endüstrisi ile ilgili en büyük yatırımların ve hızlı gelişmelerin bu süre içinde sağlandığına tanık olunmaktadır.

Sermayesinin tamamı devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nun bu süreçteki payı büyük olmuştur.

Bu tarihten önce, ülkemizde birisi Ankara'da diğeri de İstanbul'da olan yalnızca iki adet pastörize içme sütü fabrikası bulunuyordu. Hattâ, bunlardan Ankara Atatürk Orman Çiftliği'nde bulunanın kurulmasında UNICEF'in büyük katkıları görülmüştür. Oysa bugün resmi ve özel sektöre ait 33 fabrikada pastörize, 6 fabrikada UHT sterilize içme sütü üretilmektedir.

Onun için, Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nun doğmasıyla, süt endüstrisi hayatına bir hareket gelmiş, toplum böyle bir endüstrinin varlığını öğrenmiş, ürünlerini görmüş ve tatmıştır.

1953 yılında açılan ve 1977'ye kadar faaliyetini sürdüren İstanbul Süt Fabrikası yılda 3000 ton çiğ süt alım kapasitesine sahipti; ve Ankara Atatürk Orman Çiftliği tarafından işletiliyordu. Ankara'daki fabrika ise 18 000 ton süt/yıl kapasiteli olarak, 1957'de çalışma hayatına geçirildi. Bunların dışında, Ankara'da yıllık kapasiteleri sırasıyla 2 500 ve 3 000 ton olan İncesu ve Zaroğa fabrikaları da başta pastörize içme sütü olmak üzere yoğurt ve ayran üretiminde bulunuyordu. Bunların dışında, Kars ve Bursa'da kapasiteleri fazla yüksek olmayan (3 000 ton/yıl dolayında) iki süttozu tesisi daha faaliyet gösteriyordu.

Bir toparlama yapılırsa, bunlara ait toplam kapasitenin 32 500 ton/yıl olduğu görülür. Bununla birlikte, kuşkusuz bugün de olduğu gibi sayıları çok kabarık olan mandıra ve küçük kapasiteli işletmelerin peynir, yoğurt ve ayran gibi bazı ürünlerin elde edilmesindeki payı da söz konusu idi.

Türkiye'nin 1963 öncesi, en modern fabrikası Ankara Atatürk Orman Çiftliğinde bulunan Süt ve Mamülleri Fabrikasıdır. Günümüzde, kuruluş kapasitesini 3 katına katlayarak üretimini sürdüren bu fabrika, Ankarahlara pastörize içme sütü, yoğurt, ayran, dondurma, tereyağı ve çeşitli peynirleri sunmaktadır.

Otuz yıl öncesinin süt endüstrisini bu şekilde kısaca özetledikten sonra, bu güne kadar olan gelişmelere baktığımızda başlıca olarak şu durumu görmekteyiz.

GELİŞMELER

Aşağıdaki çizelge (Çizelge: 1), Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nun kurduğu ve yarattığı kapasiteleri göstermektedir.

Çizelge: 1 - Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu Fabrikalarının Yıllara Göre Açılışı ve Toplam Kapasiteleri.

Yıl	Sayı	Toplam	Kapasite
1968	4	59 400	Ton/yıl
1973	2	12 000	"
1974	3	18 000	"
1976	9	57 000	"
1977	10	90 000	"
1978	3	27 000	"
1979	1	7 500	"
1981	3	22 500	"
1982	2	15 000	"
1983	1	21 600	"
1989	1	15 000	"
TOPLAM	39	345 000	"
Kurum ortaklığı	5	35 000	"
TOPLAM	41	380 000	"

Çizelge incelendiğinde, ilk 4'ü 1968'de olmak üzere Kurum tarafından çeşitli yıllarda ve farklı sayılarda işletme açılarak toplam 380 000 ton/yıl bir kapasite sağlanmıştır. Bu toplama; Kurum tarafından sermayelerine değişik oranlarda ortak olunan Konya, Turhal, Bingöl, Polsan (Ankara) ve Doğanşehir (Malatya) fabrikaları da dahildir.

Gerçi, Kurumun malı olan fabrikalardan 4'ü bugüne dek kira, devir ve özelleştirme yoluyla elden çıkarılmıştır. Ama, çalışsa da, çalışmasa da, ülkeye kazandırılan kapasiteler olduğu için burada çizelgeye dahil edilmişlerdir.

Son 30 yıl içinde,yani 1963'ten sonra özel girişimci ve kooperatifler tarafından ülkemiz süt endüstrisine kazandırılan kapasiteler hakkında az öncekiler gibi sağlıklı değerler vermek maalesef pek mümkün olamamaktadır. Çünkü, özellikle 1960'ların sonundan itibaren kooperatif üyelerinin yurtdışına gönderilmelerine öncelik tanınması nedeniyle çok hızlı bir şekilde ve aşırı sayıda süt ürünlerini işleme-yeye yönelik kooperatifler kurulmuş, fakat bunların büyük bir bölümü tesislerini açmadan, bir bölümü de açıldıktan kısa bir süre sonra faaliyetini durdurma zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra benzer bir durumla, özel girişimciler tarafından açılan tesislerde de karşılaşmıştır. Bunlardan yalnız Pınar Süt ve Mamülleri Sanayii A.Ş., Mis Süt Sanayii A.Ş. ve Tikveşli A.Ş. gibi kuruluşlar varlıklarını koruyarak günümüze dek gelebilmişlerdir.

Kurulan diğer tesislerin önemli bir bölümü ise bir ya da birkaç kez el değiştirerek bugüne ulaşmışlardır. Tabii bunlardan da şu anda faaliyetini durdurmuş olanlar vardır.

Çizelge: 2'de, özellikle üçüncü beş yıllık planlı kalkınma döneminde (1973-1977), özel sektörün de UHT ve pastörize süt tesisleri kurma yönünde teşvik edilmesinden dolayı, bunlar tarafından açılan içme sütü üretimine yönelik fabrikalar ve kuruluş kapasiteleri bulunmaktadır.

Çizelge: 2 - Özel Girişim ve Kooperatifler Aracılığı ile Açılan Fabrikalardan Bazıları.

Kuruluş	Yıl	Kapasite
- Pınar Süt ve Mam. San. A.Ş.	1975	60 000 Ton/yıl
- Mis Süt San. A.Ş.	1978	48 300 "
- Ank. Süt ve Mam. A.Ş. (SÜTAN)	-	7 300 "
- Trakya Süt ve Mam. Fb.	-	18 000 "
- Engiz Süt ve Mam. Fb.	-	12 000 "
- Akyazı Yesütaş Süt ve Mam. Fb.	-	7 700 "
- Tikveşli Süt A.Ş.	-	82 000 "
- Disütaş (Mis Süt)	1985	123 000 "
TOPLAM		358 300 "
- 1 numaralı çizelge toplamı		380 000 Ton/yıl
- 2 " " "		358 300 "
- "Süt Teşvik Primi" alan 89 kuruluş toplamı		1 143 000 "
GENEL TOPLAM		1 881 300 "

Çizelgeden görüldüğü üzere, bu fabrikalara ait kuruluş kapasitelerinin toplamı 358 300 ton/yıl dolayındadır.

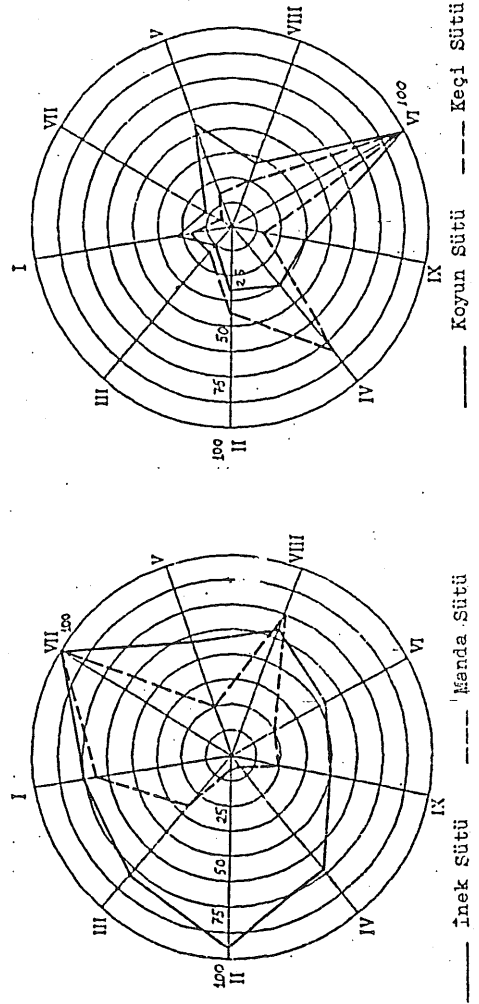
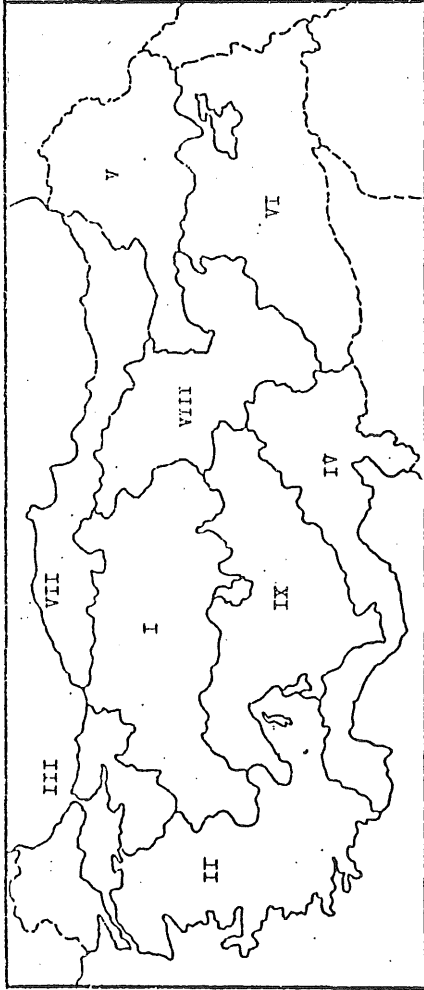
Bunun dışında, çeşitli peynirler ve bazı süt ürünlerini işleyen Sütaş, Yörsan, Mamsan, Söğütlü Süt ve daha birçok irili ufaklı kuruluş da bulunmaktadır. bunların varlığı ve kapasiteleri, birkaç yıldan beri sürdürülen "Süt Teşvik Primi" uygulamalarından öğrenilebilmektedir. Örneğin bu uygulamaların başladığı 1987 yılında yıllık kapasiteleri 2 500 ton ile 65 700 ton arasında değişen tam 89 kuruluş bu primden yararlanmıştı. Bunlara ait yıllık toplam kapasite ise 1 143 000 ton dolayında çıkmıştır. Bugün bu kapasitelerin daha da arttığı gözlenmektedir.

Buraya kadar anlatılan 3 grup kapasite toplandığında, Türkiye'de 20 yıla yakın bir süre içinde (1968-1989) 1 881 300 ton/yıl gibi bir "Süt Endüstrisi Kapasitesi"nin yaratıldığı göze çarpmaktadır. Bunun 1993'teki düzeyi, az önce de değinildiği üzere çok daha üst sıralarda yer almaktadır.

Burada hemen, şu sorular akla gelmektedir.

"Yaratılan bu kapasite gereği gibi kullanılabilen midir? Kullanılmıyorsa, bunun nedenleri nelerdir?"

Sanırım konumuzun asıl ağırlığını bu soruların yanıtları oluşturmaktadır.

Şekil 1. Türkiye'de Üretilen Çeşitli Tür Sütlerin Bölgelere Göre Dağılımı (1990)

SORUNLAR

Türkiye süt endüstrisinde son 30 yıl içinde oluşturulan kapasite, maalesef tam olarak doldurulamamakta, yani kullanılamamaktadır. Gerek devlet, gerekse özel ve kooperatifler sektöründe, oldukça önemli düzeylerde kullanılmayan ya da atıl kapasite söz konusudur.

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu Tesislerinde Kapasite kullanımının ortalama % 57, 19 işletmede ise % 20'nin altında yer aldığı söylenmektedir. Diğer sektörlerde ait kuruluşlarda bunun ne kadar olduğu hakkında güvenilir bilgi alınamamaktadır. Bu tür kuruluşlar, gerçek üretimlerinin yerine toplam kapasitelerini göstermekle yetinmektedirler. Açılışından beri sürekli çalışan fabrikalarda, kullanılan kapasitenin çok düşük olabileceği düşünülmemektedir. Devreye girme aşamasında olabilen düşük kapasite kullanımının, zaman içinde gerçek değerlere dek yükseltilebileceği muhakkaktır.

Ancak, bir yanda açılışından beri birkaç kez el değiştiren ve bu yüzden de bir türlü üretime geçemeyen tesisler düşünüldüğünde, diğer yanda da yıllardan beri faaliyete geçirilemeyen bir bölüm kooperatif tesisleri göz önüne alındığında bu kesimlere ait kapasite kullanımının çok yüksek olmayacağı sonucuna varılır. Hele, buna son yıllarda uygulanan süt teşvik primi dolayısıyla, işletme kapasitesini yüksek gösterme eğilimi de eklenirse, az önce çıkarılan sonucun, inandırıcılığı daha da artar.

Süt endüstrisinde, kapasite kullanımının düşüklüğüne neden olan faktörleri başlıca 7 grup altında toplamak mümkündür:

1- Hammadde yetersizliği

Türkiye'nin her yöresinde süt üretimi aynı düzeyde yapılamamaktadır. Bunda, iklim, coğrafi durum, arazi yapısı vb. birçok faktörün etkisi vardır.

Diğer yandan, süt fabrikaları için yer seçiminde, hammadde varlığının göz önüne alınması zorunluğu bulunmaktadır. Böyle bir seçimde ya o andaki, ya da belli bir dönem sonunda ulaşılmaması beklenen hammadde durumu göz önüne alınır.

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu fabrikaları için yapılan yer seçiminde, bu tür bir kurala uyulup uyulmadığına ilişkin olarak 1976 yılında Bölümümüzde gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçları ilginç bilgiler ortaya koymuştur. Elde edilen değerlendirmelere göre fabrikaların % 50'sinin yer seçimi hammadde durumu göz önüne alınmadan yapılmıştır. Tabii bu gruba giren tesislerin tümü, aradan bunca yıl geçmiş bile olsa, düşük kapasite ile çalışma durumundan kurtulamamışlardır. Burada o dönemlerin siyasal iktidarlarının etkili olduğu sanılmaktadır.

Aşağıdaki şekilde yer alan harita ve iki grafik, Türkiye'de üretilen inek, manda, koyun ve keçi sütlerinin tarımsal bölgeler arasındaki dağılımına bir açıklama getirmektedir. Burada, her türün en yüksek değeri 100 kabul edilmiş ve buna göre bir derecelendirme yapılmıştır.

Grafiğin incelenmesinden görüleceği üzere, inek sütünün bölgeler arasında daha dengeli bir dağılım gösterdiği, manda sütünün ise böyle bir durumu ortaya koymadığı anlaşılmaktadır.

Diğer yandan koyun ve keçi sütü üretiminde bölgeler arasında düzenli bir dağı-

lımla karşılaşılmamaktadır. Fakat bunun yanı sıra, koyun ve keçi sütü üretiminin Türkiye'de genellikle Güney bölgelerinde yapıldığı dikkati çekmektedir. İnek sütü üretimini gösteren soldaki grafiğe bakıldığında ise, bu sütün daha çok Kuzey Batı bölgesinde üretildiği sonucuna varılmaktadır.

Özel sektör kuruluşlarının bir bölümünde, yukarıda değinilen isabetsizliklerle pek karşılaşılmamaktadır. Yalnız, özellikle son yıllarda, devletten teşvik koparmak amacıyla kurulan bir takım şirketler tarafından yurdun çeşitli yerlerinde açılan fabrikalar yıllardan beri bir türlü tam üretime geçememektedirler. Buna benzer duruma, kooperatif tesislerinde de rastlanmaktadır.

2- Hammadde dengesizliği

Türkiye'de dört tür süt, inek, koyun, keçi ve manda sütü üretilmektedir. Bunların, 1990 yılı istatistik değerlendirmelerine göre toplam üretim içindeki payları sırasıyla % 83, % 12, % 3 ve %2'dir.

Görüldüğü üzere koyun ve keçi sütleri toplam üretim içinde % 15 gibi yüksek bir oran tutmaktadır. Bunlar genellikle çok kısa bir laktasyon döneminde elde edilen sütlerdir. Hattâ bunlar, doğumdan hemen sonra işletmeye verilmeyip, mayısın ilk haftasına kadar tümüyle yavruların beslenmesine ayrılmaktadır. Mayıs başından itibaren değerlendirmeye alınabilen bu sütlerden ancak temmuz başına kadar yararlanılmaktadır. Başka bir ifade ile belirtmek gerekirse, her yılın temmuz ayı başlarında süt üretiminde yaklaşık % 15'lik bir azalma meydana gelmektedir.

Diğer yandan, inek sütleri de hem yerli ineklerimizin laktasyon sürelerinin kısa olması, hem de doğumların yıl içinde aynı ana rastlaması nedeniyle, bu türlerden kısa bir süre sonra hızlı bir azalma içine girmektedir.

Bir daha tekrarlayacak olursak:

- Koyun ve keçi sütlerinin yüksek oranda üretilmesi,
- Yerli ineklerde laktasyon sürelerinin kısa olması,
- Doğumların her yıl aynı dönemlere rastlatılması,

gibi nedenlerden dolayı ilkbahar ve yaz ile sonbahar ve kış mevsimleri arasında büyük bir süt üretim farklılığı meydana gelmektedir.

Birkaç yıl önce bölümümüzde yapılmış olan bir çalışmaya göre, Türkiye'de üretilen yıllık toplam sütün en az üretildiği dönem ve en yüksek dönem arasındaki farkın 4 kattan daha fazla olduğu gözlenmiştir. Oysa, toplam üretim içindeki payları farklı olmakla birlikte, bizim gibi üç tür sütün (inek, koyun ve keçi sütlerinin) üretildiği Fransa'da bunun 1.5 kat düzeylerinde yer aldığı belirlenmiştir.

Bu durum, başlıca olarak şunu ortaya koymaktadır:

Yılın her günü çalışmak zorunda olan süt fabrikaları, ülkemizde özellikle sonbahar ve kış aylarında, ilkbahar döneminde aldıkları sütün 1/4'i ile uğraşmak zorunda kalmaktadırlar. Örneği daha da somutlaştırmak amacıyla sayı ile ele alırsak, ilkbaharda günde 40 ton süt olarak çalışmasını sürdüren bir fabrikanın bu olanağı yıl içinde düşe düşe günde 10 tona kadar inebilmektedir. Böyle bir durum işletmeleri oldukça büyük sıkıntılara sokmaktadır.

Bu olumsuzluk, bir de ülkenin süt üretim yapısındaki farklılığa göre ele alındığında oldukça çarpıcı sonuçlar önümüze çıkmaktadır.

Söz gelimi, üretimin yetersiz olduğu yörelerde sürekli düşük kapasite ile çalışan fabrikalar, kış aylarında çok gülünç denecek miktarlarda sütle uğraş vermektedirler. Tersine, üretimi yüksek olan bölgelerde kurulmuş bulunan fabrikalar da, kapasitelerinin çok üzerinde hattâ bazan 4 katı kadar sütü alarak işlemek zorunda kalmaktadırlar.

Bu her iki durum da süt endüstrisi için çok zararlı sonuçlar doğurmaktadır.

3. Hammaddenin kalitesizliği

Türkiye'de süt üretiminin büyük bir çoğunlukla küçük aile işletmelerinde yapılması, üretimle genellikle köylü kadınlarının meşgul olması, süt üretimi hakkındaki bilgilerin yetersiz olması, sağımın elle yapılması, sütü soğutma imkânlarının bulunmaması, özellikle yaz aylarında iklimin aşırı derecede sıcak olması ve daha birçok nedenden dolayı, fabrikalara gönderilen çiğ sütler, bakteriyolojik açıdan oldukça kalitesiz duruma girmektedirler.

Aşırı derecede bakteri ile bulaşmış sütlerde, hızlı bir şekilde asitlik gelişmekte ve böyle bir durum onun ısıl işleme tabi tutulmasını, yani pastörize ya da sterilize edilmesini engellemektedir.

Bir santimetre küpündeki bakteri sayısı 1 milyara yaklaşan süt, pratik olarak çevre sıcaklığında pıhtılaşmaktadır, yani kesilmektedir. Özellikle yaz aylarında, birçok peynir yapım yerine, asitliği kesilme derecesine dek gelişmiş sütlerin getirildiği, bu işle uğraşanların tümü tarafından bilinmektedir.

Sağım sırasında süte düşen sinek ve gübre kırıntıları onun bir parçası sayılmaktadır. Bu anlayışta olan çok sayıda mandıra sahibi, böyle sütleri, yağı alınmamış izlenimini verdiği için tercih etmektedir. Oysa, bir sineğin 1.5 milyon kadar bakteri taşıdığı; bir gram gübrenin de 100 milyonun üzerinde bakteri içerdiği düşünülürse, bu yolla süte olan bulaşmaların düzeyi daha kolay anlaşılır.

Böyle sütlerden elde edilen peynirler oldukça sakıncalı ve kalitesiz ürünlerdir. Fakat, ne yazıkki toplumumuzun önemli bir kesimi bu tür ürünleri red etme ya da tüketmeme bilincini gösterememektedir.

Modern düzenlerle donatılmış işletmeler bu gibi sütleri alıp işleyememektedirler. Ama bunlara karşı da, üreticiler ya da süt toplayıcıları, süte karbonat, çamaşır sodası, hidrojen peroksit vb. koruyucu maddeleri katarak hileye başvurmaktadırlar.

Bu işin önemini kavrayan bazı özel işletmeler, tâ üretici evine uzanarak, başlangıçta batı ülkelerinde uygulandığı biçimde, onları temiz süt elde etme yönünde bilinçlendirmekte ve böylece ürünlerini garanti altına almaktadırlar. Fakat, diğer önemli bir kesimde, hattâ devlet kuruluşlarında bile, çiğ sütün bakteriyolojik kalitesini iyileştirme hususunda, soğutma işleminin yapılıp yapılmadığının denetimi dışında, bir önlemin alındığı söylenemez.

Süt endüstrisi gelişmiş ülkelerde, bizde pastörize içme sütleri için öngörülen santimetre küpte 40 000 bakteri sınırının altındaki sütler fabrikalara gelmektedir. O ülkelerde, işletmelere getirilen sütler bakteriyolojik kalitelerine göre A, B ve C diye

sınıflandırılmakta ve alımda bu ölçütler esas tutularak fiyatlandırma yapılmaktadır. Bugün için birçoğunda çiğ sütlerin bakteriyolojik kalitesi, B ve C sınıflarından söz edilmeyecek düzeye ulaştırılmıştır.

Ülkemizde, bakteriyolojik kalitesi aşırı derecede bozulmuş ve asitliği kesilme noktasına dek ilerlemiş sütler, içme sütleri, yoğurt ve benzeri ürünlere işlenememekte, pastörize edilmeksizin peynir yapımında kullanılmaktadır. Bu gibi ürünler, aşırı derecede hastalık etkeni mikroorganizmaları da taşıdığından, sağlık açısından da sakınca yaratmaktadır. Pastörize edilmemiş süttten elde edilen peynirlerin tüketilmesi sonunda "brüselloza" yakalananların çokluğu birçok çevrede bilinmektedir.

Ülkemiz açısından, çiğ sütlerin bakteriyolojik kalitesini çok önemli gördüğüm için burada biraz ayrıntılı olarak üzerinde durdum. Aslında, fabrikalara gelen sütlerin fiziksel ve kimyasal açıdan bileşimi de, üzerinde önemle durulması gereken konular arasındadır.

4- Teknoloji seçimi

Ülkemiz süt endüstrisinde kullanılan teknoloji ile ilgili olarak, kongre kapsamı içinde bir bildiri sunulacaktır. Ancak, ben burada, son 30 yıl içinde seçilen ve uygulanan teknoloji üzerinde durmaya çalışacağım.

Dünya'da, özellikle içinde bulunduğumuz çağda hızlı bir ilerleme gösteren teknik gelişmeler, belli bir ölçüde süt endüstrisine de yansımaktadır. Bu, hepimizin tahmin edebileceği gibi, daha çok otomasyon alanında ve kontrol sistemlerinde kendini göstermektedir. Yani, artık fabrikalarda işçi her aletin başına giderek onun vanası ve düğmesi ile uğraşmamaktadır. Ya da, beklemeli bir üretim biçimi olan yoğurt ve peynir yapımının birçok aşaması, bir yandan hammadde girişi, diğer yandan mamul madde çıkışını sağlayacak biçime sokulmuş ve bu yolla zamandan ve yerden tasarruf sağlanarak, büyük miktardaki üretimlere yönelme olanağı doğmuştur.

Türkiye'mize özgü yerli ürünlerimizin, örneğin Beyaz, Kaşar ya da Tulum peyniri gibi ürünlerimizin elde edilmesinde izlenen teknolojik işlemlerde bu tür gelişmelerden söz etmek mümkün olamamaktadır. Başta pastörize ve UHT içme sütlerinin üretiminde olmak üzere, büyük bir çoğunlukla Avrupa Topluluğu ya da batılı başka ülkeler tarafından geliştirilen teknikler ülkemize getirilmektedir.

Bunlar arasında, içme sütü teknolojisi ülkelere göre herhangi bir değişiklik göstermemektedir. Ama bunlardan seçilip Türkiye'ye getirilenlerde, bir takım hatalar yapılmış ve önemli düzeylerde milli servet kaybına neden olunmuştur. Söz gelimi, III. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1973-1977), özel sektörün de teşvik edilmesinden dolayı 5-6 yıl gibi kısa bir süre içinde sayısı 10'a varan (Pınar, Mis, SEK Eskişehir, SÜTAN, Meriç Süt, Engiz, Akyazı Yesütaş, DİSÜTAŞ, SEK Lalahan) UHT içme sütü üreten fabrika kurulmuş, ancak bunlardan ikisi ya da üçü sağlıklı bir şekilde varlığını koruyarak bugüne gelmiştir.

UHT süt, pastörize süttten sonra geliştirilmiş olan çok yeni bir tekniğin ürünüdür. Dolayısıyla, bunlar bizim için oldukça pahalı tesislerdir. Ancak, yüksek kapasitede üretim gerçekleştirildiği takdirde maliyet düşürülebilmektedir. Bunun yanı sıra

çok iyi kalitede çiğ süt gerekli olmaktadır. Aynı zamanda kendine özel bir ambalajda satılmakta ve bunun parası tüketiciden alınmaktadır. İşte bu gibi hususlar etüd edilmeden, fabrika kurulmasına gidilmiş, fakat sonuç yukarıda değinilen şekilde dönüşmüştür.

Aynı şeye süt endüstrisinin diğer sektörlerinde de rastlanmaktadır. Örneğin, bazı yabancı tip peynirlerin yapım tekniği ve düzenleri, bizim yerli peynirlerimize adapte edilmek istenmiş, ama burda da benzer başarısızlıklarla karşılaşmıştır.

5- Sermaye yetersizliği

Türkiye'de öz sermaye ile kurulan süt endüstrisi tesisleri çok azdır. Kuruluşların büyük bir bölümü, devletin teşvik politikalarından yararlanılarak hazırlanmış olan, fakat fizibilite etüdü iyi yapılmamış projelere göre faaliyete geçirilen tesislerdir. Bu konuya da kongre süresince ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

Ancak, burada daha çok işletme sermayesi ve bunun yarattığı sorunlar üzerinde durulacaktır.

Süt endüstrisi, genel karakteri itibariyle kâr marjı çok dar olan ürünleri üreten bir iş koludur. Bunun yanı sıra, yılın her günü çalışmak zorunluğu bulunduğu için sü-tünü günlük olarak getiren üreticiye, en azından 15 ya da 30 günlük aralıklarla para ödemesi gerekmektedir. Ama buna karşılık, işletmede peynir gibi uzun bir dönem bekledikten sonra satılması gereken ürünler işleniyorsa, kuruluşun nakit para sıkıntısı içine girmemesi mümkün değildir.

Diğer taraftan, süt endüstrisi kuruluşları, piyasa durumuna göre yararlanacakları kadar bir hammaddeyi alma yönünde kendilerini özgür sayamazlar. Fakat, buna karşın elde ettikleri ürünleri belli süreler içinde satmak zorundadırlar. Örneğin, pastörize sütün, soğukta tutulmak koşuluyla en çok 36-48 saat içinde, UHT yöntemiyle işlenmiş sterilize sütlerin en geç 4 ay içinde; iyi nitelikli bir yoğurdun normalde bir hafta, fakat en geç 15 gün içinde satılması, yani tüketiciye ulaşması gerekmektedir. Oysa bunlara ait piyasa durumu mevsimlere bağlı olarak çok sık değişmektedir.

Görüldüğü üzere, normal ticari kredilerle bu gibi faaliyetleri sürdürmek olanaksızlaşmaktadır. Nitekim, geçmiş yıllarda devlet kuruluşları bile bu bakımdan büyük sıkıntılar içinde kalmıştır.

6- İstihdam olanakları

Aradan 30 yıl gibi uzun bir süre geçmesine karşın, süt endüstrisi alanında gerçekçi bir istihdam politikasının varlığından söz edilememektedir. Nedenise bu konuda, bir yargı organı elemanının, bir sağlık personelinin ya da idari amirlerin atanmasındaki gibi diplomaya bağlı istihdam politikası izlenmemekte, açılan bunca fabrikada her kesimden elemanlar müdür, işletme şefi, imalat şefi, laboratuvar şefi vb. görevlerde çalıştırılmaktadır.

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nun kuruluşundan hemen sonra, bu alanda doğabilecek gereksinimleri göz önüne alan A.Ü. Ziraat Fakültesi, Süt Teknolojisi Bölümü'nü açmak suretiyle Süt Endüstrisi teknik elemanlarını, daha doğrusu Mühen-

dislerini yetiştirmeye başlamıştır. Daha sonra adı geçen bölüm, içme sütünden peynirine, dondurmasından tereyağına, yoğurt, süttozu, koyulaştırılmış süt, UHT süt ve daha birçok ürün üzerinde araştırma ve uygulamalı eğitim olanağını veren bir pilot işletmeye de kavuşturulmuştur. Buradan yetişen elemanlar, gerek devlet, gerekse özel sektörde çok başarı göstermiş ve önemli görevler yüklenmişlerdir.

Ancak son 10 yıl içinde, hem devletin istihdam rejimindeki değişiklikler, hem de bazı yüksek eğitim kurumlarında uygulanan program ve verilen diploma arasında uyum bulunmayan elemanların yetiştirilmesi, süt endüstrisinde de bir takım darboğazlara neden olmuştur.

Bu tür uygulamalardan doğan olumsuz sonuçların yakın zamanda görüleceği tahmin edilmektedir.

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde de 1990 yılından itibaren, Ankara'dakine benzer şekilde "Süt Teknolojisi" eğitimi verilmektedir. Kısa bir süre sonra, buradan mezun olanlar da Süt Endüstrisinde hizmet alacaklardır.

7- Tüketici talepleri

Ülkemizde, süt endüstrisinin gelişmesine paralel olarak tüketicilerde, belli bir düzeyde de olsa, bilinçlenme söz konusudur. Örneğin, Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerimizde pastörize sütlere karşı, 30 yıl öncesindeki kadar olumsuzluklar gözlenmemektedir. Ancak bu, hiç bir zaman bir Avrupa toplumundaki düzeyi göstermemektedir. Tabii bunda, başta eğitim olmak üzere, ekonomik gücün, alışkanlıkların ve daha birçok faktörün etkisi vardır.

Bizim açımızdan süt fabrikaları, üreticilerle tüketiciler arasında çok önemli bir zincir halkası gibidir. Bir fabrikanın ömrü bu iki kesimin varlığına bağlı bulunmaktadır. Bu yönden bakıldığında, bir fabrikanın varlığını koruması ve canlılığını sürdürmesi, büyük ölçüde tüketicilerin etkisiyle sağlanabilmektedir.

Ama gelin görünki, bizim tüketicimiz, fabrika ürünü olan içme sütlerine, yoğurtlara, peynirlere, dondurma ve diğer ürünlere kuşku ile bakmakta ve onları hileli saymaktadır.

Şunu hiçbir zaman unutmamalıdır ki, eğer standart kalitede ve hilesiz bir ürün tüketilmek isteniyorsa, daima büyük kitleler halinde işlenen hammaddelerden elde edilen ürünler tercih edilmelidir. Çünkü, onları üreten kuruluşlar, yasalara karşı ürünlerinin belli bir nitelikte olmasını sağlamak zorundadırlar.

O yüzden halkın bu yönde eğitilmesine, küçüklükten başlamak üzere süt ve ürünlerini tüketme alışkanlıklarının geliştirilmesine önem verilmelidir. Ruh ve beden sağlığı yerinde, yaratıcı gücü yüksek bir toplum, ancak bu şekilde yetiştirilebilir. İlk ve orta öğretime haftada bir saatlik, bir "beslenme ilkeleri" dersinin konulması, acaba toplumumuza din dersi kadar bir yarar sağlamaz mı?

Yarın 21 Mayıs "Dünya Süt Günüdür". 11 yıldan beri ülkemizde kutlamaya çalıştığımız bugünün amacı, topluma sütü anlatmak ve sevdirmektir. 1985 yılından bu yana, aralarında Müzeler Günü, Vakıflar Günü, NATO Günü gibi günlerin bulunduğu tam 29 özel gün ve hafta ilk ve orta dereceli okullarımızda kutlanmaktadır. Fakat bunların arasında "Süt Günü" bulunmamaktadır.

Üç yıldır Tarım ve Köyişleri Bakanlığının da katılımı ile 21 Mayıslar, "Süt Tüketimini Artırma Kampanyası" şekline dönüşmüştür. İlki 1991'de başlayan bu kampanyanın ardından, toplumda "devletin elinde kalan fazla sütün, birkaç yıl önce mercimekte olduğu gibi tüketilmek istendiği" şeklinde yanlış bir karar doğmuştur.

Aslında bu gibi tanıtım ve bilgilendirmeler, yılın yalnızca bir gününde değil, hemen her gününde değişik yayın organlarında yer almalıdır.

ÖNERİLER

Türkiye süt endüstrisinin geleceği ile ilgili olarak birkaç madde halinde aşağıdaki önerilerde bulunulabilir. Ancak bunların hemen tümü, yıllardan beri ülkenin gündeminde olan, ama belli bir plan içinde ele alınmayan ve giderek ağır sonuçları görülen önerilerdir.

1- Hammaddenin yıl boyunca yayılması:

Bunun için pek açık olarak, ağırlığın inek sütü üretimine verilmesi, toplam üretim içinde inek sütü payının yükseltilmesi ve yüksek verimli ırkların oluşturulup yetiştirilmesi gerekmektedir. Görüldüğü üzere bir takım biyolojik ya da daha doğrusu zootekni kurallarına bağlılık gösteren bu tür önlemlerin kısa sürede gerçekleştirilmesi zordur. Fakat, içinde bulunduğumuz bu yılın (1993) Cumhuriyetin 70., Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nun 30. kuruluş yılı, hattâ planlı kalkınmaya geçişimizin de 30. yılı olduğu düşünülürse, vaktiyle ele alınan 30 ya da 40 yıllık bir programın sonuçlarını da bugün elde etmek mümkün olurdu.

Türkiye'de süresi 40 yılı, 50 yılı ya da daha fazla bir zaman dilimini kapsayan makro projelere pek rastlanamamaktadır. 5'er yıl aralarla uygulanan kalkınma planlarında bile, birbirini çelen programlarla karşılaşmaktadır. Söz gelimi planların kiminde tarıma; kiminde de sanayiye öncelik tanındığı gözlenmekte ve bunun uğruna önceden yapılan önerilerden vaz geçilebilmektedir.

Süt hayvanı ithal etmek suretiyle yukarıda belirtilen öneri yönünde bir gelişmenin sağlanamayacağı bir çok çevrede ifade edilmesine karşın, son yıllarda buna hız verildiğinin gözlenmesi, az önce değinilen programsızlığa ayrı bir örnek oluşturmaktadır.

Aynı şekilde küçük baş hayvan yetiştiriciliğinde de bir takım önlemleri alma yönünde gayret gösterilmelidir. Koyun ve keçi sütünün süt endüstrisinde kullanıldığı bir ülke olan Fransa'da, bu konuda çok mesafe alınmıştır. En pahalı peynirler, bu iki tür sütten yapılmaktadır. O yüzden bu tür sütleri hiçbir zaman üretimden kaldırmamışlar; tersine yüksek verimli ırklar geliştirerek üretimi sürdürmüşlerdir.

2- Hammaddenin iyileştirilmesi:

Çok kısa süre içinde sonuca ulaşılması mümkün olduğu halde, bu konuda da, ne yazık ki köklü önlemlerin alınmadığına tanık olunmaktadır.

Fabrikalara gelen çiğ sütlerin bakteriyolojik kalitesi üzerinde üreticileri uyaracak, onları bu yönde önlem almaya yönlendirecek çalışmalara, bir iki özel kuruluş dı-

şında pek rastlanmamaktadır. İyi bir ürünün, ancak iyi bir hammaddeden üretilbileceğini kavrayan birkaç özel kuruluşta, çok olumlu sonuçların alındığı görülmektedir.

Sütün yağ içeriği ve soğutmaya uygulandığı şekilde, bakteriyolojik kalite için de prim verilmeye başlanması, Türkiye'de geciktirilmemesi gereken bir olaydır. Fabrikalar, üreticilerin getirdiği sütlere günlük olarak uygulanabilen ve kısa sürede sonuç veren yöntemlerden yararlanabilirler. Bunlar arasında çok basit yöntemler bulunmasına karşın, şimdiye dek böyle bir çalışma içine girilmemiş olması, şaşırtıcı bir durumu ortaya koymaktadır.

Sütlerin bakteriyolojik yönden aşırı kirliliği, üreticilerde, gelişen asitliği durdurmak ya da nötürlemek için süte bir takım koruyucu maddeleri katma eğilimi yaratmaktadır. Doğal olarak bu uygulama, sütün kimyasal yapısını da etkilemekte; yerine göre böyle sütlerden peynir, yoğurt yapılamamakta ve hattâ içme sütü de işlenememektedir.

Geçenlerde, televizyonda bir belediyeye ait zabıta memurları tarafından bir yoğurt imalathanesinin denetlemesi yapıldığı sırada ele geçirilen bir çuval çamaşır sodasının ne amaçla kullanıldığı sorulduğunda, bunun süte katıldığı ve dededen babadan gelen bir yöntem olduğu bizzat imalatçı tarafından söylendi. Bu olay, her işimizin hâlâ oradan buradan öğrenilen yöntemlerle sürdürüldüğünü çok güzel bir biçimde açıklamaktadır.

Bunun yanı sıra, sütlerimizde, antibiyotik, tarımsal ilaçlar (pestisit) ve radyoaktif maddeler kirliliği de söz konusudur. Ancak, gerekli araştırmalar yapılmadığı için kirlilik düzeyi hakkında bir bilgi verilememektedir. Fakat bunun yüksek düzeylerde olacağı tahmin edilmektedir.

Hayvan hastalıklarında kullanılan antibiyotiklerin, tarım zararlılarına karşı kullanılan ilaçların, üreticiler tarafından daima yüksek dozlarda tercih edildiğini hemen hepimiz bilmekteyiz ve görmekteyiz. Birkaç yıl önce (1984'de) yaşanan Çernobil olayı sonunda, çaylarımızda meydana gelen kirlilik konusunu yine hepimiz çok yakından izlemiştir. Fakat, burada sütlerimiz hiç bir şekilde ele alınmamış ve onların analizine hiç gerek duyulmamıştır. Oysa, sütün elde edildiği hayvanlar, sürekli, çayda olduğu gibi radyoaktif maddelerce kirlenmiş mer'alarda beslenmişlerdir.

3- Tesislerde entegrasyona gidilmesi:

Ülkemizde, daha önce de değinildiği üzere, 1987'den bu yana uygulanan "Süt Teşvik Primi"nden, 1993 yılında (Nisan 1993) 1 307 kuruluş yararlanmış. Bunlardan 1 156'sının kapasitesi yılda 1 000 tonun; geri kalan 151'inin ise 5 000 tonun üzerindedir.

Görüldüğü gibi, süt teşvik primi kapsamına giren tesislerin % 90'ına ait yıllık kapasite, 1 000 ile 5 000 ton arasında yer almaktadır. Yıllık 1 000 ton dolayında olan bir kapasitenin günde ortalama 2.5 tona karşılık geldiği göz önüne alınırsa, bu kuruluşlarda kabul edilebilecek maksimum süt miktarının, günlük olarak 2.5-14.0 ton arasında değişebileceği ortaya çıkar.

Bu değerler günümüzde oldukça kk kapasiteleri ifade etmektedir. Bu gibi kuruluşlar artık ekonomik, sayılmamaktadır. Tam kapasite ile çalışabilme sorunu çözüme ulaştırıldığında, kuruluşların entegrasyona gitmelerini teşvik etmekte yarar bulunmaktadır.

4- Tüketimin artırılması:

Türkiye'de içme sütü başta olmak üzere, süt ve ürünlerini tüketme düzeyi oldukça düşüktür. Bunda, halkın alım gücüne göre yüksek olan fiyatların ve alışkanlıkların büyük payı bulunmaktadır. Başka bir Şekilde ifade etmek gerekirse, ekonomik gücü elverişli olan kesimlerin de süt ve ürünlerini yeterli düzeyde tükettiği sylenemektedir. Toplumun sağlığı ile çok yakından ilgili bulunan bu konunun ciddi bir Şekilde ele alınması gerekmektedir.

Dünyanın birçok ülkesinde çok uzun sreden beri uygulanan "Okul Sütü" programı, bizde de zaman yitirilmeden hayata geçirilmelidir. Milli Eğitim Bakanlığı bu konuda teşkilatlanmalıdır. Çünkü geçmiş yıllarda bir iki kez denenmeye başlanan bu iş, o kurumun Sağlık Dairesi tarafından yrtlmştir. Ancak, öncelikle kurum personelinin sağlığı ile ilgili bulunan bu daire, işin kapsamını genişletmek Şöyle dursun, başladığı işi durdurmak zorunda kalmıştır.

Bunda kuşkusuz, teşkilatlanmamış olmanın, tahsisat yokluğunun ve benzer birçok faktörün etkisi bulunmaktadır.

5- Rekombine süt ürünlerinin üretimine yer verilmesi:

Yağsız sttozunun, uygun miktarda süt yağı ve su ile birleştirilmesi suretiyle elde edilen normal bileşimdeki süte "Rekombine Süt" adı verilmektedir. Günümüzde, süt retim yetersiz olan ülkelerde, bu tür süt ve ürünlerine ilişkin sanayi büyük gelişme göstermektedir. Bunun yanı sıra, özellikle mevsimler ve bölgelere göre üretim dengesizliği bulunan ülkelerde de Rekombine ve Rekonstitüe süt ürünlerinin yapımına yer verilmektedir.

Ülkemizde, süt üretiminin gerek mevsimlere, gerekse bölgelere göre bir dengesizlik gösterdiği bilinmektedir. Baş tarafta değinildiği üzere, Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu fabrikalarının önemli bir bölümü bu yüzden ekonomik çalışmamakta ve bunların kapatılması için çareler aranmaktadır. Kuruma ait tam kapasite ile (hatta bazılarında 2-3 katı ile) alışan fabrikalarda elde kalan, fakat zorunlu olarak peynire işlenen sütler kurutulup yeterli miktarda süt bulamayan fabrikalara rekombine süt ürünlerine (içme sütü, yoğurt, peynir vb) işlenmek üzere gönderilebilir.

Böylece, hem düşük kapasiteli fabrikalarda iş hacmi genişletilmiş olur, ekonomik çalışma olanağı elde edilir ve çevreye verilen süt ürünlerinin srekliiliği sağlanır. Hem de fazla miktarda süt kabul etmek zorunda kalan fabrikalar, bunu kısa bir süre içinde işleme olanağını bulur, yararlanılan sütün bir bakıma tümü kurutulmuş olarak elde kalır, (süttozu peynire oranla daha az ve soğutulmamış bir depolama alanını gerektirdiğinden) yer ve enerjiden tasarruf edilir.

Özel sektör kuruluşlarından, özellikle yoğurt üretimi yapanlar çok eskilerden beri, çoğunlukla ithal malı süttozlarından, yukarıdakine benzer şekilde fazlaca yararlanmaktadırlar.

Fransa'da yapılmış olan bir hesaplama göre sütü sıvı halde yaklaşık 1000 km'lik bir mesafeye nakletmektense, kurutulduktan sonra göndermenin daha ekonomik olduğu ifade edilmektedir.

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nda, kapasitesi zorlanan fabrikalara süttozu tesisleri eklemek suretiyle, fazla sütün bu şekilde değerlendirilmesine gidilebilir. Pınar Süt ve Mis Süt (İstanbul) gibi yüksek kapasiteli özel sektör kuruluşları, başından beri mevsimlik olarak elde kalan fazla sütü işlemek üzere birer, süttozu seksiyonuna sahip bulunmaktadır. Bu gibi işletmelerde, hattâ bunlara bağlı diğer süt endüstrisi tesislerinde bazı ürünlerin elde edilmesinde süttozundan mutlaka yararlanılmaktadır. Çünkü Gıda Maddeleri Tüzüğü'nde, 1980 yılında yapılan bir değişiklikle bu tür ürünlerin işlenmesi ve tüketime sunulmasına izin verilmektedir.

Ancak zaman zaman ucuz fiyat ve düşük gümrük vergisiyle ithal edilen süttozları bu alanda bir istikrarsızlık yaratmaktadır.

6- İhracatın geliştirilmesi:

Başta Beyaz peynirlerimiz olmak üzere, birçok süt ürünümüzün niteliği, ne iç (ulusal), ne de dış (uluslararası) standartlara uymamaktadır. Bunun, yukarıdan beri değinildiği gibi, çok sayıda nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerin bir bölümünü kuruluşların kendileri giderebilir. Söz gelimi, hammaddenin kalitesizliği, üreticilerle sağlanan ilişki sonunda; ürün işleme ile ilgili sorunlar ise işletme içi düzenlemelerle giderilebilir.

Ürün kalitesinin iyileştirilmesi, en iyi şekilde rekabet yoluyla mümkün olabilmektedir. Yalnız, iç rekabet bunu yeterince sağlayamamaktadır. Çünkü gerek ekonomik, gerekse kültürel sorunlar, toplumumuzda kaliteli tüketim mallarını seçme yeteneğinin gelişmesini sınırlamaktadır.

O yüzden burada, dış rekabet etkisinin daha olumlu olduğu sanılmaktadır. Nitekim, geçmiş yıllarda standart kalitede ürünler verememekten dolayı ihracatçı bazı firmalara ait peynirlerin bazı ülkeler tarafından iade edildiği, birçoğumuz tarafından bilinmektedir.

KAYNAKLAR

D.İ.E. (Devlet İstatistik Enstitüsü), 1992- Tarım İstatistikleri Özeti 1990, Yayın No: 1525,

Ankara, 24 s.

K.O.İ. (Kamu Ortaklığı İdaresi), 1993- Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu Tanıtım Dokümanı, Ankara, 27 s.

T.O.K. (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı), 1993- Destekleme Genel Müdürlüğü (kişisel görüşme).

T.S.E.K. (Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu), 1991- Kurum Faaliyetleri, Yayın No: 11, Ankara, 97 s.

URAZ, T., 1979- Türkiye Süt Üretimindeki Dengesizliğin Endüstriye Etkisi ve Çözüm Yolları, A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No: 719, 20 s.

URAZ, T. ve EREN, E., 1993- Türkiye'de Süt Endüstrisinin Yapısı, Devlet ve Özel Sektör Uygulamaları, (Kooperatif Dünyası dergisinde yayınlanmak üzere), Ankara, 11 s.

VARDARLI, D., 1989 - Cumhuriyet Döneminde Süt ve Süt Ürünleri Politikaları, Ulusal Süt ve Süt Ürünleri Sempozyumu 9-10 Haziran 1989 İstanbul. Milli Prodük-tivite Merkezi Yayınları No: 394, S: 59-78.

BİRİNCİ OTURUM

SÜT ÜRETİMİNE YÖNELİK POLİTİKALAR

Başkan:

Dr. Erol BARAZ

Türkiye Ziraat Odaları Birliği Genel Başkanı

Bildiriler:

SÜT ÜRETİMİNDE SORUNLAR VE DESTEKLEME POLİTİKALARI

Prof. Dr. Sıddık GÖNÇ

Doç. Dr. Gülderen OYSUN

Doç. Dr. Erol ERGÜLLÜ

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Süt Teknolojisi Bölümü

SÜT SIĞIRI İTHALİNİN SORUNLARI VE SÜT SIĞIRI YETİŞTİRİCİLİĞİNİN TEŞVİKİ

Doç. Dr. Numan AKMAN

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Zootekni Bölümü

Tartışmalar:

Turan EREN

Malkara Kaymakamı

Dr. Okan ALPAR

Alpar Mühendislik

Prof. Dr. Gürol ERGİN

Hacettepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi

Gıda Mühendisliği Bölümü

SÜT ÜRETİMİNDE SORUNLAR VE DESTEKLEME POLİTİKALARI

Prof. Dr. Sıddık GÖNÇ
Doç. Dr. Gülderen OYSUN
Doç. Dr. Erol ERGÜLLÜ
Ege Üni. Ziraat Fak.

1. GİRİŞ

Bugün, insanların dengeli ve yeterli beslenmesinde hayvansal kaynaklı gıda maddelerinin büyük önemi olduğu artık hepimizin kabul ettiği bir gerçektir. Hayvansal kaynaklı gıdalardan en önemlisi olan süt ve süt ürünleri de içerdikleri yararlı besin öğeleri nedeniyle toplumun beslenmesinde büyük rol oynarlar. Bu nedenle büyük bir hızla her geçen gün daha da artan ülke nüfusunun ve özellikle gelişme çağındaki genç kuşağın sağlıklı beslenmesi için ülke sütçülüğüne gereken önemin verilmesi, zorunlu ve ulusal bir görevdir.

Ülkemizde son yıllarda gelişme gösteren ve devlet politikası olarak da desteklenen entansif süt işletmeciliği önemli ölçüde yaygınlaşmakla birlikte, hepimizin bildiği gibi hayvancılık ve buna bağlı olarak süt üretimi, genellikle doğal koşullara ve tabii meralara dayalı olarak yürütülmektedir. Bu nedenle ülkemizde süt üretimi halen küçük ölçekli işletmelerde ve çok düşük verimli hayvanlarla yapılmaktadır.

Oysa süt ve süt ürünleri sektörü ülkemiz için, büyük bir kitlenin uğraşı alanını oluşturması açısından çok yönlü önem taşıyan bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle son yıllarda süt ve süt ürünleri üretimini teşvike yönelik bazı politikaların uygulandığı dikkati çekmektedir. Ancak gerek üretim ve gerekse tüketim düzeyi bakımından henüz hedeflenen seviyeye gelineemediği de bir gerçektir. Bugün birçok ülkeyle karşılaştırıldığında, fert başına yıllık süt tüketimi yönünden çok gerilerde olduğumuz görülmektedir.

Bu kısa bildiri ile ülkemizdeki süt üretim durumuna geniş perspektiften bakılacak ve bu konudaki destekleme politikalarına değinilecektir.

2. ÜLKEMİZDE HAYVAN VARLIĞI VE SÜT ÜRETİMİ

Ülkemizde süt üretimi başta inek olmak üzere koyun, keçi ve mandadan sağlanmaktadır. Son verilere göre Türkiye'de sağılan hayvan sayısı 1990 verilerine göre 35,8 milyondur. (Çizelge 1).

Çizelge 1: Ülkemizde Hayvan Varlığı (1990)

Hayvan Türü	Sağılan Hayvan Sayısı	Süt Verimi (kg/yıl)
Sığır	5.890.000	1230
Koyun	23.700.000	48
Keçi	6.020.000	21-60
Manda	190.000	950
Toplam	35.800.000	

Bu sayılan hayvan varlığının en büyük payını 23.7 milyon ile koyun, 5.9 milyon ile sığır ve yine yaklaşık 6 milyon ile keçi ve 187 bin ile manda oluşturmaktadır. An-

çak süt üretiminin yaklaşık % 80 ile en büyük kısmı inek sütü, % 12'si koyun ve % 8'i de keçi ve manda sütleridir. (Çizelge 2)

Sütün Türü	Toplam Üretimde Payı (%)
İnek	80
Koyun	12.6
Keçi	5.4
Manda	2.0

Burada göze çarpan gerçek, çok fazla olan hayvan varlığına rağmen, ülkemizdeki toplam süt üretiminin yetersiz oluşu, süt üretiminde önemli payı olan inek sütünde hayvan başına verimin yaklaşık 1507 kg/yıl, dünya ortalaması 2110 kg/yıl'a göre çok düşük düzeyde bulunmasındandır (Çizelge 3).

Çizelge 3. Bazı Ülkelerde İneklerin Süt Verimleri

Ülkeler	Ortalama Süt Verimi kg/yıl (lak.)	Günlük Verim kg
İsrail	8.396	27.98
A.B.D.	6.440	21.46
Kanada	5.670	18.90
Japonya	5.320	17.73
İngiltere	4.900	16.33
Almanya	4.870	16.23
İtalya	3.600	12.00
Türkiye	1.507	4.95
Dünya Ortalaması	2.110	7.00

Süt üretim miktarı ile ilgili değerleri incelediğimizde; en iyimser bir değerlendirme ile 1991 yılında ülkemizde yaklaşık DİE verilerine göre 9 milyon ton civarında süt üretildiğini görmekteyiz(Çizelge 4). FAO'ya göre bu değer 4.5 milyon ton, DPT'ye göre 8 milyon ton kadardır. Kişi başına süt tüketimimiz de bir yılda en yüksek tahminle yaklaşık 150 kg süt hesaplanmaktadır ki, bu değer gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen 400-600 kg/yıl değerlerine göre çok düşük düzeyde kalmaktadır.

Siğir varlığı kompozisyonunu incelediğimizde süt verimleri yüksek kültür ırklarının ve melezlerin ülkemizde, 1984 ve 1987 yılları arasında çok fazla bir artış göstermediği, bu yıllar içinde yaklaşık % 27'den % 35'e yükseldiği görülmektedir (Çizelge 5). Ancak Avrupa ülkeleri ile yürütülen ortak projeler sonucunda ve kültür ırkları ithalatında verilen kredi limitlerinin yükseltilmesi sonucunda son

Çizelge 4. Ülkemizde Süt Üretiminin Yıllara Göre Miktarları

Yıllar	Süt Üretimi (ton/yıl)	
	DİE	DPT
1987	9.787.515	7.000.000
1988	9.889.746	7.330.000
1989	9.633.075	7.690.000
1990	9.617.415	7.900.000

yıllarda süt verimi yüksek hayvan sayılarında artan bir eğilimin ortaya çıktığını memnuniyetle karşılıyoruz. 1992 yılında kültür ırkı % 12, melez ırkı da % 39'a çıkarak toplam % 51'e ulaşmıştır. Bununla birlikte hâlâ süt verimi düşük hayvan sayısının yüksek oluşu, ortalama verimi yılda 1507 kg'a düşürmektedir ki (Çizelge 6), bu bir çok ülkedeki değerlere göre çok geride ve dünya ortalamasının da altında bulunmaktadır.

Çizelge 5. Ülkemizde Sığır Varlığı Kompozisyonu

Irklar	1984 (%)	1987 (%)	1992 (%)
<u>Kültür Irkları</u>			
Esmer			
Siyah Alaca	5.4	7.7	12.33
Jersey			
<u>Kültür Irkları Melezleri</u>			
Esmer Melezleri			
Siyah Alaca Melezleri	22.0	26.8	39.1
Jersey Melezleri			
<u>Yerli Irklar</u>			
Yerli Kara			
Güney Anadolu Kırmızısı			
Doğu Anadolu Kırmızısı	72.6	65.5	48.6
Boz Irk			
Karışık Yerli Irklar			
Manda			
Toplam	100.0	100.0	100.0

Çizelge 6. İneklerde Birim Başına Süt Verimi (kg)

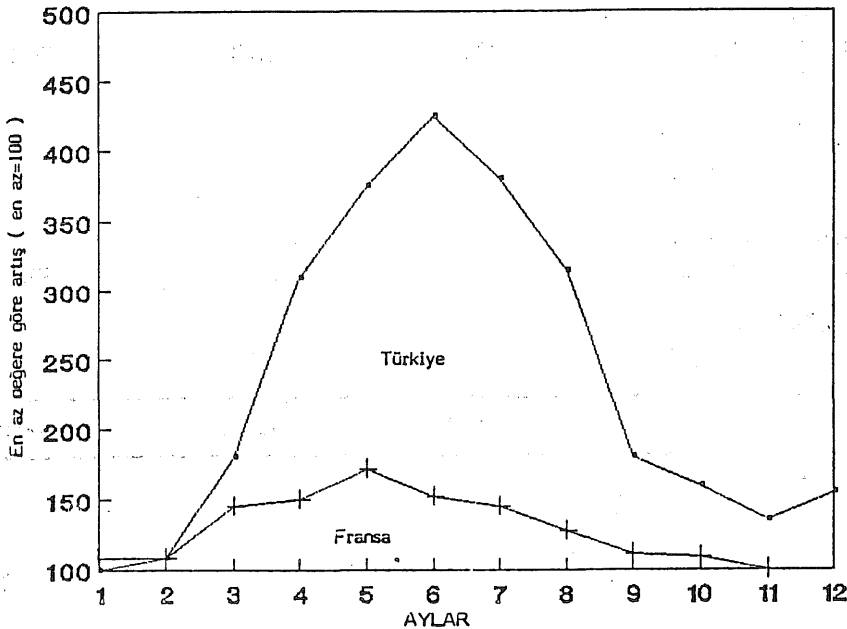
Yıllar	Kültür Irkı	Melez	Yerli Irk	Genel
1982	2748.44	1819.98	635.97	940.86
1983	2803.41	1856.37	645.51	997.19
1984	2859.48	1893.50	655.20	1064.83
1985	2916.67	1931.37	655.00	1108.81
1986	2975.00	1950.00	675.00	1153.00
1992	3500.00	2000.00	1000.0	1507.00

3. SÜT ÜRETİMİNDE MEVSİMSEL DEĞİŞİMLER

Bu yapısal durum da gösteriyor ki, ülkemizde hayvan yetiştiriciliği için bakım, besleme, veterinerlik hizmetleri ve benzeri birçok uygulamanın gerektiği şekilde yerine getirilmesi oldukça güç olmaktadır. Bu nedenle yıllardan beri yapılan çalışmalar ve önerilen uyulamalar, hayvan başına sağlanan verimi maalesef yükseltmemiş, ancak bazı yıllar süt üretiminde görülen artışlar, ya hayvan sayısının artışı veya bu sene olduğu gibi iklim koşullarının iyi olmasından kaynaklanmıştır.

Ülkemizde süt üretimi konusunda ilginç olan bir diğer konu da, süt arzının mevsimler ve bölgelere göre çok büyük farklılık göstermesidir.

Nisan, Mayıs ve Haziran ayları genellikle süt üretiminin en yoğun olduğu aylardır. Kış ayları ise üretimin en düşük seyrettiği zamandır. Bu nedenle büyük kapasiteli işletmelerin yılın 6-7 aylık bir bölümünde yeterli kapasite ile çalışmalarını mümkün değildir. Halbuki gelişmiş ülkelerde süt üretimi tüm yıla yaygınlaştırıldığı ve süt arzının mevsimler ve bölgelere göre farklılığı ortadan kaldırıldığı için, süt işletmelerinin, üretim dengesizliğinden kaynaklanan sorunları da ortadan kalkmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Türkiye ve Fransa'da Çiğ Sütün Yıl İçince Aylara Göre Dağılımı

4. ÇİĞ SÜTÜN DAĞILIMI-DEĞERLENDİRİLMESİ

Ülkemizde üretilen çiğ sütün dağılımını incelediğimizde, sütün büyük bir kısmının teknolojik işlem görmediğini görmekteyiz (Çizelge 7). Sütün dağılımı ile ilgili değerler incelendiğinde; üretim yerlerinden çıkan sütün üretilen sütün % 60'ı olduğu ve bunun da % 40 ile yarısına yakın kısmının işlem görmeden tüketiciye ulaştığı görülmektedir. Pazarlanan sütün ancak % 10 kadarı modern işletmelerde işlenmekte, % 50 gibi önemli bir kısmı mandıra denilen basit ve küçük işletmelerde değerlendirilmektedir.

Çizelge 7. Ülkemizde ve Gelişmiş Ülkelerde Çiğ Sütün Dağılımı ve Değerlendirilmesi
Ülkemizde:

A: Kaynakta Tüketim-Değerlendirme	: 2.259.250	Ton = % 25
B : Hayvanlara İçirilen	: 903.700	Ton = % 10
C: Fire	: 451.800	Ton = % 5
D : Pazarlanan	: 5.422.200	Ton = % 60
Toplam	: 9.037.000	Ton = % 100

Süt Endüstrisi Gelişmiş Ülkelerde:

A: Kaynakta Tüketim, Hayvanlara İçirilen, Fire	: % 2-3
B : Pazarlanan Çiğ Süt	: % 98-% 97

Ülkemizde Pazara Sunulan Çiğ Sütün Değerlendirilmesi:

A: İşlem Görmeden Tüketiciye Ulaşan Çiğ Süt	: 2.168.880 Ton = % 40
B : Mandıralarda İşlenen Çiğ Süt	: 2.711.100 Ton = % 50
C : Modern İşletmelerde İşlenen Çiğ Süt	: 542.000 Ton = % 10

Süt Endüstrisi Gelişmiş Ülkelerde:

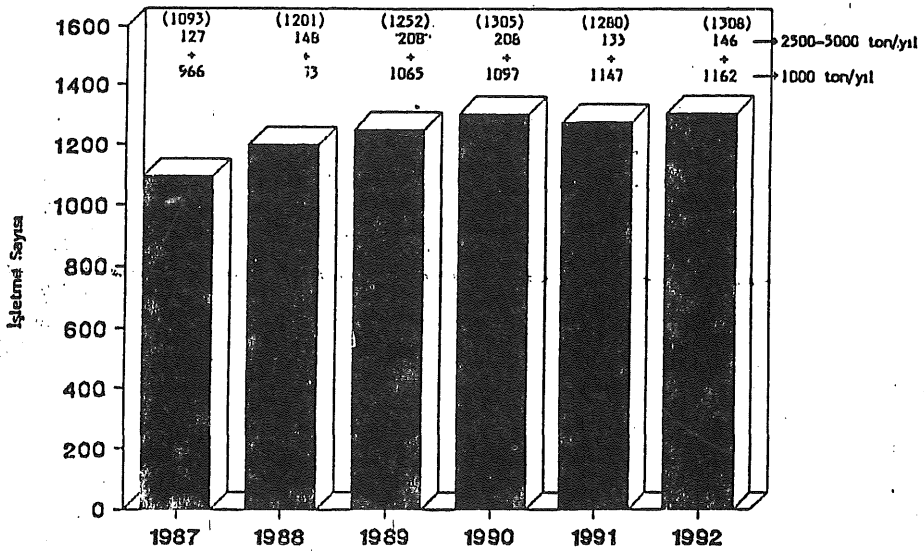
A: İşlem Görmeden Tüketiciye Ulaşan Çiğ Süt	: % 0.5-0.6
B: Modern İşletmelerde İşlenen Çiğ Süt	: % 99.5

5. KAPASİTE VE KULLANIMI

Ülkemizde Süt Sanayii işletmelerinin kapasiteleri ve teknolojik donanımları önemli ölçüde farklılık göstermektedir. 1280 Adet İşletmenin 1991 yılı sonu itibariyle toplam kapasiteleri yaklaşık 5.500.000 ton/yıl'dır. Kapasiteleri 5000 ton/yıl'ın üzerinde olanların ve modern sayılabilecek işletmelerin sayısı 133 olup, toplam kapasiteleri 2.667.000 ton/yıl'dır. Büyük kısmının, 1147 adedinin kapasiteleri 1000-5000 ton/yıl olup, bu tesislerin de toplam kapasiteleri 2.833.000 ton/yıl'dır. Bu tesislerin önemli kısmı özel sektörün elinde bulunmaktadır. 1980'li yıllardaki 1.500.000 ton/yıl kapasiteden 5.500.000 ton/yıl kurulu kapasiteye ulaşılmasında ve modern işletme sayısının 1992 yılında 146'ya çıkmasında, son yıllarda kaynak kullanımı destekleme fonundan prim ödenmesi ve süt teşvik primi uygulamalarının da rolü olduğu kabul edilmelidir.

	Sayı	Kapasite ton/yıl
Kamu	47	657.194
Özel	1168	4.671.540
Kooperatif	65	171.153

Bu kurulu kapasitenin ne yazıkki süt üretimindeki mevsimsel dalgalanmalar sonucunda modern sayılabilecek işletmelerde % 28.8'inin kullanılmış olduğu görülmektedir. Modern işletmelerin kurulu kapasitelerinin yaklaşık % 10'unu oluşturan Süt Endüstrisi Kurumunun işletmelerinde ise kapasite kullanım oranı % 63 ile oldukça yüksektir. Kurulu kapasitenin % 90'ına sahip diğer işletmelerde ise, kapasite kullanımını % 24.8 ile fevkalâde düşüktür. Ülkemizde Süt Sanayiini geliştirmede öncülük yapan, üretici ve tüketiciyi koruyucu politikalar ile bugüne kadar gelen Türki-

→ : 1991 ve 1992 yılındaki veriler 1000 ton/yıl ve 5000 ton/yıl kapasitenin üzerinde olan İşletme sayısıdır.

Şekil 2. Süt Teşvik Primi Kapsamındaki İşletmeler Sayısı

ye Süt Endüstrisi Kurumu fabrikalarında ideal kapasite kullanımına yaklaşmış olması ne yazıkki tüm yurt sathında açılmış bulunan fabrikalarında görülmemekte, mevsimsel süt üretimi farklılığının en az olduğu Ege ve Marmara Bölgeleri ile sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle ülkemizin Süt Sanayiini bugünkü düzeye getirmiş bulunan SEK işletmelerinin satılarak özel sektöre devri, yapısal ve hayvancılıktan kaynaklanan sorunlar giderilmediği takdirde bir çözüm olmayacaktır.

6. DESTEKLEME POLİTİKALARI

Ülkemizde son yıllarda devlet, "Süt Teşvik Primi" uygulamasıyla destek sağlama-ya başlamış ve 3 Mayıs 1987 yılından itibaren yürürlüğe konulan uygulama ile süt üretim kapasitesi arttırılmaya çalışılmıştır. Bu uygulama ile plakalı pastörizatör ya da UHT süt işleme sistemi bulunan ve en az 2500 ton/yıl çiğ süt işleme kapasitesine sahip olan işletmelere her litre süt için 70 TL, 1000 ton/yıl kapasiteli olanlara ise

55 TL. teşvik primi ödenmeye başlanmıştır. Daha sonraki yıllarda 1991 yılı başlarından itibaren belirtilen bu değerler 5000 ton/yıl işleme kapasitesi olan işletmeler için 120 TL, 1000-5000 ton/yıl olan işletmeler için de 90 TL. olarak değiştirilmiştir. Hükümetin süt üretim miktarını ve modern işletmelerin kapasite kullanımını artırıcı yönde aldığı bu karar kapasite kullanımının artışına ve işletmelerin mandıra hüviyetinden sıyrılıp, daha modernize oluşuna katkıda bulunmuştur (Şekil 2). Ancak bu uygulama ilk uygulandığı yıllarda süt bedelinin % 30'u kadar teşvik getirirken bugünkü 120 TL. ile süt bedelinin ancak % 4'ünü karşılayacak düzeyde olup, çok yetersiz kalmaktadır.

7. ÖNERİLER

Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, henüz ülkemizde süt üretimi ve üretilen sütün sağlıklı ve kaliteli şekilde değerlendirilmesi maalesef, ülkenin bu konudaki potansiyeline göre yetersizdir. Bu nedenle öncelikle Süt Sanayiinin temelini oluşturan süt hayvancılığımız ile ilgili olumsuzlukların acilen kesin, köklü ve kalıcı önlemler ile giderilmesi zorunludur. Bu konuda alınması gereken önlemleri özetleyecek olursak:

1. Ülkemizde 2000'li yıllara doğru DPT tarafından hedeflenmiş olan önlemler paketi hayvancılığın teşvik edilmesinde uygulamada yetersiz kalmış veya konuya gereken titizlik gösterilmemiştir. Dağınık ve küçük üretim birimlerinde üretilen sütün toplanma ve taşınması da önemli sorunlar yaratmakta ve bu durum kaynakta değerlendirilen süt miktarının önemli boyutlara varmasına neden olmaktadır. Küçük üretim yerlerinin en kısa zamanda hayvancılığın başlıca geçim kaynağı olduğu büyük süt üretim işletmeleri haline dönüştürülmesi için; özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da belli bir sayıda fazla ineği olan işletmelere özel destekleme politikaları uygulanmalıdır. Büyük süt üretim işletmelerinin kurulması durumunda bakım, yemleme ve ıslah gibi hayvancılığın temel sorunları daha rantabl bir şekilde çözümlenecek ve hayvancılık verimli bir faaliyet kolu durumuna getirilmiş olacaktır. Organize olmuş büyük işletmelerde bu tür sorunların çözümü; süt üretimindeki mevsimsel dalgalanmanın da boyutlarını azaltacak ve bölgede halen kurulu bulunan ancak atıl kapasitesi yüksek olan süt işleme tesislerinin de kullanım kapasitelerini arttıracaktır.
2. İthal hayvanlar için uygulanan destekleme kredisi geniş çapta kültür ırkı ithalini teşvik etmiş, ancak ne yazık ki ithalatta gösterilen titizlik yetersiz kalmıştır. İthal hayvanlarda sağlık kontrolünün titiz bir şekilde yapılmasına, bu konuda üreticinin ithalattan caydırılmasına dikkat edilmelidir.
3. Süt üretim işletmelerinin büyümelerine paralel olarak, Avrupa Ülkeleri ile yapılan ortak projelerde uygulandığı gibi soy kütüğü kayıt sistemlerinin yaygınlaştırılarak süt verimi yüksek kültür ırklarının yerli ırklar ile melezlenmesi ve suni tohumlama uygulamasının yaygınlaştırılması sonucunda ithalatın zaman içinde azaltılması uzun vadede, ancak olumlu sonuç verecek bir gelişme olacaktır.
4. Süt hayvancılığında ve üretilen sütün modern işleme tesislerine gelmesinde önemli payı olan süt teşvik priminin gerçekten özendirici bir düzeye çıkarılması, süt fiyatının en az % 10'unu karşılaması gerekir.
5. Süt hayvanlarının sağlık kontrollerinin sürekli yapılabilmesi ve anında önlem alınabilmesi için yerel hayvan sağlığı kontrol merkezleri kurulmalı, böylece hastalıklardan dolayı süt veriminde meydana gelen önemli düşüşlerin ve üreticinin mağduriyeti mutlaka önlenmelidir.
6. Süt hayvancılığı faaliyetini verimli bir faaliyet dalı olmaktan çıkaran girdi maliyetlerinin en düşük düzeye indirilebilmesi için üreticilerin kendi aralarında üretici birlikleri oluşturmaları yem temininden sütün değerlendirilmesine kadar üreticiye destek olan Malkara Üretici Birliği örneği entegre faaliyet göstermeleri, hayvancılığın ve Süt Sanayiinin gelişmesinde önemli bir atılım olacaktır.
7. Ülkemizde kamu kesimi, özel sektör ve üreticilerin katılacağı "Milli Sütçülük Komitesi" oluşturulmalı, bu komite sorunları geniş açıdan analiz ederek süt üretiminin ve süt sanayiinin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

SÜT SIĞIRI İTHALİNİN SORUNLARI VE SÜT SIĞIRI YETİŞTİRİCİLİĞİNİN TEŞVİKİ

Doç. Dr. Numan AKMAN
Ankara Üni. Ziraat Fak.
Zootečni Bölümü

1. Giriş

Dünya süt üretimi gözönüne alındığında, en önemli süt üretim kaynağının toplam üretimde % 91 payla sığır olduğu görülmektedir. Fakat kıtalar ve ülkeler tek tek incelendiğinde sığırın payında önemli sapmalar dikkati çekmektedir. Bazı ülke ve kıtaların süt üretiminde sığırın payı % 55 iken, bazılarında üretimin tamamı sığırlardan elde edilmektedir. Bu noktada ilginç olan bu değişimin ülke ya da kıtaların gelişmişlik düzeyi ile ilişkilendirilebilmesidir. Gerçekten de, gelişmiş kabul edilen ülkelerin hemen tek süt üretim kaynağı sığır olurken (% 98,5), gelişmekte olan ülkelerde, sığırın yanında özellikle koyun ve keçi de önemli bir yer tutmaktadır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Dünya Süt Üretimi ve Bunda Sığırın Payı (milyon ton ve %)

	Mutlak		Toplam Üretimde Sığırın Payı	
	1980	1990	1980	1990
Afrika	13.6	18.8	75.4	75.3
K. Amerika	76.8	84.8	99.6	100.0
G. Amerika	23.2	31.0	99.3	99.3
Asya	69.8	99.0	53.0	54.9
Avrupa	182.9	176.4	97.2	96.9
Okyanusya	12.4	14.3	100.0	100.0
BDT	90.7	106.7	99.4	99.6
Gelişmiş Ülkeler	361.9	384.4	98.4	98.5
Gelişmekte Olan Ülkeler	107.5	146.9	65.6	66.0
Dünya	469.4	511.3	91.0	93.0

FAO Production Yearbook 1981 ve 1991

Bir başka ilginç nokta da süt üretiminin çok büyük bölümünü sığırdan sağlayan gelişmiş ülkelerde gerek hayvan başına üretim, gerekse kişi başına tüketimin yüksek olmasıdır. Oysa gelişmekte olan ülkelerde hem hayvan başına verim hem de kişi başına tüketim oldukça düşüktür (Çizelge 2).

Çizelge 2. Dünya ve Çeşitli Kıtaların Sığır Varlığı, Sığırlardan Sağlanan Süt Üretimleri, Dünya Süt Üretimi ve Sığır Varlığında Kıtaların Payı (milyon baş ve milyon ton)

Bölge	Sığır Varlığı	Dünya Sığır Var. Payı	Süt Üretimi	Süt Üretim Payı (%)
Afrika	188	14.7	14.1	3.0
K. Amerika	160	12.5	84.7	17.8
G. Amerika	264	20.6	30.8	6.5
Asya	394	30.8	54.3	11.4
Avrupa	124	9.7	170.9	35.9
Okyanusya	31	2.4	14.4	3.0
BDT	118	9.8	106.3	22.4
Gelişmiş Ülkeler	400	31.3	378.5	79.6
Gelişmekte Olan Ülkeler	879	68.7	97.0	20.4
Dünya	1279	-	475.5	-

FAO Production Yearbook 1991

Çizelge 2'de görüldüğü gibi, Dünya sığır varlığının % 46'sına sahip olan Asya ve Afrika kıtaları dünya süt üretiminin ancak % 14.4'ünü sağlamaktadır. Durum gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından ele alındığında da dünya sığır varlığının yaklaşık % 69'unu barındıran gelişmekte olan ülkeler, üretimin ancak % 20'sini gerçekleştirmektedir. Ayrıca bu bölgelerde nüfus artışı hızı gelişmiş bölgelerden daha yüksek, buna karşılık üretimdeki artış hızı düşük olduğu için üretim düşüklüğünden kaynaklanan olumsuzluklar giderilememekte, hatta yer yer büyümektedir. Tarımda çalışan nüfusun ve bunun sonucu olarak işletme sayısının fazlalığı nedeniyle tarıma yeterli kaynak aktarımının güçlüğü de bu kısır döngünün kırılmasını engellemektedir.

Bu durum, süt üretimi açısından yalnızca gelişmekte olan ülkelerin sorunları olduğunu düşündürmektedir. Halbuki gelişmiş ülkelerin de kendilerine özgü sorunları vardır. Üretim fazlalığı ve üretim maliyetinin yüksekliği bu sorunların önde gelenlerindedir. Ayrıca tarımda çalışan nüfusun payının düşüklüğü ve tarımla uğraşan kesimin hızla azalması da bu ülkelerin bir çoğunda, üretimin sürdürülebilirliği açısından önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

2. İthalatın Gerekçesi

Yukarıda özetlenmeye çalışıldığı gibi, vazgeçilmez bir besin olan sütün üretimi dünyanın bir bölümünde artırılmaya çalışılmaktadır. Oysa diğer kesimde üretimin sınırlandırılarak sürdürülmesi ve maliyetin düşürülmesi çabaları yoğunluk kazanmıştır.

Üretimi sınırlayarak sürdürme çabasında olan gelişmiş ülkeler bunu başarabilmek için değişik yollar izlemek durumundadırlar. Bunlardan biri üretim fazlası ürünlerin ülke dışına pazarlanması, diğeri de üreticiye destek verilmesidir. İlk bakışta çe-

lişik görünen bu iki uygulamadan ilki maliyeti düşürmek, ikincisi de üretimi sürdürmek için gereklidir. Gerek alıcı ülkelerin gelir düzeylerinin düşüklüğünden kaynaklanan sınırlı pazar kapasitesi, gerekse kendi üretimlerini koruma ve geliştirme istekleri süt ve süt ürünlerinin ihracatında sorunlar yaratmaktadır. Bu sorunları kısa sürede aşabilmek de mümkün görülmemektedir. Bu yüzden gelişmiş ülkelerde üretimi sınırlama çabaları öncelik almıştır. Ne varki birim başa verimin sürekli artırılması nedeniyle, üretimi sınırlamak ancak hayvan sayısını azaltarak ulaşılabilecek bir hedef haline gelmiştir. Bu gerçekten hareket edilerek, üreticileri hayvan sayısını azaltmaya özendirerek, üreticileri hayvan sayısını azaltarak ulaşılabilecek bir hedef haline gelmiştir. Bu gerçekten hareket edilerek, üreticileri hayvan sayısını azaltmaya özendirerek politikalar uygulamaya konulmaktadır. Bu politikalarından biri süt hayvanlarının kesimidir. Fakat bundan daha da uygunu bu hayvanları ihtiyacı olan ya da ihtiyacı olduğuna inandırılan ülkelere pazarlamaktır. Böylece, süt ve süt ürünleri ihracatında karşılaşılan dirençle de karşılaşılmaş olacaktır.

Kısaca gelişmiş ülkelerin önemli bir bölümü az sayıda işletme ile iç tüketimin üstünde üretim yapacak noktaya ulaşmıştır. Süt ve ürünlerine dış pazar bulmak güçtür. Maliyeti azaltmanın hemen tek yolu ihtiyaç fazlası hayvanları pazarlamaktır. O halde artık bunun yolları aranmalıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde ise süt üretimi yetersizdir. Yetersizliğin önemli sebeplerinden biri de hayvanların düşük verimli olmasıdır. O halde iki kesimin, yani gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkelerin ihtiyaçları çakışmıştır. Gelişmekte olan ülkeler ikna edilerek üretim fazlası hayvanlara bir pazar yaratılabilir. İşte kısaca özetlenen bu düşünce akışı, ülkeler arası damızlık hayvan ticaretinin çıkış noktasıdır. İlk bakışta hem alıcı hem de satıcının yararına görünen bu ilişkiden genellikle alıcı beklediği yararı sağlayamamaktadır. Çünkü, süt üretimini artırma çabasında olan ülkeler sadece yüksek verimli hayvanlara sahip olarak başarı sağlayamaz. Buna ek olarak;

- 1- Bu hayvanların ihtiyaçlarını karşılayacak kalite ve miktarda yem üretmek,
- 2- Üretimi değer fiyatla pazara sunacak bir yapı oluşturmak,
- 3- Hammaddeyi çeşitli ürünlere işleme kapasitesini artırmak ve işleme maliyetini düşürmek,
- 4- Toplumda nitelikli süt ve süt ürünlerine olan talebi artırmak,
- 5- Üretim artışını nüfus artış hızının üstünde tutacak stratejileri belirlemek ve yürütmek de gerekir.

Bu unsurların herhangi birinde meydana gelecek aksamlar üretimi olumsuz etkileyecek ve ancak bunun izin verdiği ölçüde üretim sağlanabilecektir.

Gelişmekte olan ülkelerdeki üretim koşulları bu hususlar bakımından incelendiğinde, hemen her noktada önemli sorunlar olduğu görülmektedir. Bir başka ifade ile bu hususlardan bir veya birkaçı bakımından değil, hepsi bakımından önemli eksiklikler vardır. Bu eksikliklerin giderilmesi için öncelikle mevcut tarımsal yapının irdelenmesi gerekir. Gelişmekte olan ülkelerde tarım işletmelerinin en belirgin özellikleri;

1. İşletmelerin çok sayıda fakat küçük olması,
2. İşletme aktif sermayesinin yetersizliği,
3. Ürün pazarlama imkânlarının sınırlılığı,
4. Nitelikli yem maddeleri üretiminin yetersizliği,
5. Hayvan başına verimin düşüklüğüdür.

3. Türkiye'de İthalat

Yukarıda sıralanan hususlar Türkiye'deki işletmeler için de geçerlidir. Bunlardan sadece düşük verimli hayvanlar yerine, yüksek verimli hayvanlar sağlamayı hedefleyen ithalatın oldukça uzun bir geçmişi vardır. Cumhuriyet tarihinde ilk ithalat 1925 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu tarihten, Dünya Kiliseler Birliği'nin değişik ırklardan damızlıklar hibe ettiği 1958 yılına kadar çok az sayıda ithalat yapılmıştır. Bunu izleyen yıllarda ithalatın hızında ve ithal edilenlerin değerlendirilmesinde bazı farklılıklar olmuştur. Önceleri damızlık çekirdek sürü kurma ve nitelikli erkek ve dişi damızlık üretme amacı ön plana alınarak yürütülen ithalat, 1987 yılından sonra hızlanmış ve üretim işletmeleri oluşturma hedefine hizmet etmeye başlamıştır. Sözü edilen yıl önce 100.000 baş gebe düve ithalini öngören bir program hazırlanmış ve bu program çerçevesinde gebe düve alanlara kredi ve sübvansiyon nitelikli destekler sağlanmıştır. Bu aşamada Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yürütülen ithalat programı, bir müddet sonra özel sektöre de açılmıştır. Günümüzde yalnız kerdü desteği ile sürdürülen gebe düve dışılımı hem Bakanlık hem de özel sektör tarafından yürütölmektedir. Bu uygulama ile üçte biri il müdürlükleri, üçte ikisi de özel firmalar tarafından dağıtılan yaklaşık 125.000 baştan fazla hayvan ithal edilmiştir. Son yıllarda ithalat hızlanırken, görevlendirdiği elemanlarla ithal edilen ve edilecek düvelerin seçiminde etkinliğini sürdüren Bakanlığın ithalattaki payı, iyice azalmıştır. Bir başka ifade ile özel sektörün devreye girmesi talep artışına yol açmıştır. Çünkü, ülke içinde yaptığı bağlantı miktarına göre hayvan ithal eden firmalar potansiyel talebi harekete geçirme, yapay talep yaratma ve talebin karşılanmasını yönlendirmede oldukça etkili olabilmektedirler.

Türkiye'nin damızlık gebe düve ithalatına başlamasına ve bunun sürdürölmesine yol açan temel neden olarak ülkede yetiştirilen sığırların süt verimlerinin yetersizliği gösterilmektedir. Gerçekten de Kilis dışındaki yerli ırklarımızın, süt verimleri oldukça düşük, yaklaşık 750 kg civarındadır. Bu gerçek çok önceleri farkedilerek, verimin yükseltilmesi için saf kültür ırkı yetiştiriciliği yanında melezleme çalışmaları da başlatılmış ve melezlerin toplam sığır varlığı içerisindeki payı yaklaşık % 30, kültür ırklarının payı da % 8'e ulaşmıştır. Buna rağmen; birim başa verimde yeterli artış sağlanamamıştır. Bunda; melezler için bile uygun çevrenin meydana getirilemeyişi yanında, melezleme çalışmalarının hızının kesilmesi ve dengeli bir pazar oluşturulamamasının da büyük payı olduğu unutulmamalıdır.

3.1. İthalatın Üretime Katkısı

Son yedi yıldır ithal edilen sığırların ülke süt üretimine katkısını tam olarak söyleyebilmek mümkün değildir. Bunda hem ithal edilenlerin verim düzeylerinin yeterince bilinmiyor olması, hem de ülke süt üretimi hakkındaki bilgilerin eksikliğinin payı vardır. Buna rağmen, ithal edilen hayvanların % 90'ının yaşadığı ve ortalama 4 ton süt verdiği varsayılırsa, bunlardan sağlanan üretimin yılda yaklaşık yarım milyon ton, bir başka ifade ile ülke üretiminin % 5'i olduğu söylenebilir. İlk bakışta önemli gibi görünen bu katkı herbirine yaklaşık 2200 Alman Markı ödenen 125.000 baş hayvanla sağlanmıştır. Yani, üretim için yapılan harcama hariç, bir kısmı ülke içinde de kalsa yaklaşık 300 milyon marklık bir ödeme yapılmıştır. Bu miktar harcama ile sağlanan artışın, yaklaşık 4 milyon baş ineğe sahip olan Türkiye'de inek başına verimin 125 kg artırılmasıyla gerçekleştirilecek artışa eşdeğer olduğu unutulmamalıdır.

3.2. Üretici Açısından İthalat

İthalatın Türkiye ve üretici için bir kazanç mı yoksa kayıp mı olduğu çeşitli çevrelerde oldukça fazla tartışılmıştır. İthalatın Türk çiftçisi için bir kazanç oluşturduğunu ileri sürenler çoğunlukla;

- düve fiyatı ve ödeme koşullarının uygun olduğunu,
- elde edilen sütün arttığını ve değer fiyatla satıldığını,
- bunlardan elde edilen döllerin damızlık olarak değerlendirildiğini,
- var olduğu düşünülen üretim hayvanı ihtiyacının ülke içinde karşılanmasının imkânsız olduğunu düşünmektedirler. Oysa bu sayılanlardan önemli bir bölümü geçerli değildir. Ayrıca, bunların bir çoğunun kısa sürede gerçekleşme şansı olmadığı da bilinmelidir. Bu hususlardan önemli görülenler aşağıda kısaca tartışılacaktır.

3.2.1. Geri ödeme

İthal edilen hayvanlardan edinmek isteyenlere, kredilendirilebilir olmak koşuluyla, ilk iki yılı faiz, daha sonraki 6 yılı da faiz+ana para ödemeli olmak üzere 8 yıl vade ile % 43 faizli, kredi verilmektedir. Yerli hayvan satın alanlardan esirgenen, fakat esirgenmemesi gereken bu imkânla ithal düve edinen yetiştirici bir yıl sonra yaklaşık hayvan bedelinin yarısı kadar bir faiz ödemek durumundadır. Bu ödeme miktarı, bir inekten umulan seviyede süt alan ve sütü değer fiyatla satabilen bir işletme için çok yüksek sayılmayabilir. Fakat, genellikle ilk yıl verimin düşük, uygun pazar bulma şansının az olduğu gerçeği ile, üretim için yapılan diğer harcamalar dikkate alınarak ödeme şekli ilk yılı ödemesiz, daha sonraki iki yılı faiz ödemeli, 5 yılı da faiz+anapara ödemeli hale dönüştürülebilir. Aksinde borcunu ödeyemeyen üretici zor durumda kalmakta hattâ, üretimden vazgeçme noktasına gelebilmektedir.

3.2.2. Kaba Yem

İthal hayvanlarla çalışmaya başlayan üreticiler genellikle umdukları seviyede verim alamamaktadırlar. Çünkü ülkemizdeki işletmelerin, ithal hayvan satın alanlar da dahil, çok büyük bir bölümü bu hayvanların isteklerini karşılayacak koşullara sahip değildir. Bu eksikliklerin önde gelenlerinden biri de nitelikli kaba yemdir. Türkiye'de yem bitkileri üretimine ayrılan alan, toplam ekilebilir alan içerisinde % 2-3 gibi oldukça düşük bir paya sahiptir. Her ne kadar ithal inek satın alanlarda, hayvan başına yıllık yaklaşık 4 ton nitelikli kuru kaba yem üretme şartı aranmakta ise de, buna uyulmadığı veya uyulamadığı bir gerçektir.

Samsun ve Tekirdağ Yöresinde yürütülen ve ithal hayvanlarla çalışan işletmeleri kapsayan iki araştırmada, genelde kaliteli kaba yem üretimi ve kullanımının yetersiz olduğu, fakat büyük işletmelerin kaba yem üretimine biraz daha fazla önem verdikleri görülmüştür. Bu durum bir ölçüde büyük işletmelerin arazi, ekipman, sermaye ve bilgi düzeyinin görece yüksekliği ile açıklanabilir. Fakat genellikle çiftçilerin kaba yem üretim teknikleri hakkında bilgi sahibi olmamaları yanında, tohum, ekipman ve arazi yetersizliği de kaba yem üretiminin önemli engelleyicisidir. Bu yüzden sadece ithal inekle çalışan işletmeler değil, süt sığırı yetiştiren bütün işletmeleri kapsayacak şekilde nitelikli kaba yem üretimini teşvik eden bir program uygulamaya konulmalıdır. Bu programda, bölgelere uygun yem bitkilerinin tespiti yanında, tohum, ekipman ve bilgi desteği esas olmalıdır. Özellikle silaj

bitkileri ve yonca üretimi hedeflenmelidir. Böyle bir çalışmayla, arazi dışında kalan eksiklikleri giderebilecek küçük işletmelerin de yem üretimine daha fazla önem vermeleri sağlanabilecektir.

3.2.3. Hayvan Seçimi

Tartışma konusu noktalardan biri de ithal edilen ineklerin Türkiye'deki süt verimidir. Hayvan seçiminde öncelikle ana verimi dikkate alınmakta ve birçok durumda fiyat bu verime bağlı olarak oluşmaktadır. Ana verimi, pedigride yer alan bilgiler tamamen doğru kabul edilse bile, söz konusu hayvanların Türkiye koşullarındaki verim seviyesinin bir garantisi olarak kabul edilemez. Çünkü, ana verimi ile kızının verimi arasındaki ilişki sanıldığı kadar yüksek değildir ve hayvanların verimleri çevreye bağlı olarak büyük değişiklikler gösterir. Ayrıca, hayvanların verimleri arasındaki farklılıklar her çevrede aynı olmayabilir. Kısaca anası yüksek verimli olduğu için satın alınan bir düvenin Türkiye'de hem anası kadar, hem de anası daha düşük verimli olanlardan fazla süt vereceği, tam olarak söylenemez. Bu durum ve bu hayvanlara Türkiye'de sağlanan bakım besleme göz önüne alındığında çiftçilerin büyük çoğunluğunun düşük verimden yakınması kolayca anlaşılabilir. Bu husustaki yakınmaları azaltmak için, ithalat devam edecek ise-ki devam etmemesi gerekir-hayvan seçiminde ana verimi yanında, fiyat ve o hayvanın seçildiği sürü ortalamasının da dikkate alınması uygun olacaktır.

Ne var ki, bakım-besleme koşulları iyileştirilmeden, ne umulan verimi almak ne de verim seviyesini korumak ve yükseltmek mümkündür. Hattâ yer yer ithal edilen hayvanların hayatta kalmasını sağlamak bile güçleşmektedir.

3.2.4. Tohumlama

Hayvan ithali ile eksikliği iyice ortaya çıkan bir başka husus yıllardır uygulamada olmasına rağmen, yaygın ve etkin hale getirilemeyen yapay tohumlamadır. Bu konudaki eksiklikler üreticilerin bir bölümünü boğa barındırmaya zorlamakta bu da üretim maliyetini artırmaktadır. Ayrıca bu uygulamada, ister istemez süt verimi bakımından seçilmemiş boğa kullanma zorunluluğu, döllerde verim artışını sınırlamakta, hattâ verimlerin düşmesine sebep olmaktadır. Aslında aynı durum damızlık değerleri Türkiye koşullarında belirlenmemiş boğaların spermalarını kullanan üreticiler için de geçerlidir. Bu olumsuzluklar ancak yapay tohumlamayı yaygın ve etkin kılmak yanında kullanılacak spermaların elde edileceği boğaların bilimsel tabana dayalı seçimini gerçekleştirecek bir organizasyonla önlenabilir. Ne varki ülkemizde henüz bu tip bir yapı oluşturulabilmiş değildir. Bu konuda birkaç girişim sözkonusu ise de, mevcut büyüklükleri ve oluşum dokularıyla bu girişimlerin de çok etkili olacakları beklenilmemelidir. Bu durum, ülkeye taşındığı ve henüz tam olarak yararlanılamadığı ileri sürülen genetik kapasitenin gerilemesine yol açacaktır. Bakanlığın yapay tohumlama hizmetini, ithalatı yapan firmanın sorumluluğuna bırakması da, bugünkü haliyle, sorunu çözecek değil, çözülmüş gibi gösterecek bir girişimdir.

3.2.5. Damızlık Pazarı

İthal edilen hayvanlara ilişkin temel sorunlardan biri bunlar ve bunların dölleriine ilişkin doğru ve yeterli bilginin sağlanamamasıdır. Bu hem üreticilerin örgütlenememiş olmasından hem de ilgililerin ithalata gösterdikleri sempatiyi bu sahadan

esirgemelerinden kaynaklanmaktadır. Oysa, uzun süre hayvan ithal etmek niyetinde olmayan bir ülkenin ithal ettiği hayvanları en etkin biçimde değerlendirmesi gerekir. Bunları etkin değerlendirmek, hem ülke tüketicileri için, hem de ülke ekonomisi için bir kazanç olacaktır. Gerçekten de, 125.000 baş gebe düve ithal edilmiş ise, en kötümser tahminle, ülkede bunlardan doğmuş 100 bin baş civarında dışı materyal bulunmalıdır. Bunların Türkiye damızlık pazarına girebilmesi için, öncelikle ithal hayvan edinenlere sağlanan kolaylıklar gerek bunlardan Türkiye'de doğanları gerekse benzer nitelikteki hayvanları satın alanlara da sağlanmalıdır. İthalat yapan firmaların, ithal ettikleri hayvan sayısının en az % 10'u kadar da iç piyasadan hayvan alıp dağıtımalarını öngören Bakanlık kararı uygulamaya aktarılmalı ve bu oran kısa sürede yükseltilmelidir. Ne varki bu kararın uygulamaya aktarımının Türkiye'de doğan hayvanların miktarı, niteliği ve nerede buldukları hakkında yeterli bilginin toplanması ve bunlara yetiştiricinin güven duymasıyla mümkün olduğu unutulmamalıdır. Eğer oluşturulabilirse, bu tip bilgileri toplayan organizasyon damızlık pazarının da ilk adımını oluşturacaktır. Zaman içerisinde özel firmalara ve ülke sığırcılığına büyük katkısı olacak böyle bir pazarın oluşturulması şimdilik, ancak gebe düve ithal eden firmalar ve Bakanlık İl ve İlçe örgütündeki görevlilerin katkısı ile gerçekleştirilebilir. Kaldı ki, bu hayvanlarla ilgili bilgilerin toplanması bu iki kesimin zaten görevleri arasındadır. Ne varki, bu görev gereği gibi yerine getirilememektedir.

3.2.6. Örgütlenme

Şu anda hangi kesimin sorumluluğunda olursa olsun, kayıt tutma, bilgi toplama vb. görevler zamanla üretici örgütleri tarafından yapılacaktır. Buna bir hazırlık olmak üzere üretici dernek veya kooperatiflerinin kuruluşu özendirilmeli, bunlara gerekli kaynak aktarılmalıdır. Bu kaynak şimdilik ithal edilen hayvan ve hayvansal ürünlerden alınacak fonlar ile bütçeden sağlanabilir. İleride bu organizasyonlar aracılığıyla üreticilere yapılan hizmetlerden alınacak bedel üreticilerin katkısını artıracak, devletin yükünü azaltacaktır.

Damızlık seçimi için gerekli bilgiler dahil, ürün pazarlama ve girdi temini konularında doğrudan üreticiler yararına çaba harcayacak bu kuruluşların, hem ürün, hem de damızlık ve sperma ihracatını hedeflemeleri sağlanmalıdır. İyi işlendiği takdirde ülkenin bu hedefi gerçekleştirecek potansiyeli vardır.

3.2.7. Pazarlama

Özelde ithal hayvanla çalışan, genelde de tüm süt üreticilerinin şikâyeti süt fiyatlarının düşük, yem fiyatlarının yüksek olmasıdır. Kişi başına süt tüketim düzeyi ve süt fiyatları bir arada düşünüldüğünde bu iki unsurun ilişkisinde bir çelişki olduğu görülmektedir. Çünkü kişi başına tüketim son derece düşük, yani üretim azdır. Buna karşılık yüksek olması beklenen fiyatlar da düşüktür. Bunda en önemli pay tüketim alışkanlığı yanında tüketicinin ödediği fiyatlarla üreticinin eline geçen fiyat arasındaki farkın büyüklüğüdür. Bu farkın üretici ve tüketiciyi koruyacak şekilde azaltılması gerekir. Bunun için bir yandan süt sanayiinin daha düşük maliyetle çalışması, diğer yandan da sütün besin değeri ve toplum sağlığındaki gerekliliği gözönüne alınarak, tüketim özendirilmelidir. Ayrıca devlet desteği doğrudan üreticileri hedefleyecek şekilde verilebilir. Yem üretimi için verilecek destekler ile kredi faizinde yapılacak indirimler, süt toplama merkezlerinin yaygınlaş-

tırılması ve kurulu süt işleme kapasitesine işlerlik kazandırmayı hedefleyen çabalar bu amaca hizmet edecektir. Yoksa düve ithalatı yapan firmaları kendilerinden hayvan alan işletmelere kesif yem temin etmeye ve bunların elde ettikleri sütü pazarlamaya zorlamak bir çözüm değildir ve uygulanması mümkün olmadığı gibi pratik bir yararı da olmayacaktır.

Üreticilerin örgütlenerek bir güç oluşturmaları aşamasına kadar Türkiye Süt Endüstrisi Kurumunun işler tutulması ve bu kuruma üretimi özendirici fonksiyon yüklenmesinin de ülke süt üreticilerine, dolayısı ile ülke insanlarına yararı gözden kaçırılmamalıdır. Bu bağlamda süt üretici ve dağıtıcılarını TSEK'e ortak etmenin ve kurumu buna uygun bir yasal statüye kavuşturmanın yolları ve yararları üzerinde düşünülmalıdır.

3.2.8. Üretim Maliyeti

Üretim girdileri içerisinde en büyük payı oluşturan yem fiyatları, gelirin büyük bölümünü oluşturan süt fiyatlarından ayrı düşünülemez. Değerlendirme bunların fiyatlarından ziyade bu ikisinin fiyatları arasındaki oran dikkate alınarak yapılmıştır.

Gerçekten de süt fiyatı ile, kesif yem fiyatı arasında olması gereken 2-2.5:1 oranı çoğu kez daha küçük olmakta hattâ 1:1 oranının altına da ineilmektedir. Bu, bir kg süt satışından elde edilen gelirle örneğin 2 kg yem yerine 1 kg yem alabilmek anlamına gelir. Üreticinin bu şartlarda kârlı çalışabilmesi sözkonusu olamaz.

Süt fiyatlarının düşüklüğünden şikâyetçi olan işletmelerin üretim maliyetini düşürmeye yönelik çabalara yeterince ağırlık vermemeleri de ilginçtir. Gerçekten de birçok üretici ithal edilen hayvanlardan, yerli hayvanlara sağlanan koşullarda ve onlar için yeterli olan bilgiyle üretim yapmak düşüncesinde iken, bir kısmı da üretimin ekonomik olma ilkesini hiç dikkate almamakta bu hayvanlar için varını yığını ortaya koymaktadır. Birinci durumda yetersiz bakım, besleme ve bilgi nedeniyle genetik kapasite tam olarak kullanılmamakta, ikinci durumda da gereğinden fazla yemleme ve pahalı yem kullanma nedeniyle üretim maliyeti yükselmektedir. Bunlara ek olarak gençlerin bakım ve büyütülmesinde yapılan hatalar, pahalı ve sağlıksız barınaklar, koruyucu hekimlikteki eksiklikler, gebelik oranının düşüklüğü de üretim miktarı ve üretim maliyetini olumsuz etkilemektedir.

Bakanlığın yayım başta olmak üzere diğer hizmetlerini bu hususları gözönüne alarak yürütmesi ve bu konularda bilgili elemanlar yetiştirip kullanması gerekir. Teknik hizmetlerin, ithalatı yapan firmalara bırakılması Bakanlığın asıl görevinin çok daha dar kadrolara bırakılması anlamını taşır. Böyle bir yaklaşımın yararlı olması mümkün değildir.

Üretim maliyetini düşürmenin bir yolu da damızlık dışı erkeklerin iyi değerlendirilmesidir. Küçük ölçekli ve aile işgücüne dayalı sığırcılık işletmelerinin elde ettikleri erkek hayvanları besiyem almaları önerilmeli ve bu uygulama teşvik edilmelidir. Böylece besicinin maliyetine eşdeğer veya ondan daha düşük maliyetle et üretilebilecek işletmelere, önemli bir ek gelir sağlanabilecektir.

4. Gelişmekte Olan Yörelere Süt Sığır Yetiştiriciliği

Türkiye, süt üretimini artırmak zorundadır ve bunun çabası içerisinde yer almaktadır. Bu konudaki başarı, büyük ölçüde, ülkenin hayvan varlığı, mevcut hayvanların verimleri ve bölgelerin üretim koşullarının doğru olarak değerlendirilmesine bağlıdır. Gü-

nümüzde, bu hususları da dikkate alarak, üretim düşüklüğünün nedenleri hakkında doğru ya da doğruya yakın saptamalar yapılmıştır. Fakat bunlara uygun önlemler ile bu önlemlerin önceliği ve uygulama yolları konusunda fikir birliği sağlanamamıştır. Hemen her zaman ısrar ve önemle üzerinde durulan husus genotipik seviyenin yükseltilmesi olmuştur. Sadece sığıra yönelik olan ve diğer türlere gereken önemi vermeyen bu çabaların hayata geçirilmesinde 1987 yılına kadar melezlemeye ağırlık verildiği ileri sürülebilir. Ama 1987 yılından sonra dışı materyal ithalatı ön plana çıkmış ve hemen hemen tek yol olarak görülmeye başlanmıştır.

Şimdiyedek uygulanagelen hem melezleme hem de ithalat programlarında hayvan başına verimin, dolayısıyla üretimin, diğer unsuru olan çevrenin iyileştirilmesi gereği ile, sağlıklı bir gelişme için çevre ile genotipin uyum içinde olması gerektiği gerçeği gözardı edilmiştir. Böyle olunca da ülkenin hemen her yöresinde aynı yolla ve benzer hedeflere yöneltilen genotipi iyileştirme çabaları kaçınılmaz olarak, beklenen faydaları sağlayamamıştır.

Gelişmekte olan yörelerde bu tip hatalı uygulamaların olumsuz etkisinin daha büyük olmasını doğal karşılamak gerekir. Gerçekten de, ürün pazarlama, kaba yem üretme, aktif sermaye ve bilgi düzeyi gibi üretimi doğrudan etkileyen unsurlar bakımından belirgin bir yetersizliğin söz konusu olduğu bu yörelerde, ihtiyaçları karşılanamayan yüksek genotipik değerli hayvanlar kendilerinden bekleneni veremeyecektir. İthal hayvanlar sözkonusu olduğunda bunların ihtiyaçları ile işletmelerin sağlayabildikleri arasındaki fark iyice açılacaktır.

Bu ifade, gelişmekte olan yörelerde genotipik seviyenin iyileştirilmesine ihtiyaç yoktur, şeklinde anlaşılmalıdır. Aksine, diğer unsurlara da gereken önemin verilmesi şartıyla, bu yörelerde genotipik seviyenin yükseltilmesi bir zorunluluk olarak görülmelidir. Çünkü, bu bölgelerde tarımda çalışan nüfus oranı ülke ortalamasının üstündedir ve kısa vadede bu durumun değişmesi beklenmemektedir. Bir başka ifade ile bu yörelerde tarımsal faaliyetin gelişerek devamı şimdilik bir zorunluluktur. Bu zorunlulukla iç içe yaşamak durumunda olan ailelerin yaşam standardının yükseltilmesinde, doğası gereği, hayvansal üretime öncelik verilmeli ve önemli bir rol yüklenmelidir. İşte bu noktada; genelde hayvancılık, özelde de sığır yetiştiriciliği sadece süt üretimini artırma aracı olarak değil, refah seviyesini olumlu yönde değiştirecek bir araç olarak da görülmeli ve buna uygun önlemler alınmalıdır. Bu önlemlerden ilk akla gelenler hayvanların verim kapasitesinin çevreye, çevrenin de artan kapasiteye uygun olarak iyileştirilmesi ve elde edilecek ürünün değer fiata satılmasının sağlanmasıdır. Aksinde, çevre-genotip ilişkisini gözardı eden ithalat programı, yer yer bazı çiftçilerimizin de yaşadığı gibi, hayal kırıklıklarına yol açacaktır. Bu hayal kırıklıklarını önlemek ve sözkonusu yörelerde hem üretimi hem de ailelerin refah seviyesini artırmak için yapay tohumlamayı yaygınlaştırarak üretim hayvanlarını mevcut popülasyondan elde etmek gerekir. Böylece ithal hayvanlarla çalışıldığında ortaya çıkan ve çıkacak bir takım problemlerin önü alınabilecek, ülke üretimi de hızlı bir şekilde artırılacaktır.

Bu yaklaşımın daha nitelikli hayvanlara sahip olmayı geciktireceği, böylece ilerlemeyi yavaşlatacağı ileri sürülebilir. Ama bu görüş ancak tüm yörelerde entansif üretim koşulları geçerli olduğunda haklılık kazanır. Oysa sözü edilen yörelerde entansif üretim koşullarının varlığı ileri sürülemediği gibi bu koşulların kısa sürede sağlanacağı da beklenilmemektedir. Öyleyse, üreticilerin yararlanamayacakları

bir kapasiteye, üstelik borçlanarak sahip olmalarını teşvik eden bu politikayı doğru bulmak mümkün değildir. Bunun yanında Türkiye'nin birçok bölgesinde ithal edilmiş hayvan satın alan üreticilerin eski hayvanlarına güvenlerinin devam ettiği unutulmamalıdır. Bunun da ötesinde örneğin, Çukurova'da melez hayvanların payı artarken safların payının azaldığı da bilinmektedir.

Kısaca Türkiye'de melezleme programı yeniden gözden geçirilmeli, yaygın ve etkin bir program uygulamaya aktarılmalıdır. Ülke bunu sağlayabilecek hem boğa ve sperma, hem de nitelikli işgücü kaynaklarına sahiptir. İthalat yerine, zaman kaybına yol açacağı ileri sürülen melezleme programı uygulamaya konulmuş ve bugün olduğu gibi 700-800 bin değil 3 milyon baş ineği gebe bırakacak düzeyde bir organizasyonla yürütülmüş olsaydı, Türkiye sığır varlığının hemen tamamı çeşitli düzeylerde melezlerden oluşurdu. Bir başka ifade ile, hem ülke süt üretimi sancısız olarak ve dışarıya kaynak aktarılmadan yaklaşık 2 kat artırılmış hem hizmet yaygınlatılmış olurdu. Bu yolla ayrıca, ülkede büyük ihtiyaç duyulan nitelikli besi materyali sıkıntısı büyük ölçüde giderilmiş olurdu.

Büyük çapta dişi sığır ve besi materyali erkek hayvan ithal eden Türkiye'de öz kaynakları harekete geçirmemek ve yanlış kullanılmadaki ısrarı anlamak mümkün değildir. Bunun tipik örneklerinden birisi de faizsiz kredi uygulamasıdır. Böyle bir kaynak varsa bunun, asıl üretim birimi olan sığır yetiştiricileri yerine besicilere aktarılmasını izah etmek mümkün değildir. Bu uygulama en kısa zamanda, gelişmekte olan yörelerdeki üretim sürülerine öncelik verecek şekilde değiştirilmelidir. Bu bağlamda, süt sığırı yetiştiriciliğinde kullanılacak kredilerin faiz oranlarının düşürülmesi ve nitelikli kaba yem üretiminin teşviki gibi desteklerin et üretimini de olumlu etkileyeceği unutulmamalıdır.

5. Sonuç

Sonuç olarak, süt üretimi buna bağlı olarak et üretimini artırmak ve bu kesimde çalışanların refah düzeyi yükseltilmek isteniyorsa;

1. Türkiye, damızlık dişi sığır ithalatından vazgeçerek kendi iç dinamiklerini harekete geçirmeye öncelik vermelidir. Özellikle gelişmekte olan yörelerde sadece sığır sütü değil koyun ve keçi sütünü değerlendirecek önlemler alınmalıdır.
2. Nitelikli kaba yem üretimi teşvik edilmelidir.
3. Sığır yetiştiricileri başta olmak üzere tüm üreticilerin örgütlenmesi için gerekli yasal düzenlemeler bir an önce yapılmalıdır.
4. Süt üreticilerini sanayi ile tanıştırmaya çaba harcamalı ve TSEK'un özelleştirilmesinde süt üreticilerine öncelik ve ayrıcalık tanınmalıdır.
5. Melezleme çalışmaları yaygınlaştırılmalı bu bağlamda yapay tohumlama etkin ve yaygın hale getirilmelidir.
6. Ülkede bir damızlık pazarı oluşturulmalı ve Türkiye'nin damızlık ihraç edecek duruma getirilmesi çabası içinde olunmalıdır.
7. Çeşitli ırklar için soykütüğü uygulaması başlatılmalı ve işletilmelidir.
8. Yayım teşkilatı bilgili elemanlarla takviye edilmeli ve etkin hale getirilmeli, Bakanlık bazı görevlerini özel sektöre devretmede daha titiz davranmalıdır.
9. Salgın ve paraziter hastalıklarla mücadele aralıksız ve etkili bir şekilde sürdürülmelidir.

10. Yakın gelecekte ÷lke hayvancılığında b÷y÷k s÷r÷lerin hakim olması beklenilmeyeceğinden sağlık koruma, s÷t toplama v.b. alanlarda hizmet birimleri k÷ç÷k işletmelere de hizmet verecek şekilde oluşturulmalıdır.

11. Kasaplık canlı hayvan ve s÷t ÷r÷nleri ithalatı durdurulmalıdır. Eğer ithalata devamda ısrar edilecek ise iç piyasa fiyatlarının serbest piyasa koşullarına uygun gelişmesini engellemeyecek d÷zeyde fonlar konulmalı ve bunlar hayvancılığın gelişimi için kullanılmalıdır.

12. Yem-÷r÷n ve t÷keticisi fiyatı-÷retici fiyatı arasındaki ilişkiler, ÷reticinin lehine değiştirilmeye çalışılmalıdır.

13. Destek ve s÷bvansiyonlarda hedef kitlenin öncelikle ÷retici olmasına özen gösterilmelidir ve s÷t sığır yetiştiricisinin hemen her gelişmiş ÷lkede çeşitli şekillerde desteklendiği unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

ANONİM 1981. FAO Production Yearbook 1981. Food and Agricultural Organization. ROME.

ANONİM 1991. FAO Production Yearbook 1991. Food and Agricultural Organization. ROME.

TARTIŞMALAR

Turan EREN

Sayın Başkan, çok değerli dinleyiciler; süt sığırcılığı ve hayvancılık konusunda, bu konunun sorunları yönünden konuşan değerli konuşmacılar, gerçekten olayın özünü ortaya koydular. Son iki konuşan arkadaşımızın her cümlesi, her düşüncesi-nin doğru olduğuna hepimiz inandık zannediyorum.

Türkiye'nin, genel tablosuyla değerlendirdiğimizde, gerek coğrafi konumu, gerek toprak ve iklim koşulları, gerek ekolojik dengesiyle hayvancılığa ve tarıma son de-rece elverişli bir ülke olduğunu görüyoruz.

Diğer taraftan, mevcut hayvan varlığıyla da önemli bir potansiyele sahip oldu-ğunu da görüyoruz; ama bugün üretim, tüketim ve tarımda hayvancılıkta geçinen nüfusumuzun yüzde 41'inin gelir düzeyi, refah düzeyini değerlendirdiğimizde hiç de iç açıcı olmadığını da hep beraber görüyoruz.

Ülkemizin nüfusunun yüzde 41'i bugün halen toprağa bağımlı olarak tarım ve hayvancılığı birlikte yürüten önemli bir kesimi oluşturuyor. Son zamanlarda hiz-met ve sanayi sektöründeki hızlı değişmeye rağmen, halen gayri safi milli hâsıla-mızın yüzde 18 civarındaki bölümü tarımdan oluşmaktadır. Tarım sektörünü ince-lediğimizde, hayvancılığın payının da yüzde 30'lar civarında olduğunu; halbuki gelişmiş ülkelerle kıyasladığımızda bunun yüzde 50-70 civarında olduğunu görü-yoruz. Demek ki ülkemizde tarımsal yapıda, bitkisel tarıma dayalı bozuk sayılabi-lecek bir denge söz konusudur. O nedenle, ülkemizde, tarım sektörü içinde yer alan nüfusun hızla aşağılara düşürülmesi, toprağın o yükü taşıyabilecek bir sevi-yeye indirilmesi gerekir.

İkincisi, eldeki mevcut potansiyeli en iyi değerlendirmek için birim başına verimi artıracak tedbirlerin zaman geçirilmeden yürütülmesi gerekir. Tabii ki verimi en-gelleyen, sınırlayan en önemli faktörlerden biri küçük işletmelerin oluşudur. 4-5 başlık bir işletmede çağın teknolojisini uygulamak, verimli bir üretim yapmak, sağlıklı barınaklar yapmak ve işletme sermayesini artırmak mümkün değildir. O nedenle, işin temelinden başlayarak işi düzeltmek gerek.

Ülkemizde bu genel tablo içinde örgütlenme sorunu da önemli bir sorun. Bugün çiftçinin örgütlü olmadığını, sorunlarına sahip çıkamadığını, güç birliği yapamadı-ğını, herkesin kendi kaderiyle başbaşa kaldığını görüyoruz.

Bu da Türkiye'de önemli bir eksiklik. Bugün bir konuda da Batı'ya baktığımızda, İtalya'da bir Anafi teşkilatının 1945 yılında kurulduğunu görüyoruz.

Ülkemizin hayvancılıkla ilgili bir çok sorununun yanında örgütlenme sorununun da çok önemli olduğunu, zaman geçirilmeden bu eksikliğin giderilmesi gerektiğini ifade etmek istiyorum. Üretici birlikleri mi olur veya başka bir örgütlenme şekli mi olur, ama mutlaka çiftçinin örgütlenmesi, bilinçlendirilmesi ve çıkarları doğrultu-sunda hareket edecek güç birliği yapmasını sağlamak gerekir

Benim örgütlenme konusunda söyleyeceğim, bu konuda mevzuat eksikliğimiz var. Tarım Bakanlığının bu konuda girişimleri var, Sayın Bakanımızın da belirttiği gibi, teşkilat kanunu Meclis gündeminde. Zaman geçirilmeden bu kanunun çıkma-sı ve örgütlenmeyi sağlayacak bir mevzuatın olması gerekir.

Ben, sözlerime burada son verirken, hepimizi saygıyla selâmlıyorum.

Teşekkür ederim Sayın Başkan. İkinci konuşmacının açıkladığı konulara bir ölçüde katkı olabilir diye biraz değinmek istiyorum. Bizim başlangıçta yanlısımız şu süt konusunda: Bugün biz diyebilmeliyiz ki, Türkiye'nin yıllık süt ihtiyacı şudur, ben dahil bunu şimdiye kadar kimse dememiştir.

Ben, geçen günlerde bu toplantıya ilişkin çalışma yaptım, şu sonuçları elde ettim: Eğer FAO'nun önerdiği ve bir yaşından 65 üstü yaşa kadar insanların yaşamlarının çeşitli dönemlerinde dengeli ve yeterli beslenmeleri için almaları gerekli süt miktarları dikkate alınır ve bugünkü Türkiye'nin yaş gruplarına göre nüfus ayrımını da gözetirsek, gerçi 1990 yılı rakamlarını almadım, haziran ayında sonuçlanacak , 1985 rakamlarını aldım, Türkiye'de yaklaşık olarak 15 milyon ton kadar yıllık süt üretimine ihtiyacımız var yurt içi tüketimi karşılamak açısından.

Bu arada Avrupa tüketim ortalamalarına baktığımızda bu rakam biraz daha yukarı çıkıyor; çünkü, biraz önce söylediğim değerler kişinin günlük beslenmesinde asgari düzeyde tutulan rakamlar üzerinden hesaplanmış, ama Avrupa ülkelerinin ortalama tüketim ölçüsünde bir tüketim yapacak olursak, ki o tüketimin fazla olmadığını, yeterli ve gerçekçi olduğunu biliyoruz, o zaman yıllık 20 milyon ton üretim ihtiyacımız vardır. Demek ki biz önce bu hedefi koyacağız, 15-20 milyon ton süte ihtiyacımız olacağını bileceğiz ve ondan sonra bu sütün hangi türlerden ne ölçüde karşılanması gerektiğini de süttten elde edilecek ürünleri düşünerek, yani ne kadar içme sütü, ne kadar peynir, yoğurt ve tereyağına ihtiyacımız olduğunu düşünerek bulmamız gerekecektir.

Biraz önce konuşan, her iki arkadaşına da teşekkür ederim verdikleri bilgiler için. Arkadaşlarımdan birine bir ölçüde katılmadım, yanlış benim olabilir. Süt teşvik priminden üretici yararlanmıyor, sanayici yararlanıyor dedi. Söylediği görüntü olarak doğru olabilir, ama eğer 1963'te TSEK kurulurken, kuruluş kanununa bakar da kurumun kuruluş amaçlarını düşünürsek, bu verilen teşvik primi yüzde 100 doğrudur, çünkü kuruluş kanununda hem üreticinin teşviki, hem sütün fabrikaya naklinin sağlanması amaç olarak ortaya konmuş; hepsinin üstünde de amaç, Türk Halkının yeterince ve doğru dürüst beslenmesi olarak orada işaretlenmiştir. O bakımdan, bu verilen teşvik primi, bir yerde eğer süt, fabrikalara naklediliyorsa, sonuçta yine o üreticiye yansacaktır; çünkü ancak fabrikaya giden süttten ötürü üretici daha fazla süt elde etme gereksinimini duyacaktır. Çok fazla tekrarlandı, ama yine tekrarlamakta ben de yarar görürüm. Bir üretici evinde 1-3 tane inek besliyorsa, bırakın tekniği, teknolojiyi, o kendi gereksinmesi için bile bir kilo daha fazla süt alma gereğini duymaz, bunun için de hiçbir şey yapmaz; ama eğer bunu pazara nakletme durumunu yaratabiliyorsanız, elbette işte bu doğrudan teşvik olur.

Yine söylenen bir durum şudur: Türkiye'de süt hayvancılığının-deyimi lütfen mazur görün- tökezlemesinin nedeni, 1984 yılından bu yana uygulanan çeşitli, özellikle süttozu biçiminde dış alımlardır. Bu görüşe kesin olarak katılıyorum, o günlerde pek çok toplantıda benim de, benim gibi düşünen insanların da, o günkü Ziraat Odaları Birliği Başkanının da söylediği gibi, gerçekten Türk hayvancılığının katledilmesi nedenlerinden biri budur. Ancak bugün şunu da söylemek isterdim

ki, o günkü hükümetler gitmiş, yeni bir hükümet gelmiş, belki yarın öbür gün daha yeni bir hükümet gelecektir, bu tür yanlışları artık yapmıyoruz veya bu memleket artık bu tür yanlışlar yapmıyor denebilseydi diye düşünüyorum ve öyle olmadığını biliyorum. Bu bakımdan da üzüntülüyüm. Yani, geçmiş dönemlerde eleştirdiklerimizi bizimle birlikte eleştirenler iktidara geldiklerinde o yanlışları düzeltmemişlerdir. Bunu söyleme gereğini duyuyorum.

1960'lı yıllarda fakülte öğrencisiyken bize zootekni derslerinde öğretilen şeydu: Eğer Türkiye'de hayvancılığı ileri götürmek istiyorsak, yapılacak olan yapay tohumlamayla ülkenin koşullarına ve varolan populusyona bağlı değişik melezleme tipleri elde etmektir deniyordu. Ancak, son birkaç yıl içinde bu sanki tamamen bırakıldı, ülkenin süt hayvanı ihtiyacının giderilmesi sanki tamamen dışarıdan hayvan ithalatına bırakıldı. Korkunç bir yanlış. Eğer biz, Türkiye'de, söz gelimi, domates miktarını artırmak istiyorsak domates mi ithal etmemiz gerekiyor, yoksa bugün yapıldığı gibi domates tohumu mu ithal etmemiz gerekir veya salatalık üretimini artırmak istiyorsak salatalık mı ithal edeceğiz, salatalık tohumu mu ithal edeceğiz? Eğer bugün bir sperma nakli mümkünse, bir yapay tohumlama olayı varsa, bu dururken, çok daha kolay, ama çok daha tehlikeli olan ve gereksiz masrafa yol açan, aslında düşünülen kafaların hiç kabul edemeyeceği bir yol olan bu hayvan dış alımının kesinlikle durdurulması gerektiğine inanıyorum. Çünkü, konuşmacı arkadaşımıza o konuda katılıyorum, burada yapılan, Türkiye'de süt hayvanının populusyonunda kültür ırkları yönünde bir düzenleme, değiştirme değil, ancak geçici olarak belli ölçüde süt üretiminin artırılmasına katkıdır. Bu da bana göre yapaydır. Çünkü, onun yerine süt ithal etseler yine aynı işi görmüş olurlardı, belki çok daha ucuza patlardı memlekete. Gerekesini de biliyorum, 1984'ten sonra süt hayvancılığının durumu ve ülkenin süt açıkları her yerde böyle açık açık tartışılmaya başlayınca; zamanın iktidarı böyle bir uygulama ortaya koymuştur ve sonradan gelenler de bunu sürdürmüşlerdir. Bu bakımdan düzeltilmesi gerektiğine inanıyorum.

Arkadaşımın dediği bir nokta, hayvanlarda doğum kontrolü, yani insanlarda doğum kontrolü oluyor, hayvanlarda niye olmasın ve olmalıdır da; yalnız bu doğum kontrolü, doğumu yılın çeşitli aylarına yayma biçiminde olur. Türkiye'de hayvanların belli bir dönemde doğum yaptıklarını biliyoruz, bu belli bir çağa geldiği zaman hayvan hemen meraya çıksın diyer; ama siz hayvanı içeride besleyebiliyorsanız, yani bugünün koşullarının gerektirdiği bir hayvancılık yapıyorsanız, doğumu yılın her mevsimine yaymanız, ondan sonra da arkadaşımın tabloda gösterdiği o çarpık duruma düşmemeniz mümkündür. İşte Fransa yapmış, gayet güzel götürmüş, dünyanın diğer ülkeleri yapıyor, ama bizde yapılmıyor. Bu yola muhakkak gidilmesi gerekir.

TSEK konusuna değinmek istiyorum son olarak. TSEK konusunda yarın görüşler bildirilecek, ancak ben yarın Ankara dışında olacağım, onun için bir iki cümle ile düşünceyi söylemek istiyorum.

SEK elden çıkarılınca ne olacak, devletin sırtındaki bir kambur kalkacak, bunu kabul ediyorum; ama SEK Kuruluş Kanununun üç ana amacı olduğunu ifade ettim biraz önce, bugün TSEK devlet elinden çıkarılıp özel sektöre verildiği zaman, bu üç amacın gerçekleşme durumu ne olacaktır?

Ayrıca, bugün özel sektörün Türkiye'deki fabrikalarının yerlerine baktığımızda ve geçen birkaç yıl içinde Doğu Anadolu'da özel sektöre verilen kimi fabrikaların durumlarının ne olduğunu veya özel sektörün bu fabrikaları ne ölçüde işletebildiğini dikkate aldığımız zaman burada Doğu Anadolu için değişik şeyler düşünmenin gerektiğini de bilmemiz gerekir diye söylemek istiyorum. Çünkü, 25-30 yılda yapmak istediklerimizi bir günlük bir kararla yıkmış oluruz diye düşünüyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum.

Dr. Okan ALPAR

Herkesi saygıyla selâmlarım. Arkadaşlarım da değindiler, 1984 yılında liberal ekonomi politikaları uygulayan hükümet bir karar alarak Türkiye'ye peynir ve süttozu girişini serbest bıraktı veya fonları çok alt düzeylere indirdi. Sınırsız miktarda peynir ve süttozu girdi.

Türkiye'de bu olayla birlikte, süt üretim miktarında önemli düzeyde azalmalar söz konusu oldu, hayvanlar kesildi, süt üretimi azaldı, birtakım mandıralar, işletmeler kapandı. Aynı hükümetler 3 yıl sonra bu hatayı aldıkları bir kararla düzeltme yoluna gittiler veya gitmeye çalıştılar. 1987 yılında çıkarılan süt üretiminin teşvikiyle ilgili kararnameyle üretimin artışı sağlanmaya çalışıldı.

Bu teşvik edilecek işletmelerin kriterlerinin belirlenmesinin hatalı olduğu görülüyor aslında doğru bir kararla bir model oluşturmaya yönelik bir karar alınabilirdi. Modern bir işletme için sadece çift cidarlı proses tankı ve pastörizatörün olması biçimindeki bir tanımlama bence yetersiz bir tanımlamadır. Eğer sütün ve üreticilerin örgütlenmesi yönünde bir karar alınabilseydi, örneğin süt toplama merkezlerinin kurulması, her köyün bir süt toplama birimi olarak kabul edilmesi, çok küçük kapasitedeki süt üretim birimlerinin sütünü soğutabileceği tankların alınması; teşvikte bir kriter olabilseydi, çok daha yararlı bir çalışma yapılabilirdi kanısındayım.

Bu kriterler günümüze kadar da değişmemiştir, hâlâ çift cidarlı tankı olana belli miktarda, pastörizatör olan işletmelere ondan biraz daha yüksek bir prim verilmektedir. Pastörizatör genel olarak bir işletmenin çağdaş olması için, birinci derecede önemli bir cihazdır, ama onun dışında bazı ölçütlerin de olmasında yarar vardır. Örneğin, modern bir işletmeyi tanımlarken, sahada süt toplama organizasyonu kurup kurmaması, sütü soğutulmuş olarak alıp almaması, işletmeye güğümle değil, tankerle getirilmiş olması, işletmenin çağdaş bir tasarımının olması, iş akımına uygun bir tasarımının olması, sütü temizlemek için klarifikatörünün olması, bir laboratuvarının olması; bu laboratuvarında veya işletmede çalışacak bir mühendisin olması, gibi bir kriterler sistemi getirilebilseydi, bu süre içinde işletmeler çok modernleşebilirdi. Aslında mandıracı kesiminin genellikle üretim teknolojilerine kapalı olduğu sanılmaktadır, fakat kendilerine doğru bilgiler aktarıldığında çok açık olduklarını ben yakinen görüyorum. Bu uygulamadan sonra, yani birkaç yıl içinde Türkiye'ye dışarıdan giren pastörizatör sayısı herhalde şu anda 200'ü geçmiştir. Birinci yıldan sonra 150 dolayında pastörizatör girdi, fakat maalesef bunların önemli kısmı ikinci el adı altında giren, fakat aslında tamamen hurda, modası geçmiş, 30-40 yıllık cihazlardı.

Benim söylemek istediğim, bu ölçütlerin gözden geçirilerek teşvik primi verilen işletmelerin teşvik alabilmesi için belirlenen pastörizatör ve çift cidarlı tank ölçütünün tamamen gözden geçirilerek çağdaş bir tanımlama yapılması gerektiği konusunda.

Ayrıca, örgütlenmiş üretici kesiminden de rahatlıkla bu uygulamayla süt alınabilir. Bir soğutma tankının etrafında, yani köyü bir üretim merkezi kabul ederek o köyde üretilen sütün miktarı ne olursa olsun, 500 litrelik de soğutma tankları var, 1 tonluk da var, 20 tona kadar, bir tankın fiziksel bir olgu olarak tankın etrafında birtakım örgütlenme biçimleri oluşturulabilir. Bu örgütün ismi süt üreticileri birliği olabilir, derneği olabilir, şirket olabilir; şekil olarak hiç önemli değil. Burada bu konuda başarılı olan bir arkadaşımız var, Sayın Malkara Kaymakamı, fakat 1974 yılında o dışarıdan peynir ve süttozu girişinin serbest bırakılmasıyla ilk kendiliğinden örgütlenmeler Manyas'ta başladı, oradaki kaymakamın etrafında ve şu anda Türkiye'de birçok yörede örgütlü diyebileceğimiz bir üretici kesimi söz konusu. Özellikle Balıkesir yöresinde, Marmara ve Trakya'da artık sütler tek tek üreticilerle temas edilerek değil, toplu halde ihaleye çıkarılmış olarak üretici birlikleri tarafından, kooperatifler tarafından alınmaktadır.

BAŞKAN- Sayın Alpar'a çok teşekkür ediyoruz. Efendim gerek bildiriler, gerek tartışmacıların katkıları hitama erdi; müsaade ederseniz ben şöyle bir özetleyeyim. Başından beri dinlediğim arkadaşlarım, evvel emirde şöyle bir tablo çizdiler; Türkiye'de pek etrafa bakınarak incelemeyen gezerseniz birtakım şeylerden fevkalâde hoşnut kalabilirsiniz; ama böyle bir parça köşeleri incelemeye başlarsanız birtakım aksaklıkları görürsünüz. Arkadaşlarım netice itibariyle şunu demek istedi: 70 senede Türkiye'de tarım nüfusunu azaltamamışız, dolayısıyla küçük işletmeleri büyütememişiz. 70 senede kültür ırkını yüzde 7 hale getirmişiz, melez ırkı da katarsak yüzde 30 civarında oluyor.

Türkiye'de hâlâ çiftçi köylü nüfusunun çok olmasından tevliid eden, hâlâ daha pastörize süt içmeyiz. Türkiye'de hayvan mamulleri, daha doğrusu süt mamulleri, hiç bir standarta uymayan, ahçılar yemekleri tarif ederken yeterince tuz ve biber derler, onun usulünde yapılan birtakım imalatlar halinde; yani Türkiye'de geldiğimiz nokta pek iç açıcı değil; ama çok emek sarfedilmiş bu 70 senede. Yani hiçbir şey yapmak istenmemiş de değil, halen de birçok şeyler yapmak istiyoruz. Bunca bilim adamımız var, çok çiftçimiz var, Ziraat Odaları Birliği de var, ama gene de bu randıman düşüklüğü nedir, bu randıman düşüklüğü nereden geliyor? Biz bunu keşfedemediğimiz müddetçe, bu randıman düşüklüğü devam edecektir. O halde, onu keşfetmek lâzım ki, bu emeklerin randımanını artıralım.

Bize göre, bu Türkiye'de bir sistem meselesidir. Yani, bugün efendim işte nüfusumuz fazla, işletmelerimiz küçük; bu, yeterince Türkiye'deki ne hayvancılığı, ne çiftçiliği, ne de zirai sektördeki zenginlik üretiminin yokluğunu izah edebiliyor. Çünkü, aynı şartlarda Yunanistan, AT'ye girmeden önceki dönem için söylüyorum, AT'ye girdi de oradan yardım alıyor deniyor; hayır, o da bizim kadar işletme büyüklüğüne sahip, vasati 5 hektardır her ikimizde de; fakat Yunan çiftçisi hem bizden fazla süt üretiyor, hem bizden iyi peynir yapıyor, hem de Yunan çiftçisi benim çiftçimden iki misli fazla para kazanıyor.

O halde, bu işin temelinde yatan hadise teşkilatlanmak ve bilgidir. Eğer biz, çiftçiye bilgiyi aktaramazsak; çiftçiyi, bugün kasabaya gidip geliyor diye pazar ekonomisine geçti kabul edersek, olmaz. Bir çiftçinin kasabaya gidip gelmesi pazar ekonomisine geçmesi demek değildir. Bugün Türk çiftçisinin büyük bir kısmı hâlâ kapalı ev ekonomisinde yaşıyor. Himayeyle ayakta duruyor, kendisi zenginlik üreterek değil, devletin himayesiyle ayakta duruyor. İşte onu pazar ekonomisine geçirecek araç da teşkilattır. Türk çiftçisinin tarladan çıkıp Türkiye'ye entegre olması şarttır. Bunun için Türk çiftçisine daha büyük destek, ama teşkilatlanmayı özendirici bir destek verilmesi gerekir, bugün verilen desteklerin hiçbir tanesi Türk çiftçisinin teşkilatlanmasını özendirici değildir. Türk çiftçisini kendi tarlasının içinde bırakan, hâlâ tarlasının kenarında mal satmaya mahkûm eden ve âdeta bir -çocuklara bahçe derler, parmaklıklar arasında, çıkıp da sağa sola zarar vermesin diye- parmaklık arasına tıkayan bir yapının içinde çalışıyor Türk çiftçisi. Temeldeki hata burada. Yoksa, Türkiye'de çok emek sarfediliyor. Bugün Türkiye'de çok güzel standartlar sergileyen enstitülerimiz var, bilim adamlarımız var, üniversitelerimiz var. Bunların hepsinin randımanı düşük. Onların da bir kısmının sırça köşkten çıkması lâzım, o da ayrı bir konu; ama onlara da o imkânın verilmesi lâzım. Türk çiftçisine daha fazla imkân, daha fazla bilgi vermediğimiz müddetçe bu durum böyle toplantılarda tekrar edilip gidecektir; ama ben inanıyorum, inancım sağlam; gittikçe, bizim iftihar edeceğimiz, Türkiye'nin zenginliğini doğuracak hareketlerin de olacağına inanıyorum.

İKİNCİ OTURUM

SÜT SANAYİİNE YÖNELİK POLİTİKALAR

Başkan:

Prof. Dr. Mustafa METİN
Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi
Gıda Mühendisliği Bölümü

Bildiriler:

SÜT SANAYİİNDE TEKNOLOJİK DÜZEY VE GELİŞTİRME POLİTİKALARI

Doç. Dr. Metin ATAMER

Doç. Dr. Celalettin KOÇAK

Doç. Dr. Atilla YETİŞMEYEN

Y. Doç. Dr. Abdi KARACABEY
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Süt Teknolojisi Bölümü

SÜT SANAYİİ YATIRIMLARINA YÖNELİK TEŞVİKLER

Prof. Dr. Hasan YAYGIN
Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Gıda Bilimi ve Teknolojisi Bölümü

Tartışmalar:

Prof. Dr. Mustafa ÜÇÜNCÜ
Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi
Gıda Mühendisliği Bölümü

Dilek ÜLGÜRAY
Devlet Planlama Teşkilatı

Engin AKSOY
A.O.Ç. Süt Fabrikası Müdürü

SÜT SANAYİNDE TEKNOLOJİK DÜZEY VE GELİŞTİRME POLİTİKALARI

Doç. Dr. Metin ATAMER
Doç. Dr. Celalettin KOÇAK
Doç. Dr. Atilla YETİŞMEYEN
Y. Doç. Dr. Abdi KARACABEY
*Ankara Üni. Ziraat Fak.
Süt Teknolojisi Bölümü*

GİRİŞ

Süt sektöründeki teknolojik yapı incelenecek olursa anılan sektörün oldukça karakteristik bir yapıya sahip olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Şöyleki, bir meyve suyu, makarna veya bisküvi sektöründe işletmelerin teknolojik olanakları arasında pek büyük bir farklılık yoktur. Ve bunlar genel olarak büyük kapasiteli işletmelerdir. Halbuki sütçülükte kara mandıra diye tanımlanan ve birkaç kap-kacak ile üretim yapan mevsimlik gezginci mandıralarla oldukça modern teknolojiye sahip olan işletmeler aynı yapı içinde yer almaktadırlar. Doğal olarak bu işletmelerin süt işleme kapasiteleri de birkaç yüz kilodan 100-200 ton/güne kadar değişmektedir. Günümüzde Modern İşletme kavramından, teknolojinin öngördüğü olanaklardan yararlanarak üretimde bulunan ve ürünlerini hijyenik, kimyasal ve biyolojik nitelikleri bozulmadan tüketiciye sunan bir organizasyon anlaşılmaktadır. Hammaddenin üretimi, işlenmesi ve pazarlanması ve atıkların arıtılması gibi çok sayıda faaliyetler bu organizasyon içinde bir arada yer alır. Bu nedenle geliştirme politikaları belirlenirken öncelikle mevcut durumun iyi değerlendirilmesi gerekir.

SÜT SANAYİNİN GENEL DURUMU

Süt sanayiinin yapısal özelliğinin bir sonucu olarak, kalite özellikleri çok farklı ürünler tüketime sunulmaktadır. Kalite farklılığı olan ürünlerin hemen hemen aynı fiyatla pazarda satılabilmesi sütçülükte teknolojik gelişmeyi engellemektedir. Dolayısıyla ürettiği her ürünü satabilen işletmeci, teknolojiye yatırım yapmaktan kaçınmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, sadece tüketici eğitimlerinden dolayı teknolojinin gelişmediğini ileri sürmek hatalı olur. Daha bir dizi faktörün teknolojik gelişme üzerinde olumsuz etki yaptığı söylenebilir. Örneğin çiğ süt üretimi genellikle küçük üreticilerin elindedir. Bunların bağımsız davranışları, alışkanlıkları, seçilen teknolojiyi ve uygulamaları etkilemektedir.

Mevcut yasaların teknolojik gelişmeyi engellemesi konusundaki en güzel örnek ise G.M.T'nde yer alan "Mutfaklık Tereyağı" ifadesidir. Şöyle ki; sadece yağ ve su gibi fiziksel özelliklerin düzenlenmesiyle tereyağını piyasaya sürebilme olanağı, genelde birçok işletmeciyi, tereyağı teknolojisini geliştirme çabaları içine sokmamıştır.

SÜT İŞLETMELERİNİN TEKNOLOJİK DÜZEYLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Bu konuya girmeden önce işletmelerin materyali olan sütün nasıl ve hangi koşullarda üretildiğinden kısaca söz etmekte yarar vardır.

Ülkemizde hayvancılık genel olarak kârlı olacak bir şekilde yürütülen büyük işletmeler şeklinde değil daha çok birkaç süt hayvanı ile yapılmaktadır. Çizelge 1'de hayvan sayısına göre çiftlik sayıları ve oranları verilmiştir.

Çizelge 1. Türkiye'deki Çiftliklerin Hayvan Sayısına Göre Dağılımı

Hayvan Sayısı	Çiftlik Sayısı	% Oran
1-4	1 681 714	59.67
5-9	797 846	28.31
10-19	281 076	9.97
20-49	54 634	1.94
50-99	2 976	0.10
100->100	211	0.01
Toplam	2 818 457	100.00

Kaynak: D.İ.E. 1987 Yıllığı.

Teknolojisi gelişmiş olan ülkelerde en yüksek verimliliğin hayvan sayısının 10-14 adet olduğu çiftliklerde elde edildiği saptanarak süt hayvancılığı hemen hemen bu büyüklükteki üretim birimlerinde yürütülmektedir. Oysa ülkemizde 1-4 hayvanı olan çiftlik sayısı toplam sayının % 60'ı kadardır. Tüm çiftliklerin % 88'inde hayvan sayısı 10'un altındadır. Kısaca süt hayvancılığına yaklaşımımız batılı ülkelere benzememektedir. Az sayıda hayvan için de modern ahırlar ve süt sağım üniteleri kurmak kârlı olmadığından süt üretim merkezlerinin % 88'inde kaliteli süt üretimi söz konusu olmamaktadır. Bu nedenle daha işin başında süt sanayii kalitesiz bir hammadde ile karşılaşmaktadır.

Bugün Türkiye'de üretilen 9.037.000 ton çiğ sütün % 40'ının kaynaktan tüketildiği, yaklaşık % 60'ının pazara indiği belirtilmektedir (SET-BİR, AT Eng Semineri 1990). Pazara inen sütün de % 50'si mandıralara, % 10'u modern işletmelere gitmektedir. Geriye kalan % 40'lık bölüm ise sokak sütü olarak satılmaktadır. Çeşitli kaynaklara göre farklı rakamlar olmasına karşın üretilen toplam çiğ sütün yaklaşık % 25'inin sokakta pazarlandığı söylenebilir. Ancak burada asıl üzerinde durulması gereken modern işletmelere giden sütün % 10'u geçmeyişidir. Oysa aynı oran, gelişmiş toplumlarda % 90'ın altında değildir.

Son 40 yıllık dönem içinde devletin sütçülüğe yoğun bir ilgisi olmamıştır. Bağımsız bazı girişimlerle de arzu edilen sonuçlara ulaşamamıştır. Bu çabaları genelde 3 grup altında toplayabiliriz.

- TSEK kuruluşu

- Köy Kalkınma Kooperatifleri bünyesinde 2-5 ton/gün Mandıra ve Süt toplama merkezlerinin kurulması

- Süt teşvik primi uygulaması

1968'den 1983 yılına kadar T.S.E.K. bünyesinde kurulan yaklaşık 40 fabrika'nın teknolojik olanakları oldukça yeterlidir. Ülkemizde önceki dönemlere ait birkaç fabrika hariç tutulacak olursa, T.S.E.K. temel teknolojinin tanıtılmasında öncülük etmiştir sonucuna ulaşabiliriz. Bunu izleyen dönemde, özel sektör tarafından kurulan teknolojileri oldukça modern Pınar Süt, Mis Süt, Meriç Süt ve Disütaş gibi bazı işletmeleri görmekteyiz.

1970'li yıllardan itibaren Köy Kalkınma Kooperatifleri bünyesinde kurulan Mandıra ve Süt Toplama Merkezleri, geleneksel teknolojinin değişime uğradığı üniteler

niteliğindedir. Bu işletmelerde seçilen teknoloji, geleneksel yöntemle üretimi olanaklı kılan orta düzey teknolojidir. Daha sonraki dönemlerde, bu tip projelere, bazı üniteler (seperatör, C.I.P. sistemi, soğuk depo) ilâve edilerek kısmen modernleştirilmeye çalışılmıştır.

1987 yılında yeniden düzenlenerek uygulamaya konulan süt teşvik primi ödemelelerinde, pastörizatör, çift cidarlı tank gibi bazı ünitelerin bulunması halinde teşvik priminden yararlanılabilmektedir. Belirtilen bu üç uygulamanın genel bir değerlendirmesi yapılacak olursa, mevcut teknolojik düzeyin değiştirilerek asgari teknolojik olanakların sağlanması ve kapasitelerini artırmaları hedeflenmiştir. Sonuç olarak ortaya çıkan durum Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Süt İşletmelerinin Sayısı ve Kapasitesi

	Teşvik miktarı TL/kg	Sayısı		Kurulu Kapasite	
		Adet	%	Ton/yıl	%
Toplam işletme	-	3762	-	6.511.019	-
Teşvik alan işletme		1307	34.74	5.770.245	88.62
- Yarı modern "	90	1156	30.72	2.763.625	42.44
- Modern "	120	151	4.01	3.006.620	46.17

Kaynak : Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü Kaynakları

Çizelgede de görüldüğü gibi Türkiye'deki irili-ufaklı 3762 adet süt işletmesinin sadece 1/3'i yarı-modern sayılabilir. Ancak kapasite bakımından toplam süt işleme kapasitesinin % 88.6'sı teşvikten yararlanmaktadır. Geriye kalan 2455 işletme ise, teşvikten yararlanamayan ilkel koşullarda çalışan imalathanelerdir.

Bugün ülkemizde "modern süt fabrikası" diye gösterebileceğimiz fabrika sayısı ne yazık ki bir elin parmaklarını geçmemektedir. Bunların toplam süt işleme kapasitesi ortalama 450 000 Ton/yıl'dır, ki bu rakam yıllık süt üretiminin sadece % 5.8'ine eşdeğerdir.

MEVCUT TEKNOLOJİNİN DEĞİŞİM EĞİMLERİ

Dünyada 1800'lü yıllarda ilk seperasyon ve pastörizasyon makineleri geliştirilmeye başlandığı halde ülkemizde benzer teknoloji ancak 100 sene sonra kullanılmıştır. Yine başka bir örnek; Starter-kültür Danimarka'da 1890'lı yıllarda tereyağı üretiminde ilk kez ticari olarak kullanılmasına karşın ülkemiz süt sektörü ancak 1984'den sonra starter-kültür olgusunu öğrenebilmiştir.

Kısaca Türkiye modern süt teknolojisini izlemede ve uygulamada oldukça yavaş ve isteksiz davranmıştır. Bu nedenle süt sanayiinde beklenen değişme gerçekleşmemiştir. Bunun yanı sıra bazı konularda bilime ters düşen ve gelişme gibi gösterilen yanlış uygulamalar da gözlenmiştir. Bugün ülkemizde süt teknolojisinde görülen eğilimleri şu şekilde sıralayabiliriz.

- Gerek süt üretim çiftliklerinde gerekse süt toplama organizasyonunda 1970'li yıllarda TSEK ve özel sektörün kurduğu ilk sistemler genel hatlarıyla bugün de ay-

nen sürmektedir. Yani modern sağım makineleri ve soğuk zincir hattındaki depo ve nakil tankları yaygınlık kazanmamıştır.

- Süt toplama organizasyonunda soğuk zincirin tesis edilip çiğ sütün izoleli ve soğutma sistemli modern ve yeni tankerlerle biran önce süt fabrikalarına ulaştırılarak kalitenin korunması gerekirken, ucuz ve kolay olması nedeniyle H₂O₂ ve soda katımı adeta normal kabul edilmiştir.

- Veterinerlik hizmetlerinde antibiyotik kullanımı yaygınlaşmasına karşın çiğ sütte antibiyotik taraması yapılmamaktadır.

- Geleneksel ürünümüz olan Yoğurt üretiminde yukarıda sözü edilen birkaç büyük-modern süt fabrikasının dışında kapalı otomatik üretim sistemleri kullanılmamaktadır. Hâlâ açıkta üretim ve elle dolum yapılmaktadır. Azımsanmayacak sayıda olan ve denetlenemeyen birçok yoğurt imalathanesinde starter-kültür yerine yoğurt ilâve edilmektedir. Yoğurt üretiminde mutlak zorunlu olan evaporasyon tekniği işletmelerin çoğunda yoktur. Yine otomatik paketlenme makineleri yerine tek tek elle dolum tercih edilmektedir. Makinelerin yüksek maliyetlerinden kaçan işletmeciler diğer yandan ne yazık ki zaman kaybı, fazla buhar tüketimi, ürünün besin değerinde azalma, kontaminasyon riski gibi zararların farkında değildirler.

- Beyaz ve kaşar peynir Türkiye'de yoğurtla birlikte en çok üretilen ve tüketilen bir süt ürünüdür. Ama ne yazık ki, üretimlerin, kullanılan kazan ve teknelerin paslanmaz çelikten yapılmış olmasının dışında modern teknoloji yoktur. Sadece bir iki özel süt fabrikasında insan eli değmeksizin kaşar ve eritme peyniri üretilmektedir. Beyaz peynir üretiminde Balkanların geleneksel yöntemi olan Bulgar tekniği yeni bir teknolojiymiş gibi kabul görmüştür. Oysa batıda en yumuşak peynir olan Taze peynirden, en sert Cheddar'a kadar tüm peynir çeşitleri üretiminde kapalı ve tam otomatik sürekli peynir yapım teknikleri kullanılmaktadır. Süt sanayii gelişmiş ülkelerde bizim beyaz peynire benzeyen Feta peyniri, Taze peynir çeşitleri, Quark, Camembert gibi ürünlerde UF- tekniği kullanılırken Türkiye'de birçok peynir üreticisinin ne yazık ki bu konudan haberi bile yoktur. Bugün Bulgar Tekniğinde bazı işlemlerin aynı teknede yapılmasından dolayı kazandırdığı randıman artışının dışında sürekli peynir yapım tekniğine göre işgücü ve zaman kayıpları ile kontaminasyon riski gözardı edilmektedir. Oysa modern teknoloji yukardaki avantajların yanında üründe kalite-standartı da sağlamaktadır. Halbuki geleneksel yöntemle çalışan bir işletmenin aynı gün ürettiği ürünler arasında bile standart bir kalite elde edilememektedir.

- İçme sütü teknolojisi yönünden olay değerlendirilirse standartlara uygun pastörize süt üretildiğini söyleyebilmek zordur. Pastörizasyon normlarının üzerinde süt ısıtılarak pastörize süt diye piyasaya arz edilmektedir.

SÜT SANAYİNİ GELİŞTİRME POLİTİKALARI

Daha önce de değinildiği üzere son 10 yılda devletin uyguladığı ekonomik politikardan dolayı yurtdışından teknoloji transferi sanayicinin pek işine gelmemektedir. Örneğin TSEK bu dönemde ne yeni bir fabrika kurmuş ne de bazı ambalajla-

ma makinelerinin dışında yeni üretim hatları satın almıştır. Keza özel sektörün de bir iki fabrika dışında modern ve büyük kapasiteli yatırımlar yapmadığı görülmektedir.

Son 10 yılda TSEK'un birçok fabrikası kapatılmış ve zarar eden bir KİT olarak da satışa sunulmuştur. Diğer taraftan önceden kurulmuş ve modern sayılan büyük kapasiteli özel süt fabrikaları ise bu dönemde sadece kapasite kullanım oranlarını artırmışlar ve yeni modern teknoloji yerine daha çok ambalajlama ve pazarlama konularına ağırlık vermişlerdir. Diğer bir deyişle kamu ve özel sektör batının sürekli gelişen teknolojisini takip ve ithal etmek, modern teknolojiyi kullanmak yerine on yıl öncesine kadar şöyle böyle oturttuğu ancak bugün artık eskimiş olan teknolojiyle yetinmeye çalışmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tüketici zevkine yönelik yeni ve çok çeşitli ürünler üretilmemektedir. Bir tarım ülkesi olduğumuz halde ne yazık ki halen çok az sayıda süt ürününe sahibiz.

Yukarıda açıklanan bu olumsuz gelişmelere karşın devletin teknolojiyi yönlendirmek için süt alım fiyatlarına uyguladığı primler olumlu bir adım sayılmalıdır. Bu teşviklerden yararlanmak amacıyla birçok küçük ve ilkel süt işletmesi süte uygulanan ön işlemleri tekniğine uygun olarak yapan seperatör, pastörizatör gibi bazı makineleri satın alıp kullanmaktadırlar. Bu konuda bazı suiistimallerin olmasına veya âtil çalışmasına karşın yine de süt sanayii için olumlu bir uygulamadır.

SANAYİİ TEŞVİK PRİMLERİ

Süt hayvancılığının teşviki, üreticinin gelir seviyesinin yükseltilmesi, üretilen süütün belli kriterlere sahip işletmelere akışının sağlanması, teknolojik düzeyinin iyileştirilmesi ve sonuç olarak da tüketicinin daha kaliteli ve standart süt ve süt ürünlerini tüketmesini temin amacıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca 1987 yılından beri süt teşvik primi uygulaması yapılmaktadır. Üreticiler, teşvik primi kapsamına alınan ve süütünü bu işletmelere teslim ettiklerinde işletmenin teknolojik özelliğine göre 90-120 TL/kg'lık primi almaktadırlar. Buna göre;

A kapsamında : Tek vardiyada yılda asgari 5000 ton çiğ süt işleme Kapasitesine sahip olan ve aynı zamanda tesislerinde plakalı pastörizatör ve/veya UHT sistemi ile kontrol paneli ve seperatör bulunduran işletmelere teslim edilen beher litre süt için 120 TL/kg ödeme yapılmaktadır.

B kapsamında : Tek vardiyada yılda asgari 1000 ton çiğ süt işleme kapasitesine sahip olan ve aynı zamanda tesislerinde plakalı pastörizatör ve/veya UHT sistemi veya çift cidarlı kaynatma kazanı olan işletmelere teslim edilen beher litre süt için 90 TL/kg ödeme yapılmaktadır.

Bu amaçla süt üreticilerine Mart 1991'e kadar yaklaşık 450 milyon TL ödeme yapılmışken, Nisan 1993'e kadar yapılan ödeme 25.5 milyar TL. sına ulaşmıştır.

Daha önce de yukarıda ifade edildiği gibi bu teşvik kapsamına giren (Nisan 1993 itibariyle) 1307 işletmenin çeşitli kesimlere dağılımı Çizelge 3'de görülmektedir.

Çizelge 3. Teşvik Kapsamına Giren İşletmelerin Sektörlere Göre Dağılımı

Şektör	İşletme Sayısı	Kapasite (Ton/Yıl)
Devlet	47	656.494
Kooperatif	62	171.868
Özel	1198	4.941.883
Toplam	1307	5.770.245

Kaynak : Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü Kaynakları.

A kapsamında olan işletmelerin toplam kurulu kapasiteleri Türkiye'deki tüm süt işleme kapasitesinin % 46.2'sidir. B kapsamındaki işletmelerin oranı ise % 42.4'dür. Fakat şu da bir gerçek ki B kapsamında yeralan işletmelerin modernliği tartışmalıdır. Çünkü "teknolojik ürün üretimi" ni kavrayabilmek için modern ve yeni teknikleri iyi bilmek gerekir. Teşvik priminden yararlanan işletmeler ciddi bir şekilde ve sık sık denetlenmelidir. Bu denetlemede konunun uzmanı olan kişiler görev almalıdır. Çünkü teşvik priminden usülsüzlük yapılarak yararlanıldığına ilişkin çeşitli duyurular alınmaktadır.

Diğer yandan çiğ sütün kalitesini artırmak için eskiden beri uygulanan yağ, kooperatif, vs. gibi primler de devam etmektedir. Kaliteli süt ürününün ancak kaliteli ham maddeden üretilebileceği ilkesine inanarak kaliteyi yükseltici bu primlerin tekrar gözden geçirilmesi ve düzenlenmesi gerekir.

SÜT SANAYİİNİN GELİŞMESİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Süt sanayiinin gelişmesine ilişkin önerileri şu şekilde sıralamak gerekir:

1. Teknolojinin gelişmesinde devletin bir an önce gerçekçi, çağdaş ve yaptırımcı gıda yasasını çıkartması gerekmektedir. Mevcut denetim ve kontroller sadece yapılmış olması için değil, teknolojiye ihanet eden, toplumun sağlığını hiçe sayan işletmeleri cezalandırmak için yapılmalıdır. Aksi takdirde gerek kalite yönünden, gerekse pazarlama ve fiyat bakımından haksız bir rekabet söz konusu olur.
2. Süt üretiminde çağdaş kooperatifçilik anlayışı egemen olmalı ve bu yolla üretici kooperatifleri yaygınlaştırılmalıdır. Çiftçi devletin desteğiyle süt üretimini yan bir iş olarak değil asıl işi olarak yapmalı ve bu konuda eğitilmelidir.
3. Çiğ süt üretim merkezlerinden süt ürünlerinin pazarlandığı yerlere kadar soğuk zincir kurulmalıdır.
4. Kaliteli çiğ süt üretimi için verilen primler artırılmalı, sanayiciye yönelik süt teşvik priminde olduğu gibi modern süt hayvancılığı yapan ile birkaç yerli ırkı olan üreticilerin ayrı ayrı desteklenmesi gerekir. Yani süt kalitesine yönelik mevcut prim kriterleri arasına) Üretilen süt miktarı, b) Sütün bakteri içeriği, c) Sağım makinası, soğutma ünitesi bulundurma gibi ölçütler de ilâve edilmelidir.
5. Üretici ve sanayici mutlaka örgütlenmeli, bu örgütler sadece ekonomik politikalarını belirlemek için değil teknik olarak da otokontrol yapmaları gerekir.
6. Modern ahırlar veya süt fabrikaları için yeni teknolojilerin ithalinde devlet bazı teşvikler sağlamalıdır. Sütçülük işletmelerinde, asgari teknolojik düzey belirlenmelidir. Teknolojik düzeyi yetersiz işletmelerin, üretimleri durdurulmalıdır.

7. Kısa vadede küçük işletmeler sıkı bir şekilde denetlenmeli, uzun vadede ise batıda olduğu gibi ekonomiklik ve standart kalitede üretim gibi nedenlerden dolayı küçük işletmelerin yerini büyük kapasiteli fabrikalar almalıdır.
8. Ürün kalitesi ve ambalajlama konusunda AT standartlarına uygunluk sağlanmalıdır.
9. Çiğ sütün üretim ve organizasyonunda, süt fabrikalarında, kalite-kontrol laboratuvarlarında süt teknolojisi alanında eğitim görmüş teknologların çalıştırılması gerekmektedir.
10. Üretici ve sanayiye yönelik bu tür toplantılar sıkça yapılmalıdır.
11. Gıda ve içinde bulunan süt ve ürünleri ile ilgili mahkemelerin çok uzun sürmesi, verilen cezaların caydırıcı olmaması gibi faktörlerden dolayı, işletme sahibi ve yetkililerin ciddi tedbirleri almadıkları gözlemlenmektedir. Mutlaka ihtisas mahkemelerinden Gıda mahkemeleri kurulmalıdır.

KAYNAKLAR

- 1- Büyükkılıç, D. ve Arpacıoğlu, H. 1990. Süt ve ürünleri sanayiinde verimlilik ve firmalararası karşılaştırma. Ankara.
- 2- DIE, 1987. İstatistik Yıllığı.
- 3- SET-BİR, haberler 1993. Sayı : 44.
- 4- SET-BİR, 1990. Hayvancılık su ürünleri üretimi ve sanayi Türkiye/AT Entegrasyonu Sempozyumu. Ankara.
5. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Destekleme Genel Md. Rakamları. 1993.
6. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Gıda sanayii Envanteri Dokümanları 1993.
7. TOBB, 1992. Tarım Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
8. URAS, N., 1991. Gıda sektöründe gelişmeler ve beklentiler. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Ankara.

SÜT SANAYİİ YATIRIMLARINA YÖNELİK TEŞVİKLER

Prof. Dr.Hasan YAYGIN
Akdeniz Üniversitesi
Ziraat Fakültesi
ANTALYA

1- GİRİŞ

Teşvik tedbirleri, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınması için yıllık programlar ve beş yıllık kalkınma planlarıyla belirlenen hedeflere ulaşılmasında özellikle özel sektörün katkısının sağlanması, müteşebbislerin yatırım, ihracat ve benzeri ekonomik faaliyetlerde bulunma arzu ve isteklerinin güçlendirilmesi, bu faaliyetlerin belirlenen hedeflere ve ülke ihtiyaçlarına uygun olarak gerçekleştirilmesi için gerekli yönlendirmelerin yapılması gibi amaçlarla devletin kullandığı önemli ve etkili araçlardır.

Yatırımları teşvik mevzuatı Bakanlar Kurulu Kararı olarak her yıl Resmi Gazete'de yayınlanmaktadır. "1993 Yatırımları Teşvik Mevzuatı" 29 Ocak 1993 tarih ve 21480 sayılı Resmi Gazete ile 20 Şubat 1993 tarih ve 21502 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu mevzuat bazı önemli yenilik ve değişiklikler getirmiştir.

Bazı teşvik tedbirlerinden yararlanmak için gerekli olan "teşvik belgesi" Başbakanlık Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından verilmektedir.

Yatırım pojelelerine uygulanacak teşvik tedbirleri 1993 yılı için şöyle belirlenmiştir:

- 1- Gümrük muafiyeti
 - 2- Yatırım indirimi
 - 3- Teşvik kredileri
 - 3.1 Fon kaynaklı kredi
 - 3.2 Orta ve uzun vadeli iç ve dış krediler
 - 3.3 İşletme kredileri
 4. Vergi, resim, harç istisnası
 - 5- Yatırım finansman fonundan faydalanma
 - 6- Bina inşaat harcı istisnası
 - 7- Katma değer vergisi ertelenmesi
 - 8- Teşvik primi
 - 9- SSK primi, konut edindirme yardımı, tasarruf teşvik kesintisi iadesi
 - 10- Enerji teşviki
 - 11- İlâve istihdam teşviki
- 1993 yılı için uygulanacak "Genel Teşvik Tablosu" aşağıdaki gibi açıklanmıştır.

A-Fon Kaynaklı Kredi Dışında Diğer Teşviklerden Faydalanacak Yatırım Konuları

- 1- Tarım
 - 1.1 Bitkisel üretim
 - Tohum üretimi
 - 1.2 Tarım ve Tarımsal Sanayi
 - Orman ürünleri entegre yatırımları
 - Hayvancılık entegre yatırımları

- 2- İmalat
- 2.1. Gıda içki
- Süt ve süt mamulleri
- Makarna (% 50 si ihraç edilmek kaydıyle)
- 2.2 Tekstil
- 2.3 Orman ürünleri
- 2.4 Kâğıt
- 2.5 Deri-Kösele işleme
- 2.6 Lastik-Plastik
- 2.7 Kimya
- 2.8 Demir çelik
- 2.9 Demir dışı metaller
- 2.10
- 3- Turizm
- 4- Enerji
- 5- Hizmetler

B- Özel Önem Taşıyan Sektörler (Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'ndan yararlanacaklar)

1- Tarım ve Tarımsal Sanayi

1.1 Tarım

Seracılık

1.2 Tarımsal Sanayi

Su ürünleri ve yetiştiriciliği, avcılığı, işlenmesi, depolanması, entegre yatırımları
Sebze meyve işleme, şoklama, konserve entegre yatırımları

2- Madencilik

3- İmalat

4- Hizmetler

5- Enerji

6- Büyük proje yatırımları

7- Özelleşme kapsamında satılan tesisler

8- Genel teşvik tablosunda (A) bölümünde yer alan yatırım konularında, ana makina modernizasyonuna yönelik yatırımlar

Yatırımcılara teşvik tedbirleri çerçevesinde yatırım ve işletme kredileri verilmektedir. Bu kredileri aşağıdaki şekilde gruplandırmak mümkündür.

A- Teşvik belgeli yatırımlara verilen krediler

1-Fon kaynaklı kredi

Yeni yatırımlar

Yarım kalmış tersane yatırımları

Yarım kalmış turizm yatırımları

2- Orta ve uzun vadeli krediler

3- İşletme kredileri

B- Teşvik belgesiz yatırımlara verilen krediler

1- Fon kaynaklı kredi

Besicilik yapan işletmeler

Seyahat acentaları
Organize sanayi bölgelerinde yapılan yatırımlar
İstanbul Tuzla Organize Deri Sanayi Bölgesi'ne
taşınan deri işleme yatırımları
Küçük ve Orta Boy İşletmelerde kredi uygulaması
Kültür ve Sanat projeleri
Kreş yatırımları
Projeyle dayalı belgesiz yatırımlar

C- Yurt dışı müteahhitlik, mühendislik, müşavirlik ve mimarlık hizmetlerine fon kaynaklı kredi

D- Yurtdışında yapılacak yatırımlarda fon kaynaklı kredi,

Fon kaynaklı (Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu) kredilerin faiz oranları şöyle belirlenmiştir:

1- Teşvik Belgeli Yatırımlar	Faiz (%)
A- Genel Olarak	
Gelişmiş yöre	30
Normal yöre	30
2. Derecede kalkınmada öncelikli yöre	15
1. Derecede kalkınmada öncelikli yöre	10
B- Yarım kalmış Turizm yatırımları	10
C- Tersane yatırımları	yöreyle göre
D- Organize sanayi Bölgeleri ve Serbest bölgelerdeki yatırımlar	
E- Büyük proje yatırımları	30
F- Tekstil makina parkının yenileme kredisi	30
2- Teşvik Belgesiz Yatırımlar	

<u>Yatırım Konusu</u>	<u>Faiz (%)</u>
A- Besicilik	0
B- Orman köylerine yönelik besicilik	0
C- Seyahat acentalarına turizm pazarlama kredileri	20
D- Organize sanayi bölgelerindeki yatırımlar	10
E- Küçük ve orta boy işletmeler	10
F- Kültür ve sanat kredisi	10
G-Kreş kredisi	10
3- Yurtdışı Müteahhitlik, Mühendislik, Müşavirlik ve Mimarlık Hizmetleri	30
4- Yurtdışında yapılacak yatırımlar	30

Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından 1980-1992 yılları içinde süt fabrikası veya peynir, yoğurt yapan mandıra kurmak için teşvikler verilmiştir. Bu konuya geçmeden önce ülkemiz süt sanayii hakkında kısaca bilgi vermeyi yararlı buluyorum.

2- TÜRKİYE'DE SÜT SANAYİİ

DPT verilerine göre Türkiye'de 1990 yılında üretilen süt miktarı 9 617 415 ton olup bunun hayvan türlerine göre dağılımı şöyledir:

İnek sütü :	7 960 640 ton (% 82,77)
Koyun sütü :	1 145 015 ton (% 11,91)

Keçi sütü :	337 535 ton (% 3.51)
Manda sütü :	174 225 ton (% 1.81)

1990 yılı için kişi başına süt üretimi 170 kg olarak hesaplanmıştır.

Üretilen sütün:

- % 10-12 si modern tesislerde
- % 48-50 si mandıralarda değerlendirilmekte
- % 50 si ise pazara arz edilmemektedir. Süt veren hayvanların yavrularının içtiği süt ile fire olarak dökülen, değerlendirilemeyen süt de bu miktarın içinde yer almaktadır.

DPT, 1991 yılı için süt mamulleri üretimini şöyle bildirmiştir.

İşlenmiş içme sütü :	220 000 ton
Yoğurt :	562 000 ton
Beyaz peynir :	150 000 ton
Kaşar peyniri :	35 000 ton
Diğer peynirler :	35 000 ton
Tereyağı :	111 000 ton

1991 yılı ihracat ve ithalat durumu ise şu şekilde açıklanmıştır:

	<u>Ihracat (Ton)</u>	<u>İthalat (Ton)</u>
Peynir :	2 164	2 982
Tereyağı :	110	5 670
Süt tozu :	-	6176
Yoğurt :	30	-
Dolar olarak değeri (1000)	5 871	15 118

1991 yılında süt mamulleri ihracatından 5 871 000 dolar elde edilmiş, ithalatına ise 15 118 000 dolar elde ödenmiştir.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı verilerine göre 31 Aralık 1992 tarihi itibarıyla 1992 yılında süt teşvik primi kapsamında yer alan işletme sayısı 1308 adet olup bunun 1163 tanesi paslanmaz çelik çift cidarlı pişirme kazanı bulunduran ve 1000 ton/yıl kapasiteli, 45 tanesi ise yılda 5000 tonun üzerinde kapasiteye sahip plakalı pastörizatöre sahip işletmelerdir. Bunların toplam süt işleme kapasitesi 5 724 720 ton/yıl olarak hesaplanmıştır.

1991 yılında ise 1280 işletme süt teşvik primi kapsamında yer almış ve bunların sektörlere göre dağılımı şöyle bildirilmiştir :

	<u>Adet</u>	<u>Oran %</u>	<u>Kapasite</u>
Özel sektör :	1168	91.2	4 671 540 ton/yıl
Kamu sektörü :	47	3.7	657 194 ton/yıl
Kooperatif :	65	5.1	171 153 ton/yıl
TOPLAM	1280	100.0	5 499 887 ton/yıl

1991 yılında süt teŖvik primi kapsamında yer alan iŖletmelerin sayısı ve toplam kapasiteleri Ŗu Ŗekilde belirlenmiŖtir :

	<u>İŖletme</u> <u>sayısı</u>	<u>Oran %</u>	<u>Kapasite</u>
Çift cidarlı :	1149	89.6	2 632 160 ton/yıl
Plakalı pas. :	131	10.4	2 867 727 ton/yıl

Bunların dıŖında küçük kapasiteli, süt teŖvik primi kapsamında yer almayan çok sayıda yoğurt ve peynir yapan iŖletme bulunmaktadır. Bu iŖletmelerin sayısı hakkında elimizde rakamlar bulunmamakla beraber bu sayının en az süt teŖvik primi kapsamında yer alan iŖletmeler kadar olduğu tahmin edilmektedir. Özellikle büyük Ŗehirlerde süt teŖvik primi kapsamına girmeyen çok sayıda yoğurt yapan iŖletme ve Andolu'nun birçok yerinde mevsimlik olarak peynir yapan sayısı belirlenemeyen mandıra bulunmaktadır.

1987 yılından itibaren süt üretimini artırmak, mandıraların modernize olmasını teŖvik etmek, çok küçük kapasiteli ve primitif koŖullarda alıŖan mandıraların ortadan kalkması için süt teŖvik primi uygulaması yapılmaktadır.

Süt teŖvik primi uygulaması:

<u>Uygulama dönemi</u>	<u>denen prim</u>
3 Mayıs 1987-16 Ağustos 1989	25-35 TL
16 Ağustos 1989-2 Mart 1991	55-70 TL
2 Mart 1991	90-120 TL

Ziraat Bankası tarafından yıllar itibariyle ödenen süt teŖvik primi:

<u>Yıllar</u>	<u>deme miktarı TL.</u>
1987	17.794.359.000
1988	20.870.678.000
1989	44.394.457.000
1990	106.215.844.000
1991	115.507.825.000
1992 (x)	140.255.724.000
TOPLAM	453.632.612.000
(x) 17.11.1992 tarihi itibariyle	

Bu bilgilerin ıŖıęı altında Türkiye süt sanayiinin durumunu kısaca Ŗyle zetleyebiliriz:

- 1- İŖletme sayısı çok fazladır.
- 2- İŖletmeler çok küçük kapasitelidir.
- 3- Modern tesislerde iŖlenen süt miktarı çok az olup Türkiye'de süt sanayii henüz mandıracılık dönemindedir.

3- TÜRKİYE'DE SÜT SANAYİİNE UYGULANAN TEŖVİKLER

Ülkemizde süt sanayiine yatırım yapan kuruluşlar bazı teŖvik tedbirlerinden yararlanmaktadırlar. Süt sanayii yatırımlarına verilen teŖvik tedbirlerini esas olarak iki gruba ayırmak mümkündür.

3.1. -Teşvik belgeli yatırımlara yapılan teşvikler

Teşvik belgesi almış süt sanayii yatırımları genel teşvik tablosu içinde yer alan teşvik tedbirlerinden istifade etmektedirler. Yapılan incelemeler bu teşvik tedbirlerinin bölgelere, yatırımların büyüklüğüne göre değişmekte olduğunu göstermiştir. Bu teşvikler:

- Teşvik primi (TP)
- Kaynak kullanımı destekleme primi (KKDP)
- Yatırım indirimi (Yİ)
- Gümrük muafiyeti (GM)
- Kaynak kullanımı destekleme kredisi (KKDK)

2.2. Teşvik belgesiz yatırımlara

Teşvik belgesi olmayan bazı süt sanayii kuruluşları da bazı fon kaynaklı kredilerden yararlanmaktadır. Bunlar, yurt dışında çalışanların hizmetine sunulan KSF-1 özel kredi fonu, Dünya Bankası kaynaklı 3077-TU nolu proje, KfW teşvik fonu kredileri ve kaynak kullanımı destekleme fonudur. Kaynak kullanımı destekleme fonundan (KKDF) hayvancılık entegre yatırımlarında yer alan mandıra binası yapımında yararlandırdığı bildirilmiştir.

2.3. Süt teşvik primi

Ülkemizde 3 Mayıs 1987 tarihinden itibaren, yıllık 1000 ton'dan fazla süt işleme kapasitesine sahip paslanmaz çelik çift cidarlı süt pişirme kazanı bulunan mandıralara ve 5000 ton/yıl kapasitenin üzerinde plakalı pastörizatör bulunan işletmelere süt veren üreticilere süt teşvik primi ödenmektedir. Bu prim halen daha önce belirtildiği gibi bir litre süt için 90-120 lira olarak uygulanmaktadır. Bu uygulama mandıraların paslanmaz çelik, çift cidarlı süt pişirme kazanı veya plakalı pastörizatör alımını, böylece mandıraların modernize olmasını teşvik etmiştir.

4- TÜRKİYE'DE TEŞVİK TEDBİRLERİNDEN YARARLANMA

4-1 Verilen Teşvikler

Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Dairesi tarafından 1988 Aralık-1992 Şubat ayları içinde verilen teşvikler şöyle belirlenmiştir.

		Top. Yatırım (Milyon TL)	Kapasite
9.12.88	Eskişehir süt mamulleri Peyami Alalin (Moderni)	193	6000 ton/yıl
19.12.88	Bingöl (Tamamlama) Bahçivan pazarlama	300	6000 ton/yıl
3.4.89	Tekirdağ (Yeni ya.) Özen süt ve ürünleri	1 100	10000 ton/yıl

7.4.89	İstanbul (Yeni ya.) Has Gıda	4 750	6480 ton/yıl dondurma 5040 ton/yıl yoğurt
17.4.89	Gönen (Darboğaz gid.) Mis Süt	2 460	18 500 ton/yıl
1.6.89	İzmir (Modernize etme) Pınar Süt	3 775	50 000 ton/yıl
11.6.89	Ordu (Yeni ya.) Meletsan Gıda	990	5000 ton/yıl
8.8.89	Batman (Yeni ya.) Abdurrahman Aykut	950	5000 ton/yıl
2.1.90	İstanbul (Yoğurt, ayran) Ateşoğlu süt (Moderni.)	1 649	7500 ton/yıl
2.2.90	Kastamonu (Yeni ya.) Karsüt Koll.	500	7500 ton/yıl
2.2.90	Kars (Yeni ya.) Tayyar Vargün	900	3000 ton/yıl
22.2.90	Kars (Yeni ya.) Bastan Vargün	1000	3000 ton/yıl
7.3.90	Bitlis (Yeni ya.) Koç Mandıra	1275	3000 ton/yıl
12.3.90	Diyarbakır (Yeni ya.) Yüksel Besicilik	2272	3000 ton/yıl
14.5.90	Siirt (Yeni ya.) Ceran-Kezer	4532	6000 ton/yıl
24.5.90	Kars (Moderniz.) H. Ayvazoğlu	334	5000 ton/yıl
8.6.90	Siirt (Yeni ya.) Berekert Tügyüldüz	2712	3000 ton/yıl
21.6.90	Siirt (Yeni ya.) Tuğba süt	2712	3000 ton/yıl

6.6.90	Kırklareli (Yeni ya.) Vakıf Finansal	597	82 ton/gün
18.6.90	Elazığ (Yeni ya.) Celal Karagöz	520	7 ton/gün
21.6.90	Batman (Yeni ya.) Cem tarım	1311	10 ton/gün
22.6.90	Mardin Süt (Yeni ya.) Celepro Tarım	1311	10 ton/gün
29.6.90	Çankırı (Yeni ya.) Gürbüz Besi	8465	10 ton/gün
23.7.90	Kahramanmaraş (Yeni ya.) Yüksel inşaat	675	3 ton/gün
1.8.90	Gönen (Darboğaz gid.) Mis Süt Sanayii	9095	180 ton/gün
6.8.90	İzmir (Modernizasyon) Pınar Süt	15759	300 ton/gün
14.9.90	Kırklareli (Yeni ya.) Bahçıvan Gıda	23079	150 ton/gün
19.10.90	Yozgat Boğazlıyan (Yeni ya.) Şahan Tarım Ürünleri	1850	10 ton/gün
27.11.90	Muş-Varto (Yeni ya.) Şahan Tarım Ürünleri	4058	50 ton/gün
30.11.90	Batman (Yeni ya.) Demir Hayvancılık Tarım San.	1053	10 ton/gün
4.12.90	Batman (Yeni ya.) Müjdeciler Oto San.	2590	10 ton/gün
5.12.90	Kars (Yeni ya.) Avşar Gıda	2022	8 ton/gün
6.12.90	Yozgat-Sorgun (Yeni ya.) Çiğdemli Süt	1573	10 ton/gün
10.12.90	Batman (Yeni ya.) Gökalp Besicilik	2248	10 ton/gün

10.12.90	Diyarbakır-Derik (Yeni ya.) Yeşil Derik Süt	2192	10 ton/gün
26.12.90	Diyarbakır-Silvan (Yeni ya.) Yolaç Tarım	2157	10 ton/gün
27.12.90	Kahramanmaraş (Tevsi) Yaşar Dondurma	1900	20 ton/gün
17.1.91	Mardin-Kızıltepe (Yeni ya.) Temiroğlu Gıda	3060	20 ton/gün
31.1.91	Tokat-Artova (Yeni ya.) Besimaş Dırıcanlar	2928	10 ton/gün
7.2.91	Kars (Yeni ya.) Dilaver inşaat	2564	20 ton/gün
10.2.91	Muş (Yeni ya.) Özerençler Gıda	3233	30 ton/gün
14.2.91	Muş (Yeni ya.) Rençberler Gıda	3233	30 ton/gün
21.2.91	Elazığ (Yeni ya.) Emsar Gıda	1300	10 ton/gün
27.2.91	Erzurum-Horasan (Yeni ya.) Arı Besicilik	1402	6 ton/gün
15.3.91	Edirne-Keşan (Yeni ya.) Saroz süt	3631	20 ton/gün
5.4.91	İstanbul (Yeni ya.) Toros Gübre (Disütaş)	92417	200 ton/gün
91	Erzurum-Horasan (Yeni ya.) Bayraktar Süt	2310	10 ton/gün
16.7.91	Muş-Varto (Yeni ya.) Aktaş Süt San.	3000	50 ton/gün
9.10.91	Mersin (Yeni ya.) Akdeniz Süt	2828	25 ton/gün
22.10.91	Antalya-Serik (Yeni ya.) Özsüt Süt	2837	10 ton/gün

1.11.91	İstanbul-Bakırköy (Moderni.) Süt Endüstrisi Kurumu	3596	6340 ton/yıl
5.11.91	Tekirdağ-Malkara (Yeni ya.) Malkara ilçesi köyleri	4485	10 ton/gün
			450 ton/yıl B.Pey. 105 ton/yıl K. Pey. 425 ton/yıl yoğurt 60 ton/yıl tereyağı
91	Tekirdağ-Çorlu (Yeni ya.) Kars Karper Peynir Gıda San.	17 600	80 ton/gün
13.11.91	Sivas-Sarıklısla (Yeni ya.) Şark Süt San.	3793	33 ton/gün
14.11.91	Tunceli-Pertek (Yeni ya.) Güzel Oğulları	2198	10 ton/gün
31.12.91	Ağrı-Doğubeyazıt (Yeni ya.) Bulut Süt Mamulleri	7409	24 ton/gün
9.1.92	İzmir-Karşıyaka (Darboğaz) Sakıpağa Gıda	4300	3748 ton/yıl
19.2.92	Balıkesir (Yeni ya.) Balsüt Süt ve Gıda	8024	18000 ton/yıl

1989 Aralık-1992 Şubat ayları içindeteşvik alan 58 süt sanayii kuruluşuna teşvik verilmiş, bunların illere göre dağılımı şöyle belirlenmiştir.

Eskişehir	1	Bingöl	1
Tekirdağ	3	Batman	5
İstanbul	4	Kars	4
Balıkesir	3	Bitlis	1
İzmir	3	Siirt	3
Ordu	1	Diyarbakır	2
Kastamonu	1	Elazığ	2
Kırklareli	2	Mardin	2
Çankırı	1	K. Maraş	2
Yozgat	2	Muş	4
Ankara	3	Erzurum	2
Tokat	1		
Trabzon	1		
Edirne	1		
Mersin	1		
Antalya	1		
Sivas	1		

Teşvik alan 58 işletmenin 28 tanesi Doğu Anadolu'da 30 tanesi ise diğer bölgelerde bulunmaktadır.

Bu işletmelerin kapasitelerine göre dağılımı:

<u>Kapasite</u>		<u>Adet</u>
3-10	ton/gün	25
11-20	ton/gün	12
21-30	ton/gün	8
31-50	ton/gün	4
51-60	ton/gün	1
71-100	ton/gün	2
101-150	ton/gün	1
151-200	ton/gün	4
300	ton/gün	1

Günde 100 tonun üzerinde süt işleme kapasitesine sahip teşviklerden sadece bir tanesi yeni yatırımdır. Diğerleri ise eski yatırımların modernizasyonu, kapasite artırması veya darboğaz giderme şeklinde teşviklerdir.

4.2 Ziraat Bankasının Verdiği Krediler

Ziraat Bankası ülkemizde süt üretiminin artması, yeni süt işleme tesislerinin kurulması, mevcut tesislerin kapasitelerinin yükseltilmesi veya birkısım ilâvelerle modernize edilmesi için orta ve uzun vadeli Tarımsal Sanayi Yatırım ve İşletme kredisi açmaktadır.

Açılan kredilerin vadesi 1-2 yıl ödemesiz dönem olmak üzere azami 8-10 yıldır. Banka kaynağından açılan kredilere sabit yatırım tutarı 600 milyon TL sınırında olan yatırımlara % 50 oranında, sabit yatırım tutarı 600 milyon TL nin üzerinde olan yatırımlara ve işletme kredisine % 60 oranında faiz uygulanmaktadır. Dünya Bankası kaynaklarından açılan kredilere ise yatırım ve işletme kredisi ayırımı yapılmaksızın değişken nitelikte FERİS faiz uygulanmaktadır. Bu oran 1993 tarihi itibariyle % 69.91 dir. Açılan kredinin % 100 fazlası üzerinden banka lehine gayrimenkul teminatı alınmaktadır. Kredi talebinde bulunan firmalardan % 50 oranında özkaynak istenmektedir. Açılan krediler yatırımın yapıldığı mahallinde kontrol edildikten sonra düzenlenen hakediş raporlarına göre kullanılmaktadır. 1980-1992 yılları arasında 23 firma lehine 14 213 449 000 TL yatırım 10 966 143 000 TL işletme kredisi olmak üzere toplam 25 179 592 000 TL miktarında tarımsal sanayi kredisi açılmış ve kullanılmıştır.

23 firmadan 15 firma açılan kredileri geri ödemiştir. Halen 8 firma üzerinde 8 866 863 817 TL miktarında bankanın alacağı bulunmaktadır. İşletme sermayesi yetersizliği nedeniyle zaman zaman mali sıkıntı içerisine düşen firmalara çeşitli ödeme kolaylıkları gösterilmektedir.

Banka ülkemizde süt sığırcılığının geliştirilmesi, kültür ırkı damızlık süt hayvan sayısının artırılması amacıyla 1987 yılında ilk uygulamasına başlanılan ithal süt hayvancılığı konusunda bugüne kadar yaklaşık 25 üreticiye 400 milyar TL lık yatırım ve işletme kredisi vermiştir.

Ziraat Bankası tarafından süt işleme konusunda 1980-1992 yıllarında verilen tarımsal sanayi kredileri:

<u>Yıllar</u>	<u>Firma adedi</u>	<u>Yatırım TL</u>	<u>İşletme TL</u>	<u>Toplam TL</u>	<u>Dolar</u>
1980	2	90 017 000	9 998 000	100 015 000	1 176 647
1981	1	17 000 000	5 000 000	22 000 000	178 862
1982	-	-	-	-	-
1983	4	92 683 000	107 592 000	200 275 000	741 760
1984	8	101 127 000	88 596 000	189 723 000	505 928
1985	2	276 764 000	6 158 000	282 923 000	538 900
1986	2	105 878 000	522 906 000	628 784 000	898 263
1987	2	154 004 000	68 724 000	222 728 000	227 274
1988	-	-	-	-	-
1989	1	275 976 000	157 168 000	433 144 000	210 468
1990	-	-	-	-	-
1991	(x)	-	10 milyar	10 milyar	2 304 148
1992	<u>1</u>	<u>13.1 milyar</u>	<u>-</u>	<u>13.1 milyar</u>	<u>1 850 000</u>

TOPLAM 23 14.213 449 ti 10 996 143 ti 25 179 592 ti 8 632 250
(x) TSEK Genel Müdürlüğüne kısa vadeli Ticari kredi açılmıştır.

4.3 Halkbank Tarafından Verilen Krediler

Halkbank tarafından sütü değerlendiren işletmelere çeşitli fonlardan ve sanayi destekleme kredisi verilmektedir. Bu fonlardan verilen krediler Halkbank Genel Müdürlüğü tarafından şöyle bildirilmiştir:

4.3.1 Dünya Bankası kaynaklı 3077-TU nolu projesinden süt ve süt ürünleri firmalarına kullanılan krediler:

<u>Yıllar</u>	<u>Firma sayısı</u>	<u>İşletme kredisi</u>	<u>Tesis kredisi</u>
1990	1	-	300 000 000
1991	1	-	692 175 000
1993	1	-	1 520 000 000
TOPLAM	3	-	2 512 175 000

1990 yılında kredi kullanılan bir firma idari takibe alınmış olup, bunun dışında herhangi bir sorunla karşılaşmadığı bildirilmiştir.

4.3.2 Sanayileşme fonu'ndan süt ve süt ürünleri firmalarına kullanılan krediler:

<u>Yıllar kredi</u>	<u>Firma Sayısı</u>	<u>Tesis Kredisi</u>	<u>İşletme kredisi</u>	<u>Toplam</u>
1990	1	3 000 000 000	700 000 000	3 700 000 000
1992	2	722 580 000	916 383 000	1 638 963 000
TOPLAM	3	3722 580 000	1 616 383 000	5 338 963 000

4.3.3 KfW teşvik fonu'ndan süt ve süt ürünleri firmalarına kullanılan krediler

<u>Yıllar</u> <u>kredi</u>	<u>Firma</u> <u>Sayısı</u>	<u>Tesis</u> <u>kredisi</u>	<u>İşletme</u> <u>kredisi</u>	<u>Toplam</u>
1987	2	145 000 000	-	145 000 000
1988	2	60 000 000	15 000 000	75 000 000
1989	4	325 000 000	126 000 000	451 000 000
1991	1	131 514 036	-	131 514 036
1992	1	-	140 000 000	140 000 000

Kullanılan kredilerin geri dönüşlerinde bugüne değin herhangi bir sorunla karşılaşmadığı bildirilmiştir.

4.3.4 KSF-1 Özel kredi fonu'ndan süt ve süt ürünleri firmalarına kullanılan krediler:

<u>Yıllar</u>	<u>Firma</u> <u>Sayısı</u>	<u>Tesis kredisi</u>	<u>İşletme</u> <u>kredisi</u>	<u>Toplamkredi</u>
1988	1	-	20 000 000	20 000 000
1989	4	48 000 000	154 000 000	202 000 000
1990	2	121 000 000	82 000 000	203 600 000
1992	4	407 000 000	340 000 000	747 000 000
1993	1	-	300 000 000	300 000 000
TOPLAM	12	576 000 000	896 600 000	1 472 600 000

Tahsis edilen kredilerin tamamı süt mamulleri üretimi yapan firmalara kullanılmıştır. Kredilerin geri dönüşlerinde herhangi bir aksama olmayıp, borcundan dolayı satılmak zorunda kalan firma mevcut olmadığı açıklanmıştır.

4.4 Türk Yatırım Bankası Tarafından Verilen Krediler

Türk Yatırım Bankası, süt mamulleri üreten "Anonim Şirket" durumunda olan işletmelere kredi vermektedir. Fakat bankanın bugüne kadar süt sanayii yatırımlarına verdiği kredi konusunda bilgi alınamamıştır.

SONUÇ

Ülkemizde süt sanayiinin gelişmesi için bazı teşvik tedbirleri öngörülmüştür. Fakat daha önceki yıllarda kurulan bazı süt fabrikalarının zarar edip el değiştirmek zorunda kalması, yeni süt fabrikası kurmak yönündeki teşebbüsleri engellemiştir. Bu nedenle son yıllarda süt fabrikası kurmak için yeni yatırımlar durmuştur. Sadece, küçük kapasiteli işletmeler modernize olmak, kapasiteyi artırmak için yatırım yapmışlardır. Süt sanayii işletmelerine verilen kredilerin faiz oranları çok yüksek olduğu için işletmeler genellikle kendi olanakları ile büyümeye çalışmışlardır. Bununla beraber birçok yeni tesisin kurulması için teşvik belgeleri alınmıştır. Bu teşvik belgesi alanların ne kadarının yatırım yaptığı konusunda kesin bilgiler bulunmamasına rağmen, bunların çok büyük bir kısmının yatırıma dönüşmediği sadece

kapasite artırma; modernizasyon şeklindeki teşviklerin uygulamaya geçtiği sanılmaktadır. Zira son yıllarda işletmeye alınan veya inşaat durumunda olan büyük süt fabrikası mevcut değildir. Zaten teşvik belgesi alan yatırımların çok büyük bir kısmı da küçük kapasiteli mandıra şeklindedir. Ayrıca teşvik belgelerinin yarısına yakın kısmının Doğu Anadolu'da, yeteri kadar süt üretimi olmayan bölgelere ait olması bunlardan bir kısmının iyi niyetle alınmadığını göstermektedir. Fakat ülkemizde süt sanayii henüz mandıracılık döneminde bulunmaktadır. Bu sanayi kolunun gelişmesi, yeni büyük kapasiteli modern süt fabrikalarının kurulması zorunludur. Bunun nedenlerini şöyle özetlemek mümkündür:

- Ülkemizde süt hayvancılığının gelişmesi süt sanayiinin gelişmesine paralel olarak yürüyecektir. Zira üretilen sütü değerlendiren tesis olmazsa süt üretimini artırmak mümkün değildir.

- Standart kalitede, sevilen tat ve aromaya sahip süt ürünleri modern süt fabrikalarında üretilmektedir. Ancak bu tesislerde üretilen ürünleri ihraç etme olanağı vardır. Bu bakımdan süt ürünleri ihracatının artması modern tesislerin kurulması ile mümkün olacaktır.

- Tüketicinin süt içme alışkanlığı kazanması modern teknolojiyi uygulayan tesislerin artması ile daha çabuk olacaktır.

- Süt sanayiinin gelişmesi, sanayiden geçen süt miktarını artıracak ve böylece vergi dışı üretim ve satışları azaltacak, devletin vergi gelirlerini artıracaktır.

- Süt sanayii geliştikçe Türk toplumu sağlıklı ve standart kalitede süt ürünleri tüketecektir.

Birçok ülkede süt sanayiinin gelişmesi için çeşitli teşvik tedbirleri uygulanmaktadır. Süt sanayimiz de teşvik edilmeli, ülkemiz yeni modern tesislere kavuşturulmalıdır.

Bunun için:

1- Süt sanayii yatırımları genel teşvik tablosundan çıkarılmalı, fonlardan (Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu) yararlanan teşvik tablosu içinde yer almalıdır.

2- Süt sanayiinin gelişmesinde indirekt olarak etki eden süt teşvik primi artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ANONYMOUS, 1990. Süt ve süt mamulleri sanayii.VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporu. DPT, Ankara, 63 s.
- ANONYMOUS, 1990. Ürün Profil Raporu, Süt ve Süt Ürünleri Sanayii. İGEME, Ankara.
- ANONYMOUS, 1993. Yatırımları Teşvik Mevzuatı. Başbakanlık Hazine Dışticaret Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü, 131 s.
- URAS, N, 1992. Gıda sektöründe gelişmeler ve beklentiler. Süt ve süt ürünleri sanayii. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Ankara, 9 s.
- URAZ, T., EREN, E., 1992. Türkiye süt endüstrisinin yapısı, devlet ve özel sektör uygulamaları. Akdeniz Ülkeleri Gıda Endüstrisi Semineri, 1-4 Ekim 1992, Bari-İtalya.
- Resmi Gazetenin 1989, 1990, 1991 ve 1992 yılı çeşitli sayıları, Ziraat Bankası, Halkbank ve Türkiye Yatırım Bankası Genel Müdürlüğü ile yazışmalar.

TARTIŞMALAR

Prof.Dr. Mustafa ÜÇÜNCÜ

Sayın Başkan, değerli konuklar; hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Tebliğleri sunan sayın konuşmacılar söylenmesi gerekenleri söylediler, bize pek fazla söz kalmadı, ama hazırladığım bazı noktaları kısaca ana başlıklar halinde aktarmaya çalışacağım.

Hepinizin bildiği ürettiğimiz sütün yüzde 10'unun fabrikalarda işlendiği, arta kalan yüzde 90'luk bölümünün ilkel ve sağlıksız koşullarda değerlendirildiği konularını geçiyorum. Bunlar bilinen ve sık tekrarlanan konular. Vurgulamak istediğim nokta, bu konuda hepimiz mutabıkız herhalde, süt sektöründe hem bilgi, hem de teknoloji noksanlığı olduğu. bunu çözebilmek için neler yapabiliriz? Konuyu daha çok eğitim öğretim açısından ele alarak aktaracağım.

Sağlıksız koşullarda üretim yapan birimler, dış pazarlarda da etkili olabilecek şekilde modernize edilmeli ve belirli optimum rantabl büyüklüğe getirilmelidir. Sayın Yaygın da bu konudaki fikirlerini belirttiler, özellikle işletmelerin kapasitesinin küçük olduğunu, bunların belirli bir optimum kapasiteye yükseltilmesi gerektiğini vurguladılar, ben de katılıyorum.

Teknolojik açığı kapatabilmek için ekonomik olduğu sürece teknoloji ithal etmek mümkün; ancak, kendi özgün teknolojimizi de üretebilmeliyiz. Ayrıca, gelişmiş teknolojileri ülke koşullarına uyumlu hale getirmeye çalışmalıyız.

Bütün bunların yapılabilmesi, ancak araştırma ve geliştirmeye mümkün. Süt sanayi kuruluşları yurt içi ve yurt dışı pazarlarda rekabet edebilmek için ürün kalitesini artırmak, standartlarını yükseltmek zorunda olduklarının bilincinde olmalıdırlar. Bunun için de araştırmanın önemine inanmalıdırlar.

Süt sanayii kuruluşlarının araştırma geliştirme faaliyetlerine katılmaları ve üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmelerine çaba sarfetmeleri gerekir. Sanayi kuruluşları, üniversiteler ve kamu kuruluşlarının bilim ve teknoloji hedeflerine ve bilgilere ulaşma çabalarında tam bir işbirliği içinde olmaları teşvik edilmeli, bu işbirliğini sağlayıcı araçlar ve yöntemler geliştirilmelidir.

Üniversiteler ve araştırma kuruluşları belirli araştırma politikası doğrultusunda daha çok uygulamalı araştırmalara yönelmeli, sanayinin karşılaştığı sorunlara çözüm getirebilmek amacıyla teknopark ve benzerleri gibi yeni yöntem ve uygulamalara başvurulmalıdır.

Sanayinin teknik sorunlarının saptanmasına yardımcı bir sistem oluşturulmalı, özellikle teknoloji seçimine yardımcı olunmalıdır. Maalesef bizde bu, şu anda başıboş vaziyette. Yurt dışından 20-30 yıllık makineler çok ucuz fiata satın alınarak oradaki bir ısı değiştiricinin birtakım rektifiye işlemlerinden geçirildikten sonra satılması olayı maalesef son derece acı verici bir olay.

Üniversitenin sanayiye kaliteli eleman yetiştirme sorunu da sanayiciyle birlikte ele alınması gerekli nokta. Teknoloji olsa ne olacak, bunu kullanabilecek kişi olmadığı sürece bir anlamı kalmadığı için, üniversitenin de sanayi ile birlikte eleman yetiştirirken işbirliği içinde olmasında yarar umuyorum.

Üniversitelerimiz, yeni ve gelişmiş teknoloji bilgisiyle donatılmış öğrenci yetiştirmede büyük çaba göstermeli ve öğretim programlarında da sanayicinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek değişiklikler yapmalıdır. Biz özeleştirici olarak söylemek gerekirse, hâlâ 10-15 yıl önceki konuları biraz daha düzelterek vermeye çalışıyoruz.

Oysa biz de artık günümüzdeki teknolojiye koşut olarak kendi bilgimizi de yenilemek zorundayız. Sanayi kuruluşlarının araştırma ve geliştirme harcamaları özendirilmeli, araştırma geliştirme için alınacak makine teçhizata gümrük muafiyeti getirilmeli; üniversitelere, araştırma hizmeti alan kuruluşlara araştırma giderleri üzerinden vergi indirimi, vergi iadesi gibi bir takım uygulamalar yapılmalıdır.

Araştırma geliştirme faaliyetlerine işletmelerin bizzat katılmaları çok önemli ve bunun için de teşvik tedbirleri içinde söyleyebileceğimiz bunlar.

Doktora, master çalışmaları sanayi ile birlikte yönlendirilmeli ve çalışmalar daha çok sanayide yapılmalı ve sanayici bu tür araştırmalara parasal destek sağlamalıdır. Gerçeği söylemek gerekirse, doktora veya master çalışmalarında bırakın sanayiciyi, aynı bölüm veya fakülte içinde birbirimizden haberdar olmadığımız durumlar dahi var. Bunu da öz eleştirici olarak söylemek zorundayız.

Üniversitelerin araştırma laboratuvarları da çağın gereklerine uygun şekilde yenilenmelidir. Bundan 15-20 yıl önceki bilgiyi aktarmak zaten mümkün değil.

Buna koşut olarak da üniversitedeki laboratuvarların modernize edilmesi, günün koşullarına uydurulması gerekmektedir.

Öğrencilerin sanayi kuruluşlarında gerçek anlamda staj yapmaları sağlanmalıdır. Staj işletmeler tarafından bir angarya olarak görülüyor, oysa bunun hem öğrenci tarafından, hem de sanayici tarafından angaryadan çıkarılıp gerçek anlamda yapılması yolunda çaba sarfedilmeli. Önümüzdeki yıllarda bu işletmelerde bu öğrenciler çalışacak teknik eleman olarak.

Kuruluşlarda gıda mühendisi, süt teknolojisi gibi elemanları çalıştırma zorunluluğu getirilmelidir. Birçok işletmeler sadece ustaların elinde.

Öğretim üyelerimiz de genellikle kimya ve mikrobiyoloji ağırlıklı olan öğretimlerini teknoloji ve mühendislik ağırlıklı olarak verebilecek düzeyde kendilerini yenilemelidirler.

Dilek ÜLGÜRAY

Sayın başkan, birinci olarak şunu söyleyeyim; Türkiye, şu anda merkezi planlı bir ekonomi ortamı içinde değil.

İkincisi de, ben doğrudan doğruya teşviklerden sorumlu bir kişi değilim. Yalnız, şunları söyleyebilirim. Sektörün bütününe çok iyi tanımlamamızda yarar var. Burada süt sektörüyle ilgili kişiler, sektörü değerlendirirken mutlaka birtakım duygusal değerlendirmeler de yapıyorlar, yapmaktalar, bunun yapılması da kaçınılmaz bir olgu, ama ekonominin bütünü içinde sektörün durumuna da bakmak lâzım. Tüketici yönüne de bakmak lâzım. Biz bugün üretici yönüne çok konsantre olduk, sanıyorum tüketici yönü yarın vukufla ele alınacak ve orada çok kıymetli

bildiriler sunulacak. Bugünkü bu değerlendirmemiz için de aslında bu konu çok kritik bir önem taşıyor.

Süt sanayiinin gelişmesinde Beşinci ve Altıncı beş yıllık kalkınma planlarında benimsenen bir politika var, ki bu mutlaka yedinci planda da devam edecek. O da sektördeki yatırımların özel sektör tarafından yapılması, sektörün, özel sektör öncülüğünde geliştirilmesidir. Devlet burada bir öncülük görevi yapmıştır, bir girişimcilik örneği vermiştir, fabrikalarını kurmuştur, hattâ kalkınmada öncelikli yörelerde de fabrikalar kurmuştur, bunları zarar etmek pahasına da kurmuştur; ama devlet bir noktada bu sıkıntıyı taşıyamaz bir hale gelmiştir. Bundan böyle, yani Beşinci plan döneminden beri devam edenlerin tamamlanması ve modernizasyonunun dışında devlet sektörü, süt sanayiinde yatırım yapmamıştır, bundan sonra da yapması pek muhtemel görülmemektedir.

Böyle bir ortam içinde özel sektörün, ayrıca da enflasyon ortamı içinde özel sektörün, süt sanayiine veya bir başka sanayiye yatırım yapması ancak teşvik tedbirleriyle özendirildiği takdirde olabilir, onun dışında, paranın fırsat maliyeti bugün o kadar yüksektir ki, devlet birtakım teşvik tedbirlerini gündeme getirmese ve uygulamazsa bu sektörlerde beklenen bir gelişmeyi, yatırımları gerçekleştirmek mümkün olamaz. O nedenle, teşvik konusu çok önemli ve bugün gündemde.

Sayın Hocamızın önerisine ben de yürekten katılıyorum, Fon kaynaklı, yani düşük faizli kredi kapsamına sektörün alınmasında da belki yatırımları canlandırmak bakımından büyük yarar olabilir. Çünkü Sayın Hocamızın sıraladıkları teşvik belgeleri hakikaten gerçekleşme durumu belli değil, artı daha da derinlemesine bakılacak olursa görüyoruz ki bu sektörde esas itibariyle modernizasyon yatırımları var, yani modern işletmeler dediğimiz işletmelerde modernizasyona yönelik yatırımlar var. Yani, mevcut bir fabrika bir makinesini yenilemek ihtiyacını hissediyor, daha hızlı bir şişeleme, daha farklı bir pastörizasyon, daha başka bir ambalaj tipi gibi yatırımlara yönelebiliyor, bir de orta ölçekli yatırımlarda artış var, yani orta ölçekli sanayi kuruluşlarının sayısında artış var. Bu neden kaynaklanıyor? Bu, bir noktada bizim tüketim alışkanlıklarımızdan kaynaklanıyor. Biliyoruz ki bizim halkımız yoğurt ve peynir ağırlıklı tüketime yönelmiştir. Sütü daha çok çocuklar için düşünürüz, normal olarak yetişkin bireyler süt içmezler, ayran içerler, yoğurt yerler, peyniri tercih ederler; ama içme sütü bu sektörün özellikle modern kapasitelerin gelişmesinde kritik faktördür. Çünkü, içme sütü üretim hattı olmayan bir sanayi kuruluşunun kârlı ve verimli çalışması çok güçtür, hele ki enflasyon ortamında, stok bekleterek çalışmak son derece güçtür. İçme sütü olduğu takdirde, ayran ve yoğurt gibi kolay piyasaya sürülen, gününde pazarlanabilen ürünler üretilebildiği takdirde, sanayinin kârlı ve verimli çalışması mümkündür. Bu bakımdan, içme sütü talebinin uyarılması, bu sektörün gelişmesindeki kritik faktördür. Bu talep nasıl uyarılabilir? Biz bu konuya Planlama olarak birkaç açıdan yaklaşmaya çalıştık.

Bir tanesi, bu okul içme sütü programlarının yaygınlaştırılmasıydı. Maalesef bu konu şu anda kaynak yetersizliği yüzünden askıda kaldı, ama mutlaka canlandırılması gereken bir konu; hem sanayinin gelişmesi, sanayinin arkasında hayvancılığın gelişmesi, artı bireylere hayat boyu içme sütü tüketimi alışkanlığının kazandırılması açısından son derece önemli bir konu. Biz bunu iki yıl evvel yine bu

salonda konuştuk. Birbirimize çok güzel anlatıyoruz, ama bu salonun dışındaki hiç kimse bizi duymuyor, hiç kimsenin bir şeyden haberi olmuyor. Ben, gene bu vesileyle duymasalar da, vaktini hayırlı işlerle geçirmek isteyen evhanımlarına seslenmek isterim. Eğer bu konuya biraz vakit ayırırlarsa, içme sütü programlarının organizasyonunda, geliştirilmesinde rol oynarlarsa gerçekten çok büyük bir hizmet yapmış olacaklar. Bu konu çok önemli.

İkinci bir konu, süt içmenin propagandasıydı. Bunu da bir proje halinde Tarım Bakanlığı tarafından iki yıl uygulattık, ama bu da tam beklediğimiz sonucu vermedi, bunun tartışmasını ayrı ortamlarda yapmak gerekir. Bunun bugün sanayi tarafından artık sürdürülmesi gerekir, marka zikretmeden süt içmek alışkanlığını kazandıracak tanıtım programlarının, reklamların mutlaka yapılması gerekir. Bunu niye yapmıyorlar bilmiyorum, burada çok yetkili kişiler de var, Türk süt sanayinin çok değerli temsilcileri var. ben bu vesileyle onlara bir kez daha seslenmek istiyorum; acaba ambalajların üstüne süt içen çocuk resmi koyamazlar mı, sütün sağlığa yararlı olduğuna dair bir iki cümle serpiştiremezler mi, inek resmini kaldırıp bunları koysak daha iyi olmaz mıydı? İçme sütüne olan talebi artırmazsanız bu sektörü geliştiremeyiz; teşvik primi de versek, hayvancılığa faizsiz kredi ve bunun için trilyonlar da harcasak, ki harcıyoruz, onu da arz edeceğim, yapamayız bunu. Onun için, mutlaka bu tanıtımı yapmamız lâzım.

İkincisi, sokak sütünden çok şikâyetçiyiz. Niye hep satılıyor, yaygın araçlardan yararlanıp reklamların arasına, sokak sütü değil de bunu iç diyemiyoruz, burada bir şey var, bunu aşmamız gerekiyor. Bunu aştığımız zaman işlenmiş içme sütüne olan talep uyarıldığında mutlaka yatırımlarda daha fazla artış olacak ve bu yatırımların ve bu pazar talebinin geriye dönüşü de hayvancılığın kendine sürekli bir pazar bulmasıyla ortaya çıkacak ve bu gelişecektir. Nitekim, Trakya ve İstanbul bölgesini düşünürsek, burada bir gelişme var.

Burdur bölgesi bir taraftan Ankara'yı besliyor, bir taraftan İzmir'i besliyor, burada bir gelişme var, turistik yörelere yakın. Bu yöresel gelişmeleri bütün ülkeye yaymanın yolu, inancımıza göre, tüketimin uyarılmasından ve bu arada da tüketicinin eğitilmesi ve süt içme alışkanlığını kazandırıcı çalışmaların yapılmasından geçiyor. Yani biz bir yerde işi talep ucundan çekip bu tarafa doğru getirmenin önemli olduğunu düşünüyoruz. Böylece, daha büyük sanayi kuruluşları oldukça, mevcut orta ölçekli sanayilerden daha büyük ve içme sütü üretim hatlarına sahip sanayi kuruluşlarına doğru geçildikçe, bu sanayi kuruluşları süt toplama ağını da mecburen geliştireceklerdir. Süt toplama ağının gelişmesi de neticede süt hayvancılığının gelişmesi için önemli bir unsur olacaktır.

Teşvik primi defalarca gündeme getirildi, hattâ çok değerli tebliğ sunan bir arkadaşımız bu üreticiye değil, sanayiciye teşviktir dedi. Bu sanayiciye dolaylı bir teşviktir, hammadde bulması için. Aslında gerek süt teşvik primi, gerek şimdiki besi uygulaması üreticinin modern kapasiteli tesislere süt satmasını teşvik etmek üzere düşünülmüştür. Bu bir gerçektir ve bu da sanayinin gelimesi, hayvancılığın da buna bağlı olarak gelişmesi için çok önemli bir husustur. Bunun böyle olmasında da hiçbir sakınca düşünmemek gerekir.

Sayın Hocamız Alpar çok daha gelişmiş ve çok daha idealize edilmiş ölçüler geti-

rilmesini istiyor, bir gün bunlar da olabilir, ama şu anda hiç değilse bu kadarının bile, bakınız süt sanayiinin modernleşmesine ne kadar katkıda bulunduğu ve işletme sayılarında ne kadar artış olduğu gösterildi. Bu, bir modernizasyona yönelme için bir adımın atılması, ilk hareketi vermek içindi. Bundan sonrası inşallah hepimiz görürüz, süt sanayimizin gelişmesi, ülkemizin kalkınmasına paralel bir olgu. Bu mutlaka zaman içinde sağlanacaktır.

Burada teşvik primiyle birlikte pastörizatör kullanımı zorunluluğu getirildiği için ve bir taraftan da teşvik politikalarında kullanılmış makine ithalatına pek fazla itiraz edilmediği için Türkiye'ye çok sayıda kullanılmış makine teçhizat da getirilmiştir.

Belki bu uzun vadeli gelişmeler açısından şakıncalı bir durum olarak görülebilir, ancak ilk başta sektörün bir parça daha modern imkânlarla çalışması için bir geçiş dönemi olarak da kabul edilebilir, ama yıllar boyu sürdürülmesi temenni edilecek bir husus değil.

Sanayileşmiş ülkelerde artık küçük ölçekli süt sanayi tesisleri yerlerini, çok daha büyük ölçekli ve sermaye-yoğun tesislere terk etmekte; gerek tarımdaki yapılaşma buna yönelmiştir, gerekse sanayideki yapılaşma buna yönelmiştir, yavaş yavaş kooperatiflerin sahip olduğu fabrikalar ortadan kalkmakta ve özellikle AT içinde belli firmaların büyük fabrikaları piyasaya egemen olmaktadır. Tabii bunu modernizasyonun ilk adımı olarak düşünebiliriz, ama tabii ki uzun vadede mutlaka yeni makine teçhizatın kullanıldığı büyük kapasiteli modern işletmelerin ülkemizde sayılarının artırılması çok önemli bir husustur.

Süt hayvancılığıyla ilgili kısa bir değerlendirme yapacağım. Bu destekleme konusu, son günlerin üzerinde çok fazla durulan konusudur. Bu konuda teşkilatımız koordinatörlüğünde de ilgili kuruluşların katkılarıyla bazı çalışmalar yürütülüyor. Bu çalışmalarda OECD'nin ortaya koyduğu tarıma yapılan desteklerin ölçülmesiyle ilgili model kullanılıyor. Bu modelle ilgili yaptığımız ilk çalışmalarda biz, süt sektörüne bayağı bir süt üretimine destek veriyor görüldük Türkiye olarak. Bunu çok kısa fikir vermek için söylüyorum. Yeni Zelanda'nın fiyatı bütün ülkeler tarafından kabul edilen bir referans fiyatı. O fiyata göre yaptığımız hesaplamalarda ve Süt Kurumunun alım fiyatını dikkate alarak yaptığımız hesaplamalarda, artı buna fiyat dışındaki diğer destekleri eklediğimizde, yani bu Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu, süt teşvik primleri, ilaç destekleri, yem destekleri, kredi destekleri; bunların hepsini bir araya koyarak bir değerlendirme yaptığımızda, çiftçinin eline geçen fiyatlar üzerinden ödenen fiyatın neredeyse yüzde 50'sini devlet karşılamaktadır. Bunu da bilgilerinize sunmak istedim.

Engin AKSOY

Sayın Başkan, sayın misafirler; en son olarak, bu güzel tebliğleri veren arkadaşlardan, güzel konuşmacılardan sonra birkaç söz söylemek büyük bir şanssızlık demeyeyim, büyük bir mutluluk benim için, arkadaşlarımız bizlere çok güzel fikirler verdiler.

Madde 4'te belirtilen sanayici süt teşvik primi tahmin ederim ki bir yanlışlıkla zik-

redilmiştir. Böyle bir prim teknolojiye göre uygulanıyor. Bu, yanlış bir anlaşılma olmuş, cümle yanlışlığı olmuştur tahmin ediyorum, sanayi teşvik primi diye bir şey yok. Süt teşvik priminin miktarının artırılıp artırılmaması konusuna gelince, şahsıma göre şu andaki uygulanan 120 lira enflasyondan ötürü çok düşük kalmıştır. Bunun artırılmasını ortaya atıyorum. Bu miktarın, artırılan miktarın, belirli organizasyonlarla üreticilere sağım makinesi, soğutma ekipmanı olarak verilmesini, kullanılmasını da tavsiye ediyorum. Bunun neticesinde çeşitli organizasyonlar ortaya konulması lâzım, belirli miktarda aile üreticiliği şeklinde süt hayvancılığımız devam etmekte. Bunun miktarı tespit edilir, bu da 250 litre miktarda süt üreten üreticilere tatbik edilebilir. Bunun neticesinde üretici, bu imkânlardan faydalanmak için üretim çalışmalarını artırıcı bir destek sağlayacaktır.

Bugün bu konuşmalarda hiç değinilmeyen bir noktaya değinmek istiyorum. Şu anda ayıranda uygulanan yüzde 12 KDV oranının aşağı çekilmesi veya kaldırılmasını ortaya atıyorum. Zira, toplumumuzda genç nesile baktığımızda 10-15 yaşına baktığımızda, televizyon karşısına geçiyor kola veya diğer içecek reklamlarıyla güzel beyin yıkama ameliyesine tabi tutuluyorlar. Bu KDV oranının indirilmesi veya kaldırılması neticesinde ayran tüketiminin artırılması, süt sanayiinin de kendine göre toparlanmasına, hattâ tüketimin artmasına sebep olacaktır.

BAŞKAN- Teşekkür ediyoruz. Tüm bu konuşmalardan çıkan sonuç var. Aslında devletin süt sanayii ile ilgili birtakım politikaları var. Devlet, yatırımı teşvik etmiş süt sanayiinde, ama biz bundan gereği gibi istifade edememişiz. Sayın Yaygın burada bir tablo gösterdi, teşvik belgesi alan işletmelerin büyük bir çoğunluğu Doğu Anadolu'da, tabii kalkınmada birinci derecede öncelikli yöreler olduğu için sıfır faizli veya çok düşük faizli krediler veriliyor; acaba bunlar nerede kullanılıyor, bunları izliyor muyuz? Burada birtakım sorunlarımız var.

Süt üretimi teşvik ediliyor, ama maalesef bu da bizim tarafımızdan suistimal edilmiş ve kullanılmış ikinci el, beşinci el makineler Türkiye'ye getirilmiş. Aslında devlet iyi niyetle hareket etmiş ama, burada birtakım sorunlar yaratmışız, bu da açık şekilde görülüyor. Süt hayvancılığını teşvik edelim demiş, sütün kalitesini ve üretimini artıralım. Burada da birtakım başka işler işin içine girmiş hayvan ithalâtı, aşırı kârlar, Türkiye hayvancılığını adeta köstekler bir politika haline bürünmüş, bu da oldukça düşündürücü. Devlet bundan 30 sene önce, bugün 30. yılını kutluyoruz, özel sektöre öncülük yapsın, süt sanayiini yönlendirsın diye yatırım yapmış, TSEK'i kurmuş, TSEK bugün iflas etmek üzere, aman başımızdan gitsin diyoruz, özel sektöre vermeye çalışıyoruz. Burada da bir ciddi sorun var. Üniversitelerimiz bu sanayie hizmet versinler, geliştirsınler diye süt teknolojileri, gıda mühendisleri eğitmiş, birçok araştırma yapılmış, ama bir takım kopukluklar, istihdamda bazı sorunlar, burada gene bazı hatalarımız var, pek sonuç alamamışız.

Teknoloji transferi yapmışız bazı ürünlerde, bazılarında yapmamışız ve yetersiz bir teknoloji transferi var. Çünkü, haksız rekabet var. İlkel teknolojiyle yapılan süt mamullerinin yanı sıra, modern teknolojiyle yapılan süt mamulleri aynı vitrinde aynı fiyatlarla satılamaz. Bu, sanayii teşvik değildir, haksız rekabettir. Sonuçta birtakım politikalarımız var, ama biz bir türlü sonuca ulaşamıyoruz, bu sonucu ala-

miyoruz. Bu da yine bizden kaynaklanıyor, kendimizden. Devletin bu sütçülükten vazgeçip geçmeyeceği konusunun uzun süre tartışılması gerektiği kanısındayım. TSEK fabrikalarının özelleştirilmesinden önce süt sektöründe devlet olmalı mıdır olmamalı mıdır, bunların getirdiği ve götürdüğü konuların tartışılması lazım. Süt üretimi geniş bir kitleyi ilgilendiriyor, süt tüketimi hepimizi ilgilendiriyor. Anayasada birtakım hükümler var, sağlıklı nesiller yetiştirmek üzere devlete görev vermiş.

Süt meselesine özel sektör ekonomik açıdan bakmalıdır, doğru; ama süt meselesi sadece ekonomik bir mesele değildir, bence sosyal bir meseledir. Doğu Anadolu'daki üreticilerin geçim kaynağıdır, onların yaşamlarının vazgeçilmez bir parçasıdır. Devlet nasıl bunu bırakır, ben bunu anlayamıyorum.

Sayın Ülgüray belirttiler, devlet artık yatırım yapmıyor ve yapmayacak, bu işi özel sektöre bırakıyor şeklinde; aslında bunun tartışılması lazım. TSEK bir KİT, KİT'lerin bence bazıları ekonomiktir, ama bazıları da değildir, sosyaldır, Et Balık Kurumu ve TSEK gibi, bunlar toplumu ilgilendiren, toplum sağlığını ve ekonomisini ilgilendiren ve piyasada nazım rol oynayan kuruluşlardır ve devlet burada biraz fedakârlık yapacak, zaten yapıyor teşvikleri vesaireleriyle. Bence TSEK'i iyi çalıştırmak, ama dengeleyici olarak elde tutmak daha akılcı gibi geliyor. Gibi geliyor diyorum, çünkü bence bu konu yeterince tartışılmış değil. Zannediyorum Türkiye'deki süt sanayinin gelişmesindeki politikaların tespitinde mevcut durumun irdeelenmesinde siz değerli dinleyenlerin de birtakım katkıları ve soruları olacaktır.

Önce bu katkıları alalım. Buyurun efendim.

İdris PEKSAY-Türkiye'de 4.3 milyon civarında tarımla işgal eden çiftçiyle birlikte işçi var ve bunların da takriben 4 milyona yakını tarımsal üretimle birlikte hayvansal üretim de yapıyorlar. Bu hayvansal üretimi ben köy tavukçuluğuna benzetiyorum. Nasıl 1970 öncesinde köy tavukçuluğu vardı ve şehirlerde yumurta ve tavuk eti bulmak mümkün değildi ise, ondan sonraki tavuk çiftliklerinin kurulması, tavukçuluğun gelişmesi sayesinde şimdi üretimde bir problem yoksa işte Türkiye sütçülüğünü geliştirmek istiyorsak, hammaddeyi temin etmek istiyorsak, süt ineği çiftliklerinin kurulmasında büyük yarar var.

Türkiye, 4 milyon çiftçiyi destekleyemez, buna gücü de yetmiyor. O halde sosyal adalet fikrinden vazgeçip bir noktada, meselâ demin de söylendiği gibi 50 başın üzerinde veya Engin Aksoy'un söylediği gibi 250 kg üzerinde süt üreten, sağma makinesinde sağan, soğutan kişilere süt fiyatının dörtte biri veya yarısı kadar belli bir müddet için devlet teşvik verdiği taktirde zannediyorum ki Türkiye'de hayvancılık gelişecektir.

Kaynak kullanım desteklemesi vardır. Bakıyorsunuz ki dağ taş besi ahırlarıyla veya tavukçulukla doldu, ama bunların süt hayvancılığına yansması çok az, çünkü kârlı değil. Bunun için çok yüksek düzeyde desteklemenin belli bir müddet için yapılmasında büyük bir yarar vardır.

Bu şartlar altında, Türkiye'deki bu kalitesiz süttten dünyanın en iyi işletmecilerini getirseniz bile kaliteli ürün yapmanız mümkün değildir. Yarın AT'ye girildiği tak-

dirde Avrupanın bütün süt mamulleri Türkiye pazarını kaplayacak, onların bir zamanlar, Türkiye Avrupanın bahçevanı ve sütçüsü olacak demelerine rağmen, onlar Türkiye'nin bahçevanı ve sütçüsü olacaktır. Bizim çiftçimiz de, hayvancılığımız da çok geriye gidecektir. Bunun için büyük işletmeler kurulmasının teşvik edilmesi gerektiği kanısındayım.

İkincisi ithal hayvancılık teşvik ediliyor; fakat bunun dağıtımını çok yersiz ve denge-siz. Her isteyen kişiye, meselâ bir Sulakyurt'ta 2 hayvan veya 5 hayvan dağıtılıyor. Bunlar üretime geçtiklerinde sütü pazara nakledemiyorlar. Nakledemedikleri için de hayvan, sahibini yiyor, yani hayvan sahibi bundan istifade edemiyor. Bu nedenle, mutlak surette öyle plan program yapılmalı ki, bu dağıtımlar süt fabrikalarının çevresine halka halka genişletilerek dağıtılmalı. Yoksa bundan bu memleket çok zarar görüyor. Yok, köy hayvancılığına bir ivme kazandırmak, aşı yapmak gerekiyorsa da isteyen kişilere birer tane kültür ırkı vermek gerekir. Yoksa, 5-10 tane çok uzak köylere verip de o alan kişileri takip etmek çok büyük hatadır kanısındayım.

Osman GÜNERİ (Ziraat M.- Adapazarı Süt Sanayicileri Birliği Başkanı- İmalatçı, Mandıracı, Çiftçi)- 150 başlık bir süt inekçiliği çiftliği sahiplerindenim.

Türkiye'ye gelen bir çok alaca ineklerimiz oldu, maalesef bizim unuttuğumuz bir gerçek var ki, biz alaca inekleri Türkiye'ye getirdik, ama alaca inekleri, sarı kızı, kara ineği besleyen insanlara teslim ettik; yani biz önce köylümüzü, çiftçimizi bilinçlendirmek zorundayız. Biz, sanayiciler birliği vakfı olarak şu anda bu çalışmalarını yapıyoruz. Köylüye giderek köylüyü eğitmeye çalışıyoruz. Her şeyden evvel sadece her şeyi devletten bekleyemeyiz. Biz, madem bu memleketin evlâtlarıyız, birlik içinde hareket etmek zorundayız. Avrupa'dan ve diğer ülkelerden gelen yüksek sübvansiyonlarla Türkiye'ye gelen ithal mamuller bizim haklı rekabet yapmamızı önlemektedir. Bunun için de devletimiz son üç dört ayda bazı tedbirler almıştır. Fakat bu tedbirler halen yeterli değildir. Bunları da bizim başarabilmemiz için gene tarım ve hayvancılık sektöründe olan insanların lobileşmesi lâzım ve bizim daha fazla birlik ve beraberlik içine girmemiz lâzım.

Burada 200 tonun üzerindeki işletmelerin kurulması lâzım deniliyor; İtalya ve Fransa'ya gidelim; halen günde 3 ton süt işleyen mandıralar vardır, tabii ki bunları modernleştirmek zorundayız, modernleşebilmesi için elimizden gelen her şeyi yapmak zorundayız. Bunun için mutlaka teşviklerin artırılması lâzım, sütçülüğe, yani köylümüze verilen teşviklerin artırılması lâzım.

5 yıl evvel bugün bir litre süte verilen teşvik primi 30 lira idi, bugün belki pastörizasyonu olan işletmelerde 120 liraya çıkmıştır, ama orantıladığınız zaman o zaman yüzde 15 olan teşvik, bugün yüzde 4'lere düşmüş. Aynı zamanda bugün Avrupa'daki süt fiyatlarına baktığımızda bizden çok yüksek olduğunu görür gibi oluyoruz, fakat maalesef biz mandıracılar, piyasadan çok kalitesiz süt topladığımız için hattızatında bizim süt fiyatlarımız Avrupa'daki süt fiyatlarıyla ya aynı rakamdır ya da pahalı rakamlara gelmektedir ve bunun karşılığında bizim aldığımız ürünler hem kalitesiz, hem de ihracata dönük pazarlık yapamayacağımız ürünleri üretmek zorunda kalmaktayız.

Biz gerçek bir ziraat lkesiyiz, fakat yıllardır Türkiye'de uygulanan politikalar hep sanayileşmeye dönük politikalar olmuştur, halbuki biz, ziraat memleketi olduğumuzu, halen yüzde 50'den fazla insanın ziraat ve hayvancılıkla uğraşmasını unutmuş bulunmaktayız.

Bugün bir sanayie yapılan yatırım her insan için 400-500 milyon lira gibi bir parayı gerektirmektedir. Halbuki bugün doğuda 3 ineğe bakabilecek insanın ailesinin geçim maliyeti 45 milyon liradır.

Diğer bir enteresan istatistik de, güneydoğuda 3 ineği olan bir insan rahatlıkla geçinebilir. Bugün yapılan araştırmalarda terörizmin olduğu köylerde yerli ineklere rastlanmış, yan yana iki köyde diğerinde alaca ineklerin olduğu ve onların verimlerinden dolayı yaşam standartlarının daha fazla yükselmesinden dolayı da oradaki olayların daha azaldığını görmekteyiz.

ÜÇÜNCÜ OTURUM

SÜT ÜRÜNLERİNDE PAZARLAMA SORUNLARI

Başkan:

Cevdet ZIRHLI

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu Genel Müdürü

Bildiriler:

**SÜT ÜRÜNLERİYLE İLGİLİ YASAL
DÜZENLEMELER VE SORUNLAR**

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ

Dr. Şefik KURULTAY

Tekirdağ Ziraat Fakültesi

Gıda Bilimi ve Teknolojisi Bölümü

**DIŞ TİCARET VE AT İLE İLİŞKİLERDE
SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİNİN YERİ**

Erol EREN

Fatih ÖZCAN

Kemal TOKUÇ

Mis Süt Sanayii A.Ş.

Tartışmalar:

Doğan VARDARLI

Tikveşli Süt ve Mamülleri Sanayii A.Ş.

Nureddin İREN

Birtat Süt Mamülleri Sanayii A.Ş.

Prof. Dr. Mustafa METİN

Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi

Gıda Mühendisliği Bölümü

21 Mayıs Dünya Süt Günü münasebetiyle bu güzel organizasyonu gerçekleştiren Ziraat Mühendisleri Odasına ve A.Ü. Ziraat Fakültesine şükranlarımızı arz ediyorum.

Bu organizasyonda emeği geçen tüm arkadaşlarımıza teşekkür ediyorum ve hepinize hoşgeldiniz diyor, saygılar sunuyorum.

21 Mayısın bizim için önemi belki bazı kişilerden daha farklı olacak. Şöyle ki; 21 Mayısın Dünya Süt Günü olarak ilan edilmesinden sonra Türkiye'de bunun kutlandığını görmek bizi oldukça sevindiriyor. Yine mayıs ayının TSEK'in 30. Kuruluş Yıldönümüne denk gelmesi de bizim için gene sevindirici bir olay. Öbür sevindirici yanı, benim şahsımla ilgili, 21 Mayıs aynı zamanda benim 6-7 aydan beri vekâleten yürüttüğüm TSEK Genel Müdürlüğü görevine asaleten atanışımın da yıl dönümü oluyor. Bütün bunlar güzel şeyler, ancak gene bugün de değişik duygular yaşıyoruz. 21 Mayıs aynı zamanda TSEK'in özelleştirme kapsamına alınmasının da yıldönümü oluyor. Bu da bizim için hüznün verici bir olay.

Bu tabloyu çizdikten sonra, Türkiye'de süt sanayiinin durumuna baktığımızda, gene üzücü tablolarla karşılaşılıyor. Bu da gene bizim için gerçekten üzüntü veren durum. Türkiye'de süt hayvancılığının yeterince gelişmemiş olduğunu görüyoruz. Süt hayvancılığında verimin düşük olduğunu görüyoruz ve tüketimde de aynı tabloyu görüyoruz. Özellikle içme sütünde gelişmiş Avrupa ülkelerinin çok gerisinde bulunuyoruz. Son istatistiki rakamlara baktığımızda, gerçi rakamlar hepimizin bildiği gibi kesin değil, fazla itibar etmek de istemiyorum, son rakamlara göre kişi başına içme sütü 4.7 litre/yıl, oldukça düşük bir rakam bu. Avrupa ülkelerinde ortalama 125, hattâ 180 litre/yıla kadar çıkan ülkelerin olduğunu görüyoruz,

Türkiye'de üretilen yaklaşık 9 milyon ton sütün yüzde 10'unun sanayie gittiğini görüyoruz. Sayın hocalarımız dün bunu izah ettiler. Sanayie giden bu yüzde 10 sütün, tabii ki pazarlamada birtakım sıkıntılar yarattığını da arkadaşlarımız söylediler.

Genel tabloya baktığımızda, süt sanayiinin dört ana başlık altında problemlerini toplamak mümkün. Bunlardan birisi, hammaddeyle ilgili sorunlar. Dün, bu çok güzel bir şekilde izah edildi. İkincisi, üretimle ilgili problemler; bu da üzerinde önemli durularak dün konuşuldu. Üçüncüsü, pazarlamayla ilgili sorunlar. Dördüncüsü ise bu üç sorunu çözüme kavuşturan hukuki düzenlemelerin yeterince yapılamamış olmasından kaynaklanan sorunlardır. İlgili mevzuata baktığımızda, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Belediye Kanunu, bunlar 1930'larda çıkmış, günün şartlarına uygun olduğunu sanmıyorum. Tabii birtakım değişikliklere uğramışlardır.

Ticarette Tağşişin Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatı Hakkındaki Kanun, Sağlık Bakanlığı Teşkilatı Hakkında Kanun, Gıda Maddeleri Tüzüğü, Türk Standartları ve Uygulanması Hakkında Kanun ve Standartlar olduğunu görüyoruz. Sekiz ayrı mevzuat düzenlemeyle yetkili değişik kuruluşları görevlendirmiş. Bu, tabii oldukça sıkıntı veren bir tablo yaratıyor. Çünkü, beraberinde bir yetki kargaşasını da gündeme getirmiş oluyor.

Böylesine bir yetki kargaşası, gıda mevzuatının tam olarak uygulanamaması, cezai müeyyidelerin çabuk ve günün şartlarına göre değiştirilmemesi sebebiyle etkisiz ve karışık mevzuat hükümleri, imalat ve satış safhasında sanayi kuruluşlarının gayri sıhhi şartlarda çalışan ve yeterince denetlenemeyen, tamamen ilkel şartlarda çalışan kuruluşlarla karşı karşıya gelişi, sanayi kuruluşları aleyhine haksız rekabetin doğmasına sebep olmaktadır. Tabii bu şekilde haksız bir rekabetin doğmuş olması, sanayi kuruluşlarının, pazarlamada birtakım sıkıntılarla karşı karşıya kalmasının meydana getirdiği sıkıntıları yaşayan kuruluşlar; bunu gören yatırımcılar, haklı olarak sanayie yatırım yapmaktan çekinmektedirler. Çünkü, sanayide maliyetler oldukça yüksek, ilkel şartlarda çalışan mandıralara baktığımızda çok az işçilikle çoğu da aile işletmesi niteliğinde, genel giderleri oldukça az, yatırım maliyetleri hemen hemen sıfır olan bu kuruluşların piyasada sanayi kuruluşlarıyla hiç bir müeyyide olmadan, hiç bir yeterince denetim olmadan rekabet içinde olmaları sanayie yatırım yapmak isteyen sanayiciler, müteşebbisler için caydırıcı bir durum yaratmaktadır.

Şimdiye kadar anlattıklarımız, iç piyasadaki pazarlamayla ilgili problemleri sergiliyor. Bir de sanayi kuruluşlarının ihracatla ilgili problemleri var. Dünya ülkeleriyle, özellikle AT ülkeleriyle dış pazarlarda rekabet etme şansımız hemen hemen yok gibi; çünkü, Avrupa'daki koruyucu ve kollayıcı tedbirler maalesef ülkemizde yok. Bu da dış pazarlarda pazar payımızı oldukça düşük seviyelere götürüyor. Dış pazarlarda rekabet edemediğimizi, ihracatla ilgili rakamlara baktığımızda görmek mümkün.

SÜT ÜRÜNLERİYLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER VE SORUNLAR

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ
Dr.Şefik KURULTAY
Tekirdağ Ziraat Fakültesi
Gıda Bilimi ve Teknolojisi Bölümü

İnsanların ve diğer canlıların, yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmeleri için muhakkak yeterli ve dengeli beslenmeye ihtiyaçları vardır. Bu yeterli ve dengeli beslenme işlevini gerçekleştirmek için dikkat edilmesi gereken çok önemli noktalar vardır.

Ülkemizdeki gıda tüketimiyle ilgili değerlendirmelere bakıldığında beslenme yetersizliği nedeniyle çocuklarımızın yaklaşık % 20'sinde büyüme geriliği, % 5-15'inde kemik bozuklukları görülmesi, canlı doğan her çocuktan 1'inin 5 yaşına gelmeden öldüğü ve bunun bölgesel değerlendirmelerde daha da yükselebildiği görülmektedir. Diğer bir ifade ile insanımızın protein tüketimi Avrupalı'nın 1/3 düzeyinde kalmakta, bunun yanında yetersiz beslenme sonucu bebek ve çocuk ölümleri gelişmiş ülkelerin yaklaşık 10 katına kadar çıkabilmektedir. Bir başka deyişle, yetersiz beslenme nedeniyle bebek ölüm hızımız bölgesel değişimlere karşın ortalama % 6.6'larda seyretmektedir.

Yetersiz ve dengesiz beslenmenin tek nedeni üretim azlığı, ya da kaynakların sınırlı olması değildir; bunun yanında mevcut kaynakların homojen dağılımının sağlanamaması, üretimden tüketime kadar geçen sürede çok büyük oranlara varan gıda kayıplarının olması da yetersiz ve dengesiz beslenmenin en önemli faktörlerinden biridir.

Bir toplumdaki bireylerin sağlıklı beslenebilmesi ancak kaliteli gıda tüketimiyle mümkündür. Konunun daha iyi açıklanması açısından öncelikle kalite kavramı üzerinde durmakta yarar vardır. Çünkü genel olarak gıdaların üretimden tüketime kadar geçen süre içerisinde ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği konusunda gerek üreticiyi ve gerekse tüketiciyi korumak amacıyla getirilen yasal düzenlemeler öncelikle kalite kavramını yerleştirmek amacıyla getirilmiştir. Uluslararası standardizasyon örgütü (ISO) tarafından "mal ve hizmetlerin belirli gereksinimler karşısında performansı" olarak tanımlanan "kalite", tüketici açısından "üstünlük" (mükemmellik) derecesinin ifadesi olup, tüketiciyi memnun eden nitelikleri oluşturan faktörlerdir.

"Gıdaların kalite kontrolü" ise, kalitenin korunması, kalite standardının saptanması ve bu standartların korunma ve uygulanma durumunun belirlenmesi için öngörülen ölçme ve kontrollerin yapılmasıdır.

ISO'nun yaptığı tanıma göre ise, bir malın tarif ve spesifikasyonlara uygunluğunun kontrolüdür.

Anayasamızın 172. maddesi, tüketicinin korunması ve aydınlatılması konusundaki önlemlerin alınması görevini devlete vermesine karşın, bugüne değin gereğince yaşama geçirilememiştir. Türkiye tüketiciyi koruma yasası bulunmayan 10 ülkeden biri olarak bildirilmiştir. Ancak son günlerde Sanayi ve Ticaret Bakanlığının 36 maddeden oluşan "Tüketiciyi Koruma Yasası" hazırlıkları içinde olduğu bildirilmektedir.

Ülkemizde gıda kontrolü konusundaki çalışmalara 1930 yılında yayınlanan 1593 sayılı "UMUMİ HIFZISSIHA KANUNU" ile başlanmış ve bu konuda yetki Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına verilmiştir. Kanunun 170, 171 ve 172. maddeleri süt ve mamulleri hakkındadır. 170. madde, süt ticareti yapanların mahalli idarelerden izin alma zorunluluğunu getirmektedir. 1952 yılında eklenen bir fıkra ile nüfusu 100 binden yukarı olan yerleşim yerlerinde pastörize süt, pastörize tereyağı üretimi mecburiyeti getirilmiştir. 171 ve 172. maddeler ise daha ziyade süt ve mamülleri imalatı ve satışının yapıldığı yerlerin taşınması gerektiği özellikleri belirlemeye ve verilen iznin iptaline yöneliktir.

Süt sanayicisi, işletmesini çalıştırmaya başlamadan önce Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığında çalışma izni niteliğinde olan yeterlilik belgesi almaktadır. Bu hizmet çoğu kez Belediyeler ile işbirliği yapılarak yürütülmektedir. Bu kontroller işletme faaliyete geçtikten sonra da zaman zaman yapılmaktadır.

Bugün yurdumuzda gıda kontrol görevi çeşitli yasa, tüzük ve yönetmeliklerin yetki verdiği bir çok farklı kamu kuruluşu tarafından yürütülmeye çalışılmaktadır. Kalite kontrolü yapmaya doğrudan ve dolaylı yoldan yetkili ve görevli kuruluşlar şunlardır: 1. Sağlık Bakanlığı, 2. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 3. Belediyeler, 4. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 5. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 6. Başbakanlık, Başbakanlığa bağlı kuruluşlar: a- Türk Standartları Enstitüsü, b- Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı. Bütün bu kurumlar bünyesinde 26 kanun, 6 tüzük, 10 yönetmelik, 6 genelge, 2 protokolla ve çeşitli tebliğlerle gıda maddelerinde kalite kontrolü yapılmaktadır.

Gıda Maddeleri Tüzüğünde belirtilen Süt ve Mamülleri imalatı için herhangi bir izin almaya gerek yoktur. Eğer tüzükte belirtilmemiş bir süt mamülü üretilmek istenirse Sağlık Bakanlığında özel izin almak gerekmektedir. Bu durumda ürünün açık formülü, kullanılacak yardımcı maddelerin ve katkı maddelerinin özellikleri, miktarları, yapım tekniğine ilişkin bilgiler Bakanlığa bildirilmek zorundadır.

Süt ve ürünleriyle ilgili kalite kontrollerinin yapılmasında temel baz olarak alınan 1952 yılında yürürlüğe giren "Gıda Maddeleri Tüzüğü" İsviçre'de geçerli bir tüzükten alınmıştır. Başlangıçta çok yararlı olan bu tüzük, gıda teknolojisinde yeni yöntemlerin kullanılması, ambalaj sanayiindeki gelişmeler, yeni gıda maddelerinin üretilmesi ve nihayet gıda katkı maddelerinin gıda sanayiinde çok ve yaygın bir şekilde kullanılması sonucu bugün için yetersiz kalmıştır. Bu eksiklikler 1960 yılında 132 sayılı kanunla kurulan Türk Standartları Enstitüsünün çıkartmış olduğu mamül gıda standartları ve Sağlık Bakanlığının çıkarmış olduğu Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği ile giderilmeye çalışılmıştır. Fakat yıllardan beri süregeldiği gibi hâlâ mevzuatta bazı aksaklıklar mevcuttur.

Bugün için halen süt ve mamüllerinin ve genel olarak bütün gıda maddesi üreten işletmelerin ve ürünlerin hijyenik kontrolleri Sağlık Bakanlığı ve Bakanlıkla işbirliği içersinde olan belediyeler tarafından yapılmaktadır. Mamüllerin teknolojik olarak uygunluk kontrolleri de daha ziyade Tarım Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Bu Bakanlıklar ve diğer ilgili kuruluşlar arasında da yetki sorunundan kaynaklanan bir koordinasyon eksikliği görülmekte ve zaten pek çok elden yürütülen gıda kontrollerin de tam bir karmaşaya sebep olmakta, bu durumdan da en büyük zararı tüketici ve üretici kesimleri, ülke ekonomisi görmektedir.

Halen ülkemizde süt ve mamülleriyle ilgili kalite kontrolleri daha ziyade Gıda Maddeleri Tüzüğü'nün ilgili maddelerine (madde 17'den 88'e kadar), Türk Stan-

dartları Enstitüsünün hazırlamış olduğu standartlara ve ilâve olarak hazırlanan çeşitli yönetmeliklere (Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği) göre yürütülmektedir. Ne varki mevcut bu tüzük, standart ve yönetmelikler arasında da tam bir uyumun bulunmadığı görülmekte ve yapılan kontrollerde çelişkiye düşülmektedir. Halen süt ve ürünlerinin kalite kontrollerinde uygulanan standart ve tüzüklerdeki aksayan hususları ürünler bazında şu şekilde özetlemek mümkündür:

ÇİĞ SÜT VE PASTÖRİZE SÜT

Gıda maddeleri tüzüğümüzde çiğ süt, hangi hayvandan elde edildiği belirtilmeden genel olarak tanımlanmış, bunun yanında çeşitli tür hayvan sütlerinin özelliklerinde TS 1018 çiğ süt standardına atıfta bulunulmuştur. Çiğ sütlerin kalite sınıflandırmasının yapılmasında, elde edildikleri süt hayvanlarına göre her sütün kalite sınıflandırmasının ayrı ayrı yapılmasında yarar görülmektedir. Örnek vermek gerekirse; Çiğ süt standardında tür özellikleri verilirken inek sütü için asitlik derecesinin 6,2-8,9 SH olması öngörülmektedir. Şu halde bu sınırlar arasında üretim yapan bir üreticinin sütü normal kabul edilmesi ve hattâ UHT süt işleyen bir fabrikaya bu ürünü verebilmesi gerekir. Halbuki bu imalatçının 7.5 SH asitlikten yukarı süt alması uygun değildir. Dolayısıyla yukarıda belirtildiği gibi asitlik derecelerine göre bir sınıflandırma yapılmadığı için süt işleyicisi firmaların sütü alırken öne sürebileceği bir mevzuat yoktur. Standartlarda sınıf özellikleri verilirken asitlik derecelerinin de verilmesinde yarar görülmektedir.

Çiğ süt standardında lovibond değeri renk derecelerinde çiğ süt,

6-5 Ekstra

4-3 Birinci sınıf

2-1-0 İkinci sınıf olarak sınıflandırılmıştır.

Halbuki sıfır değerinde test hiçbir renk vermemektedir. Bu durumda sütün kabülü mümkün değildir. Bu değerlendirmeye göre ise sıfır renk değerine sahip bir süt ikinci sınıf süt olarak kabul edilmekte ve işletmeye kabulü gerekmektedir. Bu yüzden standarttaki sıfır renk değerinin çıkarılması veya ayrılması gerekmektedir.

Bilindiği gibi çiğ sütün yağ ve yağsız kuru madde miktarı mamül teknolojisinde çok önemli bir faktör olup, bu değerler ülkemiz sütlerinin bileşimlerine uygun olarak yeniden belirlenmelidir. Diğer taraftan yağ tayini için standarda uyulmaktadır. Bu gün yağ miktarına göre fiyat belirleyen işletmelerin tümünde ise Gerber Yöntemi kullanılmaktadır. Sonuçların karşılaştırılması için standartta da bu yöntemin verilmesi daha geçerli olacaktır. Aynı şekilde yoğunluk belirlenmesinde de lakto-dansimetre metodunun verilmesi, üreticiler açısından da pratik olması bakımından daha uygun olacaktır. Pastörize sütlerde pastörizasyon normunun üst sınırını belirlemek için peroksidaz enzim aktivitesinin yapılması ve bununla ilgili yöntemin standartta verilmesi daha uygun olacaktır. Bilindiği üzere pastörize sütler, işlendiği andan itibaren 48 saat içerisinde satılmalıdır. Bu nedenle bu sütlerin son kullanım tarihinin de ambalajın üzerinde belirtilmesi, tüketicinin korunması açısından gerekli görülmektedir.

Diğer bir husus, tüzükte genel olarak pastörize sütlerin ml'sinde 40.000'den çok bakteri içermemesi gerektiği belirtilirken standartta pastörize süt A sınıfı ve B sınıfı diye ikiye ayrılmıştır. Fakat hiçbir üretici firma pastörize sütü A sınıfı veya B sınıfı diye ayırıp piyasaya sunmamaktadır. Bu konuda da tüzük ve standartta mevcut görüşler arasında mutabakat'ın sağlanması gerekmektedir.

STERİLİZE SÜT

UHT yöntemiyle işlenen sterilize süt standardı (TS 1192) zorunlu bir standarttır. Standartta sterilize sütün TS 1018'e uygun extra ve birinci sınıf çiğ sütlerden yapılmış olması gerektiği belirtilmiştir. Oysa sterilize sütün inek sütlerinden işlenmesi gerektiği dikkate alınarak standart'ta "çiğ inek sütlerinden yapılmış olması" ifadesi yer almalıdır. Ayrıca sterilize sütlerin oda sıcaklığında ve buzdolabı şartlarında dayanma süreleri de belirtilmelidir. Diğer dikkati çeken bir nokta, pastörize süt standardında, pastörize süt'e vitamin katılabileceği belirtilirken, aynı durumun sterilize süt standardında belirtilmeyişi eksiklik olarak görülmektedir.

KREMA

Mevcut krema standardı zorunlu standart olmayıp, bu konuda esas itibarıyla Gıda Maddeleri Tüzüğünde bulunan hükümler geçerlidir. Standartta mevcut, pastörize sütlerin de kremaya işlenebileceği hükmü, pastörize sütlerde homojenizasyon işlemi uygulandığından dolayı, Gıda Maddeleri Tüzüğündeki tanıma göre düzenlenmesi daha gerçekçi olacaktır.

Tüzük ve standart arasındaki diğer bir çelişki standartta kremaların bir gramında 10'dan fazla koliform bakteri, 50'den fazla maya ve küf bulunmaması gerektiği belirtilirken toplam bakteri sayısı yönünden Gıda Maddeleri Tüzüğünde en çok 40.000, standartta 100.000 bakteri sınırı konulmuştur, hijyenik kalitenin muhafazası açısından standarttaki rakamın Tüzükteki rakama indirilmesi uygun olacaktır.

TEREYAĞI

Tereyağı standardı da zorunlu standart olmayıp, bu konuda Gıda Maddeleri Tüzüğü hükümleri geçerlidir. Standartta belirtilen, Tereyağı yapımında kullanılan hammaddenin bu günkü modern teknolojilere göre kaliteli ürün eldesi düşünüldüğünde, sadece krema olarak belirtilmesi gerekir.

Diğer önemli bir husus tereyağların çeşit ve bu çeşitlere ait sınıf özellikleri belirtilirken yararlanılan mikrobiyolojik parametrenin sadece maya ve küf olarak ele alınması ve verilen sınır değerler arasındaki farkların çok az olması nedeniyle, hijyenik kalitenin göstergesi olan diğer mikroorganizmaları da içeren yeni bir sınıflandırmanın yapılması hijyenik kalitenin sağlanması açısından önemli görülmektedir.

GMT'de Tereyağlarına hiçbir yabancı madde katılamayacağı ifade edilmiştir. Buna karşın renk maddesi olarak katkı maddeleri yönetmeliğinde belirtilen miktarda β -karoten katılabileceği belirtilmiştir. Tüzükteki bu çelişkilerin giderilip, β -karoten yanında diğer tabii boyalardan da hangilerinin ne oranda katılmaları hususunun tüzük ve standartta yer alması yararlı olacaktır.

SÜTTOZU

Süttozlarına ait eriyebilirlik kriterleri, silindir yöntemiyle yapılanlar için GMT'de % 85, standartta ise % 80 olarak ifade edilmiştir. Silindir yöntemiyle yapılan süt tozlarının bile erime yeteneğinin % 85 olduğu düşünülürse standarttaki değerler tüzüğe göre düzenlenmesi daha uygun olacaktır.

Mikrobiyolojik kalite kriterleri bakımından, standartta sadece toplam bakterinin gram'da 100.000 adet olması gerektiği ifade edilmiştir. Oysa tüzükte koliform bakteri, e coli, küf ve maya sayıları da belirtilmiş olup, bunların standartta da belirtilmesi gereklidir.

YOĞURT

Gerek tüzükte ve gerekse standartta yoğurt kültürleri olarak sadece streptococcus thermophilus ile lactobacillus bulgaricus'tan bahsedilmiştir.

Günümüzde özellikle son yıllarda diyet gıdaların üzerinde önemle durulduğu dikkate alınrsa farklı mikroorganizma kültürleri ilâvesiyle hazırlanan yoğurt üretimini de içine alacak bir genişletilme yapılması yararlı olacaktır.

Yine özellikle son yıllarda ülkemizde görülmeye başlayan meyveli veya aromalı yoğurtlarla ilgili herhangi bir standart olmadığı gibi, gıda maddeleri tüzüğünde de yoğurda sadece, Sağlık Bakanlığının izin vermiş olduğu lezzet ve koku verici doğal maddeler katılarak aromalı yoğurtlar yapılabilir hükmü getirilmiş; konuyla ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmemiştir.

Bugün özellikle modern yoğurt teknolojilerinde jelleştiriciler ve kıvam arttırıcılar kullanılmaktadır. Bunlar ürünün kolayca su salmasını engellemekte ve daha sağlam bir yoğurt jeli oluşturmaktadırlar. Ülkemizde de modern teknolojiyle yoğurt işleyen tesislerde bu maddelerin değişik ticari adlarla satılan çeşitli tipleri, gerek tüzükte ve gerekse standartta bu konuda hiç bir hüküm bulunmamasına rağmen kullanılmaktadır. Süt teknolojisi gelişmiş ülkelerde çeşitli bilimsel araştırmalarla ne amaçla, nasıl ve ne oranda kullanılacakları belirlenmiş olan bu maddeler hakkında gerekli ayrıntılı çalışmaların yapılıp, tüzük ve standartlarda bu konunun detaylarıyla açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Her ne kadar Sağlık Bakanlığının çıkarmış olduğu Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliğinde gıdalarda kullanımına izin verilen maddeler içerisinde özellikle beyaz peynir çeşitleri, evapore ve kondanse sütler ve dondurmada kullanılacak bazı maddelere değinilmemişse de yoğurt teknolojisinde kullanılacak hiç bir katkı maddesine rastlanmamaktadır. Bu durumun en kısa sürede ele alınması modern yoğurt teknolojisi açısından son derece önemli görülmektedir.

DONDURMA

Dondurma ile ilgili olarak Gıda Maddeleri Tüzüğü hükümleri geçerlidir. Bunun yanında 1984 yılında çıkartılmış (TS 4265) dondurma standardı da bulunmaktadır. Tüzükte dondurma imalatında kullanılacak katkı maddelerinin süt'e ilâvesi öngörülmektedir. Oysa dondurmanın süt kaynaklı diğer ürünlerden de yapılabileceği dikkate alınarak standarttaki gibi süt, krema ve diğer süt ürünleri şeklinde belirtilmesinde yarar görülmektedir.

Günümüz teknolojisinde tad vermek ve yapıyı düzeltmek amacıyla katkı maddeleri kullanılmaktadır. Bu konu standartta kısmen belirtilmiştir.

Tüzükte de Gıda Katkı Maddeleri yönetmeliği dikkate alınarak bazı ilâveler yapılarak bu konu açıklığa kavuşturulmalıdır.

Dondurma standardında ifade edilen mikrobiyolojik kriterlerin, dondurmanın, çeşitli mikroorganizmaların gelişmesi için iyi bir ortam olduğu düşünülürse son derece iyi olarak seçilmiş oldukları görülmektedir. Aynı hususların zorunlu olarak uygulamada olan Gıda Maddeleri Tüzüğünde de belirtilmesi uygun olacaktır.

PEYNİR

Beyaz peynirle ilgili 1989 yılında çıkartılan Beyaz peynir standardı da (TS 591) zorunlu standart olup, diğer peynirler, örneğin kaşar, éritme, gravyer, emmental peynirleri ile ilgili standartlar Gıda Maddeleri Tüzüğünde belirtilmeyen konularda zorunludur.

Standartta dikkati çeken ilk konu beyaz peynirin yalnız TS 1018 veya TS 1019'a göre uygun sütlerden yapılabileceğinin belirtilmesidir. Bu son derece hatalıdır. Bu ifadeden çiğ sütün ve içme sütü olarak yüksek derecede ısıtılan pastörize içme sütünün peynir üretiminde kullanılabileceği anlaşılmaktadır ki, birinci durumda mikrobiyolojik kalitenin, ikinci durumda ise teknolojik kalitenin sağlanamayacağı açıktır. Bu nedenle özellikle peynire işlenecek sütün özelliklerinin ve pastörizasyon normlarının çok açık bir şekilde ifade edilmesi, teknolojinin gereği olarak kullanılması gerekli maddelerin miktar ve özelliklerinin ayrıntılarıyla verilmesi gerekmektedir.

Beyaz peynirde en önemli kriterlerden biri olan olgunlaşmadan bahsedilmiş, fakat ne kadar süre ile olgunlaştırılması gerektiği belirtilmemiştir. Son yıllarda özellikle tenekeden çıkartılıp ince plastik filmler içerisine sarılarak yapılan beyaz peynir satışının yaygınlaştığı görülmektedir. Normalde tenekeler üzerinde bile ne zaman yapıldığı ve ne kadar süre olgunlaştırıldığı bilinmeyen beyaz peynirlerin yanında, böyle bir uygulama daha da sakıncalı bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Beyaz peynirden sonra en çok tüketilen peynir çeşidimiz olan kaşar peyniri ve diğer peynirler için GMT hükümleri geçerli olup ancak tüzükte belirtilmeyen durumlarda standart geçerli olmaktadır. Halihazırda mevcut kaşar peyniri standardı çok eski bir standart olup, günümüzün modern teknolojileri de dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Standartta ifade edilen kaşar peyniri, olgunlaşmış kaşar peyniridir. Ülkemizde özellikle son yıllarda geniş bir tüketim alanı bulan vakum paketlenmiş taze kaşar peynirleri konusunda ne tüzükte, ne de standartlarda hiçbir kayda rastlanmamaktadır. Bu durumda olgunlaşmış kaşar peyniri standardına göre yapılacak değerlendirmelerde bu tip peynirlerin tüzük ve standarta uymadığı görülmektedir. Toplumumuzun büyük kesimi tarafından zevkle tüketilen ve toplam kaşar peyniri üretimimiz içerisinde önemli bir yer tutan bu tip peynirlerin de en kısa sürede özelliklerinin belirlenmesi, tüzük ve standartının hazırlanması, bu konuda yapılan tartışmalara son verecektir.

GMT'nün 61. maddesinde peynirlerde tat ve koku verici maddelerin kullanılabileceği belirtilmiş, boya olarak sadece β - karoten kullanımına izin verilmiştir. Her ne kadar gıda katkı maddeleri yönetmeliğinde Anatto gibi bazı tabii boyaların da peynir yapımında kullanılabileceği ifade edilmişse de, hangi peynir çeşitlerinin yapımında kullanılacağı açık olarak ifade edilmemiştir. Bu konunun da tüzük ve standartlar da ayrıntılarıyla belirtilmesi gerekmektedir.

Peynirlerin mikrobiyolojik özelliklerine baktığımız zaman bazı peynirlerde, pastörize süttten işlenmesi gerektiği halde, bazılarında peynirin çiğ süttten de işlenebileceği ifade edilmektedir. Her ne şekilde olursa olsun, peynir imalatının tüm aşamalarında enfeksiyon söz konusu olabileceğinden peynirlerde mikrobiyolojik kalite ön plana çıkmaktadır. Bu gün özellikle ortadoğu ülkelerine yapılan beyaz peynir ihracatında karşılaştığımız en büyük sorun peynirlerimizin içerisinde standartlara uygun olmayan her türlü mikroorganizmanın bulunmasıdır. Bu durum da, özel-

likle yapılan ihraç ürünlerinin yabancı pazarlarda rekabet gücünü azaltmakta ve geri dönmelerine sebep olmaktadır. Bu durum da elbette süt sanayiimiz açısından büyük itibar kaybına sebep olmakta, firmalara karşı duyulan güveni sarsmaktadır. Peynirciliğimiz açısından diğer önemli bir sorun, tüzük ve standartlarda yer almayan, kanserojenik etkilerinin olduğu konusunda yoğun tartışmalar yapılan Nitrat ve Nitrit'in özellikle peynir üreticileri tarafından bilinçsizce kullanıldığıdır. Her ne kadar Sağlık Bakanlığından izin almak şartıyla bu maddelerin kullanılmasına izin verilmişse de; yapılan araştırmalar çoğu firmanın iznini almaksızın bu maddeleri verilen normların çok üzerinde bilinçsiz bir şekilde kullandıklarını göstermiştir. Bu konunun da tüzük ve standartlarda ayrıntılarıyla ve ciddiyetle ele alınmasında son derece büyük yarar görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Diğer gıdalarda olduğu gibi süt ve ürünleriyle ilgili yasal düzenlemelerin amacı, öncelikle tüketici sağlığı ve hakkının korunması, üretici firmalar arasında haksız rekabetin önlenmesi ve süt sanayiinin geliştirilmesidir. Bu amaçla Cumhuriyetimizin ilk yıllarından bu yana çeşitli zamanlarda çıkartılan kanun, tüzük, yönetmelik ve yönergelerle bu amaçlara hizmet edilmeye çalışılmıştır. Sütçülüğümüzün bu gün geldiği durum gözönüne alınırsa yapılan bu çalışmaları küçümsemek haksızlık olacaktır. Fakat tam anlamıyla yeterli olduğunu söylemek de fazla iyimser bir davranış olacaktır.

Süt ve ürünleriyle ilgili yasal düzenlemelerde karşılaşılan sorunları ve alınması gerekli tedbirleri şu ana başlıklar altında gruplandırabiliriz:

1. Süt ve mamüllerinin etkin bir şekilde denetlenebilmesi için, geleneksel olarak yapılanlar da dahil bütün süt mamüllerimizi içeren, ürünün niteliklerini ayrıntılı olarak tanımlayan ayrı bir tüzük ya da yönetmeliğin çıkarılması gerekir.
2. Ülkemizde süt sağımı, toplama ve nakliye işlemleri hijyenik olmayan koşullarda yapılmaktadır. Özellikle mandıralar kurulurken sağlık koşullarına uyulmamakta ve teknolojinin gerektirdiği işlemler yapılmamaktadır. Tesislerde bulunması gerekli makina, alet ve ekipmanların özellik ve üretim koşulları iyice incelenerek açık bir şekilde belirlenmeli, modern tesislerde işlenen süt makinalarını artırmak için süt sanayii yatırımlarını teşvik edici önlemler alınmalıdır.
3. Kontrol hizmetlerinin bir devlet görevi olarak düşünülüp Bakanlıklar üstü bir kuruluş tarafından organize edilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin kısa sürede yapılması bu konuda mevcut pekçok karışıklığa son verecektir. Ayrıca kaliteye direkt etkili taşıma, muhafaza ve satış koşullarını belirleyen bir mevzuatın kısa sürede çıkarılması gerekmektedir.
4. Kontrol hizmetlerini yapan laboratuvarların en son teknolojiyle donatılması gerekmektedir. Bunun yanında süt ve mamülleri analiz yöntemlerinde beraberliğin sağlanması, bu konuda düşülen ihtilafların ortadan kaldırılması açısından son derece önemli görülmektedir.
5. Ülkemizde süt ve mamülleri üretimi yapabilmek için herhangi bir eğitime gerek görülmemektedir. İsteyen her kişi süt işletmesi açabilmekte, isteyen her kişi süt işletmesinde çalışabilmektedir. Bu konunun da yasal düzenlemelerle belirlenip, süt sanayiinde kimlerin hangi yetkilerle çalışacağı ifade edilmelidir.

6. Süt ürünleri sanayiinde kullanılan katkı maddelerinin ithalatı, imalatı ve kullanımını sıkı bir şekilde denetlenmelidir. Bu gün ülkemizde, gıda sanayiinde kullanım amacıyla üretilmediği için çoğu kez kanserojen maddeler içeren katkı maddelerinin kullanımının engellenmesi gerekmektedir. Bu amaçla katkı maddesi satışının bu konuda bilgili ve yetkili kişi ya da kuruluşlarca yapılmasının sağlanması gerekmektedir.

7. Ülkemizde mevcut standart, tüzük ve yönetmeliklerin bilim komisyonlarında yeniden incelenerek aksayan hususların belirlenmesi, modern teknolojiye göre kapsamalarının genişletilip, aralarındaki çelişkinin giderilmesi gerekmektedir.

8. Halen mevcut standartlarda ürünlerin yapım teknolojisi ile ilgili hükümler bulunmamaktadır. Her ürün standardı hazırlanırken yapım standardının da verilmesinde büyük yararlar görülmektedir.

9. Bütün mevzuat ve kontrol işlemlerinin en büyük hedefi tüketici sağlığı ve hakkının korunmasıdır. Bu amaçla bütün bu işlemler yapılırken tüketici bilinçlendirilmeli, çeşitli ürünlerin analizini yapıp, bu ürünler hakkında tüketiciyi aydınlatacak ve onun haklarını savunacak modern laboratuvarlarla donatılmış tüketici birliklerinin kurulması sağlanmalıdır.

10. Dünyada çeşitli ülkelerde süt ile ilgili ekstra kanun bulunmaktadır. Ülkemizde böyle bir ayrı mevzuat uygulanmadığı halde çıkarılacak ayrı bir kanunda, süt hayvanlarının sağlığı, beslenmesi, ahırların özellikleri, sütün taşınması, muhafazası vb. konuların ayrıntılı bir biçimde yer alması gerekmektedir. Böylece hassas bir gıda maddesi olan sütün imalatçıya istenilen kalitede ulaşması sağlanmış olacaktır.

11. 21. yüzyıl'a girmeye hazırlandığımız şu yıllarda halen ülkemizde mevcut bir "Gıda Kanununun" bulunmayışı büyük bir ayıp olarak görülmektedir. Halen Tarımve Köyişleri Bakanlığı tarafından üzerinde çalışılan bu kanunun her yönüyle günümüz ve gelecek yıllar şartlarına en uygun bir şekilde ve en kısa sürede çıkarılması, insanımıza ve modern gıda sanayiine verdiğimiz önemin göstergesi olacaktır.

KAYNAKLAR

- ANONY.1981, Çiğ Süt Standardı (TS 1018). Türk Standartları Enstitüsü Kurumu, Ankara
- ANONY. 1971, Pastörize Süt Standardı (TS 1019). Türk Standartları Enstitüsü Kurumu, Ankara.
- ANONY. 1974, Sterilize Süt Standardı (TS 1192). Türk Standartları Enstitüsü Kurumu, Ankara.
- ANONY. 1989, Yoğurt Standardı (TS 1330). Türk Standartları Enstitüsü Kurumu, Ankara.
- ANONY. 1974, Tereyağı Standardı (TS 1331). Türk Standartları Enstitüsü Kurumu, Ankara.
- ANONY. 1981, Beyaz Peynir Standardı (TS 591). Türk Standartları Enstitüsü Kurumu, Ankara.
- ANONY. 1979, Kaşar Peyniri Standardı (TS 3272). Türk Standartları Enstitüsü Kurumu, Ankara.

- ANONY.1974, Süt Tozu Standardı (TS 1329). Türk Standartları Enstitüsü Kurumu, Ankara.
- ANONY. 1988, Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği, Resmi Gazete, 6 Mart 1988- Sayı 19746.
- ANONY. 1991, TSE Tanıtım Kılavuzu, Ajans ADS Matbaası. Ankara.
- ERGİN, G., KARACABEY, A. 1991, Tüzük ve Standartlarda Peynirciliğimiz-Aksayan Noktalar ve Çözüm Yolları. II. Milli Süt ve Ürünleri Sempozyumu T.Ü. Tekirdağ Zir. Fak. Yayın No: 125, Tekirdağ.
- GÖNÇ, S., OYSUN, G., ERGÜLLÜ, E., 1992, Süt Mamülleri ile ilgili Standartların Uygulanmasında Karşılaşılan Teknolojik ve Yasal Sorunlar.
Gıda Mevzuatımızda Aksayan Hususlar ve Çözüm Yolları. T.Ü. Tekirdağ Ziraat Fak. Yayın No: 153, ISBN 975-374-0031-4 Tekirdağ.
- GRAEVERT, H.O., 1983, Die Milch. Verlag Eugen Ulmer. Stuttgart, ISBN 3-8001-4343-7.
- KESKİN, H. 1982, Besin Kimyası (II. Cilt). Fatih Yayınevi ve Matbaası, İstanbul.
- MERT, İ., 1992, Gıda Kontrolü ve Mevzuatı. Gıda Mevzuatımızda Aksayan Hususlar ve Çözüm Yolları. T.Ü. Tekirdağ Zir. Fak. Yayın No: 153. ISBN 975-374-003-4. Tekirdağ.
- METİN, M. 1992, Tüketicinin Korunması Açısından Süt ve Mamüllerine İlişkin Mevzuat Sorunları. Gıda Mevzuatımızda Aksayan Hususlar ve Çözüm Yolları T.Ü. Tekirdağ Ziraat Fakültesi. Yayın No: 153. ISBN 975-374-003-4. Tekirdağ.
- OLCAY, M.E., ELDEM, H., 1990, Gıda Maddeleri Mevzuatı, Evrim Kitabevi, İstanbul.
- TOPAL, Ş. 1992, Gıda Kontrolünde Tüzük-Standart Çelişkilerimiz ve Gıda Kanununun Ülkemiz Açısından Önemi. Gıda Mevzuatımızda Aksayan Hususlar ve Çözüm Yolları. T.Ü. Tekirdağ Zir. Fak. Yayın No: 153. Tekirdağ.

DIŞ TİCARETTE VE AT İLE İLİŞKİLERDE SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİNİN YERİ

Erol EREN
Fatih ÖZCAN
Kemal TOKUÇ
Mis Süt Sanayii A.Ő.

İnsan sağlığındaki yeri, beslenmedeki önemi ve ekonomideki ağırlığı nedeniyle AT'da süt ve süt ürünleri sanayiinin yeri çok önemlidir. Ülkemizde ise ne yazık ki süt sanayiine gereken önem verilmemektedir. Örneğin 1991 yılında GSMH içinde % 17.3 pay alan tarım sektörü içindeki hayvansal ürünlerimizin payı % 36 oranında iken, AT ülkelerinde bu oran % 55.3'tür.

1974 yılından bu yana süt ve ürünlerinde % 100 yeterliğe sahip olan topluluk üretim fazlası artı değerleri ile dünyanın önde gelen ihracatçılarından olup Tablo 1 ve 2'de belirtildiği gibi dünya ticaretinin % 55.5'ini elinde tutmaktadır.

Tam üyelik için 14 Nisan 1987 yılında başvuruda bulunduğumuz AT, süt sanayiinde teşvik, sübvansiyon ve kota sisteminin dünya üzerinde en ileri örneklerinin verildiği ortak bir tarım politikasına sahiptir. Bu politika 10 Milyon Avrupalı Çiftçiyi ve bu toplulukta yer alan 350 Milyon tüketiciyi etkileyen önemli bir karar ve uygulama mekanizmasıdır.

AT ile Dış Ticaret ilişkilerimize girmeden önce bu ilişkilerde rol oynayan temel faktörlere kısaca değinmek istiyorum.

A- ÜRETİM

AT Şekil 1'de belirtildiği gibi yıllık 112.500 bin tonluk bir çiğ süt üretimi ile dünya süt üretiminin % 27'sini elinde bulundurmaktadır. Tablo 3'te AT ve ülkemizde üretilen çiğ süt miktarları verilmiştir. Ülkemizde VI. beş yıllık kalkınma planına göre çiğ süt üretimimizin % 5.5'luk bir artış hedefi ile 1994 yılında 10.050 bin tona ulaşması beklenmektedir. AT'nin kişi başına olan üretim düzeyine yetişebilmemiz için bu artış hızı çok yetersiz olup en az 9 milyon tonluk bir üretim daha yapmamız gerekmektedir.

AT 1991 yılı verilerine göre tereyağ üretiminde % 29'luk, peynir üretiminde % 37'lik, süttozu üretiminde ise % 40'luk bir pay ile dünyada ilk sırada yer almıştır.

Topluluk süt üretiminde 1990-1991 yılları arasında % 3.5'luk bir düşüş olmuştur.

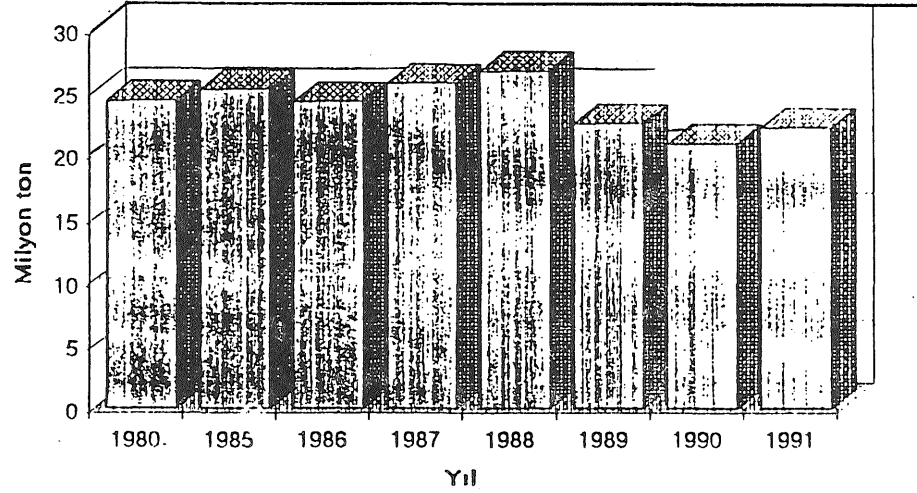
Bu düşüşün önümüzdeki yıllarda da çok küçük oranlarda da olsa devam edeceği beklenmektedir. Topluluk 2000 yılına kadar kota sisteminde herhangi bir değişiklik yapmayacağını açıklamasına rağmen GATT görüşmelerinin kotalar üzerinde etkili olması beklenmektedir.

TABLO 1

TOPLAM SÜT ÜRÜNLERİ İHRACATI (AVRUPA TOPLULUĞUNUN KENDİ İÇİNDEKİ İHRACATLARI HARİÇ)

YIL Milyon Ton Süt

1980	24.3
1985	25.2
1986	24.2
1987	25.7
1988	26.7
1989	22.4
1990	20.8
1991	22.1

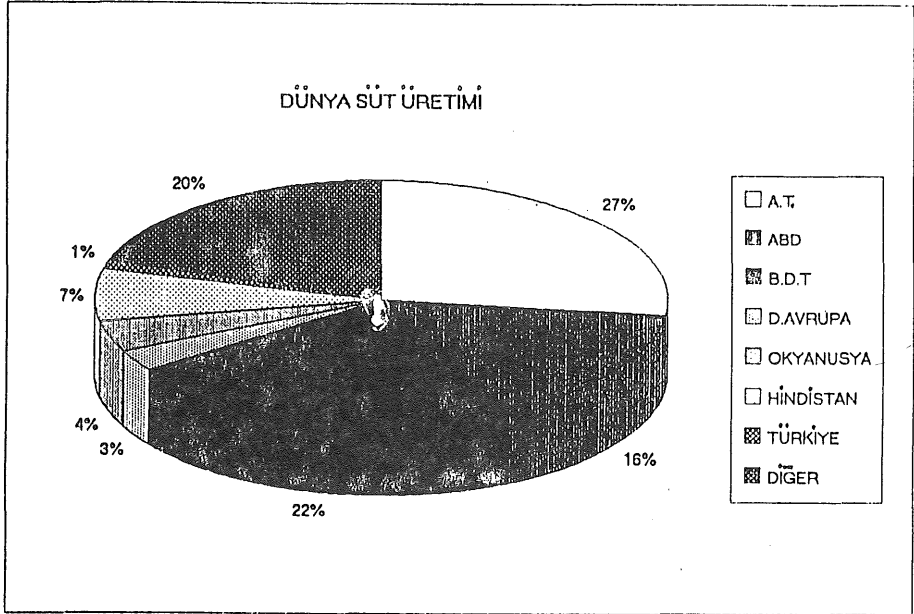
KAYNAK: H.Schelhaus. 1998 Dairying Towards 2000, IDF N 280 BELGIUM

TABLO 2
DÜNYA İHRACATINDA ÜLKELERİN PAYLARI

ÜLKELER	1980	1989	1990
AT	63.3	57.5	55.5
FİNLANDİYA	2.7	1.3	2.3
NORVEÇ	0.6	0.9	1.1
İSVEÇ	0.5	0.9	1.7
AVUSTURYA	2.4	2.6	2.1
İSVİÇRE	2.2	2.4	2.5
A.B.D.	6	7.8	1.4
KANADA	3.6	2	2.6
AVUSTRALYA	4.4	8.3	10.4
YENİ ZELANDA	14.2	16.1	20.4

KAYNAK: H. Schelhaus. 1993 Dairying Towards 2000, IDFN 280 BELG.

SEKİL 1

KAYNAK: M.GUEST, 1993. TOMORROW IS TODAY THE FUTURE OF WORLD DAIRY MARKET, IDF No 280, VOL.2, BELGIUM.

TABLO 3
ÇİĞ SÜT ÜRETİMİ (1000 ton/yıl)

YIL	AT	TÜRKİYE
1986	106.92	6.70
1987	101.71	7.00
1988	***	7.33
1989	108.91	8.57
1990	116.60	9.04
1991	112.50	9.53

KAYNAK: DPT, IDF

B- TÜKETİM

AT ile ticari ilişkilerimizin artırılması için öncelikle topluluğun tüketim alışkanlıklarının iyi bilinmesi ve tüketici eğilimlerinin yakından izlenmesi gerekmektedir. Son yıllarda Topluluğun peynir dışında diğer süt ve ürünlerinin tüketim trendinde genel bir düşüş gözlenmektedir. Topluluktaki peynir tüketimi 1984-1991 yılları arasında % 25 oranında bir artış göstermiştir. Tablo 4'te özetlendiği gibi toplulukta ki ülkeler bazında süt ve ürünleri tüketimi yönünden büyük değişiklikler gözlenmektedir. Örneğin Fransa'da peynir tüketimi kişi başına 20.8 kg. iken, Almanya'da 18.6 kg, İngiltere'de 8.1 kg, İrlanda'da ise 5.7 kg. dolayındadır.

AT'da tüketici eğilimleri kalorisiz düşük yağlı ve immitasyon ürünler yönündedir. Grafik 1'de de belirtildiği gibi toplulukta tam yağlı süt tüketimi 1970 yılında 96.9 kg/kişi iken 1990 yılında 56.9 kg/kişi'ye düşmüş, buna karşılık yarım yağlı süt tüketimi % 1350'lik değişimle 2.2 kg/kişi'den 31.9 kg/kişi'ye yükselmiştir. Örneğin Danimarka, Hollanda ve Fransa'da tüketilen sütün 2/3'üne yakın bir kısmını yarım yağlı süt oluşturmaktadır. Yağsız sütteki gelişme ise çok az düzeyde olup tüketimi ancak % 10'lar düzeyindedir.

Topluluktaki tereyağ tüketimi 1987-1991 yılları arasında % 12'lik bir düşüş göstermiştir. Bu düşüşün önümüzdeki yıllarda da % 1-2 düzeyinde devam etmesi beklenmektedir.

Topluluktaki immitasyon yağ ve mix fat tüketim trendi hızla yükselmektedir. Örneğin İngiltere'de 1990 yılında mix fat tüketimi 128 bin tonu bularak tereyağ tüketim düzeyine yetmiştir. İrlanda'da ise 20 Bin tonluk bir tüketim ile tereyağ ve margarin tüketimlerinin önüne geçilmiş ve pazara % 40'lık bir pay sağlanmıştır. Fransa'da 1988 yılında 15.000 ton olan mix fat tüketimi 1990 yılında 25.000 ton'a çıkmıştır. İmmitasyon peynir tüketiminde 1989 yılına göre % 200'lük bir artış sağlanarak 1990 yılındaki tüketim oranı 3 bin tona ulaşmıştır.

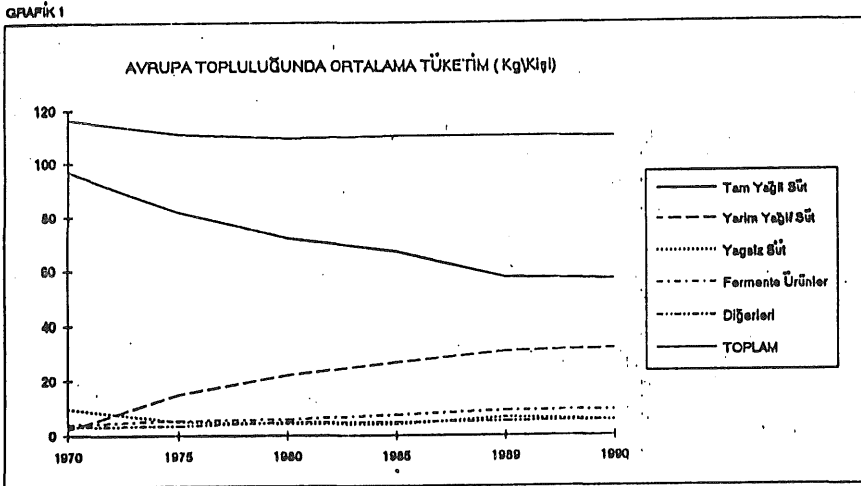
Yukarıda kısaca açıkladığımız gibi AT'da düşük yağlı süt ve ürünlerinin ve immi-tasyon ürünlerin tüketim trendi hızla yükselmekte ve bu yönde büyük bir pazar oluşmaktadır. Ülkemizde yarım yağlı ve yağsız süt ürünleri dışında diğer immi-tasyon ürünler üretilmemektedir. AT'da pazar payı gittikçe artan ürünlerin de ül-kemizde üretimlerinin yaygınlaştırılması ve gerek kalite, gerekse fiyat yönünden AT ile rekabet edilebilir düzeye getirilerek ihracat payımızın artırılması gerek-mektedir.

TABLO 4

KİŞİ BAŞINA DÜŞEN TÜKETİM ORANLARI 1990 (kg/kışı)

ÜLKELER	TEREYAĞ	MARGARİN	PEYNİR	LİKİT SÜT	TAZE ÜRÜNLER
BELÇİKA	7.60	12.50	14.30	69.50	17.00
DANİMARKA	6.00	15.00	14.60	122.60	21.60
ALMANYA	6.60	7.90	18.60	70.70	20.00
YUNANİSTAN ***	***		17.80***	***	
İSPANYA	0.50***		5.30	102.60	12.50
FRANSA	8.20	3.90	20.80	79.50	22.70
İRLANDA	6.10	4.60	5.70	184.60	3.40
İTALYA	2.40	1.60	16.90	78.10	3.80
LÜKSEMBURG	6.80		11.30	76.90	9.10
HOLLANDA	3.30	9.80	15.00	93.00	42.00
PORTEKİZ	0.90		5.40***	***	
İNGİLTERE	3.80	6.60	8.10	122.50	5.10

KAYNAK: 1898/87 EEC KONSEY KARARI BRUKSELL 1993

C- ORGANİZASYON

Süt ve ürünleri sanayii ana girdisi yönünden tarım sektörü, yem üretimi, et ve süt hayvancılığı konularıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Süt sanayiinin organizasyonunda bu sektörler bir arada düşünölmeli ve gelişme politikaları toplu olarak hazırlanmalı-

dır. Süt sanayii gelişmiş olan AT ülkelerinin bu konuda izledikleri politikalar, aldıkları tedbirler ve teşkilatlanma süreçlerinin bilinmesi Türkiye açısından oldukça yararlı olabilir. Bu ülkelerin hepsinde süt üreticileri önce bölgesel olarak örgütlenmiş, daha sonra ülke düzeyinde oluşturulan bir federasyona bağlanarak ülkenin sütçülük politikasına yön veren bir sistem kurulmuştur. Örnek olarak Norveç'te kooperatifler, üretici merkez birliği, satış merkez birliği şeklinde, Hollanda ve Danimarka'da kooperatif esasına dayalı federasyonlar, İngiltere'de ise Board sistemi şeklinde organize olmuşlardır. AT'da üretilen sütün % 90'ından fazlası bu şekilde kooperatif veya diğer organizasyonlarla soğuk zincir ağı bozulmadan süt işleme tesislerine ulaştırılmaktadır. Türkiye'de de sütçülükle uğraşan üreticilerin bölgesel kooperatifler halinde birleşmeleri ve kooperatif kanalıyla, sağılan sütlerin sağlıklı bir şekilde mikrobiyolojik kaliteleri bozulmadan süt ve mamülleri üreten modern işletmelere ulaştırmaları hem üreticilerin gelir kaybının önlenmesi hem de süt işletmelerinin devamlı ve kaliteli çığ süt elde etmesi açısından çok önemlidir. İkinci aşamada da bölgesel kooperatiflerin birleşmesiyle oluşturulacak kooperatif birliği veya federasyonu süt sektörünün gelişmesi için politikalar belirleyerek süt sanayiine yön verecektir.

AT ile ülkemizdeki hayvancılığı karşılaştırdığımızda;

	TÜRKİYE	AT
Toplam zirai üretim içinde hayvansal üretimin payı	% 36	% 55.3
Sığır sayısı, adet	11.973.000	23.100.000
İnek başına düşen süt verimi, yıllık	1230 kg.	4606 kg.
Modern işletmelerde süt üretimi	% 15	% 94
Hayvancılıkla uğraşan işletme sayısı	147.653	1.080.000
Çığ süt üretimi	9.037.000 ton	112.500.000 ton

Ülkemizde süt hayvancılığı genellikle küçük aile işletmeleri şeklinde eski usul ve tekniklerle yapılmaktadır. Tablo 5'de belirtildiği gibi 1 ile 9 adet arasında sığıra sahip olan işletmelerin sayısı toplam işletmelerin % 61.15 gibi çok büyük bir oranını teşkil etmektedir. Oysa işletme başına düşen sığır sayısı İngiltere'de 80, Hollanda'da 69, Danimarka'da 57 ve Fransa'da 40'tır.

TABLO 5
HAYVAN SAYILARINA GÖRE İŞLETMELERİN DAĞILIMI

HAYVAN SAYISI	İŞLETME SAYISI	%	İNEK SAYISI	%
1-4	1.681.714	60	1.257.000	26
5-9	797.845	28	1.671.000	35
10-19	281.076	10	1.219.000	25
20-49	54.534	2	567.000	12
50-99	2.976	0	67.000	1
100+	221	0	6.000	0
TOPLAM	2.818.457	100	4.787.000	100

KAYNAK : TARIM VE KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI 1990

Tablo 6'da görüldüğü gibi 1980 ile 1990 yılları arasında AT'da süt ve üreticisi sayısında % 62'lik bir azalma olmuştur. Tablo 7'de de belirtildiği gibi bu azalmanın devam ederek 2000 yılında AT'da süt üreticisi sayısının 450 ile 500 bin arasında olacağı belirtilmektedir. 2000'li yıllarda AT'da çiftliklerde en az 25-30 adet sığır bulunacak ve Almanya ile Yeni Zelanda'da da 200-300 başlık özel süt çiftlikleri kurulacaktır.

AT'na entegrasyonda bu noktanın dikkate alınarak ülkemizde de gerekli önlemlerin alınması ve çalışmaların başlatılması gerekmektedir.

TABLO 6
BATI ÜLKELERİNDE SÜT ÜRETİCİ SAYILARI (*1000)

ÜLKE	1980	1990	1980=100
FINLANDIYA	91	46	50.55
AVUSTURYA	134	99	73.88
NORVEÇ	37	28	75.68
İSVEÇ	41	25	60.98
İSVİÇRE	64	53	82.81
AT	1739	1080	62.10
AVUSTRALYA	21	15	71.43
YENİ ZELANDA	15	14	93.33
KANADA	56	33	58.93
A.B.D.	324	205	63.27
TOPLAM	2155	1347	62.51

KAYNAK : H. Schelhaas, 1993 Dairying Towards 2000

TABLO 7
1980-1990 ARASI AT SÜT ÇİFTLİKLERİNİN DURUMU

	1980	1990	2000 *
ÇİFTLİK SAYISI (000)	1739	1080	450/500
İNEK BAŞINA DÜŞEN ORTALAMA SÜT MİKTARI (kg)	4222	4606	5200/5600
ÇİFTLİK BAŞINA DÜŞEN ORTALAMA İNEK MİKTARI	14.3	19.5	25/30

* TAHMİN

KAYNAK : H. Schelhaas, 1993 Dairying Towards 2000

D, FİYAT POLİTİKALARI VE SÜBVANSİYON MEKANİZMASI

Toplulukta süt ve ürünleri için özel bir fiyat uygulaması ortak tarım politikası içinde önemle yer alan bir konu olarak görülmektedir. Topluluk Tarım Bakanları Konseyi her yıl bir sonraki pazarlama sezonu için % 3.7 yağlı çiğ sütün üreticinin eline geçmesini istediği hedef fiyatını, tereyağ, yağsız süttozu ve bazı peynir çeşitleri için tespit edilen ve her ülkede belirlenen müdahale ajanları tarafından sütün satın alındığı müdahale fiyatlarını ve pilot ürünler için de eşik fiyatlarını belirlemektedir. Ayrıca sıvı süt için doğrudan doğruya üreticiye "üretici yardımı" adı verilen bir yardım da yapılmaktadır.

Toplulukta piyasa fiyatı genel olarak hedef fiyat düzeyinden biraz daha düşüktür. Fakat müdahale fiyatları üreticinin eline geçen en düşük fiyatı temsil eder.

Toplulukta süt piyasası, 10 yıldan fazla bir süredir üretim fazlası ile azimli bir şekilde uğraşmaktadır ve bunun neticesi olarak müdahale fiyatları ile piyasa fiyatlarını belirlemektedir. Eşik fiyatlar topluluk piyasasında ihraç edilen ürünler için en düşük fiyat düzeyi olup, iç piyasa fiyatlarını korur. Eşik fiyatları, süt sektöründe bazı pilot ürünler için tespit edilir ve rejime konu olan diğer ürünler için bu miktardan hesaplanabilir. İthalat vergileri eşik fiyatı ile dünya fiyatı arasındaki fark olarak tanımlanır. Genellikle bu vergiler ayda iki defa tesbit edilir.

İhracat geri ödemeleri topluluk içi piyasa fiyatları ile dünya piyasa fiyatları arasındaki farkı telafi etmek üzere komisyon tarafından ödenir. Geri ödemeler en az ayda bir kez gözden geçirilir. Avrupa Topluluğu 10 milyon çiftçiye ürün fiyatlarının üzerinde % 35'lik destek getirmektedir. Buna rağmen AT ihtiyacından % 14 daha fazla süt mamülü üretmeye devam etmekte ve fazlayı dünya piyasasında satabilmek için de 7 Milyar ECU ihracat sübvansiyonu vermektedir. AT ülkelerinde gerek destek, gerekse koruma tedbirleri direkt devlet tarafından veya kooperatifler ve özel olarak kurulmuş boordlar eliyle yürütülmektedir. Bu gün başta AT olmak üzere ABD, Norveç ve Avusturya gibi ülkelerde Süt Sanayiini desteklemek için çeşitli isimler altında kurulmuş fonlar bulunmaktadır. AT'de bu amaçla kurulan fon kısa adı FEOGA olan Avrupa Tarım Yönlendirme ve garanti fonudur. Topluluk 1988 bütçesinde bu fona % 71.1'lik bir pay ayırmıştır. Bu oranın % 26.5'i süt sanayiine ayrıldığı düşünülürse topluluğun süt ve politikasına verdiği önem ortaya çıkar. Türkiye bu nedenle AT'nin kurumsal yapısına ve politikalarına belirli bir dönem içinde uygunluk göstermek durumundadır.

Ülkemizde süt teşvik primi uygulaması 1987 Mayısında başlamıştır. Tablo 8 de özetlendiği gibi süt teşvik primi kararı kapsamına giren toplam süt sanayii işletmeleri 1992 sonu itibariyle 1308 adet olup toplam kapasiteleri yaklaşık 5.724 bin ton/yıl'dır. Bu tesislerin toplam kapasiteleri 2.916 bin ton/yıl olan 146 adeti 5000 ton/yılın; toplam kapasiteleri 2.808 bin ton/yıl olan 1162 adeti ise 1000 ton/yılın üzerinde kapasiteye sahiptir.

TABLO 8
SÜT TEŞVİK PRİMİ KAPSAMINA ALINAN İŞLETMELERİN
ARALIK 1992 İTİBARIYLA DURUMU

Toplam İşletme Sayısı (Adet)	1308
Toplam İşletme Kapasitesi (ton/yıl)	5724720
120 TL Ödenecek İşletme Sayısı (Adet)	146
120 TL Ödenecek İşletme Kapasitesi (ton/yıl)	2916520
Devlete Ait İşletme Sayısı (adet)	48
Devlete Ait İşletme Kapasitesi (ton/yıl)	658294
Kooperatife Ait İşletme Sayısı (adet)	63
Kooperatife Ait İşletme Kapasitesi (ton/yıl)	181218
Özele Ait İşletme Sayısı (adet)	1197
Özele Ait İşletme Kapasitesi (ton/yıl)	4885208
90 TL Ödenecek İşletme Sayısı (adet)	1162
90 TL Ödenecek İşletme Kapasitesi (ton/yıl)	2808200

KAYNAK: TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI, 1993

Tablo 9 da belirtildiği gibi çiftçi gelirlerine olan devlet desteği ne yazık ki % 4'ler düzeyindedir.

TABLO 9

OECD VERİLERİNE GÖRE ÇİFTÇİ GELİRLERİNDE DEVLET DESTEĞİ

<u>ÜLKELER</u>	<u>%</u>
AT	49
JAPONYA	66
İSVİÇRE	80
İSVEÇ	59
AVUSTRALYA	15
ABD	30
KANADA	45
FİNLANDİYA	71
AVUSTURYA	52
TÜRKİYE	4

KAYNAK: THE ECONOMIST, DECEMBER 12th 1992

Bu rakamlar Türkiye'de nüfusun % 40'ını teşkil etmesine rağmen milli gelirden ancak % 17'sini alabilen tarım kesminin bu meşakkatli ve riskli işi sürdürülebilmesi ve daha iyi bir yaşam sürdürerek üretim artışına katkıda bulunabilmesi için devletin desteğine ne kadar muhtaç olduğunun göstergesidir.

AT ülkelerinde 1990 yılında hayvancılık sektörüne yapılan sübvansiyonlar, tarımsal harcamaların % 30.2 oranını teşkil eden 8.5 milyar ECU mertebesinde gerçekleşmiştir. Tablo 10'da belirtildiği gibi AT ithalattan aldıkları fonları sübvansiyon olarak ihracatçılara geri vermekte ve böylece süt ve ürünleri ihracatına büyük bir ivme kazandırmaktadır.

E. KALİTE

Ülke ekonomimiz için oldukça önemli olan süt ve ürünlerinde olası kayıpların önlenmesi, teknolojik yönden daha sağlıklı ve güvenilir süt ve ürünleri üretilmesi için öncelikle üreticilerin; mikrobiyolojik kontaminasyon kaynakları, bunların süt ve ürünleri üzerindeki etkileri, sağlık yönünden oluşturdukları tehlikeler, su kontaminasyonu, alet ve makina temizliği, ahır, sağım, personel ve mera hijyeniyle nasıl indirgenebileceği konularında eğitilmeleri gerekir. Ülkemizde çiftçilerin eğitimi, verimlilik ve zootekni hizmetleri yeterli ve sağlıklı yürütülmemektedir. Teknik bilgilerden uzak yapılan süt hayvancılığı sonucunda hem verim düşmekte, hem de üretilen sütün kalitesi bozulmaktadır.

AT 1985 yılından bu yana hijyen kararnamesi uygulamaktadır. Bu kararname çok katıdır ve hijyen kurallarını çiftliklerde, toplama sırasında, işlemde ve dağıtımda şart koşar. Çiğ süt için gerekli olan şartlar AT konsey kararında aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

ÇİĞ SÜT

	<u>1.1.1993'ten itibaren</u>	<u>1.1.1997'den itibaren</u>
Toplam bakteri sayımı	max. 400.000 CFN/ml.	100.000 CFN/ml
Somatik hücre sayımı	max. 500.000 hücre/ml.	400.000 hücre/ml

1 OCAK 1993'ten itibaren uygulamaya başlayan yeni kararnamede 1985 yılındaki kararnamenin ana şartları kabul edilmekle birlikte süt ve mamülleri üretimi hususunda daha ayrıntılı kurallar getirmiştir. Örneğin sıvı sütün taşınması esnasındaki maximum sıcaklık 6°C olarak belirlenmiştir.

Ayrıca gerek AT, gerekse EFTA üyesi ülkelerde geçerli olan ürün sorumluluğu yönetmeliği üreticilerin kusursuzluğunu getirmektedir. Mevcut kalite sistemleri içinde en çok ilgi gören Kalite Güvence Sistemi ISO 9000 olup ülkemizdeki Süt Sanayii kuruluşlarının da hızla bu yönde çalışmalarına devam etmesi gerekmektedir.

TABLO 10
1993 YILI İTHALAT GÜMRÜK VE İHRACAT SÜBVANSİYONLARI

	İTHALATA GÜMRÜK VE FON		İHRACAT SÜBVANSİYONU	
	TÜRKİYE	AT	TÜRKİYE	AT
Süttozu	1200 \$/ton+ % 26 GV	1988 \$/ton	****	1366 \$/ton
Peynir	1550 \$/ton+ % 5 GV	2766\$/ton	****	1758 \$/ton
Tereyağ	900 \$/ton+ % 5 GV	2889 \$/ton	****	2000 \$/ton

İHRACAT

Avrupa topluluğunun ihracat ve ithalat trendi grafik 3a, 3b'de özetlenmiştir. Grafikte de belirtildiği gibi Topluluk ülkelerinin kendi iç ticaretleri dışında 1991 yılı ihracatları Tereyağında 319 bin ton, peynirde 484 bin ton, süt tozunda 861 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

1993-1999 yılları arasını kapsayan altı yıllık GATT sözleşmesine göre süt olarak 25 Milyon ton dolayında olan dünya ticaretinde ihracatta % 9'luk bir düşüş olacaktır. Tablo 11 ve 12 de belirtildiği gibi GATT sözleşmesi en büyük etkiyi, dünya Süt ve Ürünleri ticaretinde ihracatın % 50'sini, ithalatın ise % 30'unu elinde bulunduran AT üzerine yapacaktır.

TABLO 11
GATT SÖZLEŞMESİNİN ETKİSİ
(milyon ton süt olarak)

	İthalattaki Artış	İhracattaki Düşüş	% Değişim
AVRUPA TOPLULUĞU	1.1	1.6	2.7
DİĞER AVRUPA ÜLKELERİ	0.1	***	0.1
KUZEY AMERİKA	0.5	0.6	1.1
TOPLAM	1.7	2.2	3.9

TABLO 12
GATT SÖZLEŞMESİNİN ÜRÜNLER ÜZERİNE ETKİSİ (000 ton)
İthalattaki Artış İhracattaki Düşüş Toplam Değişim Dünya Pazar Payı

TEREYAĞ				
AT	25	***	25	
ABD	5	***	5	
DİĞER ÜLKELER	12	33	45	
TOPLAM	42	33	70	770
YAĞSIZ SÜT TOZU				
AT	62	***	62	
ABD	1	***	1	
DİĞER ÜLKELER	3	23	26	
TOPLAM	66	23	89	960
PEYNİR				
AT	105	177	282	
ABD	18	***	18	
DİĞER ÜLKELER	2	44	46	
TOPLAM	125	221	346	920
DİĞER ÜRÜNLER				
AT	1	217	217	
ABD	90	***	90	
DİĞER ÜLKELER	5	5	11	
TOPLAM	96	223	319	1330

Kaynak: R.E.WILLIAMS and P. MIKKELSEN, 1993 The GATT Uruguay Round and The Dairy Sector

AT Ülkelerinin ihracatta uyguladıkları sübvansiyonlar ve ithalattan aldıkları fonlar dış ticaretimizi olumsuz yönde etkilemektedir. AT'nun yüksek gümrük duvarları ve korumacılık sistemi nedeni ile bu ülkelere ihracat şansımız bulunmamaktadır. Ayrıca dünya pazarlarında da rekabet olanağımız kalmamaktadır.

Grafik 4'te de belirtildiği gibi ülkemiz en fazla ihracat değerine 1988 yılındaki 8.349 milyon dolarlık ihracat ile ulaşmıştır.

Daha sonra bu trend özellikle Ortadoğu krizi nedeniyle hızla düşmüştür. Örneğin 1991 yılında 6.895 milyon dolar olarak gerçekleşen ihracatımız 1988 yılına göre % 17.41'lik bir düşüş göstermiştir.

AT ülkelerine olan ihracatımızın payı toplam ihracatımız içinde önemli bir yer tutmamakla birlikte son yıllarda bir artış kaydedilmiştir. AT'a yapmış olduğumuz ihracatın değeri 1990 yılında 1.203 milyon dolar, 1991'de 1.399 milyon dolar, 1992'de 1.434 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

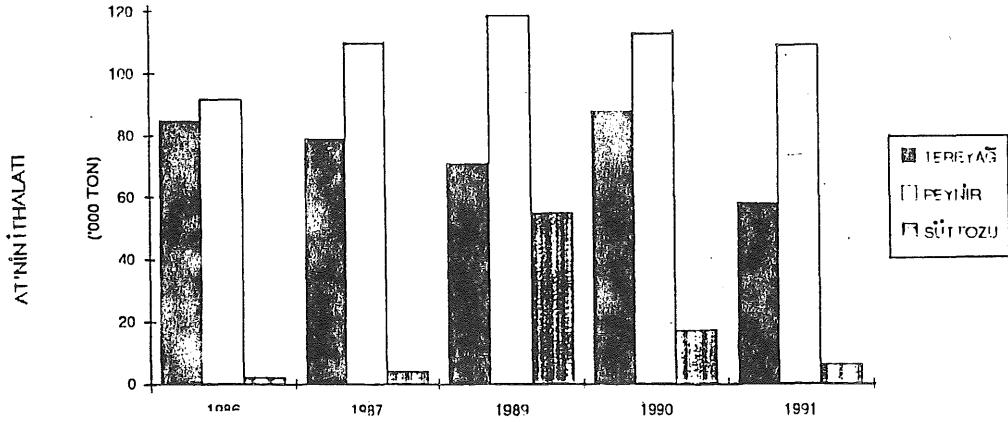
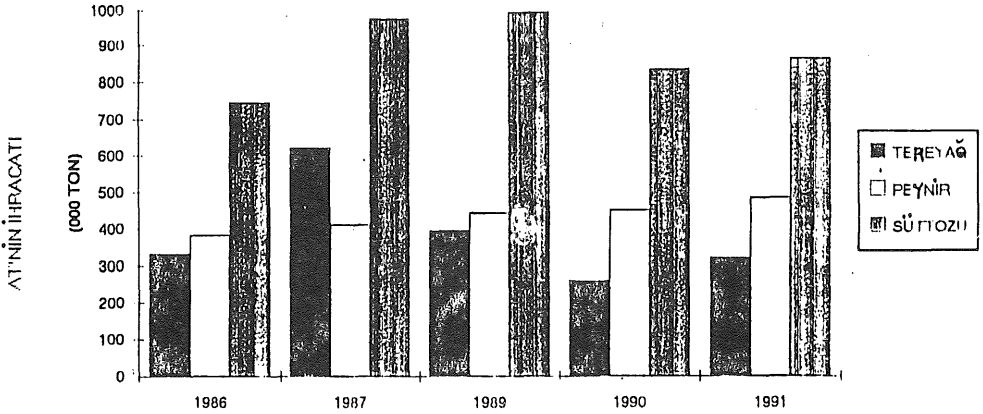
Toplam ihracatımız içinde AT payı 1990 yılında % 14.9, 1991'de % 20.2, 1992'de % 17.6 dir.

Tablo 13 de özetlenen süt ve ürünleri ihracatımızın 1992 yılındaki dağılımı aşağıdaki gibidir.

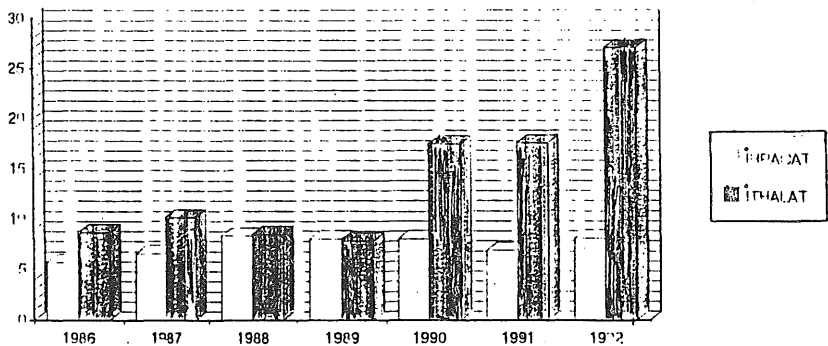
TABLO 13
1992 YILI İHRACAT DAĞILIMI

ÜLKELER	%
ORTADOĞU ÜLKELERİ	58.46
AVRUPA TOPLULUĞU	17.67
ORTA ASYA ÜLKELERİ	12.04
DİĞER ÜLKELER	11.83

Bu dağılımdan da görüldüğü gibi ülkemiz süt ve mamülleri ihracatı için en büyük pazar başta Suudi Arabistan olmak üzere Kuveyt, Katar, Ürdün ve Lübnan'ın bulunduğu Orta Doğu ülkeleridir. 1992 yılındaki en önemli gelişmelerden biri başta Azerbaycan olmak üzere Kazakistan, Gürcistan, Ermenistan ve diğer Cumhuriyetlerin bulunduğu Orta Asya pazarının açılmasıdır. Yeni açılan Orta Asya pazarının ihracatımızdaki payı neredeyse AT ülkelerine olan ihracatımıza yaklaşmıştır.

	İHRACAT	İTHALAT
1986	5.733	8.692
1987	6.595	10.178
1988	8.349	8.512
1989	8.057	7.86
1990	8.049	17.472
1991	6.895	17.601
1992	8.118	27.083

Özellikle Türk Cumhuriyetlerine karşı süt ve ürünleri ihracatının önümüzdeki yıllarda giderek artması beklenmektedir.

Tablo 14 den de görülebileceği gibi süt ve ürünleri ihracatında ilk sırada peynir yer almakta daha sonra sırasıyla tereyağ, süttozu, süt-krema ve diğer süt ürünleri gelmektedir. Süt ve ürünleri ihracatında peynirin payı 1990 yılında % 90 iken 1992'de % 75 olarak gerçekleşmiştir.

AT ülkelerine yapılan ihracatımızın % 94'ünü peynir oluşturmaktadır. En çok peynir ihraç ettiğimiz AT'a ülkesi başta Almanya olmak üzere sırasıyla İngiltere, Hollanda ve Fransa'dır. Bu dağılım AT'a yapmış olduğumuz süt ve ürünleri ihracatının bu ülkelerde yaşayan yurttaşlarımızın talebinden kaynaklandığını göstermektedir.

1992 yılına kadar Türkiye'nin tereyağ ihracatının büyük bir bölümü başta Suudi Arabistan olmak üzere Lübnan, Kuveyt, Ürdün ve Libya gibi ülkelere yapılmaktaydı. Ancak 1992 yılında Orta Asya pazarının açılmasıyla tereyağ ihracatımızda en büyük payı % 68.54'lük bir pay ile Azerbaycan almıştır.

USDA verilerine göre dünya tereyağ ihracatı 1991 yılında % 9'luk bir düşüş göstermiştir. Bunun sonucu olarak stoklar % 11 düzeyinde artarak 1.132.000 ton düzeyine ulaşmıştır. AT'da tablo 15 de belirtildiği gibi dünyadaki gelişmenin aksine tereyağ ihracatında % 13.6'lık gelişme sağlanmıştır.

TAHLELE

MİKTAR:TON DEĞER:\$	İHRACAT											
	AVRUPA TOPLULUĞU						GENEL					
	1990		1991		1992		1990		1991		1992	
	MIKTAR	DEĞER	MIKTAR	DEĞER	MIKTAR	DEĞER	MIKTAR	DEĞER	MIKTAR	DEĞER	MIKTAR	DEĞER
SÜT VE KREMA	6	16970	***	***	***	***	33.37	41847	47.7	41537	50.82	31172
SÜT TOZU VE PST	0.89	9356	***	***	7.88	34063	39.37	144791	524.58	976634	187.44	548606
TEREYAĞ	6.9	13060	***	***	9.796	31931	126.65	433907	103.74	498454	364.72	1354443
PEYNİR	390.71	1163709	390.25	1399203	362.3	1354640	3241.08	7324515	2163.54	5335757	2384.44	6100193
DİĞER SÜT ÜRÜNLERİ	***	***	***	***	15.27	14072	200.19	104767	32.28	43293	95.46	84259
TOPLAM		1203095		1399203		1434706		8049827		6895665		8118673
	AVRUPA TOPLULUĞU						İTHALAT					
	1990		1991		1992		1990		1991		1992	
	MIKTAR	DEĞER	MIKTAR	DEĞER	MIKTAR	DEĞER	MIKTAR	DEĞER	MIKTAR	DEĞER	MIKTAR	DEĞER
SÜT VE KREMA	26.99	26283	149.75	248935	223.4	345146	33.19	34323	149.85	249876	273.08	411897
SÜT TOZU VE PST	6255.79	6463842	5387.35	4803069	5403.49	7700716	12362.16	11366254	9930.43	8033117	8157.42	11243597
TEREYAĞ	1905.3	2668859	1580.11	2007988	1146.3	1590559	2403.13	3003067	5669.65	4671639	7572.2	6859950
PEYNİR	809.87	1892249	1146.59	2344872	2735.88	4499993	1634.98	3047706	2982.28	4409957	6264.75	8392359
DİĞER SÜT ÜRÜNLERİ	17.8	20019	84.34	123454	139.23	167619	17.0	20919	104.30	100734	135.97	175850
TOPLAM		10862052		9540016		14300033		17472169		17601127		27083321

KAYNAK: HAZINE DİS TICARET MUSTESARLIĞI VE İZEME VERİLERİNDEN DERLENMİŞTİR

TABLE 15
AVRUPA TOPLULUĞUNDA TEREYAĞ

	AT-1		% Değişim		AT-2		% Değişim	
	1989	1990 1991	1991:1990	1990	1991	1991:1990		
Üretim	1566	1603 1490	-7	1875	1630	-13.1		
İhracat	373	258 350	35.5	308	350	13.6		
İthalat	71	90 65	-28.1	90	65	-28.1		
Tüketim	1481	1462 1470	0.5	1642	1600	-2.6		
Stok	124	325 270	-16.9	335	270	-19.4		

1: Yeni Almanya'yı içermiyor.

2: Yeni Almanya'yı içeriyor

Kaynak: J.W. Brown. 1993. Developments in The World Butter Market IDF No 280 Belgium

İTHALAT

Dünyada 1980-1990 yılları arasında en önemli süt ithal ülkeleri Meksika, Japonya ve Arjantin olmuştur. Peynir için ABD ve Japonya, Tereyağ için ise Doğu Avrupa ülkeleri özellikle Rusya en büyük ithalatçı ülkeler konumundadır.

Grafik 4'de verilen ihracat ve ithalat değerlerimiz incelendiğinde 1989 yılına kadar süt ve ürünleri ithalat ve ihracatımızın bir denge içinde olduğu, 1990 yılından sonra bu dengenin hızla ithalat yönünde bozulduğunu söyleyebiliriz. 1989 ile 1992 yılındaki ithalat değerimiz arasında % 244'lük bir fark bulunmaktadır.

Tablo 14'den de görülebileceği gibi dış alımda en büyük paya sahip ürünler süttozu başta olmak üzere sırasıyla peynir, tereyağ ve süt-krema gelmektedir. Süt ve ürünleri ithalatımızın 1992 yılındaki dağılımı tablo 16'da verilmiştir.

TABLO 16
1992 YILI İTHALATIMIZIN DAĞILIMI

ÜRÜNLER	
Süttozu ve Peynir Suyu Tozu	41.52 %
Peynir	30.98 %
Tereyağ	25.33 %
Süt ve Krema	1.53 %
Diğer Süt Ürünleri	0.64 %

Tablo 14'de özetlenen ithalat değerlerimiz incelendiğinde AT'den yapılan ithalatımızın değerinin gittikçe arttığı ancak genel ithalatımız içindeki payının hızla düştüğü söylenebilir.

Örneğin AT ülkelerinden yapılan süt ve mamülleri ithalat değerleri 1990 yılında 10.862 milyon dolar ile toplam ithalatımız içinde % 62'lik bir pay alırken 1991 yılında 9.540 milyon dolar ile % 54'lük, 1992 yılında ise 14.300 milyon dolar ile % 52'lik bir pay almıştır.

1992 yılında AT ülkelerinden yapmış olduğumuz ithalatın dağılımı ve genel ithalatımız içindeki payı tablo 17 de özetlenmiştir.

TABLO 17
AT'DAN YAPILAN İTHALATIN DAĞILIMI VE GENEL İTHALATIMIZDAKİ PAYI

ÜRÜNLER AT'DAN YAPILAN İTHALATIN GENEL İTHALATIMIZDAKİ PAYI %

Süttozu	68	53.85
Peynir	53	31.44
Süt ve krema	83	2.40
Tereyağ	23	11.12
Diğer süt ürünleri	95	1.72

Bu dağılımdan da görüldüğü gibi Türkiye'nin süt tozu ve peynir ithalatında AT'nin önemli bir yeri bulunmaktadır. 1988 yılında toplam süt tozu ithalatının %

76'sı AT'dan sağlanırken 1992 yılında bu oran % 68'e düşmüştür. Bu düşüşte en büyük etken süt tozu ithalatı fonunun 6 Ocak 1991 tarihinde 1.200 dolar/ton'a çıkarılması ve Doğu Avrupa ülkelerinden önemli miktarda süt tozu ithal edilmesi olmuştur. Örneğin 1992 yılında Polonya'dan 1.178 ton süt tozu ithal edilmiştir. Aynı yıl Bulgaristan'dan ithal edilen 2.480 ton peynirin genel ithalatımız içindeki payı ise % 39.5 oranındadır.

Süt ve ürünlerinde dış ticaretin artırılması için alınması gerekli önlemler kısaca aşağıdaki gibidir.

1- Öncelikle bölgesel kooperatifler kurulması ve bu kooperatiflerin birleşmesiyle oluşturulacak kooperatif birliği veya federasyonu süt sektörünün gelişmesi için politikalar belirleyerek süt sanayiine yön verilmeli.

2- Ülkemiz süt hayvancılığı küçük aile işletmeleri kalıbından çıkarılarak modern işletmeler haline dönüştürülmeli.

3- Tarımsal üretim içinde hayvansal üretimin payı arttırılmalı.

4- Avrupa Tarım yönlendirme ve garanti fonu işlevinde (FEOGA) bir fon oluşturularak süt sanayisine bir ivme kazandırılmalı.

5- AT'da uygulanmakta olan hedef, müdahale ve eşik fiyat sistemi uygulanarak süt fiyatlarında istikrar sağlanmalı.

6- İthalattan alınan gümrük vergisi ve fonlar AT subvansiyonlarını karşılayacak düzeyde tutulmalı ve sürekli güncelleştirilmesi sağlanmalı.

7- GATT minimum fiyatları altında ithal edilen süt ve ürünlerinden fark kadar ek vergi alınarak bunun üzerine gümrük ve fon ilâve edilmeli.

8- Günümüzde süt bedelinin ancak %4'ünü karşılayan 120 TL/kg.lık süt teşvik primi süt bedelinin % 35'ini karşılayacak orana getirilmeli ve üreticilere düzenli olarak ödenmeli.

9- İthalattan alınan gümrük vergisi ve fonlar ihracatçılara sübvansiyon olarak geri verilmeli.

10- Ülkemizdeki süt işletmelerine teşvik verilerek teknolojik yönden gelişmeleri sağlanmalı.

11- Dünyadaki süt ve ürünleri tüketim trendi yakından takip edilerek oluşacak yeni pazar paylarından yararlanılmalı.

12- Süt Sanayiinde araştırma geliştirme faaliyetlerine ağırlık vererek Üniversite ve Araştırma Kuruluşları ile Sanayi arasındaki koordinasyon sağlanmalı.

13- Mikrobiyolojik yönden kaliteli çiğ süt elde etmek için magro düzeyde projeler hazırlanmalı ve ISO 9000 gibi Kalite Güvence Sistemleri oluşturulmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. ANONYMOUS, 1988. The World Dairy Stuation FIL-IDF BELGIUM
2. ANONYMOUS, 1989. Comsumtion statistics for milk and milk products 1989, IDF No: 254/1991 BELGIUM
3. ANONYMOUS, 1990. Comsumtion statistics for milk and milk products 1988 IDF NO: 246 BELGIUM

4. ANONYMOUS, 1990. Süt ve ürünleri Sanayii, Türkiye/AT Entegrasyonu Sempozyumu ANKARA
5. ANONYMOUS, 1992. DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994 yayın No:2174 ANKARA
6. ANONYMOUS, 1992. The World Dairy Stuation 1992, IDP No: 274 BELGIUM
7. ANONYMOUS, 1992. Comsumtion statistics for milk and milk products 1990, IDF NO: 270 BELGIUM.
8. ANONYMOUS, 1992. World Dairy Stuation, USDA FD-2-92 WASHINGTON
9. ANONYMOUS, 1993. Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı ve IGEME Kayıtları, ANKARA
10. D. BÜYÜKBAŞ ve H. ARDAÇIOĞLU, 1990. Süt ve ürünleri sanayiinde verimlilik ve firmalar arası karşılaştırma MPM Yayın No: 406 ANKARA
11. H. ÖĞÜT, 1990. Ülke Hayvancılığının Durumu. Türkiye/AT Sempozyumu Sonuçları SETBİR, 1990 ANKARA
12. H. SCHELHAAS,1993. Dairying Towards 2000 IDF No: 280 BELGIUM
13. H.H.SQRENSEN,1993. The liquid milk Market IDF no: 280 BELGIUM
14. J.W. BROWN, 1993. Developments in the world Butter Market, IDF No: 280 BELGIUM
15. J.W. BROWN, 1993. Substitues and İmitation Products in the UK yellow Fats Market. IDF No: 280 BELGIUM
16. M. GUEST. 1993. Tomorrow is Today: The Future of world Dairy Markets, IDF No: 280 BELGIUM
17. M. SLOYAN, 1990. AT Fiyat politikaları ve sübvansiyon sonuçları, SETBİR, 1990 ANKARA
18. N. URAS, 1992. Gıda Sektöründe Gelişmeler ve Beklentiler, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. ANKARA
19. R.E.WILLIAMS and P. MİKKELSEN, 1993. The Gatt Uruguay Round and The Dairy sector, IDF, No: 280 BELGIUM.
20. T. GÜRAKAN, D. SOMUNKIRAN, S. KUMBARACI, 1992. Topluluğun Tarım ürünlerindeki Ortak Piyasa Düzenleri, Fiyat Politikaları ve Destekleme Sistemleri, HDTM, Yayın No: 16 ANKARA

Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sözlerime başlamadan evvel AT'ye gireceğimiz veya gümrük birliğine uyacağımız noktada biraz ağırlık vermek ve bizim daha evvelden süt sanayimizin, sütçülüğümüzün ve hayvancılığımızın nerede olduğu, bugün nereye geldiğimiz, AT'ye girdiğimiz zaman neler yapmamız lâzım geldiğiyle ilgili birkaç söz söylemek istiyorum.

1950'den evvelki süt sanayimizi çok küçük bir çizgiyle arz edeceğim. Fuel-oilimiz, kömürümüz yoktu odun yakıyorduk; elektriğimiz yoktu, palayla karıştırıyorduk; deterjanımız, yıkama malzememiz yoktu, odunun külüyle ovuyorduk; kâğıt ve kalemimiz yoktu, söğüt dalına çetene tutuyorduk. 1950'den evvelki süt sanayimiz bu durumdaydı.

Almanya'nın 1900- 1970 arasındaki geçirdiği sütçülük ve süt sanayiinin evrimini biz 1970-1990 arasında geçirdik, sanayi ağırlıklı olmak üzere. Biz, Almanya'nın, süt sanayiinde 70 yılda aldığı mesafeyi 20 yılda Türkiye'de aldık, yine 10-15 sene geriyiz, ama çok hızlı bir ivme gösterdik, lokomotifimizin kalktığı ve geldiği yeri bildirmek için arz ettim.

Bu arada, biz parmak sayısından daha az bir süt sanayii olarak bu ivmede bu şekilde çalışırken, organlarımız, devlet müesseselerimiz ve kuruluşlarımız çok büyük bilgisizlik ve hatalar içindeydi diyeceğim. Örnekleme gerekirse, Teşvik Uygulama Dairesinin 1992 yılında Resmi Gazetede yayımlanan teşvik edilemeyen yatırım konuları içinde hayvancılık vardır.

DPT'nin çıkardığı Altıncı Beş Yıllık Planın, talep perspektifi bölümünde Altıncı beş Yıllık Planda fert başına 20 gram sanayi sütü önerilmektedir; Avrupa'da 200 gram iken. Yani, hükümetlerimizin yapabilecekleri, planda gerekli perspektif DPT tarafından yapılmamaktadır. Bu arada sanayi sütünü kaynatmadan içmeyin diyen hocalarımız vardır, bunu manşetten veren gazetelerimiz vardır. Bacaklarımızdan asılamız gazeteleri öyle okuyalım, kan beynimize hücum eder, biraz daha okuduğumuzu anlıyoruz demek, belki bu laftan da daha doğrudur. Biz, kendi organlarımızla böyle giderken, AT'ye gireceğimiz noktada da yine bazı hataları şu anda yaşıyoruz Ne yapıyoruz? yılda ortalama 300 bin tane canlı hayvan ithal ediyoruz AT'den, Batı ülkelerine 3 tane ihraç edemiyoruz.

Tarımda enteresan bir durumumuz var. Tarım, Avrupa'da liberal değildir, korumacılıktadır. Yani, yüzde 3-5 gümrük alırken biz bunu sıfırlayalım diye anlaşmaya imza atmışken, Almanya'nın şu anda dışarıdan canlı hayvan ithalatında aldığı fon 2 bin dolardır; bizim gümrükte aldığımız fon 800 dolardır. Yani biz, şu anda AT'nin gümrük birliğinde gümrükleri sıfırlamaya giderken, tarımda ekşiye geçtik şimdiden.

Enteresan bir anımı anlatayım. Bundan dört sene kadar evvel Almanya'da en büyük süt direktörlerini davet ettik, kendileriyle gerekli görüşmelerimizi yaptıktan sonra müşterek iş ne yapabiliriz diye sordüğümüzde, dört ay evvel söyledikleri; "biz sizinle müşterek iş yapmayacağız, çünkü siz bizim pazarımızı olacaksınız" dediler ve süt sanayiinde herhangi bir iş önerisi yapmadan geri gittiler.

İspanya AT'ye girerken tek yaptırımını tarımına getirdi. Yunanistan hakeza. Biz AT'ye gireceğiz, gümrük birliğini sıfırlayacağız dediğimiz yerde herhangi bir yaptırımımız şu anda yok. Bununla ilgili konuda hattâ eksikiz.

Meyvalı yoğurdu Almanya'ya ihraç edecek duruma gelen sanayimiz var; edemez. Almanya'da "Grüne Punkt" uygulaması var, çöpünüzü gelin orada toplayın diyorlar. Onların meyvalı yoğurdunu biz burada herhangi bir uygulama getirmeden tamamen serbest bir şekilde satıyoruz.

Sayın Başkanımın dediği pazarlama konusu, tabii ki yarın gümrük birliğine girmeyi düşündüğümüz ve AT'ye girmeye adım attığımız yerde bizim tarımla ilgili ayrı bir politikamız olması gereklidir. Bu, genel gümrük birliği anlaşmasının içinde düşünülmemelidir. Tamamen diğer tarım ülkelerinin AT'ye girerken yaptığı uygulamalar ve bizim kendi yapımız iyice elıştırılarak bize uygun, AT'ye uygun, gümrük birliğine uygun tarımsal bir yapı getirilerek düşünülmemelidir. Yoksa son hatamızı da burada yapabiliriz.

Buraya kadar söylediğim çerçeve, bizim tarımsal yapımızın Avrupa'ya açılacağı zamanki durumuyla ilgili yaptığımız ve yapmamız lâzım gelen konularla ilgiliydi.

Vaktimizin darlığı yönünden sözlerimi burada tamamlıyorum.

Nureddin İREN

Sayın Başkan, değerli katılımcılar, sizleri biraz eskilere götürmek istiyorum.

Yıl 1974, 19 yıl önce 20-22 Haziran tarihlerinde Türk-İş konferans salonunda Birinci Sütçülük Kongresi toplanıyor. O zaman doçent olan Sayın Prof. Mustafa Metin, Doç. Ergun Özalp, Dr. Sedat Aldemir ve Necati Sarıyığıt'ten oluşan kongre değerlendirme komisyonu raporundan bazı pasajları aynen okuyacağım:

"Tereyağ, yoğurt ve peynir imalatçıları ile sokak sütü ve yoğurt satıcılığının daha uzun süre faaliyet gösterecekleri anlaşılmaktadır. Bunların bir teşkilat altında toplanarak sıkı bir şekilde kontrol edilmeleri zorunluk göstermektedir.

Mutlaka standardizasyona gidilmesi ve etkili kontrol sistemi kurulması gerekmektedir. Bu amaçla, standartların, ülkemiz koşullarına uygun olarak çıkarılması, mevcut gıda maddeleri tüzüğüne üretim, imalat ve kontroluyla ilgili bütün kısımları içine alan ve teşvik edici bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Gıda kontrol örgütleri çok dağınık ve farklı bakanlıkların bünyesinde bulunmaktadır. Gıda kontrol hizmetlerinde belediyelere verilen yetkiler en kısa zamanda kaldırılarak hizmetlerin tek elde örgütlenmesi için çalışmaların hızlandırılarak en kısa zamanda sonuçlandırılması zorunludur.

Süt ve mamülleri, toplumumuz beslenmesinde önemli bir yer işgal etmektedir. Toplumumuz, bunun önemini yeterince bilmemektedir. Bu nedenle, tüketim yeterli ve dengesizdir.

Radyo, televizyon ve çeşitli yayınlarla sütle beslenmenin faydalarını halkımıza duyurmak, sakıncalı beslenmeleri açıklamak, modern ve tekniğe uygun tarzda kuruluşların çalışmalarına yardımcı olmak zorunludur.

5882 sayılı Yasanın öngördüğü nüfusu 100 bini geçen şehirlerde pastörizasyonun uygulanmasına derhal geçilmesi zorunludur.

Türkiye sütçülüğünün kalkınmasında araştırma müesseselerinin rolü büyüktür. Bu bakımdan, araştırma müesseseleri ve araştırmacılar yurdumuz için henüz fantazi sayılacak araştırmalardan çok, öncelikle üretici, imalatçı ve tüketiciden gelen istekleri cevaplandırmaya yönelik araştırmalar yaparak sorunlara mutlak çözüm yolu bulmalıdır."

Aradan 15 yıl geçer ve bu defa ben sizi 8-10 Haziran 1989 tarihinde Milli Prodüktivite Merkezi, Türkiye Gıda İşverenleri Sendikası ve Trakya Üniversitesi işbirliğiyle düzenlenen Süt ve Süt Ürünleri Sempozyumundan bazı pasajları nakletmek istiyorum.

"Pazarlamada karşılaşılan sorunlar: Ülkemizde gıda kontrol ve denetimiyle ilgili mevcut yasaların tam uygulanmaması, her türlü denetimden uzak işletmeler tarafından üretilen mamullerin çeşitli teknolojik yöntemlerle kalite normlarına uygun olarak üreten kuruluşların gelişmesini sınırladığı gibi, haksız bir rekabet ortamı da doğmaktadır.

Süt ve mamullerinin tüketiciye iletilmesinde son halka olan perakende seviyesinde mamulün bozulabilme özellikleri çok kez göz önünde bulundurulmamaktadır. Süt mamulleri, uygun olmayan koşullarda muhafaza edilip satılmakta, bu da mamulün kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir."

Gene bu sempozyumdan aldığım mevzuatta karşılaşılan zorluklar hakkındaki pasajı okuyorum:

"Süt sanayiini ilgilendiren ve üzerinde önemle durulması gereken hususlardan birisi, hâlâ bir gıda kanununun çıkarılamamış olmasıdır. Mevcut mevzuata göre Tarım Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı ile belediyeler yetki kullanmaktadır.

Görüldüğü üzere, mevzuatın, günün şartlarına uygun hale getirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır." denilmektedir.

1974 yılında Birinci Sütçülük Kongresinde tespit edilen sorunların, 1989 yılında yapılan bir sempozyumda yine aynı tespitlerle karşılaşıldığı ve benim kanaatime göre dünden beri konuşulan konular içerisinde şu an Beşinci Sütçülük Kongresi yapılırken yine bazı noktalarda aynı yanlışlarda olduğumuzu görmekteyiz. Bu, bize 20 yıl kaybettirmiştir. Türkiye'nin, bu kadar zaman için yeterli vakti yoktur ve Türkiye bu konuda, bu gelişen ortamda hız kazanmalıdır. Bunları halletmek zorundayız, neticelendirmek zorundayız; ama biz sanayici olarak bunlara yeteri kadar vakit ayıramayız, çünkü günlük problemlerimizle o kadar doluyuz ki, o kadar boğuşuyoruz ki, bunları yeteri derecede seslendiremiyoruz.

Size, bir süt sanayicisinin düşüncelerini özetle kısa kısa vereyim: Kaliteli süt temin edilemediğinden dolayı devamlı standart mal çıkaramama rizikosunda olacaksınız, devamlı bu olayı yaşayacaksınız.

Bu piyasa şartlarında haksız rekabet olan bir ortamda da mali pazarlamaya çalışacaksınız.

Yoğurt kültürü veya diğer kültürler için 1975'ten beri Avrupa'dan kültür ithal edeceksiniz, fakat hammadde sorunlarından dolayı bir netice alamayacaksınız ve buna da oldukça yüksek bir bedel ödeyeceksiniz.

Firmanızı bu karışık mevzuat ortamında koruyacaksınız ve hiçbir sanayide görülmeyen sorunlarla da baş edeceksiniz.

Bozulan gıda maddeleriyle uğraştığınızda, en seri şekilde ve arkanıza bakmadan tam manasiyle soluk almaksızın zamana karşı da yarışmak zorundasınız.

Pazarda açıkta ne olduğunu bilmediğiniz mallarla rekabet ederken, ensenizde en ufak hatada bile taklit ve tağşişle suçlanıp üç ay hapis cezasını devamlı hissetmek zorundasınız.

Aksatmadan her gün mevsimlik değişikliklere göre artan veya azalan oranlarda sütü alacaksınız ve pazar ihtiyacına göre imalatınızı organize edeceksiniz.

Nihayet bu enflasyon ortamında firmanızın mali yapısını tam kontrolde tutmak zorundasınız.

Doğan Bey süt sanayiinin yapısının bir cephesini anlattı, ben de diğer cephesini sizlere sundum.

Biz bu muafiyetlere hakikaten muafiyet kesbettik, bu açık. Diğer bir sanayi dalında çalışan kişilerin de bu gibi çok zorluklarla boğuştuğunu şahsen biliyorum. Belki biz süt sanayicilerinin en şanslı yönü, birçok bakımdan geri kalmış bu sanayide en ufak iyileştirme ve organizasyonlarla ayakta kalabilmemizdir. İleride ne olur?

Hepimiz, gördüğümüz gibi, 1974'te tespit edilen sorunların 1993'te de aşağı yukarı aynıyla karşılaştığımızı gördüğümüze göre, sorunları biliyoruz, çözümleri de biliyoruz; ama halletmek zorundayız. Halletmek için zamanın bize eskisi gibi 20 yıllık bir imkân tanıyacağını da tahmin etmiyorum.

AT ilişkilerine gelince: Sayın konuşmacımız bunu yeteri kadar izah etti, ben sadece bir kelimeyle geçeceğim. AT ile ilişkilerde süt ve ürünlerinin yeri diye bir konuya bu sorunlarla bir yer bulmak oldukça güç olduğu kanısındayım.

Prof.Dr.Mustafa METİN

Sayın Başkan, çok değerli konuklar; ben şimdi biraz kendimi üzgün, buruk hissediyorum; çünkü Sayın İren'in konuşması fevkalâde etkiledi beni, çok haklı.

1974 yılında, 19 yıl önce söylenen hususları bu yıla kadar hemen hemen her sene çeşitli platformlarda, çeşitli toplantılarda dile getiriyoruz. Maalesef kat ettiğimiz mesafe, süt sanayiinde aldığımız yol pek iç açıcı değil. Bu fevkalâde üzücü, çünkü bunları konuşanlar, önerenler, çözüm arayanlar biziz. Ben şu anda sağımda Süt sanayii ile uğraşan çok değerli müteşebbislerin arasındayım, Cevdet Beyi de kamu sektörü olmasına rağmen süt sanayicisi olarak o problemleri yaşayan bir kişi olarak görüyorum.

Biz, üniversiteden veya diğer araştırma kurumlarından insanlar olarak birtakım meseleleri gündeme getirmek, birtakım öneriler yapmak ve yetkilileri uyarmak zo-

rundayız. Bu görevimizi belki tam yapamıyoruz, belki de yapıyoruz, yetkililere ulaşamıyoruz, kendimizi duyuramıyoruz. Bilmiyorum şu anda aramızda kaç yetkili var, karar verecek yetkiye sahip kaç kişi aramızda bulunuyor ve bizi dinliyor veya bu toplantıdan sonra bu sonuçlar nasıl intikal ettiriliyor? Onları bilemiyorum, ama sonuç ortada. Bu, fevkalâde üzücü bir durum.

Ben bazı noktaları dile getirmek istiyorum. Bazı konularda çıkış yapmamız gerektiğine inanıyorum. Mevzuat mevzuat diyoruz, her sene mutlaka bir toplantı yapıyor, geçen sene, biraz önce Sayın Mehmet Demirci söylediler, Tekirdağ'da gıda mevzuatıyla, sütle ilgili bir toplantı yapıldı, 250 sayfa, birçok mesele dile getirildi; ama hiçbir sonuç, hiçbir gelişme yok.

Biz üniversitede sürekli olarak, hemen hemen her hafta bir iki gıda davalarına bilirkişi olarak giriyoruz. Biraz önce Nureddin Bey söyledi, "Her an kontrolü aramızda hissediyoruz" diye, hakikaten kontrol organları ciddi sanayi kuruluşlarının arkasındalar.

Yanı başlarında sokak sütçüsü satıyor, öbür tarafta bodrum katında duvar kâğıdı zamkını yoğurdun içine koyarak yoğurt yapıyor, onlara kimse bir şey diyemiyor, ama bizim ümitle bağlandığımız sanayicinin peşinden ayrılmıyorlar.

İnanın, ben buraya gelmeden önce üç tane rapor yazdım, firma ismi söylemeyeceğim, ama Türkiye'nin ileri gelen en büyük kuruluşlarına ait üç mahkeme dosyasını incelemek zorunda kaldım ve konu; yağ derecesi yüzde 3 bulunmamış da yüzde 2,8 bulunmuş, gıda maddeleri tüzüğüne aykırılıktan mahkemeye verilmiş; buna benzer birtakım meseleler var.

Gıda kontrolü, bu oturumun konusu olduğu için söylüyorum, Türkiye'de etkin midir? Etkin değil, etkili bir gıda kontrolü yok. Gıda kontrolü eğitici midir? Hayır, eğitici değildir; yani ne üreticiyi, ne tüketiciyi, ne imalatçıyı eğitir mahiyette bir şey yoktur.

Koruyucu mudur? Hayır, koruyucu değildir; ne sağlığımızı koruyucudur, ne çıkarlarımızı koruyucudur, ne de sanayimizi koruyucudur.

Çağdaş mıdır? Hayır, çağdaş değil; 1930'lardan, 1952'lerden kalma bir gıda mevzuatımız vardır.

Caydırıcı mıdır? Maalesef değildir; çünkü zaten bu işin hilesini yapanlar tedbirini de alıyorlar ve hiçbir sonuç alınmıyor, caydırıcı değil.

Haksız rekabeti önleyici bir kontrol var mıdır? Hayır, haksız rekabeti önleyici bir kontrol yoktur.

Peki, Allah aşkına nasıl kontrol var, neye hizmet ediyor Sağlık Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı vesaire, vesaire?..... Bunlar ne yapıyorlar?.....

Demek ki, sistemde bir bozukluk var arkadaşlar, buna bir çare bulmak lâzım.

Sağlık Bakanlığının raflarında gıda kanunu bekliyor; Tarım Bakanlığının raflarında gıda kanunu bekliyor; belediyelerimiz bir taraftan gıda imal ediyor, bir taraftan kontrol yapıyor; yani o kadar başıbozukluk var ki, 20. asırda yaşıyoruz. Türkiye çok ileri gitmiş bir ülke, neden bu meseleleri halledemiyoruz, bunu anlamıyorum. Bu meseleleri tekrar tekrar gündeme getirmek, konuşmak artık hepimizi sıkmaya başladı. Buna bir çare bulmak lâzım.

Bence, bu toplantının sonucunda birtakım ana başlıklar, çok değil, bir iki ana başlığı toplayıp bunları götürmek lâzım. Ziraat Mühendisleri Odası yetkilileri de burada, yani onlar bizim adımıza birçok konularda girişimlerde bulunabilirler, ama bu toplantının sonucunda hiç değilse bu gıda mevzuatıyla ilgili konularda bazı önlemleri aldırabiliriz belki. Bunları cesaretle savunmak lâzım, cesaretle söylemek lâzım, meseleleri çözümlenmek zorundayız. Bunu bakanlık meselesi, meslek meselesi yaparsak; işte görüyorsunuz yıllardan beri hiçbir noktaya varamıyoruz.

Efendim, ben fazla konuşmayacağım, çünkü gerçekten konular ortada, bunları tekrar tekrar söylemek de anlamsız. Galiba sorunumuz belli. Fakat bu AT ile ilgili konuya değineceğim.

Ortak Pazar çok enteresan ve geniş bir konu. Aslında Türkiye olarak Ortak Pazara hazır değiliz, ama ben işin öbür tarafına karışmıyorum, süt sanayii olarak Ortak Pazarla yakından uzaktan bir alâkamız olamaz, mümkün değil.

Bakın, AT entegrasyonunda süt ve süt ürünleri diye bir çalışmam oldu 250 sayfa civarında. Bütün bunları burada anlatmak mümkün değil, ama vardığım sonuç şu sayın arkadaşlarım; bizim eğer Ortak Pazara üyeliğimiz söz konusu olsa, süt sanayiini bunun dışında tutmak lâzım, en azından bir 10-15 yıl dışında tutmamız lâzım.

Eğer bunun dışında tutmazsak, böyle bir entegrasyon sırasında bizim süt üretiminizin, süt sanayiimizin ve kontrolümüzün bu yapıda olduğunu göz önüne aldığımız taktirde, biz, Ortak Pazar için çok güzel 60 milyonluk bir pazar oluruz. Biz, sanayimizi kurmaya devam edemeyiz, biz üretim yapamayız. Biraz önce Sayın Fatih Özcan söyledi, süt üretimini yıllardan beri sınırlıyorlar, frenliyorlar. Artı, tereyağ ve peynir dağları var, bunu eritmek için birtakım teşvikler, sübvansiyonlar yapıyorlar. Siz nerede bunlarla rekabet edeceksiniz?

Adamların standartları çok yüksek, Uluslararası Sütçülük Federasyonunda etkililer, biz CMC'yi her gün tüketirken, onlar bu gıda katkı maddeleri konusunda o kadar hassas çalışıyorlar ki, gıda katkı maddelerini ne kullanmasını biliyoruz, ne it-halatını biliyoruz, ne kontrol etmesini biliyoruz, bizim halimiz Allah'lık. Yani, biz nasıl kalkar da Ortak pazara entegrasyonda süt sanayiini buraya davet ederiz. Bence bu mümkün değil.

Bir takım önlemler alınabilir, onları sıralayabilirim, burada çok fazla bilgi var; fakat bunlar bence kısa vadede söz konusu olamaz diyorum ve süt sanayii açısından Türkiye'nin Ortak Pazara entegrasyonunda acele etmememiz lâzım diyorum. Eğer böyle bir şey olsa dahi bütün sütçülerin bu konuda dikkatli davranması lâzım ve mümkünse bunu hariç tutması gerekir. Aslında bu çok yadsınacak bir konu değil. Benim bildiğim kadarıyla Yunanistan ve Portekiz de Ortak Pazara üye olurken, süt sanayiinin yapısını dikkate alarak bunu hariç tutmuşlardır, onlar 10 yıl tutmuşlardır; biz de en az bir 10-15 yıl bunu hariç tutabiliriz diye düşünüyorum; aksi halde bizim için hüsran olur.

Arkadaşlarımı ben takdirle karşılıyorum; bu kadar güç koşullarda, bu kadar haksız rekabet ortamında ve bu kadar adaletsiz bir kontrol mekanizması içerisinde kendilerinin süt sanayiine hizmet etmelerini takdirle karşılamak lâzım; çünkü, hakikaten bu ortamda belirli bir mesafeye gelmişlerdir. Süt sanayiimizin bu noktaya gelmesinde başta TSEK olmak üzere, pek tabii bu cesur arkadaşlarımızın payı var,

bunu takdir ediyorum; ama bu gelişmemizi hızlandırmak için daha akılcı olalım diyorum, daha gerçekçi olalım ve çok lâf yaparak değil de meselelere çözüm getirecek birtakım konularda anlaşalım.

Dün çok güzel noktalara temas edildi, süt üretiminde teşvik primleri ödenirken; Sayın Okan Alpar'ın önerileri benim şahsen çok hoşuma gitti. Bu şekilde yönlendirici, olayı kökünden halledici tedbirler üzerinde konuşalım, ayrıntılar üzerinde durmayalım ve süt sanayimizi belki arzu edilen düzeye bu şekilde getirebiliriz diye düşünüyorum.

MAHİR GÜRBÜZ (Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı) - Sayın Başkan, değerli konuklar; Biz, Ziraat Mühendisleri Odası olarak, bugün izlediğiniz türden toplantıları yaklaşık dört beş yıldan beri geliştirerek sürdürmeye çaba gösteriyoruz.

Bu toplantılarda oluşan görüşlerin hiç bir tanesi bu salonlarda kalmadı, tümü kalıcı ve yaygınlaştırıcı yayınlara dönüşerek yetkili ve etkili tüm çevrelere somut çözümler, yaklaşımlar biçiminde götürüldü. Son örneği bilgimize sunmak isterim.

Tarım Haftası 93 kapsamında 13-15 Ocak tarihlerinde gerçekleştirilen Tarımsal Destekleme Politikaları Sempozyumu, inanınız üç gün boyunca katılan her kesimin ortak görüşlerinin senteziyle sonuçlandı ve her alanda somut, açık, net yaklaşım politika önerileri haline dönüşerek, ertesi günü Sayın Başbakana ulaştırıldı.

Kuşkusuz uzun yıllar süregelen gelenekselleşen, kurumsallaşan uygulamaların bir anda, kısa zamanda değişmesi, dönüşmesi çok kolay değil; ama biz, bu tür çalışmaların somut mekanizmalara dönüşmesi durumunda süreçte ve mekanizmada kimi değişimleri de ortaya koyduğunu görebiliyoruz. Örneğin; bugün buğday piyasasında kısmen de olsa borsa yaklaşımının gündeme gelmesi, böylesi çalışmalarla çok yakından bağlantılıdır. Belki yarın benzer uygulama tütünde gündeme gelebilecektir.

Bu toplantıyla ilgili bir iki şey söylemek istiyorum. Kuşkusuz Sayın İren'in de söylediği gibi, 20 yıldan beri aynı şeyleri söylemek durumundaysak, sorunlarımız devam ediyor demektir. Sorunlarımız devam ediyorsa biz de bunu söylemeye devam etmek durumundayız. Fakat, anlaşılıyor ki, bunları sadece söylemek yetmiyor, başka katılımcı, başka demokratik mekanizmalara ihtiyaç var.

Bakınız, herkes gıda alanında bir mevzuat kargaşası olduğunu söylüyor, gerçekten de öyle. Gıda denetimi bugün hâlâ zabıta ve zaptiye anlayışıyla götürülüyor ve yıllardan beri iki bakanlık, benim egemenliğim olsun anlayışını aşmadığı için ciddi bir çözüme de gidemiyorsunuz.

Tarım Bakanlığı, 1987'de gıda yasa tasarısını hazırlar, 1987'den 1993'e kadar iki bakanlık arasında sürekli yazışma gerçekleşir, bir santimetre adım atılmamıştır,

Mevcut tasarıda kalite denetimi konusunda ya da izin ruhsat konularında Tarım Bakanlığına yetki veren anlayışlar vardır, hijyenik denetim konusunda Sağlık Bakanlığına yetki veren anlayışlar vardır, kalite konusunda yine Sanayi Bakanlığına yetki veren anlayışlar vardır. Bu anlayışlara Sağlık Bakanlığı, "hayır, bu iş Tarım Bakanlığının işi değildir, böyle bir yetkisi de yoktur, yeterince katılımcılıkta da bulunmamaktadır" diye karşı çıkar; ve iki bakanlığın yöneticileri oturup konuşmayı bir türlü beceremezler nedense. Son zamanlarda sağlık reformu yasa demeti ka-

muoyuna açıklanır. İçerisindeki iki yasada Sağlık Bakanlığı Teşkilat Yasası ve Sağlık Kanunu Tasarısında Tarım bakanlığının tasarısını tekelci bulan Sağlık Bakanlığı, bu kez gıda işyerlerinin açılması için hijyenik ruhsat; ithalat ihracat için izin ruhsat ve bütün denetim mekanizmaları için bir tek Sağlık Bakanlığını ödevli kılar yani aynı anlayışı kendisi sürdürür.

Bu nedenle, bize öyle geliyor ki, artık bu sorunun çözümü için daha farklı demokratik katılım mekanizmalarını gündeme getirmek gerekiyor. Bu sorun tüketicinin sorunudur, tüketici örgütleri sahiplenmelidir.

Bu sorun, tarım üreticisinin sorunudur. Ziraat Odaları Birliği sahip çıkmalıdır.

Bu sorun, gıda sanayicisinin sorunudur; sanayici örgütleri sahip çıkmalıdır.

Bu sorun, sistemde yer alan mesleklerin ortak sorunudur; meslek odalarının sahip çıkması gerekir.

Şöyle bir dileğimi bilginize sunmak istiyorum:

Biz, Ziraat Mühendisleri Odası olarak böylesi bir çabayı, böylesi bir entegrasyonu gerçekleştirmek için öncülük yapmaya hazırız. Gıda sanayicilerimizin de bu çabalarımıza katkı vermesini diliyoruz.

Bir misyon oluşturmak, bir lobicilik anlayışı oluşturmak durumundayız, ki toplumun değişik katmanlarının örgütleri aracılığıyla gerçekleşecek böylesi baskı uygulaması, birtakım aymazlıkları geriletebiliyor diye düşünüyoruz.

BAŞKAN- Sayın Mahir Gürbüz Beye katkılarından dolayı, hassasiyetinden dolayı teşekkür ediyoruz.

Süt sanayiinin genel problemlerinin konuşulduğu yine bugünkü oturumda esas itibariyle pazarlamayla ilgili sorunlara kanaatimce yeterli derecede eğilinemedi. Bu da sektörün probleminin çok oluşundan kaynaklanıyor. Ben şahsen ona bağlıyorum.

Pazarlamadaki en büyük problemin, ben, pazar payının çoğuna sahip olan gayri sıhhi şartlarda üretim yapan kuruluşlar olduğunu görüyorum. Bir nebze bunu şuna bağlıyorum; tüketici, hijyen konusunda, sağlıklı ürün konusunda yeterince bilgilendirilmemiş ve tüketicinin bugün için birinci tercihi, çok önemli olmasa bile fiyat tercihidir. Bakıyor 300 lira, 200 lira için bir başka malı tercih ediyor. Gayri sıhhi şartlarda, daha doğrusu hangi şartlarda üretildiğini bilmediği ürünü tercih ediyor. Bunu, tüketicinin kanaatimce yeterince bilgilendirilmemesine, süt içme alışkanlığının olmamasına da bağlıyorum ben.

Gerek üniversitelerin, gerek sanayi kuruluşlarının, gerek Tarım Bakanlığının bu konuda müştereken bir tavır almaları, televizyonlarda, basında ve bu türlü toplanlılar düzenlemek suretiyle tüketiciyi aydınlatma, sanıyorum problemin önemli bir bölümünün çözümüne sebep olacaktır. Dün bunu Sayın Dilek Ülgüray Hanım güzel ifade ettiler, ancak Mahir Beyin biraz önce yapmış olduğu açıklamalar bizi sevindirdi. Bunun değişik platformlarda gündeme gelmesi ve en yetkili makamlara ulaştırılması bizim için memnuniyet vericidir.

Benim, bu kısa şahsi açıklamalarımın sonra, sayın tartışmacılara soru yöneltmek isteyen veya katkıda bulunmak isteyen arkadaşlarımız varsa onlara söz vereceğim.

OSMAN ,..... (Süt Sanayicileri Birliği - Adapazarı) - Bazı konuları kesin söylemek zorundayız; birincisi, bizim bölgemizde yüksek bir yetkiliyle görüştüğümüzde, sokak sütçülerini nasıl engelleriz diye; kendisinden aldığımız cevap şuydu: "Biz çocukken bu sülle büyüdük, sokak sütüyle büyüdük." Bizim yüksek derecede yetkilimiz bize bunu söylediğinde bizim ona söyleyebileceğimiz hiçbir şey kalmıyor.

AT konusu, acaba AT'ye girmemiz lâzım mı, bunu da tartışmalıyız, acaba kendimizi AT'ye girmek için bu kadar zorlamamız lâzım mı? Türkiye'nin yüzde 70'i genç nesil, halbuki AT'nin yüzde 70'i yaşlanmakta olan nesil. Bu da demektir ki, belki yarın bir gün AT bize gelmek durumunda kalacaktır.

AT'de olan iki değişik olayı aktarmak istiyorum. İngiltere'de bugün tüm çiftçilerin ortak olarak kurduğu, masraflar çıktıktan sonra tüm kârın çiftçi başına bölünerek dağıtıldığı bir kurum var. Bu belki de çiftçilik alanında dünyada kurulmuş en iyi kuruluştur, fakat AT sayesinde bugün marketing uzun uğraşılardan, politik çalışmalarından sonra yıkılmak üzere ve kaldırılmaktadır. Bunu İngilizler nasıl karşıyor, siz daha iyi tahmin edebilirsiniz.

Fransa'ya ithal kuzu geldiğinde Fransız çiftçileri 20 bin tane koyunu Paris sokaklarına salmışlardır ve hattâ değişik bir zamanda bir ineği bakanlığa sokarak asansörün içine koyup ineği bakanlık odasına kadar çıkarmışlardır dertlerini anlatabilmek için.

Mutlaka birleşmemiz lâzım, bugün halen Türkiye oylarının yüzde 50'sini çiftçiler oluşturmaktadır, fakat birbirimizden çok ayrı hareket etmekteyiz.

Diğer bir ricam da, inşallah bundan sonra bizlerin başına geçecek büyüklerimizin, bakanlığımızın, özellikle Tarım Bakanlığımızın başına geçecek kişilerin birazcık gübreye bulaşmış olarak gelmesini istiyorum. Bu bir öneridir.

DÖRDÜNCÜ OTURUM

SÜT TÜKETİM SORUNLARI

Başkan:

Prof.Dr. Emel SEZGİN
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Süt Teknolojisi Bölümü

Bildiriler:

İÇME SÜTÜ TÜKETİMİNİN ARTTIRILMASI VE OKUL SÜTÜ PROGRAMLARI

Zeynep Arabacıoğlu ÖZBİLEN
Tetra-Pak A.Ş.

SÜT ÜRÜNLERİ YÖNÜNDEN TÜKETİCİ EĞİLİMLERİ

Prof. Dr. Atilla KONAR
Y.Doç.Dr. Cahide YAĞMUR

Dr. Mehmet GÜVEN
Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Gıda Bilimi ve Teknolojisi Bölümü

Tartışmalar:

Ayşe AKMAN
Tüketicileri Koruma Derneği Başkanı

Songül BEKTAŞ
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

Prof. Dr. Ergün ÖZALP
Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi

İÇME SÜTÜ TÜKETİMİNİN ARTTIRILMASI VE OKUL SÜTÜ PROGRAMLARI

Zeynep ARABACIOĞLU ÖZBİLEN, MBA

İnsanoğlu 5000 yıldan beri süt içiyor. Bu konudaki ilk ipuçları Dicle ve Fırat ırmakları arasında kurulmuş olan Sümer uygarlığının Ur kentinde bulunmuştur. Bir yaşam mucizesi diye nitelenebilecek kadar büyük besin değerine sahip olan sütün insan yaşamındaki yeri insanlık tarihi kadar eski. Milattan önce 26'ncı yüzyıla ait Babil kabartmalarında süt ve süt kesigi temalarının işlendiğini görüyoruz. Yine milattan önce 8'inci yüzyılda Homer'in yazıtlarında süt, süt kesigi ve peynirle ilgili anlatımlara rastlanır. Keza İncil'de İbrahim Peygamber'in üç meleğe tatlı ve ekşi süt sunduğu anlatılır.

Kimi tarihçiler, mayalanmış sütü, yeni bir besin maddesi olarak ilk kez kullananların Orta Asya'lı göçebeler olduğunu savunurken, diğerleri de aynı işlemin ilk kez Balkanlar'da ortaya çıktığını söylemektedirler. Milattan önce 4'üncü yüzyılda antik Trakya ahalisi, bugün yoğurt adıyla bildiğimiz, prokiş dedikleri bir çeşit ekşi süt üretiyorlardı.

İnsanlar sütü mayalamayı öğrendikten sonra sütü değişik işlemlere tabi tutmayı da keşfettiler. Sütü önce kaynatıyorlar, sonra da deri, tahta ya da toprak kapların içinde soğumaya bırakıyorlardı. Süt işleme tekniklerini bugünkü Birleşik Cumhuriyetlere, Orta ve Doğu Avrupa'ya tanıtımlar da Moğollar, Persler ve Türklerle birlikte diğer göçebe kavimler olmuştur.

Türkiye'de Süt Tüketim Alışkanlıkları

Bugün, Yirmibirinci Yüzyıl'ın arifesindeyiz, ve hızla gelişen, modernleşen bir ülkede yaşıyoruz. Fakat ne yazık ki, tarihte sütü diğer kavimlere tanıtan Türklerin, bugün süt tüketim alışkanlıklarında ve süt ile ilgili inanışlar konusunda, çağın çok gerisinde kaldığını görüyoruz.

Öncelikle, ülkemizde, sütü içme amacı ile kullanma alışkanlığımız diğer ülkelere oranla az. Diğer bir deyişle, biz Türkler sütü içmiyoruz, yiyoruz. Tüketilen toplam süt ürünleri miktarının, içme sütü olarak kullanılma oranı dünya ortalamalarında % 40 iken, Türkiye'de bu oran % 20'lerde kalıyor. Geri kalan % 80'lik bölüm yoğurt, peynir, tereyağ gibi süt ürünleri şeklinde tüketiliyor. Halbuki, sütün besin değerinin en yüksek olduğu hali içme sütü halidir.

Grafik'te (grafik1) görüldüğü gibi, kişi başına düşen yıllık işlenmiş içme sütü tüketimi Avrupa ülkelerinde 60 ile 170 litreler arasında seyrederken, ülkemizde bu miktar 4-5 litre gibi oldukça düşük düzeylerde sınırlı kalıyor. Bu miktara, ülkemize özgü bir kavram olan "Açık Süt" yani işlenmemiş ve ambalajlanmamış olarak tüketiciye sunulan süt miktarı eklense bile yine de 20-30 litreyi aşamıyoruz.

1991 yılında, özel bir piyasa araştırma şirketi tarafından gerçekleştirilen ve 1500 denek üzerinde uygulanan bir piyasa araştırmasının sonuçları, ülkemizdeki süt içme alışkanlıklarını, çarpıcı bir biçimde gözler önüne seriyor. Araştırmaya katılan kişilerin sadece % 31'i "düzenli olarak süt içtiklerini" söylerken, % 12'si "hiç süt iç-

mediğini" , % 57 gibi büyük bir kısım da "arada bir süt içtiklerini" belirttiler (grafik 2). Yani halkımızın sadece üçte biri sütün nimetlerinden tam olarak faydalanıyorlar.

Süt içmeyenlerin veya arada bir içenlerin, süt içmeme nedenleri araştırıldığında, halkın % 21'i "Alışkanlığım Yok" derken, toplam % 53'lük bir bölüm "Sevmiyorum" ya da "Kokusunu/Tadını Sevmiyorum" şeklinde yine subjektif ve alışkanlığa bağlanabilecek nedenler öne sürdüler. (grafik 3)

Araştırmanın ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan biri, "Çocukken süt içmenin, süt içme alışkanlıklarına etkisi" konusundaydı (grafik 4). Buna göre, bugün "Düzenli olarak süt içenler" in % 70'i çocukken "isteyerek süt içerdi." Diğer yandan, bugün "Hiç süt içmeyenler" in % 40'ı çocukken "Hiç süt içmemiş" ve % 30'u da çocukken "İstemiyerek süt içmiş"ler. Bu umut verici sonuca göre, eğer bugün çocuklarımızın severek ve isteyerek, yani zorlayarak değil de özendirerek süt içmelerini sağlayabilirsek, gelecekte büyük bir ihtimalle düzenli olarak süt içme alışkanlığına sahip olacaklarını söyleyebiliriz.

Türkiye'de Sağlıklı Süt Tüketimi Alışkanlıkları

Türkiye'de içme sütü tüketim alışkanlığının çok az olmasının yanısıra, diğer bir üzücü ve hatta ürkütücü gerçek ise, tüketilen toplam içme sütü miktarının yaklaşık % 80-90'ı tüketicilere, sağlık şartlarını hiç sayarcasına, hiç bir ısıl işleminden geçmeden ve açık olarak sunulmaktadır (grafik 5).

Halk sağlığını açıkça tehdit eden bu "Sokak sütü" kavramı, gelişmiş ve sağlık bilinci yerleşmiş ülkelerin çoktan unuttuğu bir kavramdır. Grafikte de (grafik 6) görüldüğü gibi, Fransa, İspanya, Portekiz, İtalya gibi iklim ve demografik yapı itibari ile Türkiye ile benzerlik taşıyan ülkelerde, sokak sütü kavramı göze çarpmazken, Pastörize ve Ultra Pastörize (UHT) sütler, tüketici tercihleri doğrultusunda değişen pazar paylarına sahiptirler. Ülkemizde, sağlıklı içme sütü alternatifleri olan cam şişe ve karton kutulardaki Pastörize ve karton kutulardaki Ultra Pastörize (UHT) sütlerin içme sütü piyasasındaki toplam payları ise, ne yazık ki % 10-20 oranlarında kalmaktadır.

Tüketicilerin, sağlıksız süt alternatifini tercih etmelerindeki en önemli etkenler, alışkanlıklar ve yanlış ve eksik bilgilerdir. Daha önce sözü geçen piyasa araştırmasında ortaya çıkan sonuçlara göre, halkımızın büyük bir çoğunluğu sokak sütünü "en saf", "en doğal", "en taze" süt olarak görmektedirler (grafik 7). Pastörize süt'ün halk arasındaki imajı, sokak sütü ile az çok rekabet edebilmektedir. Fakat ne yazık ki, karton kutulardaki "Uzun Ömürlü Süt" hemen tüm iyi nitelikler konusunda hiç hak etmediği şekilde kötü bir imaja sahiptir.

Benzeri sonuçlar, daha sonra Tıp Doktorları arasında yapılan bir çalışmada da ortaya çıkmıştır (grafik 8). Bu sonuçların üzücü yanı ise, halkın "güvenilir bilgi kaynağı" olarak nitelendirdiği doktorlarımızın dahi, işlenmiş ve ambalajlanmış sütler ve özellikle uzun ömürlü sütler konusunda yanlış veya eksik bilgiye sahip olmalarıdır.

Araştırmaya katılan tüketicilerin % 90'ı, doktorların ise % 80'i, uzun ömürlü sütte "kimyasal katkı maddesi" olduğuna inanmaktadırlar (grafik 9). Bu sonuç kesinlikle yanlış veya eksik bilgilendirmenin sonucudur. Yani bir takım kişiler eski bilgi ve tecrübelerine dayanarak, "eğer normal koşullarda çabuk bozulabilen bir ürün,

uzun süre dayanabiliyorsa, içerisinde mutlaka katkı maddesi vardır" sonucuna varmışlar, diğerleri de buna inanmışlardır.

Bu yanlış inanışların sorumlusunu belki de bizler olarak görmekte yarar var. Şu anda bu salonda oturan bizler sütün uzun ömürlü olmasının nedeninin UHT ısı işlemi ve buna bağlı olarak aseptik dolum ve ambalajlama olduğunu, ve sütün uzun ömürlü hale getirmek için katkı maddesi kullanmanın gerekmediğini biliyoruz. Fakat bu gerçeği tüketiciler bilmiyor.

Sütün, insan sağlığına zararlı bakterilerle birlikte, sağlığa zararı olmayan fakat sütün bozan mikroorganizmalardan arındıran ve "Pastörizasyon" işleminden daha yüksek ısı ve daha kısa zamanda gerçekleşmesinden başka bir farkı olmayan "UHT" (Ultra High Temperature) ısı işlemi halkımıza ve doktorlarımıza fazla birşey ifade etmiyor (grafik 10).

Yabancı dildeki teknik bir terimin (Ultra High Temperature) ilk harflerinden oluşan "UHT" teriminin, Türkçe konuşulan bir ülkede halk tarafından anlaşılmasını doğaldır. Hattâ bulmaca alışkanlığı yüksek olan kişilerce "UHT" kısaltmasının kimyasal bir bileşimin simgesi olarak algılanması bile mümkündür.

Böyle bir durumda çözüm, halka doğru ve anlaşılır bilgi vermekte yatıyor. Bu konuda ilk adım olarak, en azından tüketiciye yönelik bilgi akışlarında UHT yerine "Ultra Pastörize" teriminin kullanılmasının, halk arasında bu tür süt konusunda anlaşılabilirliği arttıracığı inancındayız.

Tam Gıda - Süt

Süt'ün insan sağlığındaki yeri ve önemi konusunda fazla detaya girmeden bir kaç çarpıcı örnek vermekte yarar var. Süt, insan bünyesi için gerekli tüm besin öğelerini, bileşiminde hemen hemen yeterli ve dengeli bir şekilde içeren bir besin maddesidir. Sütün içerdiği besin öğeleri şunlardır: Süt yağı, Süt proteini, Karbonhidratlar, Mineraller ve Vitaminler (tablo 1).

Bu besin öğelerinden Kalsiyum'u ele alırsak, insan beslenmesinde gerekli olan kalsiyum miktarının, süt ve süt ürünleri tüketilmeden alınmasının mümkün olmadığını görürüz. Örneğin (tablo 2), 10-25 yaş arası gençler için önerilen günlük kalsiyum alım miktarı olan 1200 mg. kalsiyum 1 litre süt içerek karşılanabileceği gibi, aynı miktarda kalsiyumun süt dışındaki besin maddeleri ile alınmak istenmesi halinde günde 13.5 kg sığır eti veya 3 kg. çavdar ekmeği veya 17 kg. elma veya 12 kg patates yenmesi gerekmektedir.

Araştırmalara göre, kalsiyum alış miktarı ile kemik yoğunluğu arasında açıkça görülebilen bir ilişki vardır (grafik 11). Kemik yoğunluğunun en üst noktaya ulaştığı 25-30 yaşlarına kadar alınan kalsiyum, kemik yoğunluğunun o derecede artmasına neden olmaktadır. Bu yaşlarından sonra kemik yoğunluğunun artmadığı, fakat kalsiyum alımına düzenli şekilde devam edildiği takdirde kemik yoğunluğundaki azalma yavaşlamakta veya geciktirilmektedir. Bu araştırma kısaca "Süt içmenin yansı olmadığını" ıspatlamaktadır.

Almanya'da yapılan bir araştırmada, osteoporosis'li bir grup yaşlı hasta ile, kemik hastalığı olmayan kontrol grubu arasındaki, hayatın üç dönemindeki süt ve süt ürünleri yoluyla alınan kalsiyum miktarları karşılaştırılmıştır (grafik 12). Araştırmanın sonuçlarına göre, kemik hastalığı olan kişilerin, çocukluk ve gençlik dönemlerinde, kontrol grubuna oranla % 50 daha az süt ve süt ürünleri bazlı kalsiyum al-

miş oldukları ortaya çıkmıştır. Hasta grubu, hayatlarının daha sonraki dönemlerinde kalsiyum alışlarını arttırmalarına rağmen, osteoporosis hastalığına yakalanmaktan kurtulamadıkları gözlemlenmiştir. Yani süt içmenin, kemik yapısına olan olumlu etkisi en fazla çocukluk ve gençlik yıllarında görülmektedir.

Süt, insan beslenmesi açısından vazgeçilmez olan vitaminlerin hepsini içermektedir (grafik 13). 7-9 yaş arası bir çocuk günde yarım litre süt içerek B 12 vitamini ihtiyacının % 75'ini, B2 vitamini ihtiyacının % 66'sını, A vitamini ihtiyacının % 41'ini, C vitamini ihtiyacının da % 20'sini karşılayabilmektedir.

Okul Sütü Programları

Çocukluk ve gençlik yıllarında süt içmenin sağlık açısından önemini ve çocuklara ileri yaşlarında süt içme alışkanlığı kazandırmasındaki etkisinin bilincinde olan ülkeler, çocuklarına süt veriyorlar. "Okul Sütü" programları gerek Avrupa'da gerekse Avrupa dışında çok sayıda ülkede, uzun yıllardır uygulanmaktadır (tablo 3). 1992 istatistiklerine göre, okul sütü programı uygulanan 15 Avrupa ülkesindeki, toplam 34 milyon okul çocuğunun, 12 milyonu, yani % 36'sı "Okul Sütü" programından yararlanmaktadır. "Okul Sütü" programlarının finansmanı ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte, ya devlet, yerel yönetimler veya aileler tarafından, ya da bu gruplar tarafından belirli ölçülerde paylaşılarak karşılanmaktadır (tablo 4). Avrupa Topluluğu'na üye ülkeler, Topluluğun 1977 yılında başlatmış olduğu, okul çocuklarına süt ve süt ürünlerinin düşük fiyatla verilmesi konusunda kullanılmak üzere ayrılan subvansiyon fonundan yararlanmaktalar.

Okul Sütü programını uzun yıllardır ve başarı ile uygulayan ülkelerden biri olan Portekiz'de, böyle bir programın başlatılmasının nedeni, çocukların dengesiz beslenme problemi ve çocuklara ileriye yönelik iyi beslenme alışkanlığı kazandırmaktı (tablo 5). 1972-1976 yılları arasında pilot proje şeklinde yürütülen çalışmanın kapsamı, daha sonra aşamalı olarak genişletilerek, 1991 yılında 1 milyon çocuğa ulaştı. Portekiz'de uygulanan "Okul Sütü" programı ile süt içme alışkanlığı kazanan çocuklar sayesinde, 1972 yılında kişi başına yıllık 29 litre olan süt tüketimi artarak 1990 yılında kişi başına 70 litre'ye ulaştı. Ayrıca okul sütü programının uygulanmaya başlamasından sonraki 10 yıl içinde, aynı yaştaki gençlerin boy ortalamasının 3 cm'ye yakın arttığı belirlendi. Programın uygulandığı bölgelerin birinde 1971 yılında çocukların % 52'sinde rastlanan "Endemik Guatr" vakalarının 5 yıllık bir uygulamanın sonucunda % 9'a kadar indiği görüldü. Ayrıca, devamsızlık oranında düşüş, ve derse katılımında artış gibi gelişmeler de, okul sütü uygulamalarında gözlemlenen bir takım sonuçlar. Bugün Portekizliler "Okul Sütü programı sayesinde daha iyi beslenen, daha sağlıklı ve daha uzun boylu bir nesile sahibiz" diyorlar.

İsveç'de yapılan bir araştırmada ise, mutlaka sütü de içeren dengeli bir kahvaltının, çocukların okuldaki başarı oranının artmasındaki rolü ortaya konmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, dengeli kahvaltı eden çocuklarda, diğerlerine oranla konsantrasyon artışı, hata yapma oranında düşüş, çalışma hızında artış, yaratıcılık gücünde artış ve fiziksel dayanıklılıklarında artış gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, Winston Churchill'in de demiş olduğu gibi, "Bir toplumda, çocuklara süt vermekten daha iyi bir yatırım düşünülemez."

Sonuçlar ve Öneriler

1- Ülkemizde süt içme alışkanlığı çok azdır. Bugün süt içmeyen bir yetişkinin bu konudaki alışkanlıklarını değiştirmek çok zordur. Bu yüzden süt içme alışkanlığının çocuk yaşta edinilmesi amaçlanmalıdır. Süt içme alışkanlığını geliştirmek için, çocuklarımızı süt içmeye, daha da önemlisi severek ve isteyerek süt içmeye alıştırmalıyız. Devlet tarafından desteklenecek okul sütü programları, ve buna bağlantılı olarak yürütülecek, süt içmeyi bir eziyetten çok zevk haline getirecek kampanyalar, cazip dizaynli ambalajı olan sütler, geleceğin nesillerine bugünden süt içme alışkanlığı kazandırmanın etkili bir yolu olabilir.

2- Ülkemizde süt içenlerin ise, büyük bölümü ilkel ve sağlıksız şartlarda üretilen ve satışı sunulan açık sütü tercih etmektedirler. Halk sağlığı için büyük bir tehdit oluşturan bu tür sütlerin satışı, yasalarla yasaklanmış olduğu halde, tüm hızıyla sürmektedir. Yerel yönetimlerden bu konuda acil tedbirler beklenmektedir. Diğer yandan, yanlış ve eksik bilgilerinden ve eski alışkanlıklarından dolayı, sokak sütünü, sağlıklı alternatifleri olan pastörize ve ultra pastörize süte tercih eden kesime, doğru bilgileri vermek için hepimize görev düşmektedir.

Tam gıda-SÜT

Sıvı İhtiyacı

Süt Yağı

Süt Proteini

Karbonhidratlar

Mineraller (Kalsiyum)

Vitaminler

Tablo 1

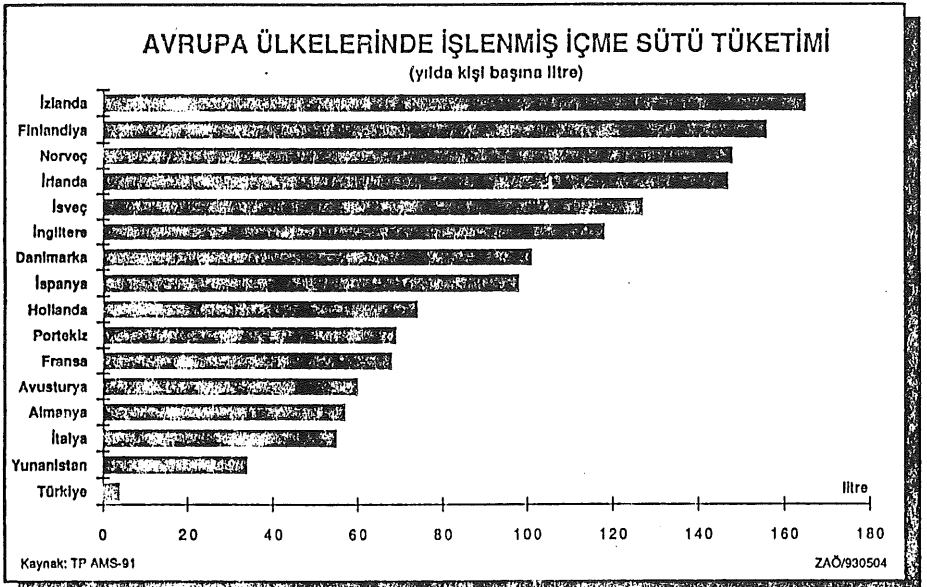
Günde 1200 mg Kalsiyum Almak için Alternatif Gıdalar

1 litre Süt
veya
100 gr Emmental Peyniri
veya
13.5 kg Sığır Eti
veya
3 kg Çavdar Ekmeği
veya
17 kg Elma
veya
12 kg Patates

Kaynak: Prof. Edmund RENNEN, "Contribution of milk to child health", 1992

ZAÖ/930506

TABLO 2

Grafik 1

Günde 1200 mg Kalsiyum Almak için Alternatif Gıdalar

1 litre Süt

veya

100 gr Emmental Peyniri

veya

13.5 kg Sığır Eti

veya

3 kg Çavdar Ekmeği

veya

17 kg Elma

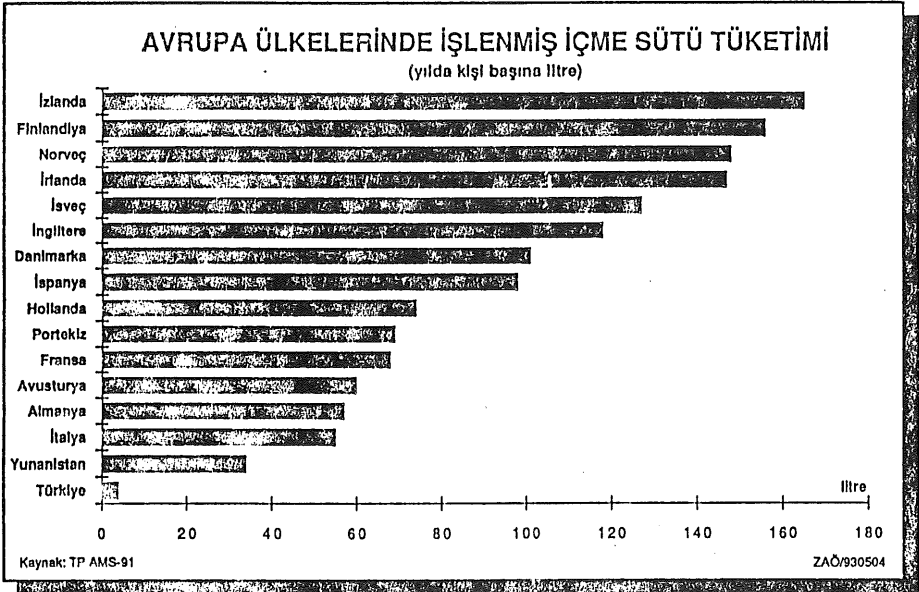
veya

12 kg Patates

Kaynak: Prof. Edmund RENNEN, "Contribution of milk to child health", 1992

ZAÖ/930506

TABLO 2

Grafik 1

Okul Sütü Programları

ÜLKELER

Avrupa Ülkeleri

Almanya
Avusturya
Belçika
Danimarka
Finlandiya
Fransa
Hollanda
İngiltere
İrlanda
İspanya
İsveç
İtalya
İzlanda
Norveç
Portekiz

Diğer Ülkeler

A.B.D.
Arjantin
Brezilya
Çin
Filipinler
Japonya
Kenya
Kanada
Malezya
Meksika
Singapur
Şili
Tayvan
Venezüella
Yeni Zeland

Kaynak: School Drink Programmes, 1991, TP

ZAÖ/930510

TABLO 3

Okul Sütü Programları

Kapsam:

Okul Sütü Programı uygulanan 15 Avrupa ülkesindeki toplam 34 milyon okul çocuğunun, 12 milyonu Okul Sütü içeriyor. (% 36)

Finansman

Avrupa Ülkeleri

Aileler: Belçika
Yerel İdareler: Finlandiya
Devlet+Aileler: Avusturya, İzlanda, Norveç
AT+Aileler: Almanya, Danimarka, Hollanda, İngiltere, İrlanda,
İspanya, İtalya
AT+Devlet: Fransa, Portekiz
Devlet+Yerel İd.: İsveç

Diğer Ülkeler

Devlet: A.B.D., Arjantin, Brezilya, Japonya, Kanada, Kenya,
Malezya, Meksika, Venezüella
Aileler: Kanada, Malezya, Singapur, Tayvan, Yeni Zeland
Devlet+Aileler: Şili
Devlet+Özel Fonlar: Filipinler

Kaynak : School Drink Programmes, 1991, TP

ZAÖ/930510

TABLO 4

Okul Sütü Programları

Portekiz

Başlama Nedeni: Çocukların dengelessiz beslenme problemi,
Çocuklara iyi beslenme alışkanlığı kazandırmak.

1972-76: Pilot Çalışma (28.000 çocuk)
1975-76: 500.000 çocuk
1991: 1.000.000 çocuk

Sonuçlar

- Kişi başına içme sütü tüketiminde artış	1972	20 lt.
	1990	70 lt
- Endemik Guatr vakalarında azalma (bölgesel)	1971	% 52
	1976	% 9
- Boy ortalamasında artış (1971-1981 arası 17 yaşındaki)	Kızlar	2.9 cm.
	Erkekler	2.8 cm.
- Devamsızlık oranında düşüş		
- Derse katılımında artış		

Kaynak: School Drink Programmes, 1991, Tp

ZAÖ/930510

TABLO 5

Dengeli bir Kahvaltı Okuldaki Başarı Oranını Arttırıyor.

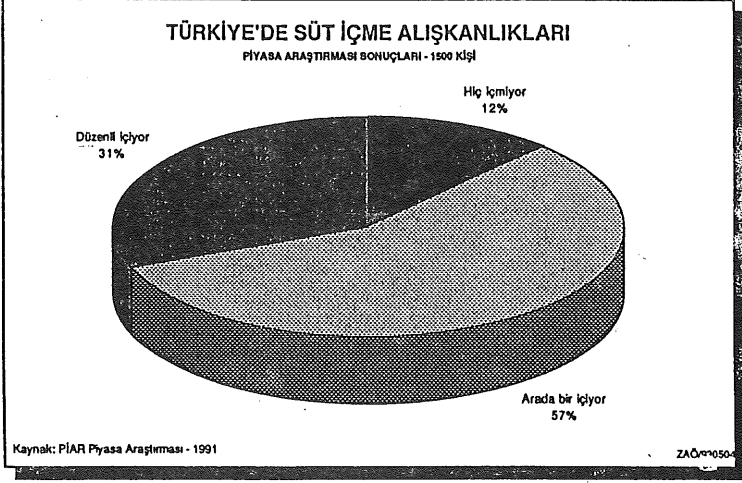
İsveç araştırması (1982) sonuçları

- Konsantrasyonda artış
- Hata yapma oranında düşüş
- Çalışma hızında artış
- Yaratıcılık gücünde artış
- Fiziksel dayanıklılıkta artış

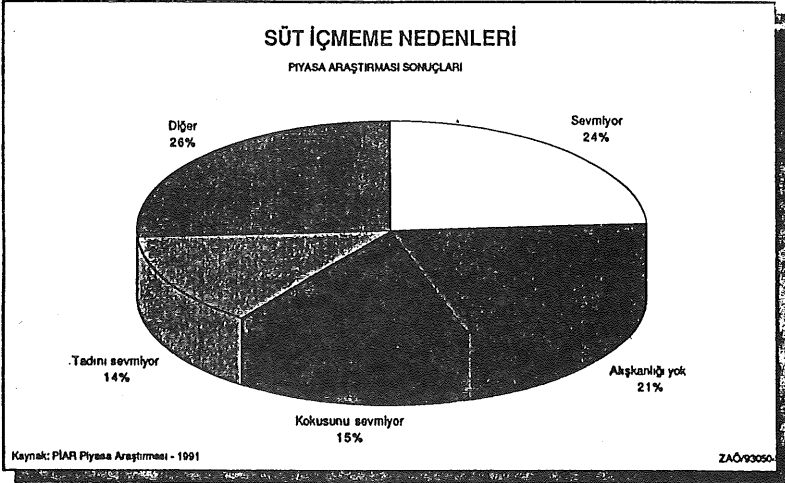
Kaynak: "School Milk", 1987, TP

ZAÖ/930510

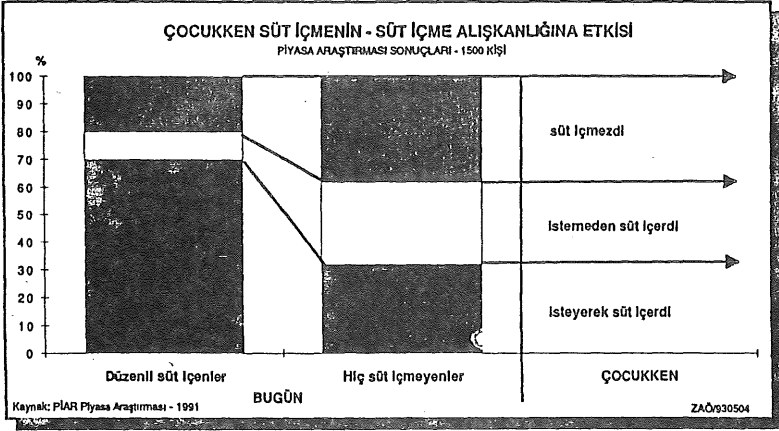
TABLO 6

Grafik 2

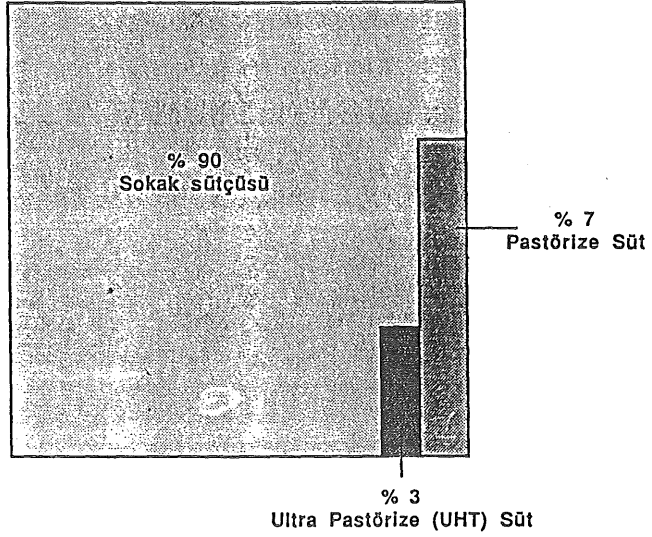

Grafik 3

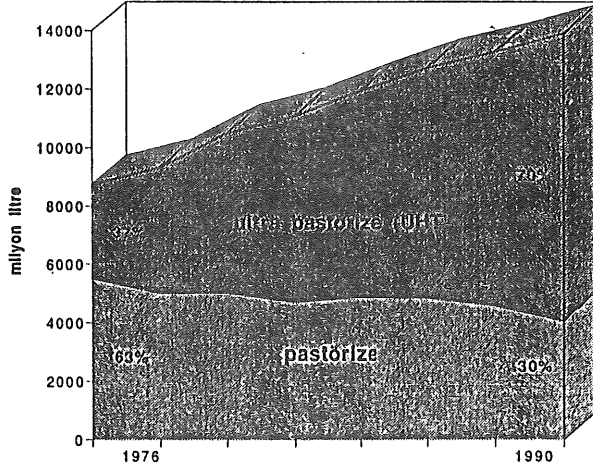
Grafik 4

Türkiye'deki İçme Sütü Tüketimi Pazar Payları

Grafik 5

Bazı Batı Avrupa Ülkelerinde * Süt Tüketimi

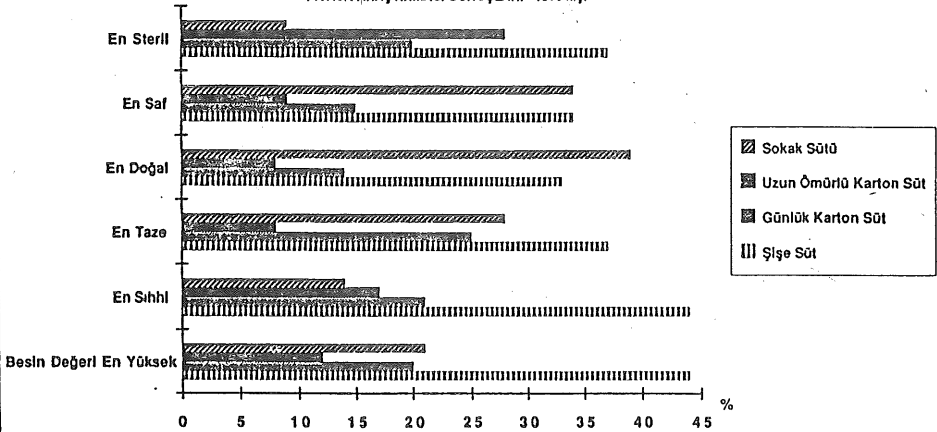

* Almanya, Fransa, İtalya, Portekiz, İspanya

Grafik 6

TÜKETİCİLERİN FARKLI SÜT ÇEŞİTLERİNİ DEĞERLENDİRMESİ

PIYASA ARAŞTIRMASI SONUÇLARI - 1500 kişi

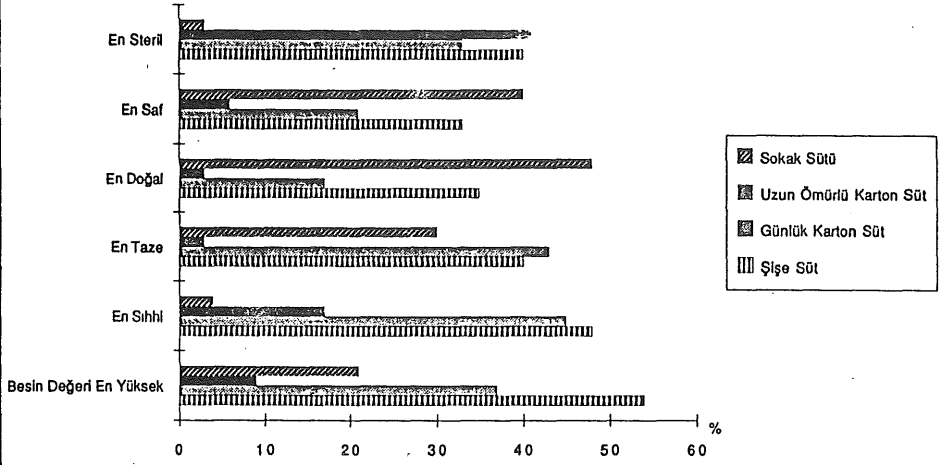
Kaynak: PIAR Piyasa Araştırması - 1991

ZAÖ930504

Grafik 7

DOKTORLARIN FARKLI SÜT ÇEŞİTLERİNİ DEĞERLENDİRMESİ

PIYASA ARAŞTIRMASI SONUÇLARI - 200 DOKTOR

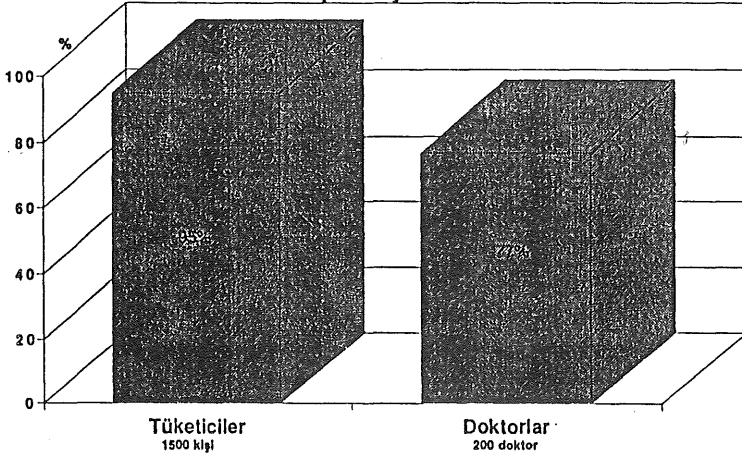
Kaynak: PIAR Piyasa Araştırması - 1991

ZAÖ/930504

Grafik 8

UHT SÜT NEDİR ?

"Hiç fikrim yok"

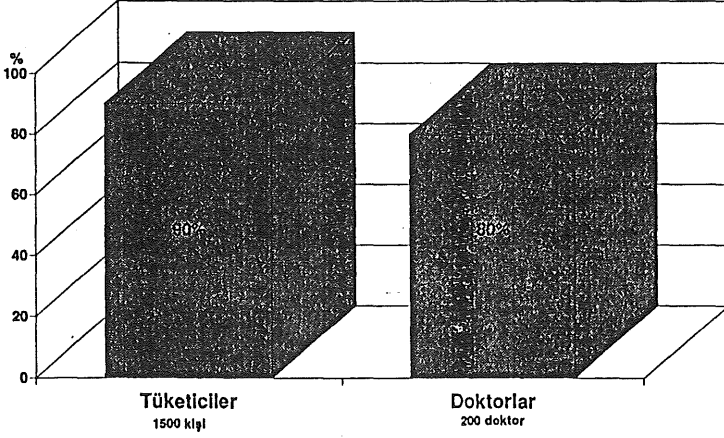
Kaynak: PIAR Piyasa Araştırması - 1991

ZAÖ/930504

Grafik 9

UZUN ÖMÜRLÜ SÜT'TE KİMYASAL KATKI MADDESİ OLDUGUNA İNANANLAR

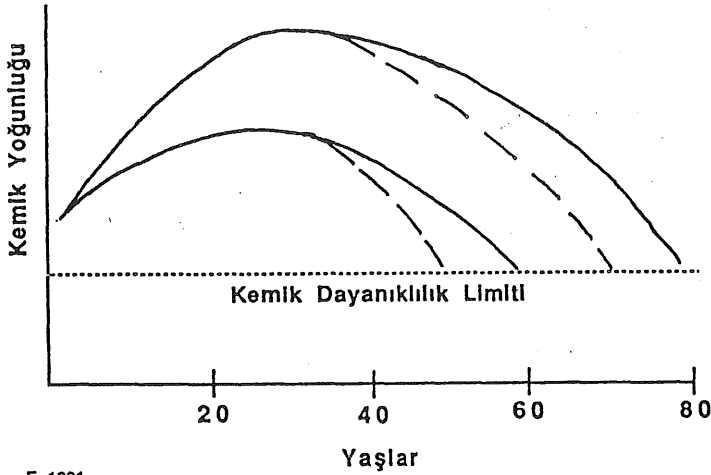
PIYASA ARAŞTIRMASI SONUÇLARI

Kaynak: PIAR Piyasa Araştırması - 1991

ZAÖ/930504

Çocukluk ve Gençlikte Kalsiyum Alışının Kemik Yoğunluğunun Gelişmesine Etkisi

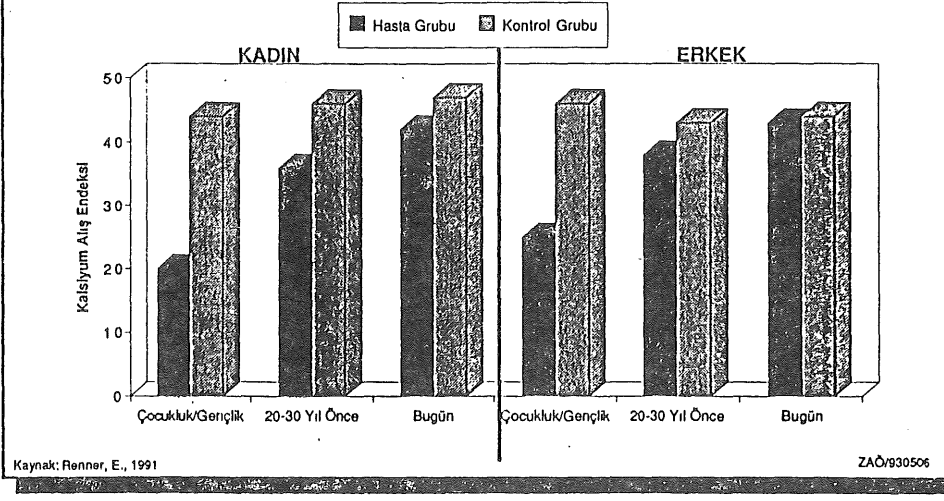

Kaynak: Renner, E.,1991

ZAÖ/930510

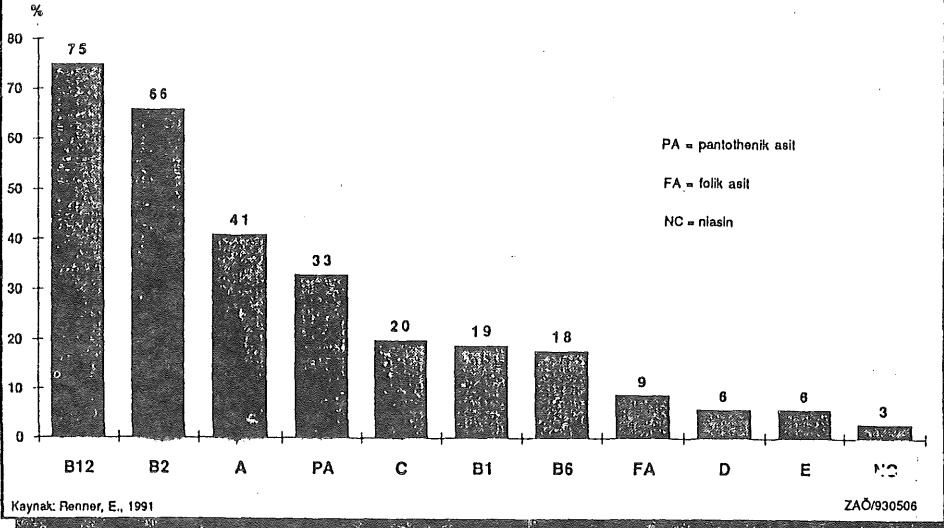
Grafik 11

Osteoporosis Hastaları ve Sağlıklı Kontrol Grubu Arasındaki Kalsiyum Alış Miktarı Farkları

Grafik 12

1/2 LİTRE SÜTÜN ÇOCUKLARIN (7-9 YAŞ) VİTAMİN İHTİYACINI KARŞILAMA ORANI

Grafik 13

SÜT ÜRÜNLERİ YÖNÜNDEN TÜKETİCİ EĞİLİMLERİ

Prof. Dr. Atilla KONAR, Yrd. Doç. Dr. Cahide YAĞMUR, Dr. Mehmet GÜVEN
Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Gıda Bilimi ve Teknolojisi Bölümü

GİRİŞ

Bütün Dünya ülke ve devletlerinin gerçekleştirmeye çalıştığı ve o ülkenin veya devletin başarısının da bir simgesi olarak görülebilecek bir olgu şüphesizki o toplumun beslenmesi ile ilgilidir.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de uluslararası sorunların kökeninde yatan ve savaşımlara yol açan konular temelde gıdalar ile ilgili bulunmaktadır. Günümüzde gıda maddeleri, üzerinde en çok durulan ve yeri gelince en stratejik bir silah ve yeri gelince de toplumları sevince boğan en kıymetli bir armağan özelliğindedir.

Dünya'da 1 milyar 100 binin üzerinde açlık içinde kıvranan insanın bulunuşu ve gelişmekte olan ülkelerin yarısının yetersiz besleniyor olması veya Dünya genelinde örneğin enerji ve vit B grubu yetersizliğinin % 15'ler, Vit. A yetersizliğinin % 50'ler düzeyinde oluşu ve her yıl 50 bin çocuğun A Vit. yetersizliğinden kör olması gibi acı gerçekler karşısında, "Dünya'da Kendi Kendini Doyurabilen 6-7 Ülkeden Biri Olmak" gerçekten de büyük bir övünç kaynağı olabilmektedir.

Yine Dünya nüfusu günlük enerji gereksinmesinin % 85'ini ve protein gereksiniminin % 50'sini sadece Tahıllar'dan karşılarken, gelişmekte olan ülkelerde protein gereksinmesinin çok daha fazlası (% 70'i) tahıllardan karşılanmak zorunda kalmaktadır. Bu durum ise, bilinen nedenlerle konu uzmanlarının sık sık vurguladıkları ve toplum beslenmesinde büyük önem verdikleri hayvansal kökenli gıdaların değerini bir kat daha arttırmaktadır.

Bilindiği üzere vücutta sentezleyemediğimiz 40 besin elementinin gıdalarla dışarıdan vücuda alınması zorunludur. Vücutumuz bu 40 temel besin elementini de kullanarak sağlıklı yaşamamız için gerekli 10.000 çeşit bileşik yapmaktadır. Bu metabolizma olaylarında değindiğimiz bu 40 temel besin elementi birlikte çalışır. Bunlardan 1 tanesinin eksikliği halinde bile, oluşturulabilecek bileşiklerden 100 lercesinin üretiminde yetersizlik görülebilir.

Bu nedenle iyi ve dengeli veya yeterli beslenme gerçekten bu 40 temel besin elementinin, yeni enstrümanların oluşturduğu bir ORKESTRA olarak görülebilir. Güzel bir müziğin oluşumunda, yani sağlıklı bir yaşamda hepsinin yeterli düzeyde olması son derece önemli bulunmaktadır. İşte bu nedenlerle süt ve süt ürünlerinin yerini başka hiçbir gıda alamamaktadır.

TÜRKİYE'DE GIDA TÜKETİM TAHMİNLERİ

Ülkemizde değişik zamanlarda yapılmış bazı gıda tüketim tahminlerine baktığımız zaman sayın Prof. Dr. A. Baysal'ın 1993 Mayıs ayında bölümümüzde verdiği konferansta da kullandığı Çizelge 1 ve 2 deki gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

Bu çizelgeler (çizelge 1 ve 2) incelendiğinde besin grupları içinde en az tüketilenlerin etin yanı sıra özellikle süt ve süt ürünleri olduğu görülür. Bu görünüm karşısında bilim adamları özellikle süt ve süt ürünleri tüketiminin bu tablolardaki gibi en alt sırada yer almasının toplumumuz beslenmesindeki çok önemli sakıncalarına dikkat çekme gereksinmesini duymakta ve bu önemli konuyu tekrar tekrar vurgulamaktadırlar.

Çizelge 1 : Türkiye'de Besin Tüketim Düzeyi (g/fert/gün)

Besin Kaynağı	1974 YILI ARAŞTIRMASI			1984 YILI ARAŞTIRMASI		
	KIRSAL KENTSEL ORTALAMA			KIRSAL KENTSEL ORTALAMA		
Ekmek	415	384	402	382	337	360
Diğer Tahıllar	78	45	61	99	86	93
K. Baklagil ve Y.						
Tohumlar	6	13	10	34	38	36
SÜT-YOĞURT	85	62	73	71	87	79
PEYNİR	20	27	24	22	24	23
Kırmızı Et	30	64	46	26	50	38
Tavuk Eti	2	4	3	4	4	4
Balık	3	5	4	7	7	7
Yumurta	9	10	9	12	14	13
Sebzeler	285	343	312	227	245	236
Meyveler	197	232	222	166	180	173
Sıvı Yağlar	16	21	19	22	21	22
Katı Yağlar	17	22	19	25	23	24
Şeker ve Tatlılar	33	39	36	43	31	38

Çizelge 2: Türkiye'de Gelir Gruplarına Göre Tüketim Düzeyi (g/fert/gün)

BESİN	DÜŞÜK GELİRLİLER	YÜKSEK GELİRLİLER
Ekmek	542-607	383-396
SÜT-YOĞURT	16-80	110-165
PEYNİR	15-17	38-42
Et	17-34	107-129
Yumurta	5-12	23-27
Sebzeler	340-443	439-485
Meyveler	234-248	336-410
Sıvı Yağ	5-34	31-36
Katı Yağ	20-25	30-35
Şeker	48-54	50-55

Bu çizelgelerde dikkati çeken önemli bir başka konu da ülke genelinde 10'ar yıl ara ile yapılan anket sonuçlarına göre, zaten yetersiz bulunan süt ve süt ürünleri tüketimimizin bu 10 yıllık aradan sonra bile pek değişmediği ve maalesef sabit kaldığıdır. Peynir tüketimini de süt eşdeğeri olarak hesaba katarsak, kişi başına ortalama günlük süt tüketim miktarlarının 1974'te $(73+24 \times 7 =)$ 241 g ve 1984'te de $(79+23 \times 7 =)$ 240 g civarında olduğu görülür.

Burada ülkemiz peynirlerinin 3/4 ü beyaz, diğerleri kaşar, tulum v.b olduğu nedenle 1 kg peynire 7 kg süt karşılığı varsayılarak, tüketilen peynirin süt eşdeğeri hesaplanmıştır.

Bu bir günlük 240 g lık süt eşdeğeri tüketim düzeyi, yılda kişi başına süt tüketiminin 86.5 kg (fert/yıl) olduğunu gösterir ki, bu miktar daha iyi beslenen sağlıklı top-

lumlardaki süt tüketimlerinin ancak üçte ve hattâ sekizde biri kadardır. Oysaki EEC deki 9 ülkenin sadece içme sütü tüketimi bizim bu toplam süt tketimimizden fazla bulunmaktadır. Kaldı ki izelge 2'de görülen değerlerden hesaplanabileceği gibi ülkemizin bu süt tüketim ortalaması, dar gelirli olan ve çoğunlukta bulunan insanlarımız için daha da azalmakta ve günde 128 g yani yılda 46.7 kg'a kadar düşmektedir.

Ülkemiz süt ve süt ürünleri tüketimleri ile ilgili diğer anket çalışmalarında da elde edilen ve izelge 3'te derlenen bilgiler biraz daha yüksek tüketim değerleri gösterse de genel yorumları bu söylediklerimizden pek farklı sayılmazlar.

Çizelge 3. Türkiye'de Süt ve Süt rnleri Tüketimi ile İlgili Bazı Anket Sonuçları (g/fert/gün)

	EGE	KARADENİZ	İ ANADOLU	AKDENİZ	DOğU VE GüNEYDOğU	ÜLKE ORTALAMASI
SÜT	41-33	33-27	26-21	27-22	19-15	31-25
YOğURT	49-39	75-56	55-44	63-50	140-112	68-54
PEYNİR v.b.	37-30	26-21	27-21	22-18	29-23	30-24
						309-247

Kaynak: Baysal, 1984, den

Köksal, 1986'ya atıf yaparak, günlük süt ve süt ürünleri tüketimini 1991 de Prof Dr. Aysel KAVAS 108 g olarak vermektedir ki bu, yılda 39.4 kg tüketim demektir. Yalnız buradaki bu düşük değerin, süt esası üzerinden hesaplanıp hesaplanmadığı belirtilmemiştir.

Yurdakul (1980)'un Adana Kentsel alanında süt ve süt ürünleri tüketim tahmini ise ortalama olarak yine düşük olup 77.8 kg/fert/yıl civarındadır.

Özellikle beyin gelişiminin % 85-90'ınının gerçekleştiği yaşamın ilk 4 yılında ve gelişmenin en hızlı olduğu çocukluk dönemlerinde çocuklarımızın en yetersiz düzeyde tükettikleri besin grubunun yine süt ve süt ürünleri olduğu beslenmecilerimizin diğer araştırmalarında da ortaya konulmuştur.

Bu durumda toplumumuzun gıda tüketim tahminlerine esas oluşturan anket çalışmalarından elde edilen süt ve süt ürünleri tüketim tahminleri yılda kişi başına ortalama 77.8 ile 112 kg'lar arasında olarak hesap edilmektedir.

Diğer taraftan ülkemizin yıllık süt üretim miktarı ve üretilen bu sütlerin çeşitli süt ürünlerine işlenme % leri üzerinden yapılabilecek kişi başına yıllık üretim tahminleri ise, anket verileriyle ortaya konulan tüketim değerlerinden daha yüksek çıkmaktadır.

Çizelge 4. Türkiye'de Yıllık Süt Üretimi ve Değerlendirme % lerine Göre Yıllık Ürün Üretim Tahminleri

	Toplam Üretim ve Ürünlere İşlenen Miktarlar		Kişi Başına Üretim (kg/yıl)
Yıllık Süt Üretimi	A	7.3 Mil. Ton Süt	12
	B	9.0 Mil. Ton Süt	15
% 20'si İÇME SÜTÜ	A	1.46 Mil. Ton Süt	24.3
	B	1.80 Mil. Ton Süt	30.0
% 20'si PEYNİRE	A	1.46 Mil. Ton Süt	24.3
	B	1.80 Mil. Ton Süt	30.0
% 23'ü YOĞURDA	A	1.68 Mil. Ton Süt	28.0
	B	2.10 Mil. Ton Süt	35.0
% 4.4'ü SÜT TOZUNA	A	321 Bin Ton	5.4
	B	396 Bin Ton	6.6
% 0.4'ü DONDURMAYA	A	29.2 Bin Ton	0.5
	B	36.0 Bin Ton	0.6
TEREYAĞ (% 35)	A	2.56 Mil. Ton Süt	-
	B	3.15 Mil. Ton Süt	-

(A) DPT, 1988 Tahmini

(B) 1990 Setbir/Bakanlık Tahminleri

Yıllık süt üretimi ile yıllık süt tüketimi birbirlerinden farklı 2 kavram ve bu nedenle birbirlerinden farklı iki rakamdır. Burada kişi başına yıllık tüketim değerleri, kaçınılmaz olarak kişi başına üretim değerlerinden daha düşük çıkacaktır. Kişi başına süt tüketiminin üretiminden daha düşük olması nedenleri arasında;

1. Üretilen sütün bir kısmının (tahminlere göre % 10-15) hayvanın yavrusunun beslenmesinde kullanılması
2. Bir kısım çiğ sütün işlenerek insan gıdası olmadan bozulup zarar görmesi (% 5 kadar)
3. İşlenen bazı süt ürünlerinde (peynir ve tereyağı gibi), sütçülük artıklarına geçen ve süt kuru maddesinin % 50 kadarını oluşturan süt besin maddelerinin atılması
4. İşlenmiş süt ürünlerinin bir kısmının da sınırlı raf ömrü nedenleriyle insan tüketiminden önce bozularak kayba uğraması gibi nedenler sayılabilir.

Tüm bu hususlar da dikkate alınarak ülkemizde kişi başına yıllık süt ve süt ürünleri tüketimi verileri değerlendirildiğinde ortaya çıkan genel manzara, süt ve ürün-

leri tüketimimizin hiçte iç açıcı olmadığı, miktar olarak yetersiz olduğu gerçeğidir. Ülkemizin daha iyi ve sağlıklı beslenmesi için süt ve süt ürünleri tüketimimizin bugünkü değerlerini en az 2 ye katlayacak şekilde arttırmak herhalde gerekecektir. Rakamsal olarak bunun anlamı ise ülkemizin yılda enaz 15-18 milyon ton süt üretilmesi demektir. Tabii burada çok önemli bir konuyu, ürün kalitesini henüz ele almıyoruz.

Tüketiciye sunulan süt ve süt ürünleri konusunda yapılan çalışmalar, ister anket yolu ile, isterse yıllık süt üretim miktarı ve değerlendirilme % leri yolu ile gerçekleştirilmeye çalışılsın, dikkati gerektiren bir diğer nokta da üretilen çiğ sütün, pazara ulaşan, işletmelere veya sokak sütçüsüne gelen miktarları hakkında yapılan tahminlerin de birbirini pek tutmadığı ve birbirlerinden çok farklı rakamlar olduğu gerçeğidir. Örneğin Çizelge 5'te konudaki TOBB Özel İhtisas Komisyonunun benimsediği değerlerle pazara inen çiğ süt miktarının, toplamın % 60'ı olduğu ve bunun da % 40'ının Mandıralara, % 10 unun Modern İşletmelere ve % 10 unun Sokak Sütçülerine ulaştığı şeklindedir.

Çizelge 5. Çeşitli Kaynaklara Göre Türkiye'de Süt Üretimi ve Değerlendirilme Durumu

KAYNAK	(I)	(II)	(III)
Çiğ Süt ÜRETİMİ (Mil. TON)	(7.7)	(9.0)	(7.3)
YAVRUYA	% 10	% 10	
FİRE	% 5	% 5	
KENDİ TÜKETİMİ	% 25	% 25	(% 50)
MANDIRA	% 40	(% 50) % 30	%40
MODERN Fb.	% 10	(% 10) % 6.0	% 10
SOKAK SÜTÇÜSÜ	% 10	(% 40) % 24	

(I) TOBB Özel İhtisas Komisyonu Raporu sayfa 195 (1992 Ank.)

(II) Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kaynaklarından, SETBİR, 1993, 3 (44), S.4

(III) Hayvansal Ürünler Sanayii I. Milli Semp. SETBİR, 1989, Ank.

Bu konuda, Hayvansal Ürünler Sanyayii 1. Milli Sempozyumunda benimsenen % ler ise, pazara inen sütün daha az olduğunu ve ancak üretilen yıllık süt toplamının % 50'sini bulduğunu, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kaynaklarına atfen verilen başka rakamlarda da pazara inen süt miktarının yine toplamın % 50'si olduğu, fakat Mandrada işlenen miktarın toplamın % 30, Modern işletmelerde işlenen miktarın % 6 ve Sokak Sütçülerine ulaşan miktarın ise % 24 civarında olduğu görülmektedir.

Bu ve benzeri nedenlerle ülkemiz süt ve ürünleri üretim ve tüketim verileri birbirlerini pek tutmayan farklı rakamlar halinde ortaya çıksa da, farklı olmayan bir görünüm, bir sonuç veya gerçek; "TÜRK İNSANININ BİR DOĞA HARİKASI VE EN

MÜKEMMEL BESİN ELEMENTLERİ KOKTEYLİ OLAN SÜT'TEN YETERİNCE YARARLANAMADIĞI" gerçeğidir.

ADANA'DA SÜT VE ÜRÜNLERİ YÖNÜNDE TUKETİCİ EĞİLİMLERİ

Bu kapsamda süt ürünleri Tüketim Eğilimini ve Tüketicinin Süt ve Süt Ürünlerine Karşı Tutumlarını biraz daha iyi anlamaya yardımcı olabilir kanısı ile, Mayıs 1993 başında Adana'da 2 ilk, 4 orta ve 2 lise ile üniversite öğrencilerinden oluşan toplam 530 kadar öğrenci ile gerçekleştirilen anket çalışma sonuçları çok kısa özetler halinde Çizelge 6, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12'lerde verilmeye çalışılmıştır.

Çizelge 6'da öğrencilerin ancak 3'te veya 4'te 1 inin hergün süt içme alışkanlığına sahip olmasına karşılık, % 60 ile % 80 düzeyindeki büyük çoğunluğun hergün peynir tükettikleri görülüyor. Öğrencilerin ortalama 3'te birinin ise, ancak haftada bir süt içmekte oldukları da yine aynı çizelgede görülmektedir.

Çizelge 6: Süt İçme ve Peynir Tüketim Sıklıklarına Göre Öğrencilerin % Dağılımı

Tüketim Sıklığı	İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		ÜNİVERSİTE	
	SÜT	PEYNİR	SÜT	PEYNİR	SÜT	PEYNİR	SÜT	PEYNİR
HERGÜN	35	80	33	70	27	61	24.2	67
GÜNAŞIRI	13	-	12	5	15	19	20.6	11
HAFTA da BİR	35	9	29	9	33	5	32.1	13
15 GÜNDE BİR	8	2	14	7	17	5	16.2	3
HİÇ	6	9	8	2	7	1	6.9	2
YANIT YOK	3	-	4	5	1	9	-	4
(n)	(97)		(193)		(150)		(87)	

Çizelge 7'de Yoğurt ve Ayrın tüketme alışkanlığının "ilk, orta ve lise" öğrencileri arasında nisbeten daha yüksek olduğu farkediliyor. Tüketilen yoğurt kaynağı hakkında kendilerine sorulan sorularda ise, yoğurdun sırasıyla ilk, orta ve lise öğrencilerinin % 65, 68 ve 72 düzeylerinde evlerinde ailelerince yapıldığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 7: Yoğurt ve Ayrın Tüketim Sıklığına Göre Öğrencilerin % Dağılımı

Tüketim Sıklığı	İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		ÜNİVERSİTE	
	YOĞ.	AYRAN	YOĞ.	AYRAN	YOĞ.	AYRAN	YOĞ.	AYRAN
HERGÜN 16.2	40	25	45	25	33	28	21.9	
GÜNAŞIRI	10	14	12	12	20	16	29.9	26.4
HAFTA da BİR	37	36	30	30	26	31	31.0	27.5
15 GÜNDE BİR	7	19	6	17	11	14	66.9	28.5
HİÇ	4	6	4	1	5	1	1.1	-
YANIT YOK	2	-	3	14	5	10	9.2	1.2
(n)	(97)		(193)		(150)		(87)	

Çizelge 8'de öğrencilerin Dondurma ve Bazı Sıtlü ürünleri tüketim sıklığı görölmektedir. Yanıtlardan Dondurma tüketiminin en yüksek oranda haftada bir olduğu ve sıtlü ürünlerin ise 15 günde bir tüketildiği görölmektedir.

Çizelge 8. Dondurma ve Bazı Sıtlü Besinleri (Sıtluç, Muhallebi, Puding gibi) Tüketim Sıklığına Göre Öğrencilerin % Dağılımı

TÜKETİM SIKLIğI	İLKOKUL		OTAOKUL		LİSE		ÜNİVERSİTE	
	DOND.	S.BESİN	DOND.	S. BESİN	DOND.	S. BESİN	DOND.	S.BESİN
HERGÜN	19	13	23	8	19	9	6	3.5
GÜNAŞIRI	22	7	15	5	21	13	28	10.3
HAFTADA BİR	39	17	31	27	39	41	30	32.2
15 GÜNDE BİR	11	57	12	38	15	31	27	41.3
HİÇ	9	-	5	7	1	1	2	4.6
YANIT YOK	-	6	14	15	5	5	47	8.1
(n)	(97)		(193)		(150)		(87)	

Çizelge 9 ve 10'larda ise öğrencilerin günlük olarak tükettikleri süt, peynir, yoğurt ve ayran miktarları hakkında bazı veriler özetlenmiştir.

Çizelge 9 : Günde Tüketilen Süt ve Peynir Miktarlarına Göre Öğrencilerin % Dağılımı

Tüketim Miktarı	İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		ÜNİVERSİTE	
	SÜT	PEYNİR	SÜT	PEYNİR	SÜT	PEYNİR	SÜT	PEYNİR
1 Su Bardağı SÜT (200 g); 30 g Peynir	26.0	41.0	30.0	22	40.0	32.0	17.3	32.0
2 Su Bardağı SÜT; 60 gr Peynir	6.0	27.0	6.0	64	5.0	25.0	4.5	23
2 Su Bardağı SÜT; 90 g Peynir	1.0	3.0	1.0	12	1.0	13.0	2.3	14.0
1/2 Su Bardağı SÜT; 30 g Peynir.	15.0		8.0		14.0		17.3	
Daha Az SÜT	44.0	17.0	39.0	13	25.0	15.0	48.3	24.0
HİÇ	3.0	-	7.0	3	3.0	2.0	5.7	1.0
Yanıt Yok	5.0	12.0	9.0	8	12.0	13.0	4.5	8.0
(n)	(97)		(193)		(150)		(87)	

Ankete verilen yanıtlara göre öğrencilerin ilkokulda % 26'sı, ortaokulda % 30'u, lisede % 40'ı ve üniversitede % 17.3'ü hergün 1 bardak süt içmektedir.

Günde 30 g civarında peynir tükettiğini bildiren öğrencilerin dağılımı ise ilkokulda %

41'i orkaokulda % 22'yi lise ve üniversitede ise % 32'yi bulmaktadır.

Yalnız Çizelge 9'daki bu % değerler, yani süt ve peynir tüketen öğrenciler farklı kişilerde olabilir. Bu aynı kişiler hem süt ve hem de peynir tüketiyor demek değildir. Bu çizelgeden yararlanarak genel bir tüketim değeri hesaplanması düşünülmürse bu husus bilinerek yanılığa düşülmemelidir.

Çizelge 10'daki Günlük Yoğurt ve Ayran Tüketim miktarlarına göre % dağılımında ilk okul öğrencilerinin % 62'sinin günde 200 g'la en çok yoğurt tükettiği ve bunu orkaokul ve lise öğrencilerinin % 43 ve % 38'le takip ettiği görülmektedir.

Çizelge 10 : Günde Tüketilen Yoğurt ve Ayran Miktarlarına Göre Öğrencilerin % Dağılımı .

Tüketim Miktarı	İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE		ÜNİVERSİTE	
	Yoğurt	Ayran	Yoğurt	Ayran	Yoğurt	Ayran	Yoğurt	Ayran
1 Porsiyon (200)	62.0	19.0	43.0	28.0	38.0	25.0	19.6	20.0
2 Porsiyon	4.0	8.0	5.0	11.0	2.0	19.0	3.5	3.0
1/2 Porsiyon	4.0	8.0	12.0	8.0	24.0	9.0	25.3	11.4
Daha az	25.0	59.0	22.0	38.0	35.0	28.0	40.3	57.5
Hiç	3.0	-	3.0	1.0	1.0	1.0	1.2	-
Yanıt yok	2.0	6.0	15.0	14.0	-	18.0	10.1	8.0
(n)	(97)		(193)		(150)		(87)	

Öğrencilerin 4 veya 5'te birinin de hergün 1 bardak ayran içtiği bildirilmiştir. Bu miktar en azından sıcak mevsimler için makül ve kabul edilebilir bir durum. Fakat ilkokul, ortaokul ve üniversite öğrencilerinin yarısından fazlasının ise günde sadece 1/2 bardak veya daha az ayran içmeleri dikkati çekiyor. Oysa sıcak mevsimin oldukça uzun olduğu Çukurova'da daha çok Yoğurt ve Ayran tüketimi olması gerektiği düşünülebilir.

Adana'daki okullarda ve üniversitede 530 civarındaki öğrenci ile yapılan "Süt ve Süt Ürünleri Tüketim Durum" anketinde çıkan diğer sonuçlarda da öğrencilerin süt ve süt ürünlerinin besinsel önemi konusunda % 79-97.8 düzeylerinde DOĞRU bilgi sahibi olduğu saptanmıştır (Çizelge 11).

Çizelge 11: Süt ve Süt Ürünlerinin Beslenmedeki Önemi Konusunda Verdikleri DOĞRU-YANLIŞ Yanıtlara Göre Öğrencilerin % Dağılımı

Yanıt	İLKOKUL	ORTAOKUL	LİSE	ÜNİVERSİTE
DOĞRU	79.0	78.0	91.0	97.8
YANLIŞ	19.0	22.0	2.0	1.1
YANIT YOK	2.0	-	3.0	1.1
BİLMİYOR	-	-	4.0	-
(n)	(97)	(193)	(150)	(87)

Sütü ve/veya Sütlü Besinleri seyrek tükettiklerini bildiren öğrencilerin, ilkokulda % 41'i; ortaokulda % 27'si, lisede % 19'u ve üniversitede % 15.8'i, önemini bildikleri bu değerli besinleri seyrek tüketme nedeni olarak sevmedikleri gerçeğini göstermişlerdir.

Süt ve süt ürünlerine karşı bildirilen allerjik durumlar, karın ağrısı veya toleranssızlık sadece % 3-4 düzeyinde kalmaktadır.

Süt ürünlerini pahalı bulunların oranı da % 5.2 ile % 16 arasında değişmektedir (Çizelge 12).

Yine öğrencilerin % 20 ile % 25'i alışkanlıkları olmadığı nedeniyle süt ve ürünlerini seyrek tükettiklerini bildirmektedirler.

Süt ve süt ürünlerini seven ve tüketen kişiler ise, bu ürünlerin kolay bulunur, kaliteli, makul fiyatlarda, çeşitli değişik şekillerde üretilip tüketiciye sunumu veya ulaştırılması, reklamlara ağırlık verilmesi ve konuda tüketicinin bilgilendirilmesi, kalitesiz ürünlerden ise korunması v.b. konularda çeşitli görüşler ortaya koymaktadırlar.

Çizelge 12 : Süt ve Sütlü Besinleri Seyrek Tüketen Öğrencilerin Bu Ürünleri Seyrek Tüketme Nedenlerinin % Dağılımı

NEDEN/SEBEP	İLKOKUL	ORTAOKUL	LİSE	ÜNİVERSİTE
SEVMİYOR	41.0	27.0	19.0	15.8
DOKUNUYOR (Allerji, Karın ağrısı, Toleranssızlık vb.)	3.0	-	3.0	4.0
ŞİŞMANLATIYOR	5.0	5.0	3.0	6.0
DİĞER SÜT ÜRÜNLERİNİ YETERİNCE TÜKETTİĞİ İÇİN	19.0	15.0	24.0	43.0
ALIŞKANLIK YOK veya UNUTUYOR	20.0	25.0	24.0	22.0
PAHALI BULUYOR	6.5	16.0	10.0	5.2
DİĞER NEDENLER	5.5	12.0	17.0	4.0
(n)	(59)	(142)	(96)	(53)

SONUÇ ve ÖNERİLER

Gerçekten de tüketicinin ürün seçimine, tercihine ve tüketim düzeyine veya kısaca tüketici eğilimlerine etki eden çok çeşitli faktörler söz konusudur. Bu faktörler arasında Çizelge 13 te derlenen bazı hususlar herhalde kolayca sayılabilir.

Tüketici eğilimlerini kimi az, kimi çok düzeyde etkileyebilen bunca faktör, 2000'li yıllarda Türkiye'de Gıda Üretim ve Tüketim Eğilimlerini de yönlendirecektir.

Artık ülkemizde kapalı ev ekonomisi dışına giderek çıkmakta, tüketici giderek daha bilinçli olma zorunda kalmaktadır. Toplumumuzda birçok alanda olduğu gibi, sosyal ve ekonomik değerlerde de değişmeler olmakta ve bu gelişmeler Tüketici Eğilimlerini kaçınılmaz olarak etkilemektedir.

Çizelge 13. TÜKETİCİ EĞİLİMİNE YÖN VEREN BAZI FAKTÖRLER

1. Tüketicinin ekonomik gücü
2. Aile yapısı (ailede fert sayısı)
3. Sağlık durumu ve allerjiler
4. Bulunulan coğrafik konum
5. Cinsiyet
6. Yaş
7. İnanışlar ve gelenekler
8. Araba sahibi olup olmama
9. Reklamlar
10. Gıdanın aroması, yapısı, görünüşü
11. Gıdanın ambalajı
12. Gıdanın fiyatı
13. Gıdanın kalitesi ve güvenilirliği
14. Etiket bilgisi
15. Gıda ve beslenme konusunda tüketicinin aydınlatılması
16. Tüketicinin eğitim durumu
17. Alışkanlıkları
18. Sosyal ve siyasal bazı unsurlar
19. Sosyal çevre ve düzen
20. Ülkenin tarımsal yapısı ve özellikleri
21. Kadının çalışması
22. Kentleşme
23. Toplumların kültürü
24. Yasal uygulamalar
25. Diğerleri

Geçmişte ve günümüzdeki eğilimler, geleceğe yönelik tahminlere ışık tutacaktır. Zaman zaman vurgulandığı gibi Tarım ve Gıda Sanayii böylesine önemli bir konuda devreye girerek, teknolojik, ekonomik ve pazar tahminleri tekniklerini kullanarak gerekli araştırmaları yaptırmak, daha sağlıklı ve daha kapsamlı verileri elde etmek durumundadır. Çünkü, bir sanayinin veya fabrikanın ne kapsamda, büyüklükte veya kapasitede olacağına karar verme işlemi, pazar yerinde talebin ve o talebi oluşturan elementlerin iyice incelenmesi ve araştırılması ile başlar.

Toplumumuzda yer etmiş yanlış bazı olumsuz düşünceler ve görüşler eğitim kurumlarının güvenilir açıklamaları ile giderilebilir. Örneğin İngiltere'de en ciddi futbol karşılaşmalarına "Süt Kupası-Milk Cup" denilirken bizdeki "Ağzı süt kokmak" "Süt çocuğu-Daha süt emmek" gibi deyişler veya solucan yapar diye çocuğa süt-yoğurt vermemek, emdiği sütü keser diye çocuğa peynir vermemek, çocuk arsız olur diye ilk gün bebeğe süt vermemek veya "anne sütü emen çocuğa yoğurt verilirse sütün peynirleşeceği ve çocuğun bağırsaklarını tıkayacağı" gibi çok yanlış ve yersiz değer yargıları ve düşüncelerin üzerine kararlı fakat yapıcı olarak gitmek herhalde tüketici eğilimlerini çok daha olumlu yönde etkileyecektir.

Gıdaların, toplumların kültürel değerlerinin bir başka göstergesi olduğu, artık sadece açlığı gideren bir unsur değil, ayrıca Çağdaş Toplumların zevk aldığı, dostluk oluşturduğu bir ortam olduğu ve arkadaşlık ve sevgi ifadesi gibi kavramları da

içerdiği için, Süt ve Süt Ürünlerini daha çeşitlendirip, yaşamımızın her alanında yer almasını sağlamamız gerekir.

Batının spor tesisleri, hastaneleri, eğitim kurumları gibi gördüğü modern süt fabrikalarının veya işletmelerinin, Türkiyemiz'de de gerek resmi devlet politikaları ve gerekse toplumumuzun değer ölçüleri içindeki öncelikli yerini alması zamanı artık gelmiş ve geçmektedir.

Başkentimizin sokaklarında ve özellikle de en zengin semtlerinde, sokak sütçülerinin serbestçe dolaşarak, sakıncaları defalarca saptanmış çiğ sütleri satabilmeleri, bir yerde bizlerin bazı ciddi hatalar yaptığımızın ve büyük bir sorumsuzluk içinde olduğumuzun bir başka göstergesi değilmi dir? Gıda reklamlarından etkilenen tüketicilerin, doğru reklam veya programlarla aydınlatılmaları herhalde büyük yararlar sağlayacaktır.

Bugün pastörize süt, dondurma ve meyveli yoğurt İngiltere'de Türkiye'den daha ucuz bulunabiliyor veya pazarlanabiliyor ise, buna da bir çözüm getirmek kaliteli üretilmiş süt ve süt ürünlerine gerekli her türlü desteğin verilerek, toplumumuza bol ve sağlıklı süt ürünleri tüketebileceği bir ortamı hazırlamamız gerekmez mi?

Bugün batı ülkelerinde süt ve süt ürünlerinin pazarlanması konularında ve "Tüketici Eğilimlerinde" son 5 yılda görülen değişimler daha önceki 50 yılda gerçekleşenlerden daha fazla olmuştur.

Batıda süt endüstrisinin ancak yeni daha kaliteli ve ucuz ürünler üreterek sağlayabildiği birçok gelişmeler söz konusudur. Örneğin yarım yağlı süt, 1988'lerde Fransa, Hollanda, Kanada ve İngiltere'de doyumluğa ulaşmış içme sütü sanayiini 3 yıl içinde (1991'de) % 50 arttırabilmiştir. (UK'de 1989'da 0.5281/kişi/hafta'dan 1991'de 0.7101/kişi/hafta). Türkiye'de % 20 düzeyindeki içme sütü kullanım oranı, İngiltere'deki gibi % 40'lara çıkarılabilir. Özellikle az yağlı süt ve ürünlerine talep bizde de giderek artabilecektir. Batıda üretilen her yeni, daha kaliteli ve ekonomik süt ürünü, doyumluğa çoktan ulaşmış pazarda, ancak daha önceki bir başka süt ürününün yerini alarak, kendine pazar bulabilmektedir. Oysaki Türkiye'mizde sağlıklı ve kaliteli üretilmiş herhangi bir süt ürünü fiyat olarak ta makul ise, derhal kendine pazar bulabilmektedir. Zira, giderek bilinçlenen tüketici daha kaliteli ve sağlıklı ürünleri aramaktadır. Fakat çoğunluk ekonomik dar boğazlar ve olanaklar bazen bu iyiye ve güzele yönelişi engelleyebilmekte veya yavaşlatabilmektedir.

Kalitesiz malların satışı yasalarla engellenerek, kaliteli malların desteklenmesi, haksız rekabetin önlenmesi ve tüketicinin alım gücü de düşünülerek pazarlanması, herhalde yararlar sağlayacaktır.

Çocuklukta yenilen gıdaların, yetişkinlikte seçilecek gıdaları etkilediği gerçeği de düşünülerek, süt ve ürünleri tüketim alışkanlığı bu topluma kazandırılmalıdır. Okul sütleriyle toplu olarak, veya beslenme yerlerinde süt ve ürünlerine önem ve yer vererek veya gebe annelere süt yardımı yaparak batı ülkelerinde olduğu gibi gerekirse sütlü çay ve sütlü kahve içme alışkanlığı, gerekirse lokantalarda veya ziyafetlerde tıka basa doldurarak midelerimize ve sağlığınıza yaptığımız işkenceleri noktalarken yemek sonunda hazmı daha da zorlaştıran ağır hamur işi tatlılar yerine, en kaliteli ve nezih batı lokantalarında olduğu gibi çeşitli peynirlerden seçilmiş bir sonla ziyafeti noktalamak artık gündeme gelebilmelidir.

Süt endüstrisinin en kârlı dalı olan ve ülkemizde de hızla gelişmeye başlayan ve büyük gelecek vaadeden dondurma üretimi, tüketicimizin, büyük küçük herkesin beğenisini kazanmaktadır. Tüketicinin daha sağlıklı dondurmaları gittikçe artan

miktarlarda ve sıklıkta tüketebilmeleri için, bu sanayi dalı da gerekli destekleri görmeli, fakat tüketici talebinin giderek artmasını engelleyebilecek görünümündeki yüksek fiyat unsuru bu sanayinin dikkate alınmasını gerektirdiği kanısındayız. Süt ve ürünlerinde tüketici eğiliminin doğal olarak, çeşitli, daha kaliteli ve daha makul fiyatla satılan ürünlere olduğu görülmektedir.

Bu eğilimin karşılanabilmesi ise, en başta süt üreticisinin süt sanayimizin en büyük sorunu olan daha sağlıklı ve daha kaliteli çiğ süt üretiminden başlayarak, ürünlerin daha modern tesislerde ve bilgili konu uzmanlarınca işlenmesi, dikkatli ve bilinçli pazarlayıcılarla pazarlanması ve nihayet eğitilmiş tüketicilerce kaliteli ve sağlıklı süt ürünlerinin aramı ve satın alınması veya tercih edilmesi ile mümkün olabilir.

Fabrikalara gelen çiğ sütlerin mikrobiyolojik kalitelerine de bakılarak uygulanacak prim sistemi ile daha sağlıklı çiğ süt üretimi teşvik edilmelidir. Ayrıca 1987'den beri yararlı bir uygulama olarak görülen prim sistemi ile desteklenen süt işletmelerinin ürettikleri süt ve ürünleri sıkı bir kalite kontrolüne tabi tutulmalı ve mikrobiyol, kimyasal ve duyuşal yönlerden kaliteli ürünlere teşvik primleri verilmeli veya verilen prim artırılmalıdır.

Bu zincir içinde, daha sağlıklı, başarılı ve geleceği parlak nesillerin yetişebilmesinde süt ve ürünlerinin yerini başka hiçbir gıdanın dolduramayacağını da hatırlayarak, resmi devlet politikalarının bu paralelde oluşturulması şüphesiz bu topluma yapılabilecek en büyük hizmetlerden biridir. Bu amaçla harcanan her lira, verilen her destek ve sarf edilen her emek daha sağlıklı, daha verimli, daha yaratıcı ve daha mutlu bir toplum olarak geri dönecektir.

Teşekkür

Bu çalışmada değinilen ANKET'leri gerçekleştiren bölümümüz Master öğrencilerine ve ankete katılan okul yönetici ve öğrencilerine burada teşekkür etmeyi unutmaması gereken bir görev bilmekteyim.

Prof. Dr. Atilla KONAR

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ANONYMOUS, 1992. TOBB Tarım Özel İhtisas Komisyonu. 1992 Yılı Raporu. (285 s).Ankara.

ANONYMOUS, 1993. Sağlıklı ve Besin Değeri Yüksek Süt İçelim. Süt, Et ve Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği Haberleri. 3.43 (8 sayfa). Ankara.

ANONYMOUS, 1993. Türkiye'de Süt Endüstrisi, Süt, Et ve Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği Haberleri, 3.44 (8 sayfa). Ankara.

BAYSAL, A., 1984. Türkiye'de Başlıca Gıdaların Tüketimi. Türkiye 4. Gıda Kongresi, Türkiye Odalar Birliği ve Gıda Teknolojisi Derneği, 17-19 Nisan 1984. (307 sayfa) Ankara.

BİRER, S., ERSOY, G., 1987. Metropolitan Bir Kentte Spor Yapan ve Yapmayan Üniversiteli Kız Öğrencilerin Beslenme Bilgi ve Alışkanlıkları. Beslenme ve Diyet Dergisi. 16, 153-170. Ankara.

- BIRD, J., 1993. Changes in the Dairy Industry in the Last 30 Years. Journal of the Society of Dairy Technology. 27 4, 211-214. London.
- BOOT, J.M., 1974. Dairying in the EEC, Health and Hygiene Standards in the EEC. Journal of the Society of Dairy Technology. 45 1.13-19. Huntingdon.
- BULDAK, S. ÜNVER, B., 1991. Yetiştirme Yurtlarındaki Gençlerin Beslenme Durumu. Beslenme ve Diyet Dergisi. 20.35.-44 Ankara.
- D.P.T., 1973. Türkiye Hayvancılığını Geliştirme ve Hayvan Ürünleri Değerlendirme Araştırması Cilt II. Ankara.
- D.P.T. 1993. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Genelge- 93/7 Ankara.
- ERSOY, G., 1990. Anaokuluna Giden 3-6 Yaş Grubu Çocuklarının Süt ve Türevleri Tüketim Durumu. Beslenme ve Diyet Dergisi, 15. 6. 349-354. Ankara.
- GLAESER, H., 1991. The European Dairy Industry After 1992. Journal of the Society of Dairy Technology, 44 1.9-13 Huntindan.
- GLEESON, P.A., 1991. Challenges for Dairy Farmers in the 1990 s. Journal of the Society of Dairy Technology, 44 3.86-89. Huntindan.
- GORDON, R.I., 1986. The Future for Milk Products in the EEC. Journal of the Society of Dairy Technology, 45 3, 61-67. Huntindan.
- GÜNEŞ, T., 1965. Ankara'da Süt Arz ve Talebi. Russel, B. dan Çeviri. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayın no. 239 (61 sayfa). Ankara.
- GÜNEYLİ, U., 1986. Ankara'nın Sosyo-Ekonomik Yönden Farklı Semtlerinde Bulunan İlkokul Çocuklarının Beslenme Durumları Konusunda Bir Araştırma. II. Beslenme ve Diyet Dergisi, 15, 31-45. Ankara.
- HASIPEK, S., AKTAŞ, N., SÜRÜCÜOĞLU, S.M., AKIN, N., 1988. Konya Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğrencilerinin Süt ve Süt Ürünleri Tüketim Sıklığı ve Bunu Etkileyen Faktörler. Beslenme ve Diyet Dergisi, 13. 2, 99-106. Ankara.
- KAVAS, A., 1991. Beslenme Sorunları ve Gıda Sanayii. Gıda Sanayii Kongresi 13-15 Kasım 1991, 247-261. (440 sayfa). Ankara.
- PITTS, E., 1992. Structural Changes in the European Dairy Industry. Journal of the Society of Dairy Technology, 45, 1.13-19. Huntingdon.
- RAUSING, G., 1980. Expanding the World Milk Market. Journal of the Society of Dairy Technology, 33, 1.3-7. Wembley.
- REES, A.M., 1992. Brand Development and Marketing in Europa in the 1990 s. Journal of the Society of Dairy Technology, 45, 4. 112-116. Huntingdon.
- YAYGIN, H., GÖNÇ, S., OKTAR, E., ERGÜLLÜ, E., 1978. İzmir İli Sütçülüğü Üzerinde Araştırmalar. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi yayınları. 340. (108 sayfa) İzmir.
- YİĞİT, V., 1991. 2000 Yıllarına Doğru Gıda Tüketiminde Yönelimler. Bursa II.

- Uluslararası Gıda Sempozyumu, 1-3 Ekim 1991, 20-27. (398 sayfa). Bursa.
- YURDAKUL, O., 1980. Adana'da Hayvansal Gıda Maddeleri Tüketimi ve Gelir-Harcama Esneklikleri. Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Adana.
- YÜCECAN, S., 1991. Gıda Tüketimi ve Yeni Yönelişler, Her Yönüyle Peynir, II. Milli Süt ve Ürünleri Sempozyumu, 239-246. (289 sayfa). Tekirdağ.

TARTIŞMALAR

Ayşe AKMAN

Sayın Başkan, sevgili konuklar; hepinizi sevgi ve saygıyla selâmlıyorum.

Dün sabahtan beri burada öğretim üyelerimiz, firmalarımızın temsilcileri ve devletin temsilcileri konuştu ve Allah'a şükür sıra tüketicilere geldi.

Dünden beri dinlediklerim arasında deniyor ki, "devlet teşvikte bulunmuyor hayvancılığa," bir başkası da, "hayır, devlet teşvik uyguluyor", bir diğeri "Süt üretiminde primler üreticinin eline geçmiyor, fabrikalarda kalıyor" öbürü, "Hayır efendim, nakliye de dahil onun için, üretici de faydalanıyor bu işten."

Pastörize konusunda da çeşitli fikirler var; tam anlamıyla pastörize edilmediği kaygılarını taşıyor bazı arkadaşlarımız, bir kısmı da "Hayır, bu işi biz çok güzel yapıyoruz, çok yol aldık" diyor. Finansman sıkıntıları var, krediler çok problem.

Bütün bunlar bu sektörün muazzam sıkıntılar içinde olduğunu, muazzam zorlukları olduğunu, sorunlarını da çözememiş olduğunu bize anlatıyor.

Bunlar bir tarafa, bir iki konuşmacının dışında hemen her konuşmacı ya doğrudan ya da dolaylı bir şekilde suçluyu bulmakta da bize yol gösterdi. Suçlu, bilinçsiz tüketicidir.

Şimdi, tüketicinin suçlanması için de tek gösterilen kanıt, tüketicinin sokak sütü içmesi, fabrikasyon süt içmemesi. Evet bu doğru, tüketici ısrarla sokak sütünü içmekte direniyor, fabrikasyon sütü de elinin tersiyle itiyor. Niye acaba, tüketici bunu niye yapıyor? Aslında Türkiye'deki tüketici o kadar bilinçsiz değil. Ben hatırlıyorum, 25-30 yıl önce televizyonu bilmeyen insanlardık, ama önce siyah beyaz televizyon geldi, hemen arkasından renkliler, Anadolunun en ücra köyünde bile renkli televizyonlar çalışıyor.

Demek ki insanlar istedikleri alanda, yaşamın değişik alanlarında kendilerine göre önemli saydıkları alanlarda önemli değişiklikleri yapıyorlar; ama sokak sütçüsünü değiştirmiyor.

Son iki konuşmacımız gerçekten güzel ipuçları verdiler, onlara katılıyorum. Efendim, bunun dibinde yatan olgu şu; Avrupa'dan örnekler verdiler, yüzde 99 oranında sokak sütünün kullanılmadığını söylediler çok haklı olarak. Tabii Avrupa ve gelişmiş ülkelerde kentleşme oranı yüzde 90 veya bunun üstünde. Oysa Türkiye'de hâlâ yüzde 60-65 nüfus kırsal kesimde, yani kentleşme o kadar büyük boyutta değil ki. Kırsal kesimdeki insanın da bir ineği veya iki keçisi var. Üç tane koyunu var, kendinde yoksa annesinde veya komşusunda var. O toplumsal dayanışmayla süt ihtiyacını bu şekilde gideriyor. Geriye kalıyor kentlerde yaşayan insanlarımız. Kentlerde yaşayan insanlarımız da büyük bir inatla direniyor sokak sütçüsünden alışveriş etmeye. Bunu da anlamaya çalıştım, niye böyle oluyor. Ben sokak sütü içmeyen bir insanım, ama belki bir haklılık tarafı vardır diye bunu biraz inceledim, bakın karşına neler çıktı.

Herşeyden önce fiyat konusu var. Ankara ve İstanbul'da 2000-2500 liradan tutun, en lüks semtlerde bile, Ankara'nın Çankaya'sında 4500-5000 liraya da buluyorsunuz, ama ortalama 2500-3500 liraya bir kilo sütü almak kabil Türkiye'de.

Öte yandan, fabrikasyon sütlerinin fiyatı ise 7 bin lira ve üstü rakamlarda. Yani, en azından yarı yarıya bir fiyat farklılığı var. Tabii bu, insanlara cazip geliyor.

Bir televizyon, bir video alırsınız, bir sefer alırsınız, onu çok uzun yıllar kullanma imkânınız var; ama süt her gün alınacak bir gıda maddesi. O nedenle, böyle hemen gözden çıkarıp bir tarafa atıvermek bu yarı yarıya fiyat farkını mümkün değil diye düşünüyorum.

Tüketicilerin fabrikasyon ürünlere muazzam bir güvensizlik duydukları da bir gerçek. Niye güvensizlik duyuyorlar, burada birçok arkadaşımız söyledi; içinde yabancı katkı maddeleri vardır diye güvensizlik duyuyor; ambalajından dolayı güvensizlik duyuyor; içinde ne olduğunu bilmediği için güvensizlik duyuyor; böyle bir sürü konular var.

Niye? Ban söyleyeyim size; 70 yıldan bu yana cumhuriyetimizin kurulduğu yıllardan bu yana bu ülkede önceleri devlet eliyle, daha sonraları da Allah'a şükür özel sektör eliyle bir sanayileşme oluşmuş. Bu sanayileşme nasıl oluşmuş; kırık, dökük, bozuk, hasarlı, ekşimiş, küflenmiş ne kadar ürün varsa bu Türk Halkına yedirilmiş, kullanılmış, satın almışlar, ses çıkarmadan almışlar. Yani, çok hoşgörülü bir milletiz aslında, çocuklarımıza davrandığımız gibi davranıyoruz; çocukların küçükken yaptığı yaramazlıkları şöyle hoşgörülü bir gülümsemeyle geçiştiririz, biliriz ki büyüdükleri zaman, erişkin insanlar haline geldikleri zaman hayırlı evlat olacaklardır, o insanlardan bize yardım gelecektir, iyi bir saygı ve sevgi göreceğiz çocuklarımızdan, bunu biliriz ve yetişmesini bekleriz. Hâlâ Türkiye'de Türk sanayii bu noktaya gelememiştir. Bu acı gerçek, ama doğru.

Geçen gün Arçelik Genel Müdürüyle konuşuyordum, aynı sözleri o sarfetti ve dedi ki; "Artık bizim ödeme zamanımız gelmiştir." Bunu duymak son derece sevindirici, ama tüm sektörlerde böyle bir anlayışın henüz yaygınlaşmadığının da farkındayız.

İşte Türk tüketicisi buradan yola çıkarak o senelerin birikimi senelerin deneyimiyle bilmediği, iyi tanımadığı ürünlere hep kuşkuyla yaklaşıyor.

Halk arasında dolaşan söylentiler var, şöyle deniyor; Avrupa'da süttozu stokları dağlar gibi oldu, Türkiye, bunların tarihi de geçmekte olanlarını çok ucuz fiyatlarla, hattâ üstüne para da alarak bunları sulandırıyor, kutulayıp bize satıyor. Böyle bir anlayış da var, bunun doğru olduğunu söylemek mümkün değil. Ben asla inanmıyorum böyle şeye, ama böyle şeylere halkımız inanıyor. Bunu bilmekte fayda vardır.

Fiyat konusunda bir şey daha var; tüketici, o bilinçsiz dediğimiz tüketici, o ambalaj paralarının da, milyarlarca varan reklam paralarının da kendi cebinden çıktığını biliyor, bunu da söylüyor; ama benim gariban sütçümün reklam parası yok; onun bütün süsü püsü çingırağını çalıp sütçü diye bağırır, hattâ eve hizmet verir. Öyle bir yere de gitmek zorunda değilsiniz süt almak için; kapınızı çalıp sütünü satar. Sütçüden sütü satın almak belli bir ritvelü de getiriyor beraberinde, bu da önemli bir konu. Sütçü gelip kapıyı çalıyor, sütçü o büyük güğümünden sütü boşaltıyor, sonra onu alıp elinde, o kuka gibi sevimli kutunun içine bir daha boşaltıyor, sonra da tencerenin içine akıtıyor. O anda hal hatır sorulur, havalardan, şuradan bura-

dan bahsedilir, hattâ bazı ev hanımları artık ekmekleri, karpuz kabuklarını da kavunların kabuklarını da naylon torbaya koyup hayvanına yedir diye verirler ona. Yani olayın böyle bir sosyal yönü de vardır, bir bireysel iletişime geçiyor. Oysa bakkaldan aldığımız bir kutu sütle bir bireysellik yok, orada bir iletişim kurmak söz konusu değil. İyi günler dilenip kapı kapanıyor, hanım gider sütü önce tel süzgeçten, tel süzgecin içine de bir tülbenkten süzer, o kaynar, başında bekler, sonra onun istediği kadarını yoğurt yapar, bir kısmını içmek için saklar ya da fazla aldıysa muhallebi, sütlâç yapar; böyle bir törensel tarafı da var işin. Sanıyorum bu da insanları eğlendiriyor, meşgul ediyor ya da hoş geliyor.

Bu güvensizlik olayında, keşke buraya gelmeseydim, dünden beri yapılan konuşmaları da dinlemeseydim diye zaman zaman da aklımdan geçti. Gerçekten ben fabrikasyon sütün daha sağlıklı olduğunu düşünüyordum, şimdi doğrusu biraz da rahatsız oldum, keşke onları bilmeseydim; çünkü burada bir çok detay verildi, yani anlayabildiğim kadarıyla o aşamada da birtakım rahatsızlıklar var, ama ben bunların yakın bir zamanda giderileceğini ümit etmekte direniyorum. Çünkü, birçok konuşmacının da belirttiği gibi AT olayı var, bir rekabete açılma olayı var. Böyle gümbür gümbür geliyor, o zaman ne yapacağız; tabii şimdiden kara kara düşünmeye başladık. Yalnız, tüketici açısından ele aldığımızda, rekabetin dış, yabancı malların ülkeye girmesinin de çok kötü olmadığını burada söylemek zorundayım. Biz yıllar yılı-benim yaşındaki insanlar- o yamuk, yumuk, siyah kararmış muzları yeyip duruyorduk; bugün ülkemize muz geliyor, gözümüz muz görüyor. Son derece bol, fiyatı da gayet uygun, onları da herkes alıp yiyor; yani o eskinin muzlarına da muhtaç değil. Bugün tüketici açısından bu da hoş bir şey, bunu da açıkça belirteyim. Bugün süt sektörümüzde çalışan ciddi firmalar, ciddiye aldığım için zaten burada söylüyorum, ya kendilerini geliştirecekler, sorunlara çözüm bulacaklar ya da yaklaşmakta olan rekabet karşısında eriyip gidecekler. Bu böyle.

Türkiye olarak gerçi gönlümüz ister, ama her alanda üretim yapmamız söz konusu değil. Bugün bizim bir nükleer enerji teknolojisi üretemiyoruz diye bir kaygımız yok; bugün bizim başka birtakım çok komplike teknolojiler üretemiyoruz diye de bir sıkıntımız yok; ama nasıl üretemiyoruz diye bir derdimiz de yok. Bazı şeyleri üretir satarız, rekabet edebilecek düzeydeyiz, iki ayağımızın üstüne basıyoruz, bunları satarız oradan kazandığımız parayla da üretemediğimiz ya da beceremediğimiz şeylere parayı bastırıp alırız. Şimdi sözümü bitiriyorum, ama bir kaç önerim var, onları sıralamak istiyorum. Şunun bilinmesinde fayda var, sokak sütçüsünden süt almayan, fabrikasyon süt kullanan kesimdeki insanlar gerçekten bilinçli tüketiciler ve çok hassaslar. Bana her gün yüzlere varan rakamlarda şikâyet geliyor, maalesef süttten şikâyetler de hiç aşağı kalmıyor, tabii ki fabrikasyon süttten. Hiç bugüne kadar sokak sütçüsünden şikâyetle karşılaşmadım. Bilmiyorum tesadüf mü, bilmiyorum o kesimin entellektüel düzeyinin düşük oluşu mu?

İstanbul Şaşkımbakkal'da oturuyorum, İstanbul'un sosyokültürel, sosyo ekonomik açıdan gerçekten gelişmiş yörelerinden bir tanesidir. Benim apartmanım da halen sokak sütçüsünden alışveriş eden arkadaşlarım var. Onlara takılıyorum; siz halâ annenizin sütçüsünü mü kullanıyorsunuz diyorum. Tipik iki cevap geliyor; "Be-

nim sütçüm çok güzel süt veriyor, kaynatıyorum, bir parmak kaymak yapıyor" diyor. İkinci tipik cevap da şu "O kutu sütlerinden aldım ama bozuk çıktı, kesildi".

Önerilerim arasında şunu söylemek istiyorum; belki de fabrikasyon sütte tüketicinin damak zevkine hitap eden ürünler geliştirilmiyor, bunlar yok diye düşünüyorum, Bilmiyorum, ben de içiyorum, gerçekten sütçünün sokakta sattığı sütle fabrikasyon süt arasında koku, tat ve kaymak açısından büyük farklılıklar var. Ben bunu da görüyorum. Belki tüketicinin damak tadına hitap eden bir başka şekil bulmakta fayda vardır diye düşünüyorum.

İkincisi fabrikasyon sütlerin sık sık kesildiği, bozulduğu doğrudur ben de yaşıyorum; ama bu, üretenin suçu değil, onu da biliyorum. Fabrikasyon süt üretenlerin bayilerle, marketlerle yoğun problemleri var sanıyorum; çünkü, sütler genellikle kapı önlerindedir, çok az bir kâr marjı verildiği için marketlere, onlar da zahmet edip içeri bile taşıyıp onları dolapta muhafaza etmez. Niye etsin ki adam, zaten üç kuruş para kazanıyor, kazansa ne olur, kazanmasa ne olur, orada bırakıyor onları.

Diyeceğim şu; belki ilk yatırım olarak biraz masraflıdır, ama Türkiye'de de âlâsı yapılıyor, süt dolaplarının, yani soğutucuların özel bir dizaynı da olabilir, bunların yerleştirilmesinde fayda var diye düşünüyorum. Bunu yapacak olan da büyük firmalardır. Bu şekilde çabuk bozulma, tortulanma, kesilme gibi şeyler önlenmiş olacak.

Beni müthiş rahatsız eden bir olay var, buraya da getirdim, şurada dışarıda bulduğum ürünlere, dün de bir yerde dışarıda bir ayran içtim, burada markaları saklama olanağım yok, çünkü Birtat idi, bakındım bakındım hiç biryerinde bir üretim tarihi bulamadım, ama çok nazik bir ifadeyle diyorlar ki; "Üretim tarihinden itibaren 7 gün içinde kullanılır, ondan sonra kullanmayın" diye de uyarı var, üretim tarihi yok üstünde, buyurun Sayın Başkan, bakın. Ben kimseyi karalamak istemiyorum, ama bu genel bir sorun, Tikveşli de aynı şekilde, hiçbir yerinde yazı yok, gene bakın Birtatın yoğurdu, çok rica ediyorum Sayın Başkan, tetkik edin, şurada ki kara lekeleri deşifre etmek mümkün mü bilemiyorum. Burada orada teşhir eden arkadaşla sordum o da okuyamadı. Burada iki sütümüz var, Çiftlik sütü, SEK'in şişeleri de böyleydi ve gayet rahat okunuyor burada, son derece belirgin, ama Mis süt, gelin de okuyun. İmkân yok. Benim yaşımda insanlar yakın gözlüğü kullanıyorlar, ben de kullanıyorum, gözlüğümü taktım, iki saat orada Mis sütün müfettişi olan arkadaşla bakındık. Ben halâ deşifre edemedim, o, işte 20'si falan" dedi. Bir de yoğurt kapları var. Her yoğurt aldığımda rahmet okuyorum. Lütfen, yoğurdu kim üretiyorsa, çok rica ederim, bunu böyle kaldırılırsanız, tam bakarken gözünüzün içine pis sular damlıyor. Bu olmaz, bu ilkeliktir, bunun bir başka şekli olmalı. Diyorlar ki, onu sordum, dünden beri dışarıda konuşuyoruz; işte efendim, kapağa basılırsa üretimi göstermezmiş de, kapaklar ayrıymış; yani bugünkü teknoloji nerelerde. Bunlar lâf değil, bunlar safsata. İllâki bunu okuyamayalım diye mi buraya yazılıyor bilemiyorum. Bunun da üstünde okuyana aşkolsun.

Şimdi oturum bitince lütfen tetkik edin, ama ben biliyorum buna gerek duymayacaksınız, çünkü hergün kendiniz bunu yaşıyorsunuz, bunu yakından biliyorsunuz. Saygısızlık.....

Evet, bir başka konu, bazı yetişkin insanların da süt içmediği doğrudur. Bir kere çocukluktan gelen....

Süt şişkinlik yapıyor, gaz yapıyor; bir laktozu alınmış, indirgenmiş süt üretilemez mi acaba? Yani büyük insanlar biraz da ondan çekiniyoruz gaz yapıyor. Meselâ ben buraya gelirken sabah süt içmeden geldim, burada devamlı oturuyorsun, o süt insanı mahvediyor. Böyle ürün çeşitlemesine de gitmekte fayda var diye düşünüyorum.

Okul sütü programları yapılsın diyoruz. Devlet, devlet baba el uzatsın, yardım etsin, devlet halletsin; her başımız sıkıştıkça devlet diyoruz, ama kendimiz yerimizden kıpırdamamayı da alışkanlık edinmişiz. Yani, o milyarlarca lira verip yaptığınız reklamlar yerine, şurada demin gördüm, Afrika'nın göbeğinde bile kutu sütleri çocuklara götürülüp veriyorlar; o reklamlar yerine, seçilecek pilot bölgelerde çocuklara böyle bir alışkanlık aşılamanın yolları aranamaz mı? diye soruyorum.

Biz yaşadık, okullarda süt programı vardı, iğrenç, yıllarca ondan sonra süt içemedik. Böyle süttözunu mu karıştırdılar ne yaptılar, bulaşık suyu gibi, hatırlarsınız, hepimiz içmişizdir, süttten iğrendik.... Yani buz gibi soğuk süt, bunu içirmek lâzım, bunu yapmak lâzım. Görüyorum aranızda süt üreticilerinin temsilcileri de var, reklam programı diye bunu yapın, çok rica ediyorum, niye yapmıyorsunuz? Ya da maliyetine, böyle soğutucular, süt dolapları içinde coca cola makineleri bulunuyor, maliyetine koyun, reklamınız olsun, bunu yapın, en azından okullarda yapın. Yapılabilir diye düşünüyorum.

Merak ettiğim bir şey var; süt, yoğurt, ayran, peynir, bütün süt ürünlerinin iadeleri varsa eğer, nasıl imha ediliyor, bunu çok merak ediyoruz, çok tereddütlerimiz ve endişelerimiz var bu konuda.

Songül BEKTAŞ

Değerli konuklar, Sayın Özbilen ve Sayın Konar'ın tebliğlerine ilâve olarak ben de sizlere, Bakanlığımızca süt tüketimini teşvik açısından ne gibi faaliyetler yapılıyor, onları açıklamak istiyorum.

Tebliğlerde de geniş olarak yer verildi, hepimiz biliyoruz, gerçekten süt tüketimimiz oldukça düşük. Düşük olmasının da pek çok nedenleri var. Sütün sağlığımız açısından son derece önemli olduğunun bilinmemesi ve besleyici değerinin tam olarak bilinmemesi; süt içme alışkanlığımızın kazanılmamış olması tüketimi aşağı çekmektedir.

Zaten aile yapısı olarak da ülkemizde sabahları çocuklarımıza bir bardak süt içirdiğimiz halde, ailenin fertleri özellikle beyaz peynir tüketimine yer vermekte, ancak bu da maalesef yeterli olmamaktadır.

Değerli konuklar, çocuklar kadar yetişkinlerin de yeterli ve dengeli beslenmesi için içme sütü tüketiminin aynı oranda etkili olduğunu da unutmamalıyız.

Beslenme yönünden süttten en iyi yararlanma şeklinin, sütü içerek tüketmek olduğu düşünülürse, sağlıklı bir gelişim için içme sütü tüketiminin toplam tüketim içindeki payının artırılması gerekir. İşte bu nedenle, Bakanlığımızca, sağlıklı nesil-

lerin yetiştirilmesi için yurt içi talebi canlandırmak, her yaş grubundaki bireye süt içme alışkanlığını kazandırmak, süt ve mamullerinin besin değeri konusunda kamuoyunu aydınlatmak amacıyla 21 Mayıs 1991 tarihinde süt tüketimini artırma kampanyası başlatılmıştır. Söz konusu kampanyamız hükümet programında da yer almış olup, Bakanlığımız İl müdürlükleri aracılığıyla 76 ilde bu kampanyamız yürütülmektedir.

Kampanyada tüm kitle iletişim araçlarından en etkin şekilde yararlanılarak, halka süt içme alışkanlığının kazandırılması esas alınmıştır.

Değerli konuklar, biz bu kampanyaya başlamadan önce 1.5 yıl boyunca tüketimleri oldukça yüksek olan pek çok ülkeyi bakanlık olarak inceledik, hattâ bu ülkelerin bir kaçından uzmanlar getirilerek ülkelerindeki uygulamalar hakkında bu uzmanlarca brifingler verildi ve bu çalışmaların sonucunda da ülkemiz gerçekleri de göz önüne alınarak bir süt tüketimi kampanyası ön projesi hazırlandı. Bu yaptığımız faaliyetler bu proje kapsamında yürütülmektedir. Bu incelemelerimizde, pek çok ülkede, Almanya'da 1935 yılında, Hollanda'da 1926 yılında içme sütü tüketimlerinin kampanyalarla ve çeşitli etkinliklerle sağlandığını gördük. Sayın Özbilen çok güzel değindi, Portekiz örneğinde, gerçekten bu konuda en başarılı olmuş ülkelerden biridir.

Bakanlığımızca niçin böyle bir kampanyaya gerek duyulduğunun amacını açıkladıktan sonra devam eden kampanyamız çerçevesinde ne gibi faaliyetler yapıyor, yapılmakta; bunları aktarmak istiyorum.

Kampanyamız çerçevesinde üniversite, kamu ve özel kuruluşlar, süt üreticileri, sanayiciler ve tüketicilerle birlikte çeşitli toplantı ve sempozyumlar düzenlenmekte, zaman zaman bu toplantılara hep birlikte katılmaktayız.

Sütün besin değeri ve sağlık açısından önemini açıklayan birçok makaleler hazırlanarak basına verilmekte ve yayınlanması sağlanmakta.

Tüketiciyi bilinçlendirmek amacıyla sütle ilgili mesajların yer aldığı birer dakikalık TV filmleri hazırlanmış ve bunlar belirli zamanlarda yine gösterime sunulmaktadır.

Çocuklarımıza yönelik olarak, üzerlerinde sütle ilgili mesajların ve süt logosunun bulunduğu bir çok medya hazırlandı, bunlar arasında çocuklara yönelik etiket, ders programları, bardak gibi örnekleri sayabiliriz.

Süt konulu ilkokullararası resim ve şiir yarışması açıldı. Bu yarışma tüm illerdeki ilkokulları kapsayan bir yarışmaydı. Bu yarışma sonucu il birinci, ikinci ve üçüncüleri ile Türkiye birinci, ikinci, üçüncüsü ve mansiyona layık görülen eserlerin sahiplerine törenle hediyeleri verildi.

Gençlere yönelik olarak yaptığımız bir programda 15-25 yaş grubu kız ve erkeklerin katıldığı bir süt koşusu düzenlendi. Bu süt koşusu seçilen 14 ilde yapıldı ve yine ilk 5'e giren gençlerimize değişik hediyeler verildi.

Yine kampanyamız çerçevesinde kadınların süt konusunda bilgilendirilmeleri, bilinçlendirilmeleri ve eğitilmeleri amacıyla Türk Kadınlar Birliğiyle müştereken eğitim programları düzenlemekteyiz.

Ayrıca, bugün oldukça sık gündeme gelen ve ülkemizde birkaç kez başlanan, ancak başarısızlıkla sonuçlanan demeyeyim, devam etmeyen okul içme sütü programları ise kampanya çerçevesinde bu yıl yaptığımız diğer önemli bir faaliyettir.

Bakanlığımızın Milli Eğitim Bakanlığıyla müştereken seçtiği illerde ve okullarda süt içme alışkanlığını kazandırmak, beslenme düzeyini iyileştirmek amacıyla ekim 1992 tarihinde başlayan ve beş ayrı dönemde oluşan bu yılki programımız Nisan 1993 tarihine kadar devam etmiştir.

Bu programlarımız, pilot olarak seçilen 40 ilde uygulandı ve toplam 108 bin öğrenciye 1 milyon 700 bin adet 1/5'lik pastörize kutu sütü ve sterilize kutu sütü dağıtımını yapılmış; sadece süt dağıtım programlarımızın bu altı aylık maliyeti 3 milyar 600 milyon lira olup, bunun 500 milyon lirası Ziraat Bankası tarafından finanse edilmiştir.

Tüm bu faaliyetlerimiz geliştirilerek TV ve okul programı ağırlıklı olarak kampanya faaliyetlerimiz ileri tarihlerde de devam edecektir.

Prof.Dr. Ergün ÖZALP

Ben, bambaşka bir konuşma yapmak istiyordum, ama Tüketiciler Derneğimizin Sayın Başkanı beni başka türlü açıklamalarda bulunmak zorunda bıraktı. İzin verirsiniz, çoğunuzun bildiği bazı temel konulara değil de, ilk olarak aramızda görmekten mutlu olduğum bu hanımefendiye bazı açıklamalarda bulunmak istiyorum.

Özellikle bize büyük ölçüde ders vermiştir, kendilerine teşekkür ediyorum. Yani, sorun, yalnız araştırmacı sorunu, yalnızca özel sektör ya da kamu sektörü sorunu değil, sorun esasında tüketici sorunu. Yıllardır sokak sütçülüğü kalkmalı diyoruz; evet kalkmalı, ama sokak sütçülüğü kalkarken yerine daha kuvvetli alternatifi getirmemiz lâzım; yani tüketicinin güveneceği, sabah kalkınca kapısında bulup alıp rahatlıkla kullanabileceği içme sütünü kapısının önüne bırakmamız lâzım.

Bunu devlet yapmayacak. Zannediyorum bu, özel sektöre düşen bir görevdir. Bunu yapan özel sektör de var, eski yıllarda Bursa'da oldu bu uygulama; ancak, faydalı değil, zararlı bir uygulama oldu. Evine gelen sütü ev kadını döktü.

Tüketicilerimizin de şunu çok iyi bilmesi lâzım, bilmesi gerekir derken kendilerini bizim aydınlatmamız gerekir. Güvenerek sokak sütçüsünden aldığı süt, acaba endüstri sütünden daha mı iyi? Bu tamamen tersi.

Eğer sokaktan aldığı süt evinde kaynattığı zaman kesilmiyorsa mutlaka bir katkı maddesi vardır. Yoksa, mümkün değil kesilmemesi, Türkiye koşullarında satış şekli dikkate alınır.

Niçin bilmiyor tüketici bunu? Çünkü araştırmacı olarak bizler sokak sütleri üzerinde araştırma yapamıyoruz, çünkü oldukça zor, süt örneği toplamamız mümkün değil. Bilemiyorum, ama en son 1960'larda henüz asistanlığımın başlangıcında İstanbul Kadıköy'de 15 gün sabah saat 4.00'te zabıta memurlarıyla sokakta sütçü avına çıkardık, alabildiğimiz kadar örneği alırdık, çok az sayıda, çünkü mümkün değil yakalamak. Aldığımız örneklerin yüzde 70'ine yakın bir kısmında çok değişik katkı maddeleri bulundu.

Bugün durumun değişik olduğunu zannetmiyorum. Yani ev kadını, evindeki sütünü kaydattığında kesilmiyorsa, o, sütün kalitesine bağılı değil. Esas sorun, bence Türkiye'de süt üretiminin artırılmasını teşvik etmek değil; artırmayalım demiyorum, lütfen yanlış anlaşılmasın; mevcut süt potansiyelimizi en sağlıklı şekilde nasıl kullanabiliriz, ona yönelmekte yarar var.

Tebliğ sahipleri sundular, yılda 86,5 litre süt yeterli değil. O kadar da az değil, en azından 150-200 litreye ulaştırmamız gerekir. Ancak, bu süt miktarını artırırken, yanında gelecek başka sakıncaları da düşünmemiz lâzım.

Tüketici endüstri sütünden niye şikâyetçi? Türkiye'de kurulan modern süt endüstrisi günün koşullarına uygun, belki de bazıları dünyada en modern tesisler. Niçin Batı'daki standarda göre ürün üretmiyoruz, sorun burada. Bunun temelinde de, bundan evvelki toplantıda Mis Süt'ten bir arkadaşımız belirtti, üretilen sütün hijyenik kalitesinin katiyetle yetersiz olduğu, uygun olmadığı olgusu yatıyor.

Süt hijyenine açıklıkla önem vermek lâzım; yani fabrikaya gelen sütün mevcut standartlara göre, ki bizde yok, maalesef Türkiye'de bir standart yok, en azından belirli bir koşulda olması gerekir. Eğer fabrikada işlenecek sütün kalitesi yetersizse ürünün kalitesinin düzgün olması mümkün değil. Eğer düzgün gösteriyorsak ya da gösterebiliyorsak, bazı yanlış uygulamalardan ya da yapılmaması gereken uygulamalardan gösteriyoruz.

Mis Süt'ün sayın temsilcisi, endüstri içme sütlerinin kaynatılmasında ısrar eden araştırmacılarımız var dediler. Doğrudur, demişlerdir, ancak dediklerini de o kadar yabana atmamak gerekir. Bu, kendilerinin hatası değil. Arz edeyim.

Kullandığımız sistem klasik pastörizasyon ya da bizim tüzüğümüzün kabul ettiği 80-85 derecelik pastörizasyon, gıda maddeleri tüzüğü bir mililitredeki bakteri sayısını 40 bin limite sınırlandırmıştır. Sizin işlediğiniz sütte Hocam belirledi, 500 milyon civarında, keşke o durumda olsa, milyarı aşan çok örnekler var. Bu tip pastörizasyonda redüksiyon oranı yüzde 98-99'dur. 1 milyar mikroorganizmanın yüzde 99'unu imha edin yüzde 1'i kalsın, ne kalır? 100 bin bakteri kalacaktır. Pastörizatörden çıktığı aşamada bu. Hiçbir zaman pastörizatörden çıktığı aşamadaki sayı kalmaz, ambalajlama aşamasına kadar bu fabrikanın durumuna göre 2-4 kat arasında artabilir. O halde, üretici firma piyasaya çıkardığı sütteki bakteri sayısını 40 bine düşürmek mecburiyetindedir. Bunun için de yapacağı en kestirme yol, 85 derecelik ısıtmayı 90-100 dereceye çıkarmak ya da başka prezervatif katmak.

Prezervatif katıldığını katiyetle söylemiyorum, öyle bir saptamamız yok; ancak çok yüksek ısıda pastörizasyon bugün Türkiye'deki tüm pastörize süt fabrikalarının uyguladığı bir sistem. Kendilerini suçlamıyorum, ancak eksik olan tarafımız şu; Bugün, zannediyorum Pınar bir ölçüde hijyenik kalitesine göre süte prim ödüyor; yağ miktarına göre ödüyor, yağ miktarı 3.5'in altına düşerse kesiyor, bunun üstündeyse veriyor. Peki hijyenik kalitesine göre prim ödeyen bir firma var mı?

Eğer süt üreticisi, kendi sütünü daha temiz ürettiği takdirde daha fazla para alacağını bilirse size daha iyi süt verecektir. Bizim yaptığımız saptamalarda, Ankara'da, ki 5-10 yıl evvel; süt fabrikalarına pastörizasyon işlemi için gelen sütlerin ancak yüzde 2'si pastörizasyona elverişli; hatta daha korkunç bir rakam söyleyeyim size;

yüzde 50'si Avrupa'nın insan gıdası olarak değil, hayvan gıdası olarak dahi kullanılmasına izin vermediği bakteriyolojik kalitede sütler....

Bu, üreticinin eğitilmesine bağlı, ama üreticinin eğitilmesine paralel olarak mutlaka süt işletmelerinin de bu ölçüde kaliteyi desteklemesi gerekiyor, devlet şimdi belirli bir prim veriyor üretimi teşvik için. Üretimi teşvik primi artırılabilir ya da doğrudan doğruya hijyenik kalitesi üstün süte verilebilir. Kalitesiz süte vermeyelim bu primi.

Mevcut potansiyeli artırılmalı, ama artırmadan önce hijyenik durumu düzeltelim, yoksa kaliteli bir ürün, yani tüketicinin özlediği bir ürünü elde etmeniz mümkün değil.

Bu kirlenmenin nerelerde olduğunu söylememe gerek yok, biliyorsunuz. Demin genç arkadaşım, süt toplama merkezinden itibaren tedbir alınıyor dedi, ama süt toplama merkezinden evvelki aşamalarda kirlenme rizikosu çok korkunç boyutlarda. Bunun en kestirme yolu, hijyenik sağım, hijyenik sağımı izleyen andan itibaren sütü mutlaka 10 derecenin altına soğutacaksınız. Bu soğuk zinciri kırdığımız takdirde biz burada günlerce konuşsak, tüketicinin güvendiği bir ürünü elde etmemiz mümkün değil. Ben bu bilimin içinde olduğum halde, açık söylüyorum, evime pastörize süt sokmaktan korkuyorum, UHT süt kullanıyorum; çünkü firmanın kabahati yok, üretici firmanın. Çiğ sütün standardı bu. Bunun için ne yapmak lâzım? Bir taraftan bunu teşvik etmek lâzım. Yani en azından hijyenik kaliteye prim verme olasılığını artırmak lâzım. Bir taraftan da standartlarımızı belirli bir yöne doğru kaydırmamız lâzım. Bir arkadaşım 100 binlik AT standartlarından bahsetti, ben 100 bini hayal görüyorum, ama gelin şunu çiğ sütte, yani fabrikada işlenecek sütte 1 milyona, hatta 5 milyonun üstündeki sütü kabul etmeyin ya da redüktaz süresine göre bir limit verin, onun üstündeki sütü kabul etmeyin, kabul ettiğiniz takdirde parasından kesin, daha iyisine daha fazla verin. Bu limiti koyalım.

Yalnız özel sektörü ya da dışarıda doğrudan doğruya satıcıları suçlamak doğru değil, iğnenin bir ucunu da kendimize batırmak lâzım. Özellikle gıda maddeleri tüzüğümüzün, tabii Türkiye'de gıda kanununun olmayışı, eski oluşu bir sorun; onların karşısında değilim, ama yasal durumlar olunca bu politik yelpazeye göre senelerce uzayabiliyor.

Kısa zamanda ne gibi önlem alabiliriz; Öncelikle gıda maddeleri tüzüğünü, üretici ya da gelişmiş sanayinin aleyhine değil, lehine de demiyorum. En azından aleyhine işlerlik durumundan çıkaralım. Bugün gıda maddeleri tüzüğünün uygulandığı tüm gıda maddeleri ürün bazındadır, yani işlenmiş ürün, piyasaya çıkarılacak ürün bazındadır, hiçbir zaman hammadde kontrolü yapılmaz, yapılmasına ilişkin gıda maddeleri tüzüğünde bir şey yok, ama nedense gıda kontrolü yapan firmalar, örneğin Missütün, Pınarsütün ürününü alır kontrol eder, ama hammaddeyi kontrol etme gereğini duymaz. Duysa ne yapar; duysa da bir şey yok, çünkü tüzükte belirginlik yok. Tarif etmiştir, tanımlanmıştır; süt, sağlıklı hayvanlardan sağlanır. Durun: Şimdi, sağlıklı hayvanlardan sağlansa Türkiye'deki süt hayvanı potansiyelinin yüzde 30-40'ını atın, kullanmayın; o zaman 80 litrelik sütü indireceksiniz 50 litreye adam başına. Çünkü, sağlıklı hayvanı öncelikle bu alanda yapılan çalışmalarla elde edebileceksiniz. Halbuki Türkiye'de uygulama tersi, özel-

likle son yıllarda bilinçsiz olarak süt hayvanı ithali, Türkiye'de alabildiğine yeni hastalıkların çıkmasına neden olmuştur. Tüzükten bu maddeyi kaldırmak mümkün değil ama tüzükle diğer yasal mevzuat arasında çelişki olmaz.

Sağlıklı hayvanlardan elde edilecek, yoksa sütü kullanırmazsınız, ama hayvan sağlık zabıtasını inceleyin, serolojik yöntemlerle brusella müspet çıkan hayvanların sütleri kaynatılır, pastörize edilir, yoğurt yapılır der. Bu çelişki niye? Ama belirli ölçüde en azından hammadde bazında mikrobiyolojik kriterleri vermemiz lâzım, o kriterleri aşıyorsa onu ürüne işlemememiz lâzım. Bu rizikoyu göze almamız lâzım.

Bir de laboratuvarların durumu. Çoğunda, ben laboratuvarlarımızı da suçluyorum; çünkü firmalar boş yere suçlanıyor; çünkü kamuoyu boşu boşuna aldatılıyor. Kamuoyunun, sanayi ürünlerine itimat etmeyişinin bir nedeni de basına intikal eden bu büyük bir çoğunluğu demeyeyim de en azından bir kısmı gerçekten dik-kate alınmaması gereken analiz raporları. Ya tüzükte yeri yoktur; örneğin stafilokok üredi dersiniz sütte; neymiş efendim, gıda maddeleri tüzüğü genel hükümler madde 3: sağlık açısından tehlikelidir. Pratojen bakteri üremeyecek der. Bugün inek sütü sağıldığı an her türlü tedbiri alın belirli ölçüde meme kanallarından kontamine olur ve bunlar olur; bunun için süte sağlık için zararlı raporu mu vereceksiniz? 20'nin üzerinde stafilokok türü var, içinden bir tanesi patojen, gelin patojeni saptayın da ona göre rapor verin.

Hanımefendi ayran örneğini gösterdi, ayranında o kadar net hükümler var ki, %1.5 yağ miktarı olacak, kuru madde % 8'in altında olmayacak, yani normal sütle yapacak, sulandırmayacak ve dansitesi de 1.020 olacak. Hadi gelin de hangisine göre rapor verin, 1.020'ye göre mi, 8 kuru maddeye göre mi? Yani bu yanlışlıkların bir an evvel düzeltilmesi gerekiyor.

Tabii laboratuvarcı arkadaş, kuru madde yüzde 7, dansite 1.020 olmasına rağmen tüzüğe aykırıdır diyor; halbuki 1.020 dansitede 1.5 yağ, ayranın kuru maddesinin 7.5 olması mantiken mümkün değil, o halde bu yanlışlıkları düzeltelim.

•Hammaddeyi uygun hale getiremedikten sonra en modern teknolojiyi uygulasanız dahi tüketiciyi mutlu edemezsiniz. Tüketiciyi eğitmenin yanında, tüketiciye güven vermenin de zorunlu olduğunu görüyorum.

BAŞKAN-Sorulara geçmeden önce benim iletmek istediğim bir konu var sokak sütleri üzerine yapılan çalışmalardan konu edildi. Bizim bu sene gerçekleştirdiğimiz bir çalışma var, bölümümüzde. Çok yeni bittiği için henüz yayımlayamadık. Ankara'da günde 250 ton kadar süt satıldığı tahmin ediliyor. Bunun 150 tonunun sanayi, fabrika sütü, 100 tonunun da açıkta satıldığı tahmin ediliyor.

Biz bu sütlerden 85 örnek topladık, açıkta sokakta satılan sütlerdi; yaptığımız analizlerde enteresen neticeler bulduk. Birkaç sonucu belirteyim. Meselâ mililitresinde 2.5 milyon adedin üzerinde mikroorganizma içeren sütlerin oranı yüzde 90 idi.

Bunun dışında yüzde 60 kadarının su katkılı olduğu, yüzde 12'sinin yağ oranının düşük olduğu, yüzde 33'ünün özgül ağırlığının normal sınırların dışında olduğu, düşük olduğu, yüzde 48'inin yağsız kuru maddesinin düşük olduğu, yüzde 38'inin asitliğinin yüksek olduğu, yüzde 2,4'ünün hidrojen peroksitle katkılı olduğu, yüz-

de 7'sinin peroksidaz enzimi içermediği, yani daha önceden kaynatılarak getirildiği, yüzde 17'sinin mastitisli hayvanlardan elde edildiğini, yine yüzde 17 kadarının burselloz içerdiği; bu sonuçları elde ettik, yakında yayınlanacak.

Doğan VARDARLI- Sayın Ayşe Akman Hanımefendinin sözüne bir iki tamamlayıcı bilgi vermek istiyorum. İlk önce bir müjde vereyim, tüketici bilinçlenmeye başlamıştır, rakamlar bunu gösteriyor. Sadece İstanbul için değerleri vereceğim.

1980 başında İstanbul'da şişe ve kutuda sanayi sütü 100 ton tüketilmekteydi, bugün 400-450 ton tüketilmektedir günde sanayi sütü. 1980'de günde tüketilen 300 ton sokak sütü bugün 150-200 tona düşmüştür.

Dolayısıyla, sanayi sütünde aşağı yukarı yüzde 400'e varan artış, sokak sütünde de yüzde 100'e varan düşüş gözlenmiştir. Bir metropolde bu çok güzel gidiştir. Tüketicinin bilinçlendiği varsayımı vardır tüketicimiz artık sanayi sütüne yönelmiştir.

Bizim son etütlerimizde bu 150 tonun ağırlıkla neden evde alındığı enteresan; ev hanımlarımız sokak sütünü bıraksınlar, bakkaldan şişe sütü alsınlar.

Prof. Dr. Tümer URAZ- Toplantınızın durumu bende bir çağrışım yarattı. Bundan birkaç yıl evvel bir siyasi partimiz Parlamentoda bayanların yüzde 25 temsil edilmesini önermişti, baktım bu masada erkekler yüzde 25, temsil ediliyor. Bu şakayı niçin yaptım, birinci derecede evde çocuklara süt içirilmesini annelerin yüklenmesi gerekiyor. Bu konuda çalışan bir kişiyim. Ben kendi çocuğuma her zaman aynı titizlikle süt içiremiyorum. Ben erkek olarak bu işle eğitildiğim için, konunun adamı olduğum için bunu yapıyorum, diğer erkeklerin yapacağına pek inanmıyorum. O bakımdan, hanım kesiminin bu gibi toplantılara ilgi göstermesini istiyoruz. Ayşe Hanımın da aramızda olmasından dolayı son derece mutluyuz.

Bundan birkaç yıl evvel Türk Kadınlar Federasyonu Sayın Başkanı gelmişti, fakat bu defa kendisine ulaşamadık, her toplantımıza onun da gelmesini diliyoruz.

Çocuklara süt içirilmesi imajı verilirken, sabahleyin de televizyonda Sayın Koruma Kontrol Genel Müdürünü izledim, o da doğal olarak çocuklara süt içirilmesini önerdi, bu programa çıktığı için de kendisine teşekkür ediyorum. Yalnız, çocuklara süt içirilmesi imajı bizde sanki süt, çocuk içeceğiymiş gibi bir kanaat uyandırıyor; oysa ki, az önce değerli tebliğ sahipleri gayet güzel değerlendirmelerle ortaya koydular. Süt, her yaşın içeceği, özellikle belli bir yaştan sonra, 40 yaşından sonra daha da fazla içilmesi gereken bir besindir.

O bakımdan, çocuk içeceği, çocuklara içirilir imajını kaldırmamız gerekiyor. Bu, bir alışkanlık kazandırmak üzere yapılan bir gelişme.

Ayşe Akman Hanımefendi çok güzel değindiler. Eskiden 1960'larda ilkokulda olan o Amerikan yardımıyla, Avrupalıların yardımıyla Türkiye'ye gelen sütler okullara verilir, okullarda hademeler kovada suyla karıştırırdı çocuklara verirdi ve Türkiye'de o dönemde ilkokulda olan insanların hiçbiri sütü sevmez, kötü bir imaj, nefret uyandırıldı. Oysa ki hiçbir zaman için normal olarak yağsız sütü suyla karıştırdığınız zaman onu içemezsiniz. Onların ayrı bir yapım tekniği var.

Ayşe Akman Hanımefendinin bir iki sözüne değinmek istiyorum. Evde kaynatıl-

miş sütün doğal olarak bir tat farkı vardır fabrika ürününden, çünkü o kaynatılıyor, kaynatıldığında pişmiş bir tadı oluyor. Söz gelimi, ben uzun senelerdir pastörize süte alışmış olmaktan dolayı o kaynamış sütü içemiyorum, bana rahatsızlık veriyor. En güzel süttür pastörize süt. Pastörize sütün bir amacı çiğlik vasfını ortadan kaldırmadan onun içinde bulunan hastalık etkenlerinin imha edilmesidir. Diğer bakterilerin de belli bir düzeye indirilmesi olayıdır pastörizasyon. Yani, çiğlik vasfı çok önemlidir. Orada hissedilen tat gerçek tada daha yakındır. Bunu da eğitim yoluyla ev hanımları ve diğer bayanların da bilmesi gerekiyor.

Bir de bizim toplumumuzda laktoz intoleransı var, söylendiğine göre yüzde 40-50 dolayında. Bunlar için laktozu azaltılan süt yapılamaz mı? Sağlık Bakanlığı nezdinde bu şekilde girişim yaptı bir firma; fakat bizdeki laktoz intoleransının yüzde 40-50 ler seviyesinde oluşunun nedeni şuna bağlanıyor. Atalarımız, iftihar ediyoruz, ilk kez dünyaya yoğurdu tanıtan biziz, yıllardan beri fermente ürünleri tükettiğimiz için, bağırsaklarımızda laktozu, süt şekerini parçalayan laktaz enzimi belli bir yaştan sonra sifıra inmektedir, salgılanmamaktadır. Dolayısıyla bu enzim olmayınca bağırsakta laktoz parçalanmıyor ve rahatsızlıklar ondan ileri geliyor. Biz onun için zaten içme sütünü artıralım diyoruz, toplumumuzdaki bu yüzde 40 laktoz intoleransını daha düşük seviyelere indirelim istiyoruz. Oysa ki bir de laktozu alınmış süt önerilirse bile bile bunu desteklemiş oluyoruz. O gerekçeyle bu uygulanmadı; ama şu vardır, Avrupalıların yaşlılarında da laktaz enzimi salgılanmaz, ama onlar sürekli süt içtikleri için bağırsakta bir flora oluşuyor ve gaz yapıcı bakteri sayısı azalıyor ve aşırı derecede bir rahatsızlık hissetmiyorlar. Bu, giderek yaşlarımızda da kendiliğinden alıştırılabilir.

Ben, bunu sütle uğraştığımdan söylemiyorum, ben günde en azından iki bardak süt içerim, sabah ve akşam içerim ve hiçbir zaman bunun rahatsızlığını hissetmedim.

Bir de uyarı tarihi konulamaz mı ürünler üzerine; ürünler üzerindeki uyarı tarihinin anlamı Türkiye'de biraz yanlış anlaşılıyor. Zaten bu tarihi basmanın nedenlerinden bir tanesi TSE'de hazırlanmış bir genel standart var. Tüm mamullerin üzerine üretim ve tüketim tarihleri konulmalıdır.

Geçenlerde bir soruyla karşılaştım. Bir yatılı okulda sabah kahvaltısında tereyağ veriliyormuş. Bu tereyağın tüketim tarihi bir ay geçmiş, öğrenciler kazan kaldırmışlar, bize eski tereyağını yediriyorsunuz diye. Sordular yedirelim mi yedirmeyelim mi diye. Yedirin dedim. Çünkü, şöyle bir değişim yoktur; tarihi geçtikten sonra bu süt insan vücuduna zararlı olur diye bir anlam çıkaramazsınız, öyle bir olay olamaz. Yani o tereyağı tarihi bir ay geçmiş diye onu yiyeni zehirler, hastanelik eder diye bir olay söz konusu değildir.

Bu imalat tarihi genellikle firmalara uyarıdır, firmaları bağlayan bir husustur. Eğer sözgelimi tereyağın soğukta bekletildiği taktirde 4 ay içinde kullanılması gerekiyorsa, ikinci ayda eğer bir acılaşma meydana gelmişse, bir küflenme meydana gelmişse o firma artık sorumluluktan kurtulmaktadır, o ürün iade edilir, iade edildiği zaman, Ayşe Hanım bilmiyorum o amaçla mı sordu, onun imha edilmesi de gerekmez; çünkü onun ikinci derecede kullanılan ürünlere dönüştürülmesi de mümkündür. Hiçbir zaman için bir süt mamulünü, toprağa gömmek şeklinde bir olay

düşünülemez; bu memlekette protein sıkıntısı çekilirken böyle bir olayın yaratılmaması gerekir. Hattâ, ben gene bu işle uğraşan kişi olarak söylüyorum, pastörize süt evde kaldığı zaman bazen buzdolabında ekşir, ben o sütü de içiyorum. Çünkü ben, o sütün içinde patojen, hastalık etkeni, bakteri, mikroorganizma olmadığına eminim, olmadığı için onu rahatlıkla burnumun yahut da vücudumun kabul ettiği ekşiliğe kadar içebiliyorum. Çünkü, o süt, bazı Avrupa peynirler vardır, onlara dönüştürülseydi, bakteri faaliyetiyle süt asidi aynı şekilde geliştirilecekti ve Avrupalıların, İsviçrelilerin ve Fransızların yediği bir peynir var, o peynir yapılırdı. Bugün Amerika'da bir cins peynir hidroklorik asit katılarak yapılıyor ve onlarda tüketiliyor. O bakımdan, tarihi geçmiş ürünleri böyle reddetme, değerlendirme yönünde olmamalı.

Bir diğer konu da sokak sütüyle ilgili. Sokak sütünde şimdi çok ilginç gelişmeler oluyor. Geçenlerde televizyonda bir toplantı da hasbelkader sokak sütçüleriyle bir arada olduk. Günde bir köy 2.5 ton sütü üretiyor, fabrikaya vermeden sokakta satıyor. "Hocam tank yapıyoruz paslanmaz çelikten" diyor, bir de arkadaşlarımız saptadılar, sokak sütçüsü, soğutulmuş süt satıyor diye. Şimdi bu, tüketicide, evhanımında veya o sütü alanda hemen olumlu imaj yaratılıyor, burada da soğutulmuş süt deniliyor. Bir üreticinin 2.5 tonluk sütü evinde soğutmasına imkân yok. Soğutabilmesi için o köye 2.5 tonluk paslanmaz çelik tank alınması lâzım. Masrafa girip tankı da almadıklarına göre bu işin kurnazlığı şudur: Herkes evinde akşam buzdolabında naylon torbalar içinde suyu donduruyor, sabahleyin onu o sütün içine atıyor, şehri dolanana kadar o su ona eriyerek karışıyor ve onun da sıcaklığını 4 derece dolayına getiriyor. İşin gerçek yanı budur, bunu saptamak lâzım, anlamak lâzım.

Bir İzleyici - Sayın Ayşe Akman'a çok teşekkür ediyorum, sokak sütçülerini o kadar güzel anlattınız ki, bir an düşündüm, acaba yarından itibaren sokak sütçüsünden süt almaya başlasam mı diye....

Sonra kendi kendime düşündüm, bazı açıklamalar yapmaya karar verdim, belki sizler biliyorsunuzdur, ama içinizde bilmeyenler için bu açıklamayı yapmaya karar verdim.

Herşeyden evvel şunu da belirtmek isterim, 200 gram kola kampanyada 4800 lira, teknoparktaki 2500 lira.

Sokak sütçülerini biraz anlatmak istiyorum. Sokak sütçüsü teşvik ödemesi yapmadığı için fabrikaların uyguladığı veya devletin verdiği teşvik 100 lira; köylüye der ki, ben sana 200 lira vereyim sen benden fiş, müstahsil makbuzu isteme. Bizim 2500 liraya aldığımız sütleri almak için sokak sütçüsü, ben sana 3 bin lira vereyim bana ver der. Sokak sütçüsü vergi vermez, sokak sütçüsünde sabit gider maliyeti yoktur, sokak sütçüsü birtek tekerlekli araba veya bir Skoda ile bütün dağıtımını yapar, tek başınadır, hiçbir maliyeti yoktur ve kâr marjı yüzde 50'yi geçer. Sokak sütçülerinin bazıları kaymağını alırlar. Kremasını alırlar, kremayı yine karıştırarak tereyağ ve zaman zaman zaman yoğurt üretirler. Biz sokak sütçülerine karşı değiliz, biz, adaleti, haklı rekabeti istiyoruz. Onların kontrolünü istiyoruz bunu söylerken.

Sokak sütçüsünün paket maliyeti yoktur. Sokak sütçüsü kabın içine döker veya 5

tane bidon alır, bir dahaki sefere dolu bidonla boş bidonu değiştirir ve bu arada onun ne kadar temizlendiği konusunda da bir şey söylemek mümkün değil.

Bizim en büyük sorunumuz köylü, çiftçideki sorunlarımızdır, yani kesinlikle bizim halletmemiz gereken sorunlar ineğin memesinden başlar. İlk önce bizim temeli halletmemiz lâzım, o zaman tüketici sorunları da çözülür.

Yanlış anlamayın, dünyadaki bütün bayanlar güzeldir, ama çok çirkin bir bayanı, bir gelini ne kadar allayıp pullasanız onu daha fazla güzelleştiremezsiniz. İşte biz sanayiciler de eğer aldığımız hammadde kalitesizse ne kadar onu allayıp pullasak, ne kadar pastörizatörden geçiresek de hiçbir zaman onu bir Avrupa standardındaki kaliteye ulaştıramayız. Fakat, fabrikaya gelen süte ne oluyor? Fabrikadaki süt teknolojileri, bunu kontrol eden kişiler sütü alırlar, bunun yağı düşük, bunun kuru maddesi düşük, kardeşim bu sütü getirme veya bitti artık; o zaman ben de sokak sütçüsüne veririm; yahut da sizin sütçünüz gider, sütü topladığı köye gider söyler; adam, akşam geldiğinde kaymağını yiyecek; sonunda ne olur köşede bekleyen sokak sütçüsü o kalitesiz sütleri almaya başlar. Sokak sütçüsü aldığı zaman ne olur? İşte hiçbir zaman o kaliteyi yakalamaya çalışan imalatçı, üretici bir türlü o kaliteyi yakalamayı başaramaz ve bunun sonucunda da o sokak sütçüsü dediğimiz kişi; iki çeşit sokak sütçüsü vardır, onu da belirtmek isterim; bir tanesi , iki üç ineği olup kendi sütünü veren, ineğin memesinden gelen bakteri yine fazla; o kısım çok ihtiyacımız olduğu, yazın,kışın ürettiğimizin 4-5 katını üretiyoruz. Halen bu dengeyi kurmuş değiliz. İşte o sokak sütçüsü kışın çok büyük paralar vererek aldığı o sütleri yaz geldi mi pat diye bırakmış. Siz oraya gitmişsiniz, yatırım yapmışsınız, köylüyle konuşmuşsunuz, çiftçiye eğitim programları uygulamışsınız özel primler vermişsiniz, ama kış geldiğinde o köylü size dönmüş demiş ki; kusura bakma, ben sütü öbür tarafa vereceğim, bin lira fark ediyor, bu farkı sanayici veremez. Kış bittiğinde o sokak sütçüsü gene aynı şekilde o sütü bırakır gider, o sütü gene mandıracı almak zorundadır, tekrardan kaliteyi düzeltmeye çalışır.

Bugün bir çiftlikte üretilen bir ton sütün -bizim de çiftliğimiz var, düşündük acaba böyle mi yapsak diye -kârını bir mandıra ancak 10 ton süt üreterek kâr edebilir, çok büyük masraflar ve yatırımlar yaparak kâr edebilir.

Fatih ÖZCAN (Missüt) - Ayşe Hanıma bir açıklamada bulunmak istiyorum. Tüketicinin tarihinin okunamamasıyla ilgili. O şikâyetler bize de gelmekteydi, kapakta renk değiştirme yönüne gidilecek, o yönde büyük çalışmamız vardır.

Mamullerin iade konusuna iki yönlü bakmak lâzım. Bir tanesi kanuni yönden, diğeri de bunların değerlendirilmesi açısından. Her türlü iade, geri gelen ürün değerlendirilebilir.

Gıda Maddesi Tüzüğüne göre, pastörize süt, raf ömrünü doldurduktan sonra diğer gıdalarda kullanılabilir diye açık olarak madde hükmü var. Dolayısıyla iade olarak gelmiş olan pastörize sütü kullanma imkânımız var gıda maddesi tüzüğüne göre. Ama hiçbir firma gelmiş olan bir sütü gıda maddesi tüzüğüne uygun diye kullanmaz hemen bunu mikrobiyolojik ve kimyasal testten geçirdikten sonra uygunsu kullanır.

Bunun dışındaki kaşar peynirlerinin veya her ürünün geri dönüş şekilleri var. Kötü olan mamulden iyi bir mamul yapamazsınız. Kötü bir kaşardan iyi kaşar yapamazsınız, dolayısıyla kullanamazsınız, imha edebileceklerinize ilişkin de Türkiye'de mevzuat vardır. Çünkü kendi başınıza bir şey ifade edemezsiniz, vergi dairesinden ve sağlık müdürlüğünden yetkililer gelerek bizzat onun gömülmesine veya imha edilmesine karar verilir. Eğer kendiniz imha ederseniz, yıl sonunda kendi gelirlerinizden verginizden düşemezsiniz. Dolayısıyla, büyük firmalar bu tür uygulamaya gidiyorlar.

Bunun dışında bizlerin de tüketicilerden bazı beklentileri var. Örneğin, üretim tarihlerine, son kullanım tarihlerine bakıyorlar, üzerinde buzdolabında saklayınız diye yazıyor; bu konuda bakkala soruyorlar mı, bak üzerinde buzdolabında saklayınız diye yazıyor, sen niye bunu saklamıyorsun veya beyaz peyniri 4-6 derecede saklayınız diye yazıyor firmalar; ama tüketicilerin bu yönde de denetim yapması lâzım, yani iki taraflı olması lâzım. Tereyağını eksi 10 derecede saklayın diyorsunuz.

Süt fiyatı dile getirildi, sokak sütüyle endüstri sütünün fiyatının farklılığı. Bu da normaldir, çünkü sütü aldıktan sonra firma olarak sütü toplamak, temizlik, organizasyondan gelen birçok eleman, mühendis, yatırımlarınız vardır. Ayrıca, dışarıda bir porsiyon pizola yediğinizde 15 bin lira veriyorsanız, evde yediğinizde 10 bin liraya, ucuza mal edersiniz. Gayet doğaldır bu.

Tüketicilerden diğer bir istihdamımız şu: üretilen bir gıda maddesi, odundan kesilmiş bir parça değildir, bundan hiçbir şey çıkmayacak diye bir şey değildir, muhakkak belli oranda hatalar olacaktır. Bunları hoşgörmeye alışmak lâzım. Süt sanayii yeni yeni gelişiyor, eğer tüketici en ufak şekilde başka yerlere kaymaya başlarsa bu sanayi gelişmez.

Bugün bakkal yüzde 20-30'dan aşağı kâr marjıyla mal satmaz, siz özel olarak fiyat indirirsiniz, bakkal fiyatları düşmez.

Bugün Türkiye'de bakkal yapısı, metrekare alanları çok dardır. Eğer 5 tane firma taze süt satıyorsa, 5 buzdolabı koyduğunuz zaman bakkal almaz, koyamazsınız. Türkiye'de satış noktaları marketlere, hiper marketlere doğru büyüdükçe, onların kendi altyatırımları veya kendi firmalarının koyacakları buzdolabı alanları olacaktır.

Celâl ERALP (Koruma Kontrol Gnl. Müdürlüğünde Kimya Mühendisi)- Ülkemizde süt içmeyi özendirmemiz lâzım. Bunun yanında tüketiciye her şeyden önce parasını kullanmasını da öğretmek lâzım.

Tüketici eşine dostuna hava atmak için bir bira alır, ihtiyacı yok, ama süte para ayırmıyor. Bir kere bunu özendirmemiz lâzım. Almasını, parasını kullanmasını öğretmemiz lâzım. Yani, Tüketiciyi koruma derneklerinin bunlara eğilmesi lâzım.

Sanayiciye birkaç önerim var. Bugün yağ firmaları, benim yanımda var, bardak veriyor, firmalar da süt içmeyi özendirmek için bu yola gidebilir, gayet rahat yapılabilir bu. Süt içmeyi özendirmek için süt şişesinin yanına küçük bir çikolata koyabilir.

Bu sütü alan çocuk bu çikolatayı bedava verir. Toplumun süt tüketimine alıştırılmasında yarar görüyorum.

AÇIK OTURUM

TÜRKİYE SÜT ENDÜSTRİSİ KURUMUNUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Yönetici:

Sadullah USUMİ
Gazeteci-Yazar
Eski Milletvekili

KONUŞMACILAR:

Ali Zafer TACİROĞLU
TOBB Ticaret Konseyi Başkanı

Güven ERDAL
KÖY-TÜR AŞ Genel Müdürü

Ahmet ARSAN
SETBİR Yönetim Kurulu Üyesi

Ata ÜNVER
KÖY-KOOP Ege Bölgesi Birlik Başkanı

Prof.Dr.Tümer URAZ
A.Ü.Ziraat Fakültesi

Değerli arkadaşlarım, 21 Mayıs Dünya Süt Günü nedeniyle düzenlenen Türkiye 5. Sütçülük Kongresinin ikinci gününde son oturuma başlıyoruz.

Bu vesileyle önce kişisel bir özürüm olacak, onu iletmek istiyorum, çünkü bu topluluğa çok büyük saygım var. Geçen toplantıya çok önem verdiğim ve geldiğim halde ben de konuşmacı olarak toplantıya katılamadım. Ondandır dolayı çok üzgünüm, ama Başkanın haberi vardı, çok ani bir ülser krizim tuttu ve ondan dolayı o gün toplantının yapıldığı saatlerde doktorla başbaşıydım. Bu, o zamandan beri içimde hep üzüntü olarak kalmıştı, bunu özellikle belirtmek ihtiyacını duyuyorum. Elimde olmayan nedenle de olsa özür dilemek istiyorum.

Değerli arkadaşlarım, iki günden beri çalışmalarını izliyoruz, gerçekten bundan önceki toplantıları da izledim. Ziraat Mühendisleri Odasının yaptığı bütün toplantılar yalnız Türk çiftçisi için değil, Türk topluluğu için, Türk ekonomisi için son derece yararlı sonuçlar vermiştir. Eğer Türkiye'de birçok şey düzelmemişse, bunların sorumlusu bu işleri yürütmeye çalışan, aydınlığa çıkarmaya çalışan Ziraat Mühendisleri Odası Yöneticileri değildir. Elinden gelen tüm gayreti gösterdikleri halde ne yazık ki, arkadaşlarımızın da ifade ettiği gibi Türkiye'de henüz sonuç alınmamıştır.

Bugün ve dünkü konuşmalardan da izlediğim kadarıyla gene son derece ciddi başarılı konuşmalar yapılmıştır ve gördüğüm kadarıyla en önemlisi, burada üniversitenin ağırlıklı olarak bulunmasıdır. Kim ne derse desin bir işi bilmeden yapmaya imkân yoktur. Eğer Türkiye'de de bu işe üniversite ağırlığını koymuşsa er veya geç bu işlerin çözüleceğine olan inancım da ortaya başlamıştır. Onun için, Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı Mahir Güz'e, ayrıca Ankara Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Günal Akbay'a, yine Ziraat Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Sabit Ağaoglu'na burada teşekkür etmek ve kutlamak istiyorum.

Bu oturumda Türkiye Süt Endüstrisi Kurumunun Özelleştirilmesi konusunu değerli arkadaşlarımızla tartışacağız. Bunun için çok güzel kadro yapıldığına inanıyorum, çok güzel bir tablo çizilmiş; özelleştirme konusunda hem üniversite, hem de üretici kesim burada konuşma hakkına sahipler. Bu güzel ve umut verici bir başlangıçtır. Onun için, toplantının iyi geçeceğine ve sonuçlarının da başarılı olacağına inanıyorum.

Şimdi ilk sözü değerli hocamız Prof. Dr. Tümer Uraz'a veriyorum; buyurun.

Prof. Dr. Tümer URAZ

Sayın Başkan, önce izin verirseniz, burada bulunmağımın nedenine değinmek istiyorum. Kongrenin birinci günü bir tebliğ sunma fırsatı oldu, bir de ikinci kez izleyicilerin huzuruna çıkmak yadırgatıcı olabilir diye; buraya gelirken birkaç belgeyle geldim. Bunlardan biri, senato üyelerine dağıtılmış kanun taslağıdır, bunun başında Cumhuriyet Senatosu Üyesi Kars Senatörü Sırrı Atalay ve 51 arkadaşının Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu Kurulmasına Dair Kanun Teklifidir. Bunu şunun için getirdim. Bu kanun teklifi benim şu anda mensubu olduğum bölümde hazırlandı. O zamanlar ben yeni asistandım. Sayın Sırrı Atalay ve değerli milletvekilleri geldiler, bu taslak hazırlandı, Meclise ve Senatoya sunuldu, kanunlaştı. Hattâ bu taslak, bölümümüzden emekli olmuş bir öğretim üyemizin bu tarihten çok önceleri yayınladığı bir yayından alındı.

Süt teknolojisi bölümü Türkiye'de Süt Endüstrisi Kurumunun kurulmasındaki rolü önemlidir ve bir nevi-Sayın Başkanım, gazetecilikte çok söylenir-bu işin mutfağıydı,

orada hazırlandı, gerçekleştirildi ve dün de belirtildiği gibi 30 Nisan 1963'te Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu doğdu. Şimdi bunun özelleştirme tartışmalarına başlıyoruz. O bakımdan bu panelde bulunmayı arzu ettim.

Bu panelde sadece benim veya değerli konuşmacıların değil, çok daha önemli olarak Kamu Ortaklığı İdaresinin de bulunmasını istedik; çünkü çok demokratik bir ortam olsun, her kesimden konuşmacı olsun, herkes fikrini belirtsin ve burada bir fikir oluşabil-sin. Fakat maalesef bir aydan fazla bir süre uğraştık, KOİ Sayın Başkanına randevu almak için dahi ulaşamadık, gerek ben, gerekse Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı arkadaşım. Bunun yanı sıra bir gün telefonla yakalama imkânını buldum, yardımcısı Sayın Semih Tanık Beyi davet ettim, fakat o da gelemeyeceğini söyledi. Umarım, buradaki konuşmalar onlara da ulaşır.

Süt Kurumunun bu şekilde hazırlanıp meydana getirildiğini biliyoruz, çünkü tebliğde de Kurumun kurduğu tesisler, ülkeye getirdiği yararlar hakkında konuşmalar yapıldı; fakat, devletimizin, hükümetimizin bir iç borçlanması nedeniyle; bunun kimi çevrelerde 2,6 milyar dolar dolayında olduğu, kimi çevrelerde daha fazla olduğu söylenmektedir. Bu iç borçlanmayı eritmek üzere KİT'leri özelleştirmeye açtılar ve bütün KİT'ler bu amaçla, kimileri özelleştirmeye alındı, bunların biri de Süt Endüstrisi Kurumudur.

Şimdi, bir çimento sanayiinde özelleştirme gerekli olabilir, bir Sümerbankta gerekli olabilir; memlekette çimento yerine alternatif madde bulunabilir, taşla veya kerpiçle evler yapılabilir, belki kaba ifadesiyle bu olur. Sümerbank devletleştirilirse, bir kişi pahalı bulacağı giyeceği bir yılda eskitmez de iki üç yılda eskitir, hattâ yama yapıp giyer; ama bu ülkede süt halka dağıtılamazsa, sütün yerine geçen bir madde yoktur. Yeterli derecede süt alamayan bir kimseye buyur sen ekmekle karnını doyur diyemezsiniz, fasülyeyle karnını doyur diyemezsiniz, etle karnını doyur diyemezsiniz. Bugün sütün yerine geçen hiçbir besin yoktur. O halde, özelleştirme ele alınırken, bunu bir TEK, bir Sümerbank gibi görmemek lâzım; evvelâ sütün bu hakkını teslim etmek lâzım.

Devlet, halkının ruh ve beden sağlığının yerinde olabilmesi için Anayasa gereği önlemleri alır. Anayasının 52. maddesinde de daha önce, "Devlet, halkının gerektiği gibi yeterli ve dengeli beslenmesi için gerekli tedbirleri alır" der. Bu, devletin sosyal görevidir. Devlet, olabildiğince bol miktarda, olabildiğince ucuz fiyatla halkına besin sağlamak mecburiyetindedir.

Özelleştirme yapıldığı takdirde, bugün öğreniyoruz, Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu İstanbul'da içme sütü piyasasına hakimdir, orada satılan içme sütlerinin yüzde 75'ini Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu satmaktadır. Bunun çeşitli nedenleri vardır; birincisi şişe sütü olması dolayısıyla, halkın pastörize süte ilgisi vardır, kolaylıkla alabilmektedir; ikincisi de fiyat farkı fazla olduğu için tercih edilmektedir.

Genel görünümde bakıyoruz ki, özel sektör şişe sütüne yanaşmıyor; çünkü bunun bir takım külfetleri vardır. Şişeyi alacaksınız, fabrikaya getirip yıkayacaksınız, tekrar sütle dolduracaksınız.

Bir defa bir şişenin ağırlığı 700 grama yakındır, yani 1 kilo süt için 1 kilo 700 gram taşıyacaksınız, onun 700 gramını tekrar fabrikaya geri getireceksiniz. Bir defa, fabrikada ayrılan yer, şimdiki kutudaki ambalajlama yerinin üç katı kadar bir yer getirir; buna benzer dezavantajları vardır. Bunu özel sektör doğal olarak kabul edememektedir.

Özelleştirilirse ne olur? Özel sektör, bu imkânları Türk toplumuna sağlayabilir mi ve yahut da kutuda üretilen içme sütünü ucuz pastörize süt fiyatına bu ülke halkına verebilir mi? Veremez, çünkü ekonomik olarak verilemez, o zaman çalışmasının amacı kalmaz, zarar eder. O halde bunu ayakta tutabilmek için, devletimiz bir petrol ülkesi gibi

özel sektörü desteklemek suretiyle ayakta tutabilir mi? Tutamaz. Zannedirim onun maliyet hesabı yapılmamıştır. Özelleştirdiği takdirde özel sektöre, halka bedava süttten bahsediyoruz, okul sütü dağıtılsın diye, ucuz sütü dağıtabilmek için sübvansiyona girdiği takdirde zannedirim bugün Türkiye Süt Endüstrisi Kurumunun devlete olan kamburluğu ki buna da katılmak pek mümkün değil, kamburluğu birkaç katı daha yükseğe çıkacaktır ve kaldı ki, Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu 1988 yılına kadar daima kâr eden bir kurumdu, hattâ 1900'a kadar; 1988 yılından itibaren özelleştirme konusu gündeme gelince zarar biraz daha arttı.

Kamu Ortaklığı İdaresinin yayınladığı bir broşür var, burada TSEK'in 6 fabrikasının kâr ettiği söylenmekte, bu 6 fabrika, işte demin 1990 yılına kadar olan zararı kapatan fabrikalardır. İlk etapta satışa çıkarıldığı zaman denildi ki kârlı olanları satacağız, özel sektörü cezbedip işin içine sokmak için; fakat özel sektör pek iltifat etmedi. Şimdi bu fabrikalar, gazetelerde çıkan haberlere göre yine satışa çıkarılıyor, bu defa pazarlık usulüyle; pazarlık usulünün şekli de belli değil. Eskiden Devlet İhale Kanunu vardı, bir bedel tayin edilirdi, onun üzerinde eksiltmeye ihaleler verilirdi veya artırma ihaleleri yapılırdı. Burada bu pazarlık usulü eksiltme yönünde midir, artırma yönünde midir belli değil; ki bellidir, şu: Belli bir fiyata satılmadığına göre kim az eksiltirse ona satacaktır, ama bu eksiltmenin de kuralları yine belli değildir, kim ne derecede bunu ortaya koyacak?

Dün, özel sektörün Türkiye'de kurduğu süt fabrikalarını eleştirip bunların bir bölümünün kapandığını söyledim. Özel olsun, resmi olsun, buraya gelen alet ekipmanlarının tamamı yurt dışından dövizle getirilmekte ve pahalıdır. Bu, bu ülkenin döviziyle gelmektedir, yani bir nevi milli servettir, hepimizin orada payı vardır. O nedenle, özel olsun, resmi olsun bütün tesisleri bu şekilde görmek lâzım ve Türkiye'de son birkaç yıldan beri süt makineleri mezarlığı meydana gelmiştir ve kullanılmayan dünya kadar alet vardır, hepsi de yurt dışından gelen aletlerdir. Şimdi öğreniyoruz ki, bu ikinci satış aşamasında satılan süt fabrikasını kim alırsa alsın, bilmiyoruz, amacına uygun işletme mecburiyeti de yoktur, yani süt fabrikasını alıp, eğer arsası çok müsaitse ki İstanbul'daki çok cazip bir yerdedir arsasını değerlendirmek üzere fabrikayı söküp atar, yerine apartman yapıp satar ve kârını da çıkarır özel sektör. Bu amaca yönelik olanlar da var, bunlar tehlikelidir. Bu ülkenin halkı için düşünülebilen, yalnız bu düşünce bilinçli değil, onu düşünenleri tenzih ederim, çok zararlı bir olay olmaktadır.

Bu bağlamda, TSEK'in devletleştirilmesi, hattâ bu ikinci aşamasından önce devletin yetkili organlarında bu konunun yeniden tartışılması lâzım. Bu rapor üzerinde tanıtım dökümanı denilmekte olup, bu rapor dışarıda uzmanlara parayla hazırlanmıştır; bunun içindeki bilgileri, yayın istendiğinde ve bu gibi toplantılarda vermekteyiz. Bu işin uzmanıyız, senelerdir bu konuda çalışıyoruz. Aslında dışarıya para verilerek yaptırma gerek yok. Bunu böyle ortalarda tartışsak çok daha yararlı sonuçlara ulaşabiliriz.

A.Zafer TACİROĞLU

Birinci konuşmayı açılış konuşması olarak düşünüyorum; çünkü herhalde bu toplantının en hareketli kısmı bu kısmı olacak gibi geliyor bana. Dünden beri tartışmalar yapıldı, bilgiler geldi, işin düğmelenme aşamasında da zaten kürsüye o kadar organize etmişler ki, devrin Süt Kurumu Genel Müdürü de burada, özelleştirmede ilk denemeyi yapan özel sektör kuruluşu da burada. Bizim tecrübelerimizden yararlanılmasında ha-

kikaten fayda var. Bunlar öyle bir kalemde çizilip geçilecek olaylar değil. Eğitim ne kadar yaygın olursa olsun, tecrübe, eğitimi destekleyen, o bilgi birikimlerini değerlendiren bir hadiseden ibaret.

Ben, yıllardan beri söylediğim ve bu kürsüde de birkaç kez konuştuğum için aynı şeyleri tekrarlamak istemiyorum. Ama süt, hayvancılık ve tarım beni çok ilgilendiriyor, çünkü mesleğim; aynı zamanda Türkiye kalkınmasında da çok faydalı olacağına inanıyorum, dolayısıyla da genç yaşımdan itibaren hadisenin neden yanlış götürüldüğünü düşünmüşümdür ve daha genç yaşlardayken, hep büyüklerimiz iyi bilir diye saygıyla geçştirdikten sonra bir dönemden sonra yavaş yavaş konuşmaya başladım. Esasında özel sektörün konuşanı da pek iyi olmuyor, çünkü özel sektör işine bakmalı, parasını kazanmaya bakmalı; onun için vakit kaybetmemeli diye düşünen de bir tarih vardır; fakat sonra bunlar 1970'lerin yarısından itibaren açıldı, artık özel sektör de rahatça meseleleri anlatmaya, tartışmaya, hattâ kamu sektörünün ne olduğunu konuşmaya başladı. Özelleştirmeye gelmeden önce sütçülüğün Türkiye'de ne kadar mühim olduğunu hep yaşadım, tartıştım ve bunun için de bir katkı arayışı içinde, işte 1983-1985'lere gelindi, yeni bir kavram içinde, dünyanın yeni oluşmaları içinde de üretimin, üretmenin liberalizasyonu bahis konusu oldu. Yani, servet transferi değil, ondan çok farklı; çünkü, esasında eğer servet transferi konusunda titizseniz, başka konularda daha çok titiz olmalısınız. Yani, bir süt kurumu fabrikasının sahip değiştirmesinden çok daha enteresanı, bir devlet politikacısının yönettiği bir bankanın verdiği kredi çok daha net bir servet transferidir. Eğer servet transferinin önüne bakmak istiyorsanız orada çok daha rahat bir servet transferi bahis konusu olur.

Esas amaç 1980'lerde de söylenilen, özelleştirmenin amacının servet transferi olmaması, sadece üretken insanların, üretim kademelerinin politikacılar tarafından yönetilmemesinden ibaret mesele. Bu mesele topluma mal olmadan yeniden bir parti programı içinde geldi, sunuldu ve özelleştirme adı altında takdim edildi. Mesele çok iyi anlatılmadı. Ben bir fabrika aldım ve neden aldığımı, nasıl aldığımı anlatmam lâzım, bir tecrübedir bu, ama Türkiye'de bir Erdemir'in özelleştirilmesiyle, bir THY'nin özelleştirilmesiyle, bir Petkim'in özelleştirilmesiyle, İstanbul'da Havaalanı çevresindeki bir otoparkın özelleştirilmesi kavramları birbirine karıştırıldı ve esasında özelleştirmeyi istiyorum diyen hiçbir siyasi partinin fiilen olmadığı anlaşıldı, son on yıllık uygulamada böyle gözüküyor, halen de böyle.

Herhangi bir kimse bir şey yapmak istiyorsa kesin olarak, yapacağım diye yan yollara teşebbüs etmez. Eğer siz 15 yılda bir karayolu yaparken 10 yılda 1000 km karayolu yapıyorsanız; fakat bir fabrikayı özelleştiremiyorsanız, samimi olarak siz özelleştirme istemiyorsunuz demektir ve özelleştirmemek için de gündeme çeşitli konuları getiriyorsunuz, büyük özelleştirme veya topluma sevimsiz gelecek özelleştirmeleri öne sürüyorsunuz. Böylece sermaye ve kaynak üretken alanlara gitmiyor ve politikacının kontrolü altında kalıyor.

Bütün mesele burada politikacının, yani 5 yıl iktidarda kalacak ve siyasi yaşantısı bakımından uzun vadede ziyade kısa vadeliye prim vermek zorunda olan yöneticinin emrinde birtakım endüstriyel, hizmetsel, sanayisel kuruluşlar düşünün, başka hiçbir farkı yok.

Önce özelleştirmeden bahsetmek, ondan sonra özelleştirmenin nasıl yapılacağını konuşmak lâzım. Çünkü, her bir özelleştirme belki ayrı ayrı yerlere, belki ayrı ayrı kesimlere yapılabilir. Hedefi doğru koyalım, hedef, parlamentoya seçilenlerin hakem olmasıdır, taraf olması değildir. Bundan üç ay önce burada bir toplantı yaptık halihazırdaki

bir bakanımızla, Allah rahmet eylesin, sevdiğimiz bir arkadaşımız Adnan Kahveci buradaydı, onlara da aynı şeyi söyledim; biz Türk toplumu olarak politikacıdan hep çok şey bekleriz, hep şikayet ederiz politikacı şunu yapmadı deriz; fakat üstelik de tarım kesiminde sübvansiyon isteriz. Tarım kesiminde doğru sübvansiyon uzun vadede netice verir, halbuki politikacının acele neticeye ihtiyacı vardır, acele netice yanlış sonucu getirir. Böylece bir çelişki var.

Özelleştirme 1980'de telaffuz edilmeye başlanmış, 1993'e kadar toplam KOİ'den birisi olsaydı söyleyecekti, ama belki 10 bin, 20 bin, 30 bin üretken insan politikacının kontrolü altından çıkarılmış, ama bunun karşılığında bir milyona yakın insan politikacının kontrolü altına yeniden sokulmuştur. O zaman, biz özelleştirmeden ziyade, devlet kesiminin fonksiyonları üstünde duralım, yani bir ilçe kaymakamının, bir il valisinin önce emniyet görevi, asayiş görevi, teröre bakış açısı, sosyal asgari hadlerini yerine getirmesinden sonra kademe kademe diğer bütün işlere de nezaret etmesini koyalım. Yoksa, bütün ticari faaliyetleri yönetmeye kalkacaktır ve ekonominin gelişmesi de Batı'daki diğer örneklerinde olduğu gibi veya Doğu Blokundaki örneklerinde olduğu gibi kaynağı politikacılar kullanacaktır. Birkere her sistemin bir zenginleri var, bir fakirleri var. Bugün komünist rejimde de bir zenginler ordusu çıktı, yönetenlerden, bir sermaye grubu oluştu; halk tabakasında da fakirler grubu var. Liberalizasyona geçtiler, aynı şekilde piramit birdenbire allak bullak oldu, çalışan çalışmayan herkes birbirine karıştı. Mühim olan, Türk toplumu gibi toplumlarda artık Batı'yı bile takip etmek belki modern olmaktan çıktı, kendi yapımıza uygun, en güzelini, en doğrusunu, en sağlıklıasını burada yapabilmemiz lâzım.

Özelleştirmeyi sevimsiz bir kavram olarak ortaya attığımız andan itibaren Türkiye'de özelleştirme olmayacaktır, ben söylüyorum, Türkiye'de özelleştirme olmamıştır son on onüç yılda; tam tersine kamulaştırma artmıştır. Zaten bu kavram şu açıdan da yanlıştır; süt ile ne alâkası vardır demeyin, çünkü konuştuğumuz binlerce özelleştirmeden sadece bir tanesi hakkında görüş ortaya koyacağız.

Türkiye'de halen para piyasasının yüzde 80'i fiilen devletin elindedir, yani parayı devlet alıp satar ve devlet kullanır. Banka kesiminin yüzde 65'i fiilen anonim şirket olarak gözüktür, kitaplarda serbest diye yazar, fakat hepiniz bilirsiniz ki, o bankaların rasyonel olması üretim anlamında kullanılmaz. O bankaların kullanılması, sadece politikacının kısa vadeli amaçlarına hizmet edebiliyorsa doğrudur, çünkü üretken olması gerekmez, üretim çok da başarı anlamına gelmez.

Para piyasalarının bu kadar yoğun şekilde devletin kontrolünde olduğu bir ülkede özelleştirmekten ne anlıyoruz, ne anlatmak istiyoruz; ki burada gelelim Süt Kurumunu konuşalım; Çünkü biz bir ülkeyiz ve bu ülkenin kaynaklarını doğru kullanmak amacıyla özelleştirirken ve filin burnunu yakalamışız, bacağınyı yakalamışız ve tarif etmeye çalışıyoruz. Süt kurumu da elimizin altına gelmiş, biz de tarımcıyız ya onu bırakmayız. Doğru, ben denedim de, bir müddet daha bırakmamanızda fayda var. Ben bunu dene-dim; çünkü, toplumun isteği dışında özelleştirmenin içine girerseniz muvaffak olma şansınız yok. Toplum isteyecek, cemiyet, çalışınca kazanmak isteyecekler oradaki insanlar bir milletvekiline gidip kendilerini tayin ettirebiliyorlarsa, eğer o maaşlarını çalışmadan da alabiliyorlarsa çalışıp almak çok pahalı bir hizmet olarak kalacaktır. İşte bu bir toplumsal kargaşa. Bu konuda gidip de Kars fabrikasındaki işçiyi sorumlu tutamazsınız, bundan bizatihi ben sorumluyum, bizatihi sizler sorumlusunuz, bizatihi bir milletvekiliyle tayinini yaptırmak üzere birisinin yanına giden herkes sorumlu. Bugün

özelde, serbest hayatta çok çeşitli iş alanları var, bu çeşitli iş alanlarına, gazetelerde boy boy ilanlar görüyorsunuz, personel alıyorlar, iyi yazı yazan sekreter alıyorlar, iyi hizmet eden insanlar alıyorlar, üretken ziraat mühendisleri, veterinerler, teknisyenler alıyorlar, devlette ne işimiz var; devlet denen şeyin ne olduğunu sizler benden çok daha iyi biliyorsunuz, orada hizmet etmenin zorluğunu da biliyorsunuz.

Buradaki arkadaşların hepsi Süt Kurumu konusunu tartışmak üzere geldiler, tekrar konuşmak amacındayım. Özelleştirme böyle bölük pörçük konuşulmaz; önce Türkiye'de kaynaklar liberalize edilecek, ondan sonra nasıl yapacağınızı bulursunuz, gerekirse bugün çalıştıranlara verirsiniz; ne parası alacaksınız, para filan istemez; alsınlar orayı üretken olarak çalıştırsınlar, ama devletin kapısına gelmesinler, kredi istemesinler devletten yardım istemesinler.

Üretim bir metotla özelleşir, ama bizler eğer özelleştirmenin ne olduğunu farketmiş ve o istikamette hepimiz rey kullanmışsak, destek vermişsek bu olabilir; yoksa ne olacaktır; kârlı bir iki kurumuzu özelleştirmeye çalışırken, kamu yüzbinlerce yeni işçi alarak devlet kesimini gittikçe büyütecektir. Üstelik bu harcamaları karşılamak için ülke piyasalarından para ihtiyacını, iç borçlanmasını; yurt dışı piyasalardan dış borçlanmalarla borçlanmasını büyütecektir. Halbuki devletin fonksiyonları sadece bunları yapanları düzene sokmaktır, bunların yapılış biçimlerini şekle sokmaktır. Dolayısıyla, özelleştirmeyi bir genel kavram olarak düşünüyorum ve burada Süt Kurumunun özelleştirme sırası kaçınılmaz gelir, ne zaman gelir, ona gene de olaylar karar verir. Yoksa bugün bakın ne olacaktır: Bir kere doğudaki fabrikalar çok zor özelleşir. Devlet orada sağlık mücadelesi yapmalıdır, binlerce çeşit hastalığın bulunduğu bir ülkede hayvancılığın gelişmediği, hayvancılığın başlamadığı, yem bitkisinin ekilmediği bir yerde hayvancılık yoktur. Dönümünden 150 kilo aldığınız yerde buğday ekersiniz, yerine yem bitkisi ekmezsiniz. Siz buğdaya daha fazla fiyat verdiğiniz sürece orada halkın buğday ekmesine de mani olamazsınız.

Siz eğer hayvan hastalıklarının mücadelesini özelleştirmek istiyorsanız onun da çaresi vardır, ama hayvan hastalıklarını ben halledeceğim diyorsanız önce onu halletmelisiniz. Doğuda süt 45-60 gün, yer yer 90 güne çıkan bölgeleri var. Dolayısıyla, Süt Kurumu, doğudaki fabrikaları bir nöbettir, bir görevdir, belli anlayışları vardır; ama Süt Kurumu orada kalacaksa, devlet önce oradaki hayvan hastalıklarını halletmelidir, hayvansal verimi artırmalıdır, üretimi artırmalıdır.

Hayvancılık, Kars ile Adapazarı'nda aynı fiyata yapılamaz, oradaki iklimsel koşullar dolayısıyla, doğudaki fiyatına batıda yapılamaz. Dolayısıyla, burada devletin bir müddet daha kalması lâzımdır.

Bütün özelleştirmeyi savunanların söyleyecekleri şudur: Devlet, özel kesim tarafından yapılabilecek, yani sizlerin ferdan yapabileceğiniz hiçbir hizmet alanında kalmamalıdır. Ama, görev yapması lâzım gelen, örnek olması lâzım gelen işletmeleri de yaşatmak zorundadır, örnek olmalıdır. Bugün Batı'da otoyolları bile özel sektör yapabiliyor, ama Türkiye'de otoyolları özel sektör yapamaz. Batı'da elektrik santrallerinin bir kısmını özel sektör yapıyor, Türkiye'de yapabilen varsa buyursun, ama yapabilen yoksa elektrik santralleri beklemeyecektir, yapılacaktır.

Orduya malzeme üretimini; birçok ülkede devlet yaparken, birçok ülkede de özel sektör yapmaktadır, ama kademe kademe geriye gidilmesi gerekmektedir. Doğu hayvancılık bölgesi olmasına rağmen, son yıllardaki uygulamalarla hayvancılık kaybolmuş, et ve süt üretimi gittikçe aşağı düşmüştür. Türkiye, et ve süt ihraç eden bir ülke olmaktan bunları ithal eden bir ülke durumuna geçmiştir. Bu politikayı doğru saptamak devletin

görevidir. Yoksa, çarpıcı olsun diye söylüyorum, İstanbul'da şişe sütü satmanın devletin görevi olduğunu zannetmiyorum.

Güven ERDAL

Ben, 7 yıl gibi uzun bir süre TSEK Genel Müdürlüğünü ifa ettim, benim için bu, hayatımın en onurlu yıllarını teşkil etmektedir. Bu itibarla, konuşmamın birinci bölümünde TSEK'i sizlere tanıtmaya çalışacağım; çünkü özelleştirme sırasında özelleştirmenin erdemleri görüşüldüğü zaman, Türkiye'de TSEK hangi görevleri ifa etmektedir, hangi işlevleri yapmaktadır; bunların yeterince görüşüldüğünü zannetmiyorum.

Bu itibarla, konuşmamın birinci bölümünde TSEK'in yapısı, kuruluşu ve fabrikaları hakkında özet bilgi arz edeceğim; hangi sorunlarla karşılaşmıştır, hangi noktaya gelmiştir, Türkiye'deki süt sanayiinin Lugüne gelmesinde ne gibi katkıları olmuştur; onları özetledikten sonra konuşmamın ikinci kısmında SEK'in özelleştirilmesi konusuna temas edeceğim.

Sayın Prof. Uraz beni aradığı zaman, "Güven Bey, siz SEK Genel Müdürüyüken görüşlerinizin ne olduğunu biliyorum, şimdi bir holdingin genel müdürsünüz, şimdi nasıl konuşacaksınız? dedi; görüşler neyse o görüşler değişmez. Bizim SEK ile ilgili görüşlerimiz değişmedi.

TSEK ülkemizde süt sanayiinin oluşma ve gelişmesini sağlamak amacıyla 30 Nisan 1963 günü kurulmuştur. Bu durumda TSEK 30. kuruluş yılını idrak etmektedir. Kuruluş, ilk 4 fabrikasını 1968 yılında işletmeye almış ve bunu takip eden 10 yıl, kuruluşun en hızlı büyüme dönemini teşkil etmiştir. 1968-1978 arasında 30 işletme faaliyete geçirilmiştir. TSEK'in halihazırda 35 işletmesinin yıllık kurulu kapasitesi 308 bin 100 tondur.

TSEK'in mevcut 35 işletmesinin yaklaşık 12-13 tanesinin yer seçimi isabetlidir. Bunlar genelde süt üretim noktalarına ve pazar merkezlerine yakın olup, bu işletmelerde kalifiye personel istihdamı mümkündür. Bu işletmeleri sıralarsak, İstanbul, İzmir, Ankara, Burdur, Bolu, Adana, Edirne, Kastamonu, Afyon, Yatağan, Eskişehir ve Aksaray.

Söz konusu 12 işletmenin yıllık kurulu kapasitesi 141 bin 600 tondur. Bu işletmeler, 1992 yılında 178 bin 750 ton süt işlemişlerdir. Yani ortalama yüzde 126 oranında bir kapasiteyle çalışmışlardır.

TSEK'in 35 işletmesinin 23'ünün ise yer seçimi bugünün koşullarında fevkalâde sıkıntılar ortaya çıkarmaktadır. Zira, TSEK'in, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Karadenizde kurulan fabrikalarının yer seçimleri siyasi ve sosyal mülahazalarla kararlaştırılmışlardır. Nitekim 23 işletme, 1992 yılında yalnız 15 bin ton civarında süt işleyebilmiştir. 23 işletmenin alabildiği toplam süt miktarı Ankara Lalahan işletmesinden daha az olmuş, İstanbul İşletmesinin işlediği sütün 1/5'inin, İzmir İşletmesinin ise 1/2'sinin altında kalmıştır. Rakamları toplarsak, 1992 yılında TSEK işletmelerinin toplam süt alımı yaklaşık 194 bin ton olmuştur. Bunun yüzde 92'sinden fazlasını 12 işletme işlemiş, geriye kalan 23 işletme ise toplam sütün yüzde 8'inden azını işleyebilmiştir.

Verdiğim örnek, TSEK'in işletmecilik açısından karşı karşıya bulunduğu en önemli sorunu dile getirmektedir. 1970'li yıllarda hükümetler, hangi nedenle olursa olsun, ister siyasi, ister sosyal, ister istihdam ve ek gelir yaratmak amacıyla olsun bu fabrikaları kurmuş ve politika olarak bu fabrikalara mali destek vereceğini taahhüt etmiştir. Bilahare bu destekleme politikalarından vazgeçilmiş, SEK yönetimine de bu fabrikaları benden hiçbir mali destek almadan çalıştır denmiştir.

Sayın dinleyiciler, işte bu noktanın çok iyi vurgulanması lâzım. İyi bir işletmeci anlayışı

ile SEK'in yer seçimi isabetli yapılmış fabrikalarını işletebilirsiniz, bunu da başarabilirsiniz. Süt üretiminin cılız kaldığı geri kalmış bölgelerde hazine desteği almadan, süt hayvancılığının geliştirilmesi için somut önlemler alınmadan uzun vadeli bir model geliştirmeden bu işletmeleri kârlı olarak çalıştırabilmek için sihirbaz olmak lâzım.

Bugünkü SEK yönetimi, iyi bir işletmeci anlayışıyla SEK'in batıdaki fabrikalarını başarıyla çalıştırmaktadır, ancak, doğudaki fabrikalarının rantabl şekilde çalıştırılması, çok yönlü alınacak, uzun vadeli önlemlerle çözülebilecektir. Mevcut fabrikalarının 2/3'ünün yer seçiminin yanlış yapılması nedeniyle SEK bugün özel sektör kuruluşlarına nazaran çok büyük bir dezavantajla karşı karşıyadır.

Bu itibarla, özel sektörle kıyaslamayı, SEK'in yer seçiminin fizibil ve kârlı olduğu işletmelerle yapmak gerekir. Yoksa, SEK'in Adilcevaz, Hakkari-Yüksekova, Tunceli, Adıyaman vesaire gibi fabrikalarını alıp bunların performansını özel sektörün batıdaki fabrikalarıyla mukayese ettikten sonra, bakın bu işi SEK yapamıyor, biz yapıyoruz demek hakkaniyet ilkelerine ve insaf ölçülerine sığmaz. Gelin SEK'in İstanbul, İzmir işletmesiyle herhangi bir özel sektör kuruluşunu mukayese edelim. Belki o zaman SEK'in kayıtsız şartsız özelleştirilmesinin erdemlerinden bahsedenler biraz daha temkinli konuşma ihtiyacını duyacaklardır.

SEK'in yer seçimi isabetli olan 12 işletmesi, yer seçimi isabetsiz olan 23 işletmeye devamlı kaynak aktarmak durumunda kalmaktadır. Oysa kârlı ve rantabl çalışan işletmelerde oluşan kârlar tekrar aynı işletmelerde yatırıma dönüştürülebilseler, bu işletmeler kârlarını katlayarak arttırabilecekler, dolayısıyla piyasadaki etkinliklerini daha da arttırabileceklerdir.

SEK, 35 işletme yerine fizibilitesi olan 12 işletmeyle faaliyet gösterebilseydi, bugünkü seviyenin çok üzerinde süt alınabilecek, çok büyük kârlarla çalışabilecekti. Hazine, malesef israf içinde icraat yapan birçok KİT'e yardım elini uzatırken, SEK, yer seçimi yanlış yapılmış fabrikalarının finansman ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla karşılamaya çalışmıştır. Durum, müteaddit vesilelerle Hazine yetkililerine anlatıldığında "Siz iyi çalışan bir KİT'siniz, sizler kendi yağınızla kavruluyorsunuz" diye müracaatlar dikkate alınmamıştır. SEK'e ne uygun şartlarla kredi imkânları tanınmış, ne de görev zararı verilmiştir.

SEK diğer özel sektör kuruluşlarına göre yüklendiği bu haksız rekabet kamburunu bankalardan, yıllık maliyeti yüzde 100'ü aşan ticari kredilerle karşılamaya zorlanmıştır. Bütün bu önemli dezavantajlara rağmen, SEK, 1985-1990 arasında konsolide gelir-gider tablosunda sürekli kâr etmiştir, ta ki 1990 yılında Hükümetin o yıl işçi sendikalarıyla çok ağır şartlarla imzaladığı toplu sözleşme hükümlerinin SEK işçilerine de uygulanmasının empoze edilmesine kadar.

Düşünebiliyor musunuz, Doğu Anadolu'da yılın ancak iki üç ayında faaliyet gösterebilen süt fabrikalarında çalışan işçiye de uygulanmak üzere işçi ücretleri yüzde 270 oranında yükseltilmiştir. 1989 yılında yaklaşık 14 milyar civarında olan toplam işçi ücretleri 1990 yılında aniden 41 milyar liraya yükselmiştir. Ayrıca, toplu sözleşme görüşmeleri ağustos 1990'da sonuçlandırıldığında ve toplu sözleşme de 1 Ocak 1990 tarihinden itibaren yürürlüğe girdiğinde ocak-ağustos arası birikmiş işçi ücret farkları da yine bankalardan ticari kredi kullanmak suretiyle ödenebilmiştir.

Şunu burada özellikle vurgulamak istiyorum. Yıllar itibariyle süt alım ve işleme rakamları sürekli artış göstermesine rağmen, SEK'te personel sayısı sürekli azaltılmıştır. 1984-1992 arasında süt alımları 102 bin tondan 1992'de 195 bin tona çıkmış, buna mukabil toplam personel sayısı 1985'in başında 2301'den mart 1993'de 1844'e indirilmiştir. Yani,

1985-1992 arasında yaklaşık yüzde 92 oranında daha fazla süt alınıp işlenmesine rağmen, toplam personel sayısında yaklaşık yüzde 25 oranında kısıntıya gidilmiştir.

SEK'te tasarrufa her yönüyle dikkat edilmektedir. Bugün birçok KİT'in genellikle çok alt yüzeyde genel müdürlük personeli bile kuruluşa ait lojmanlarda ikamet edebilmektedir. SEK, Genel Müdür Yardımcılarına dahi lojman tahsisi yapmamıştır. 31 işletmesi yurt sathına yayılmış olan SEK'in hiçbir dinlenme ve sosyal tesisi yoktur. Yönetimin eline geçen para sürekli üretime dönük yatırımlara tahsis edilmiştir.

Birim maliyetlerini asgariye düşürebilmek için fabrika içi üretim dışındaki tüm faaliyetler müteahhit ve taşeronlar marifetiyle yürütülmektedir.

Ülkemizde süt sanayiinin gerçekten çok önemli sorunları vardır. Gerek altyapıdaki eksiklerimiz olsun, gerekse zihniyet olarak önümüzde aşamamız gereken çok yönlü sorunlarla karşı karşıya bulunmaktayız.

Dünyada süt sanayilerinin en gelişmiş olduğu ABD ve AT, İsveç ve Yeni Zelanda gibi ülkelerin sanayi yapıları incelendiğinde müşterek özellikler ortaya çıkmaktadır. Esas itibariyle bu ülkelerin tamamında sağlam inek sayısı tedricen azalma göstermekte, inek başına düşen verim artmakta, süt ineği besleyen çiftlik sayısı azalırken, çiftlik başına düşen hayvan adedi yükselmekte; fabrika sayısı azalırken fabrika kapasiteleri büyümekte; bu ülkelerde üretilen sütün yüzde 90'ından fazlası süt fabrikalarında işlendikten sonra piyasaya intikal etmektedir.

Bu ülkelerde çiftçinin örgütlenmesi olayı çözülmüştür. Bu ülkelerin hepsinde devlet, piyasa mekanizmasına müdahale etmektedir. Üretici fiyatlarının alt sınırı önceden belirlenmekte olup, üretici fiyatlarının belli bir düzeyin altına düşmesine izin verilmemektedir.

Biz, bırakınız ülkemiz süt sanayiinin karşılaştığı sorunları çözmeyi, bu sorunları tartışma gündemine bile getirmiyoruz. Yıllardan beri SEK'in özelleştirilmesini konuşuyoruz. Hadi farzedelim SEK'i dağıttık, süt sanayiimizin karşı karşıya bulunduğu aşağıdaki sorunlar çözülecek midir?

Üreticinin yem sorunu nasıl çözülecektir?

İrk ıslahı çalışmaları nasıl hızlandırılacaktır?

Etkili bir eğitim, yayım hizmetlerini kim ifa edecektir?

Temel girdilerin üreticiye aktarılması için bir sistem nasıl oluşturulacaktır?

Üreticinin kredi ve finansman sorununa nasıl çözüm getirilecektir?

Çiğ sütün pazarlaması dalgalanmaya maruz bırakılmadan nasıl yapılacaktır?

Standart ürünler nasıl imal edilecektir?

Özel sektör kuruluşlarının 1992 yılında ortalama yüzde 24,8 oranında kullanabildiği kapasite oranı nasıl artırılacaktır?

Üreticiyi koruyan çok yönlü fiyat mekanizması modeli oluşturmadan süt üretimi istikrarlı bir şekilde nasıl artırılacaktır?

Çiftçilerin kendi aralarında organize olması nasıl gerçekleştirilecektir?

İlkel şartlarda üretilip piyasaya verilen mamüllerin satışı kim engelleyecektir?

Süt sektöründe hükümetler bir model geliştirecek midir? Yoksa, başıbozukluk devam mı edecektir?

Benzeri soruları çoğaltmamız tabii ki mümkün. Altyapıda biraz sonra değineceğim eksiklikleri gidermediğiniz sürece SEK'in faaliyetlerini sürdürmesi, ülkemiz süt sanayii için bir şanstır. Ne zaman belirli düzenlemeler yapılır, o zaman özelleştirmenin başarı şansı olur.

SEK fabrikalarının özelleştirilmesinden sorumlu KOİ, süt fabrikalarının işlevlerini,

fonksiyonlarını tanımlamış mıdır? Yoksa KOİ, kendisini emlak alım satım bürosu olarak mı değerlendirmektedir?

SEK'in özelleştirilmesinden sorumlu KOİ'de süt sanayiinde çalışmış veya deneyimi olmuş bir uzman var mıdır? Fabrika satışlarını, bu uzmanlar veya KOİ'nin üst düzey yöneticileri nasıl algılamaktadırlar?

Fabrikaların fiziki varlıklarının, ne pahasına olursa olsun el değiştirmesini özelleştirme diye mi anlamaktadırlar? Yoksa, ailelerinin geçimlerini süttten sağlayan binlerce üretici ailesini gözünde canlandırabilmekte midirler?

SEK işletmelerinin özelleştirilmesi hangi amaçlara cevap verecektir, bunun değerlendirilmesi lâzım.

İzninizle, şimdi SEK özelleştirilmeden önce hangi önlemler alınmalıdır; ona kısaca temas edeceğim.

AT ve ABD'de özellikle 1950'lerden itibaren uygulanan politikalarla üretici süt fiyatları için asgari fiyatlar tespit edilmiş, çiğ süt fiyatlarının belirli bir fiyatın altına düşmesi devlet müdahalesiyle engellenerek fiyat istikrarı korunmuştur. Özellikle AT ülkelerinde en fazla mali destek gören, üreticinin en fazla korunduğu sektörlerin başında süt sektörü gelmektedir. Bu politikanın tespitinde önemli unsur muhakkakki süttün her yaştaki insanın beslenmesinde taşıdığı hayati önemdir. Ancak, ekonomik rasyoneli ise çiğ süt arzının esnekliğiyle ilgilidir. Çiğ süttün çok kısa zamanda bozulabilme özelliğinden dolayı arz esnekliği de çok düşüktür. Çiğ süt fiyatlarının süratle düşmesi durumunda dahi ticari amaçla süt üretiminde bulunan üretici, hızla düşen fiyatlar üzerinden süttünü sanayiye satmak zorunda kalmaktadır. Çiğ süte ilişkin talep esnekliği de küçüktür. Örneğin, ülkemizde süt üretiminin, talebe nazaran genelde daha yüksek olduğu şubat-temmuz ayları arasında süt fiyatlarında meydana gelen düşmeler talepte aynı ölçüde artış husule getirememektedir.

Süt sektöründe arz ve talep esnekliğinin genelde düşük olması süt üreticisinin korunması bakımından AT ve ABD'de özel mekanizmalar geliştirilmesinde etkili olmuştur. AT ve ABD'de devlet kuruluşlarının süt imalatıyla doğrudan uğraşmadıkları doğrudur; ancak, bu ülkeler süt üreticilerini koruyan sistemler geliştirmişlerdir. Geçmişte olduğu gibi, şimdi de ülkemizde bu konuda bir boşluk vardır. Üretici süt fiyatları arz-talep ilişkilerine göre tespit edildiğinden, fiyatlar bazen maliyetinin altına düşebilmekte, üretici kısa zamanda bozulma özelliğine sahip süttünü stoklama imkânına sahip olmadığından, zararına da olsa elden çıkarmak durumunda kalmaktadır. Ülkemizde bu boşluğu kim giderecektir? Üreticinin, yarına güven duyarak üretim yapabilmesi bugünün koşullarında maalesef mümkün olmamaktadır. Halihazırda AT ülkeleri, süttü değişik aşamalarda sübvansiyon etmektedir. Müdahale alımlar suretiyle süttözu, tereyağ, çedar ve bazı süt peynirleri belli fiyatlar üzerinden satın almayı taahhüt etmekte, üçüncü ülkelerden yapılan ithalatı dahili fiyatlar seviyesine getirecek şekilde vergilendirmekte, gerektiğinde kotalar koymak suretiyle ithalatta miktar kısıtlaması gerekmektedir. İhracatta ise vergi iadeleri marifetiyle yüksek üretim maliyetli mamüllerin ihracını mümkün kılacak tedbirler uygulanmaktadır.

Ortak Pazar üretici koşulları birliği olan KOPA tarafından yapılan tahminlere göre yaklaşık 110 milyon ton mertebesinde gerçekleşen AT süt üretimine çeşitli kademelerde yapılan mali desteklerle ton başına yapılan sübvansiyon 265 dolar seviyesini bulmuştur. Bu da üretici süt değerinin yüzde 68'ini teşkil etmiştir.

Süt sanayiine yeni yaklaşımlar muhakkak getirilmelidir. Ancak, ülkemiz süt sanayiinin çözülmesi gereken bir sürü sorununu bir yana bırakıp işe SEK'in özelleştirilmesiyle başlarsak önceliklerimizi bir birine karıştırırız.

Kanaatimce, özelleştirme yapılmadan önce çığ süt fiyatlarını regüle eden, çığ süt fiyatlarına istikrar getiren bir sistem üzerinde çalışmalıdır. Aksi takdirde, süt fiyatlarında meydana gelebilecek dalgalanmalar süt üretimini olumsuz olarak etkileyebilecektir.

Nitekim, SEK işçilerinin bir hafta süreyle greve gittiği 1990 ağustos ayında süt fiyatlarının bazı bölgelerde yüzde 50 oranının üzerinde gerileme gösterdiği gazetelerde manşet şeklinde verildi. Çok kimse SEK'in özelleştirilmesine karşı çıkmıyor; ancak uygulamanın bir hayal kırıklığına yol açmaması için süt sektörümüzü yıllardan beri olumsuz etkileyen sorunların çözümünü de içerecek bir model geliştirilmesini bekliyor. Böyle bir model geliştirmeden yapılacak özelleştirme, sorunları daha da işin içinden çıkılmaz bir hale getirecek, mevcut belirsizlikleri daha da yoğunlaştıracaktır.

Şu hususu tekrar vurgulamak istiyorum ki, süt sanayiinin gelişmiş olduğu hiçbir ülkede, Türkiye'de olduğu gibi, çığ süt fiyatları arz-talep ilişkisine göre saptanmamaktadır. Bu, serbest piyasa mekanizmasının öncüleri olan ABD ve AT ülkeleri için de geçerlidir.

Ahmet ARSAN

Değerli Başkan, sayın misafirler, SEK, bu yıl 30. yılını idrak etmiş, geriye dönüp baktığımızda, 1963 yılında 227 sayılı Yasayla kurulan SEK'in kanunda belirtilen kuruluş amaçlarını başarıyla gerçekleştirdiğini görüyoruz. Şimdi bu SEK'in özelleştirilmesi için gündeme geliyor diye sorduğumuzda bunun cevabını bulmamız lâzım. Bu cevabı, dünyadaki ekonomik gelişmeye bakarak ancak bulabiliriz. Dünyada şu anda önemli bir ekonomik yapı gelişmesi, değişmesi var. 1979'a kadar dünyada Keynes'çi bir yaklaşımın etkin olduğunu görüyoruz. Burada ekonomilerde önemli bir işsizlik oranı yaşanmıyor, büyüme hızları elde etmek, büyüyebilmek, yatırım yapabilmek birinci öneme haiz oluyor. 1979 yılından sonra birden neoliberal görüşün ortaya çıktığını görüyoruz. Burada bu yaklaşım, paranın değerini ön plana çıkarıyor. Para, insanoğlunun bulduğu en mukaddes üretime yardımcı olan bir araç olarak görülüyor. Bu görüşün sonucunda 1993'e gelindiğinde, enflasyonu azaltıcı etkisi gözle görülüyor bu yaklaşımın, buna karşılık işsizlik oranlarının yükseldiği görülüyor, Amerika'da işsizlik oranı şu anda yüzde 7,5, Avrupa ülkelerinde yüzde 20'ye varan işsizlik oranlarının olduğunu görüyorsunuz; yine 1990'dan sonra haberleşmede yaşanan devrim, globalleşme, serbest piyasa ekonomisi, ekonomik dengelerde devletin müdahalesinin en aza indirilmesi gerektiği inancı ön plana çıkıyor.

Birçok gelişmekte olan ülkede özelleştirme hareketleri başlıyor Bu özelleştirme hareketlerindeki ana amaç, bir taraftan ülkede belli bir büyümeyi temin ederken enflasyonu, dolayısıyla büyümeyi yaratan ülkelerin enflasyonlarını minimize edebilmek.

Nitekim, ülkemiz de 1985'ten itibaren benzeri tedbirlerle parasal politikalarla yönetilmeye başlanıyor. Dolayısıyla sadece ülkemizdeki bu yönetim sisteminin içeriden kaynaklandığını düşünmemiz mümkün değil; çünkü kredi kaynakları, ülkemizin kredi alabilmesi için bazı yönetim sisteminde ve mali politikalarda baskılara maruz kaldığını unutmamamız lâzım.

Ülkenin misyonu Türkiye'nin nerede, nasıl bir yaklaşımla önümüzdeki yıllarına bakacak, ülkenin stratejisi nedir diye sorduğumuzda; genellikle ülkemizde de dünyadaki trendlerden ayrı düşmeyecek şekilde bir yola girdiğini görüyoruz.

Bir de ülkemizdeki parasal yapıya baktığımızda, bazı ilgi çekici, bazen ürkütücü bir yapının oluştuğunu görüyoruz. 1992 sonu itibariyle Türkiye'nin iç borcu 181 trilyon olmuş, dış borcu ise 54,7 milyar dolar. Kayıtsız olan bankaların ve müesseselerin aldığı borçları da düşünürseniz, iki yılın altındaki borçlar hazineye kaydedilmiyor, 10 milyar dolar da rahatlıkla buraya ilâve edebilirsiniz. 1992 rakamlarıyla 509 trilyon borcu var ülkenin, ortalama dolar kurundan hesab ederek gayri safi milli hasılaya oranı 0,65 çıkıyor.

1993 yılı öngörülen bütçe açığı 53,3 trilyon. Bunun daha yüksek olacağını bugünden görüyoruz, çünkü trend o şekilde gidiyor.

KİT'e nasıl kaynak geliyor, bir de ona bakalım. Yüzde 39,5'i bütçe transferleriyle geliyor, yüzde 63,4'ü ise borçlanma, iç veya dış borçlanmayla geliyor. 1992 yılında özelleştirme kapsamına alınan KİT'lerin toplam borcu 143 trilyon, buna karşılık satışları 228 trilyon. Dolayısıyla, işçilik giderleri de maliyetlerinde yüzde 44.

SEK de bu kazanın içinde kaynayan bir KİT kuruluşu.

Özelleştirme, önümüzdeki günlerde kaçınılmaz olacak KİT'ler için, fakat bunun bu ülkeye yararlı bir şekilde yapılması ve bundan, bu ülkede yaşayan insanların maksimum fayda temin etmesi ve ülkeye yararlı olması, biz bu ülkede yaşayan insanlar için çok önemli.

Bir de ülkemizin yapısını düşünmemiz lâzım, bir özelleştirme modelini düşünmeden önce. Ülkemizde nüfusumuzun yüzde 48'i 20 yaşın altında. Bu kişiler çok kısa sürede iş hayatına atılacaklar, bu insanlara bu ülkenin iş bulma zorunluluğu var. Dünyada olan globalleşme, haberleşme devrimine Türkiye adapte olmak, Türkiye de onun içine girmek zorunda. Aksi takdirde ülkemizin geri kalması, biçim teknolojinin veya halkımızın gelir düzeyinin düşmesine neden olacaktır. Çünkü, önemli olan ülkelerin göreceki stratejik avantajlarını görmeleri ve ona göre stratejik planlarını yapmaları.

SEK'in faaliyet gösterdiği veya agro endüstrinin nasıl bir çevre şartında olduğunu söyleyip, sonra bir modelleme önerisinde bulunacağım.

Bugün nüfusumuzun yüzde 40'ı tarım ve hayvancılıkla uğraşüyor, buna rağmen gayri-safi milli hasıladan ancak yüzde 15 pay alıyor. SEK'in bulunduğu sektör bu bakımdan da önemli. Gayri safi milli hasılayı büyütmediğimiz bir sektörde SEK faaliyet gösteriyor. Şu anda nüfusumuzun yüzde 2.2 arttığı, nüfusumuzun yüzde 60'ının şehirlerde yaşadığı ve doğudan batıya göçün devam ettiği bir yapı içindeyiz. Buna karşılık yapılan birçok çalışma agro endüstrinin ülkemiz için diğer ülkelere göre stratejik avantaj kazandırabilecek göreceli üstünlükleri olduğunu gösteriyor. Ülkemizin süt ve et sanayi gibi sektörlerinin ileride lokomotif sektörler olacağı, ekonomiyi ileriye götürmede yardımcı olacağı bulunuyor. Bu, TÜSİAD'ın 21. Yüzyıla bir atılım stratejisi isimli dökümanında belirtilmiş.

Buna karşılık, tarımda kendi kendine yeterlilik şu anda yavaş yavaş yok olmaya başlamış durumda; çünkü, ülkedeki tarım ürünleri ithalatı ve tarıma dayalı sanayi ürünleri ithalatı gittikçe artıyor. 1992 sonunda ithalat rakamı et ve süt ürünlerinde toplam 150 milyon dolar, yani sıfır faizli besicilik kredisi diye olaya bakarsanız, 100 milyon dolar sıfır faizli besicilik kredisi; yani 150 milyon dolarlık ithalat demek 150 milyon dolarlık gümrük vergisi ve fon alınmış demek. Aslında 1 trilyonluk verilen sıfır faizli besicilik kredisinin ne kadar düşük olduğunu, ithalatımıza mukayese edilerek bakıldığında görülebilirsiniz.

AT ülkeleri olsun, gelişmiş ülkeler olsun, gıda sanayiini stratejik olarak nitelendiriyorlar. Enerji, sağlık, eğitim ve gıda. Hiçbir zaman AT, ihtiyacı kadar üretmeyi düşünmü-

yor, ihtiyacının daima yüzde 10 fazlasını üretmeyi, bunu, gerektiğinde müdahale stoklarına almayı, daha sonra ihracatçı sübvansiyonu vererek satmayı planlıyor ve size ilginç bir şey söylemek istiyorum, Ekonomik dergisinin 12 Aralık tarihli sayısına baktığınızda dünyanın agro endüstrisiyle ilgili bir yazı yayınlandı. Son yıllara göre verilen sübvansiyonlar var. Sübvansiyonların azalmadığını, GATT'ta konuşulmasına rağmen azalmadığını, buna karşılık arttığını görüyorsunuz. Ayrıca çiftçi gelirlerin yüzde kaç sübvansiyon da geliyor diye baktığınızda, AT'de bu rakam yüzde 49. Bizim ülkemizde ise bu rakam yüzde 4 ve yüzde 4'ün de yüzde 70'i bitkisel sübvansiyona gidiyor. Bitkisel sübvansiyon da müdahale alımları veyahut da TMO'nin alım fiyatlarını belirlemesi şeklinde olduğu için aslında hayvansal ürünler üreten üreticiler bundan da zarar görüyor, çünkü yem fiyatı yükseliyor.

Böyle bir yapı içinde SEK'i özelleştirirken nelere dikkat etmemiz lâzım? Her şeyden önce üç konu çok önemli;

1. Çalışanların işsizlik sorunu
2. SEK'in doğudaki fabrikaları
3. Süt üreticilerinin mağduriyeti

Bunları biz göz ardı ederek SEK'i özelleştiremeyiz.

Bir model ortaya koymak gerekirse, bir kere SEK'teki çalışanların, üreticilerin birincil öncelikli menfaatlerini korumamız lâzım. SEK'teki çalışanların işsizlik sorununu çözmek için, çalışanların en az yüzde 50'si, ki yüzde 50'si oradan ayrılabilir diye düşünüyorum, bir yıl boyunca ücretleri ödenmeli, değişik yetenekler kazanacak şekilde eğitilmelidir. Böylece, onların, SEK'in dışında iş bulma olanakları kolaylaşacaktır.

SEK'in doğudaki fabrikaları ayrı bir statü içinde düşünülmelidir. Her bir fabrikanın özelleştirilmesinde yüzde 30-40 hisse mutlaka çalışanlara verilmelidir. Böylece, yönetim, katımlı bir yapı şeklinde oluşacaktır. Yüzde 70'i ise çalıştırıcı müessese veya üretici birliklerine çok uzun vadeli krediyle satılmalıdır. Örneğin, bu, 10 yıl vadeli 2 yıl ana para ödemesiz olabilir. Buna karşılık, her yıl minimum sütalım miktarı garantisiz istenmelidir satışı yapılan müesseseye, 5 yıl sonra en az cirosunun yüzde 10'u kadar yatırım yapacağı garantisiz de istenmelidir. Bunların karşılığında satın alacak kişinin, başka bir amaçla ve kötüye kullanmaması için mutlaka yatırım yapacağına dair aldığımız bütün bu garantilerin bir teminatı alınmalıdır. Bu, masraflı olmaması için gayrimenkul teminatı da olabilir.

Bütün bu modelin, oluşturduğumuz veya önerdiğimiz modelin çalışabilmesi için çevre şartlarının oluşturulması şarttır. Bu oluşturulmadığı takdirde satılan o müesseseler çalışmayacaktır, ülke ekonomisine daha büyük zarar gelecektir.

Çevre şartları nedir? Çevre şartlarını bulabilmek için öncelikle AT'de uygulanan sistemi gözden geçirmemiz lâzım. O sistem, ki bugün süttozu, tereyağı dağları diye tabir edilen, yani yüzde 10 fazla üretimi oluşturan sistemdir. Aslında ülkemiz agro endüstride çevre ülkelere göre stratejik önemi olan bir ülkedir, yüzde 10 üretim fazlası vermek, sübvansiyonu devlet, çeşitli yollarla bundan dolayı kazandığı kaynakları bir torba içinde toplamalı ve tekrar katkı payı düşük olan agro endüstrinin sanayi kollarına akıtmalıdır. Böylece bu fon, kendi kendini besleyen bir sistem içinde, yapı içinde vazife görmektedir.

Ata ÜNVER

Değerli izleyiciler, SEK'in özelleştirilmesi, bugünkü panelimizin konusu. SEK'in özelleştirilmesiyle ilgili görüşler gerek kamuoyunda, gerekse basınımızda ve burada iki

gündür yapılan konuşmalarda hep ele alınıyor ve tartışılıyor. SEK'in özelleştirilmesiyle ilgili ne kamuoyunda, ne süt üreticilerinde, ne süt tüketen kesimde gördüğümüz kadarıyla ne sanayicilerde böyle bir olgunun gerçekleştirilmesi, ülkemiz menfaatlerine uygun olmayacağı görüşü var.

SEK'in özelleştirilmesini ülkemizde hiçbir kesim istemezken, geniş kesimler istemezken, illâ da özelleştirilecek diye olayın üzerinde durmak ve güncel hale getirmek, hattâ sonuca ulaşmak acaba hangi kaynaklardan güç alıyor? SEK hepimizin malıdır, üreticinin malıdır ve tüketicinin malıdır. Sütün önemini iki gündür dinledik. Sütün insan sağlığındaki önemini, uygar ülke olmadaki önemini tüketim düzeyinde iki gün boyunca dinledik. Hepsini tamam da, 2 Temmuzda SEK satılıyor, bunu engelleyici gücü oluşturacak, bunu engelleyecek ortamı yaratacak bir girişimi acaba nasıl oluşturabiliriz diye düşünüyorum.

2 Temmuzda fiyat veren kuruluşlara açık eksiltmeye göre satılacak, ama bunun satılmasını da kimse istemiyor. Mesele, SEK'in 173 milyar zarar etmesi midir 1993 yılında, ki onun da gerçekleri çok açık ortaya konulmakta, böyle bir zarar gerçek anlamda herhangi bir kuruluşun zararı değildir, çeşitli nedenleri vardır. 173 milyar zarar da Türkiye'nin Hakkari'sinden İstanbul'una, İzmir'ine kadar örgütlü olan ve sosyal devlet işlevini devlete kazandıran bir kuruluş için bir zarar veya kayıp sayılmaması gerekir ki, sayılamaz da.

Hayvancılığı teşvik için 1 trilyon lira bir kaynak ayrıldı ve sıfır faizle. Gerek Et Balık Kurumu, gerekse kombinalar tarafından üreticilere dağıtmak üzere ayrıldı. Bu kredi dağıtılacaktır, hayvancılığı desteklemeye yöneliktir. Sıfır faizli kredilerin bir yıllık maliyeti nedir, 1 trilyon liranın maliyeti 600 milyar lira. Devlet burada bir sübvansiyon yapıyor 600 milyar lira. Yani, mesele SEK'in zarar etme meselesi değildir. Olayın altındaki gerçek, KİT'lerin özelleştirilmesi de değildir SEK ile ilgili konu. Acaba nedir? Bu çok önemlidir, hepimizin kafasında bu soru mutlaka vardır. Buna yanıt aramaya çalışıyorum; acaba SEK'in özelleştirilmesinde bu kadar inatla üzerinde durulması gereken sebep nedir?

Çeşitli düşünceler oluşuyor kafamızda, dün Sayın Tarım Bakanı, kırsal nüfusu yüzde 41'lerden 10'lara düşüreceğiz diyor, kırsal alandaki nüfusun 41 olması halinde ülkemizin gelişmiş ülke sayılması mümkün değildir diyorlar.

Köylüyü, belli tarım ürünlerinde verim düşüklüğü veya fiyat düşüklüğü olduğu dönemlerde koruyan, öyle burada birçok arkadaşımızın bahsettiği gibi verimli olmayan 2-3-5 hayvanlık işletmelerdir ve bunun ülkemiz gerek sosyal, gerek ekonomik yapısına yararı vardır, göz ardı etmemek gerekir, çok büyük bir istihdam olayını tutmaktadır.

SEK gibi bir kuruluşu satarsak, üreticilerin birçoğu korumasız olacak, özellikle küçük üreticiler korumasız olacak dolayısıyla insanlar kırsal alandan kente gelecek, ama orada çok daha büyük sorunlar çıkacak. Acaba bu mu diyorum, ufak bir olasılıkla bu olabilir. Diğer büyük bir olasılık da, bana göre, kırsal kesimde en yaygın kooperatifçilik örgütlenmesini süt üreticisi gerçekleştirmektedir.

Avrupa ülkelerinde süt üreticileri örgütlüdür ve süt üreticilerinin örgütlülük düzeyi kimi ülkede yüzde 90, kimi ülkede yüzde 80 yüzde 70 veya yüzde 100'e varan ülkeler vardır ve bunlar kooperatiflerde örgütlenmektedirler. Acaba diyorum, demokratik, gelişme sürecine ülkemizin girmesi, kırsal alanın kooperatiflerde kısa dönemde örgütlenmesini geliştirecek bir olgudur. Bu da hayvancılığa dayalı, özellikle küçük üretime dayalı üreticileri örgütlendirebilecek bir potansiyeldir kooperatifçilikte.

SEK'in satılması, kooperatiflerin dışına devredilmesi, bu örgütlülüğün gelişmesini engelleyici bir faktör olarak mı görülmektedir? Aksi takdirde bu kadar insanın, düşününün, SEK'in satılmasının olumsuz sonuçlar doğuracağını söylemesine rağmen, ki buna, devletin en üst kademesinde olan birçok yöneticiler de katılıyor, halâ satışının gündemde olması, garipsenmeyecek bir olay değildir.

SEK, üreticiyi ilgilendirmektedir, tüketiciyi, süt sanayicilerini ve devleti ilgilendirmektedir. Üreticiyi çok geniş kapsamda ilgilendirmektedir. Belki SEK'in muhatap olduğu üretici 1 milyondur, ama ülkemizdeki tüm hayvan üretimini ve üreticileri direkt ilgilendirmektedir; çünkü ülkenin dört bir köşesinde bir rekabet ortamı oluşturmaktadır. Süt fiyatları konusunda bu rekabet ortamında sütünü veren üretici de, vermeyen üretici de yararlanmaktadır ve üreticiyi koruyucu bir kalkandır SEK.

SEK, tüketiciyi yakından ilgilendirmektedir, yanlış anlaşılmasın özel kesimi hedef olarak almıyorum, ama madem serbest piyasa ekonomisidir, elbetteki sütte de bir piyasa oluşumu gerçekleştirilmesi gerekir. Tek yanlı özel sektörün olduğu bir piyasada süt fiyatlarının oluşumunda mutlak surette tüketicinin aleyhine fiyat uygulaması gelişebilecektir. Bunu etkileyen, bunu rekabet ortamına sokan ve tüketiciyi önemli bir gıda maddesinde bir yerde koruyan kurumdur SEK.

SEK- süt sanayicisini ilgilendirmektedir. Özellikle SEK'in satılması halinde ve satış şekline baktığımızda, şu andaki üretim alanından çekilmesi halinde bir kere piyasada çok büyük boşluk olacaktır ve süt sanayiinde üretim yapan kuruluşların tüketime yetişmesi mümkün olmayacak ve böylece fiyatlar yükselecek, doğal olarak da süt sanayicisinin kârı çok fazla artacaktır, ama tüketici aradığı sütü bulmakta çok büyük ölçüde sıkıntı çekecektir.

Diğer bir konu da devleti ilgilendirmektedir. Bugün Cumhurbaşkanı olan önceki Başbakanımız,"devlet sosyal devlet olma özelliğini kaybetmemelidir" demektedir. Sosyal devlet olma özelliğini kaybetmemelidir derken, bir önceki iktidarı eleştirerek bunu söylüyordu. Sütten bugün devletin herhangi bir altyapı oluşturmadan çekilmesi, gerçekten sosyal devlet olma özelliğini belli ölçüde yitirmesini getirecektir ve dolayısıyla da devletin gerçek işlevinden uzaklaşmasına sebep olacaktır.

Özelleştirilme konusu çok önemli, gerçekten burada çok yararlı konuşmalar oldu, ülkemizde süt konusunda çok ciddi sorunlar var.

Sütün gerek üretim aşamasında, gerekse tüketim aşamasında çok büyük sorunlar var, bu sorunları devlet ele alması gerekirken, bu satış konusunu ortaya çıkarması, çeşitli yorumlar yapmamıza sebep veriyor. Gösterilen tablo vahim, yürekler acısı; yüzde 90 sokak sütçüleri, yüzde 10 fabrika sütü; Buna çözüm bulmak gerekir. Acaba neden yüzde 90 sokak sütçüsü yüzde 10 fabrika sütü? Elbette fiyat olayı da etkili; ama bizim kentlerdeki insanımız genelde köylerden kentlere gitmiştir, kentler nüfus üremesiyle değil göçle olmuştur. Kentlerde köylülük halen mevcuttur, bundan kurtulmak o kadar kısa bir dönemi de kapsamayacaktır. Üreticiyle yakın ilişkide olmak istiyor belli bir tüketici kesim ve şu anda fabrika sütünün rekabetçisi de sokak sütçüsü. Böyle bir ekonomik sistem olmaması gerekiyor. Bu serbest rekabet ortamında rakiplerin nitelik ve nicelik açısından eşdeğerde olması gerekir ve bugün fabrika sütünün rekabetçisi sokak sütçüsü. Bunu nasıl aşabiliriz,tüketiciyi nasıl daha sağlıklı süte kavuşturabiliriz? Bu konuda o tüketici geleneğine yatkın bir model geliştirmek gerekir. Birçok arkadaşımız kooperatif kelimesini telaffuz etmekten çekiniyor mu bilemiyorum. Üretici birliği diyoruz, neden kooperatif demiyoruz, kooperatif kelimesi neden bize o kadar yabancı!..

Avrupa 1800 yılında kooperatiflerini kurmuş, en belirgin kooperatifleri de sütçülükte olmuş, kooperatif kelimesi sosyalist ülkelerdeki modelin yıkılmasından veya bugünkü duruma gelmesinden dolayı kooperatif kelimesi bize onu mu anımsatıyor acaba, değil. Bugün Avrupa'da kooperatifler gelişmişler. Bir arkadaşımız az önce KOPA'dan bahsetti, kooperatiflerin Avrupa ölçeğinde örgütlü gücü ve yeni bir güç daha oluşturuyorlar, tarımdaki tekellerin kooperatiflere karşı rekabet gücünü kırmak için yeni birlikler, oluşturuyor. Biz adeta kooperatif kelimesinden korkuyoruz, ürküyoruz, kaçıyoruz. Bunun, üreticilerin örgütü olduğunu söylemekten çekiniyoruz, meselâ Ziraat Odası Sayın Başkanı da burada, üreticilerin teşkilatlanması diyor. Nedir üreticilerin teşkilatlanması; bu, üreticilerin ekonomik anlamda kooperatifleşmesidir, demokratik anlamda tabii ki ziraat odaları vardır. Bu şöyle veya böyle olabilir, ama adı bunun kooperatiftir.

Eğer kooperatifler süt konusunda ve süt üretiminde etkin olursa, büyük bir tüketici kesim, fabrika sütçülerine tercih edecektir sokak sütçülerini ve kooperatifler burada devreye girerek bizim süt tüketimimizi daha sağlıklı yöne getirecektir.

Kooperatiflerin yarattığı başka imajlar da vardır, bunları da göz ardı etmememiz gerekir. Bunu, özel kesimdeki süt sanayicileri de devlet kesimindeki süt sanayicileri de görmek durumundadırlar. Madem ülkemizin süt sorununa çözüm bulacağız, kooperatiflerle devlet, özel kesim hep birlikte bu ülkenin süt sorununu çözmek için elele vermesi gerekir. SEK'i satıyoruz diye o boşluğu yaratmak, bunu söylerken inanın bu işin gerçekleşebileceği olasılığını görmüyorum; çünkü bu, ülkemize yapılabilecek en büyük hainliktir. Tüketicieye yapılabilecek en büyük hainliktir. Gerçekten üreticieye yapılabilecek en büyük hainliktir. Bunun özelleştirmeye ilgisi yoktur. Özelleştirme, çimento fabrikasını özelleştirme bir özelleştirme değildir, Sümerbank ve benzerleri; oradaki politik olaydan dolayı, istihdam, belli sorunlar, siyasetçileri sakıntıya sokmaktadır, belki belli kaynaklara ihtiyaç vardır; ama SEK'ten gelecek kaynak, SEK'in bugün hizmet ettiği alana yarın devletin harcayacağı kaynaktan çok daha küçüktür, SEK'ten gelecek kaynak o yarayı sarabilecek bir güçte değildir.

Neden özelleştirilsin, neden özelleştirilmesin? Bu konuyu önümüzdeki günlerde aşabilirsek, sanıyorum ki süt sorununun çizdiğim platformuna, buna üniversiteler de, ziraat odaları da dahil, hep birlikte eğilip süt sorununa çözüm bulmak zorundayız. Çünkü, süt tüketimi, bir ülkenin gelişmişlik düzeyini de belirleyen bir faktördür. Avrupa'nın dörtte biri, birçok ülkenin de sekizde biri kadar kişi başına düşen süt tüketimimiz var. Bu, SEK'in özelleştirilmesinden çok daha ciddi bir konudur. Süt üretimindeki düşüklüğümüz çok daha ciddi bir konudur.

Kooperatif konusunda, kooperatif, üreticilerin ekonomik ve kendilerinin kooperatif organizasyonunun demokratik olmasından dolayı da demokratik örgütlüdür ve orada üreticiler örgütlenerek çıkarlarını savunmak için güç birliği yaparlar ve bu güçbirliğini yaparken de, kendi çıkarlarını savunurken de mutlak surette hizmet ettikleri alanın çıkarlarını da korumak, çünkü toplumsal bir olaydır, sosyal içeriği fazladır, zorundadır ve kooperatiflerin gelişmesi, tüketicileri de ciddi boyutlarda rahatlatacaktır.

SEK'in özelleştirilmesiyle ilgili bir çalışma biz yaptık, özelleştirilmesiyle ilgili derken, SEK satışa çıkarıldı, biz de Köy-Koop olarak teklif verdik, madem satılıyor, bu fiyatlarla bunu satın alacak kuruluş çıkmaz, ama bizim belli bir önerimiz var, bu öneriyi yapıyoruz, ki yarın bu şartlarda SEK, amacı dışında devredilebilir; biz, bu şartlarda SEK'in amacı dışında özel kuruluşlara devredilmemesi için böyle bir öneri yaptık. Bu önerinin kapsamı da SEK'i 5 sene vadeli, bugünkü satış fiyatıyla 2 sene ödemesiz, 5 sene ödemeli satış fiyatıyla bugün Tarım Bakanlığının kooperatiflere uyguladığı sübvansiyonlu kre-

diden, yüzde 17 faiz ile SEK'e talibiz dedik ve bu önerimizi ilgili mercilere ulaştırdık. Ancak, bir yanıt alamadık, ama bu talebimiz, yine SEK'in amacı dışında kuruluşlara yok pahasına devredilmemesi için girişimlerimiz devam etmektedir.

SEK'in kuruluş yasasında şöyle bir madde var: "Süt Endüstrisi Kurumu 30 Nisan 1963 tarih ve 227 sayılı Kanunla kuruldu. Amacı, süt istihsal, işleme ve kıymetlendirme konularında kurum kooperatifleşmeyi teşvik eder, tarım kooperatifleriyle ortak olarak tesisler kurabilir. Kuruluş amacı: Mevcut tesislerine kooperatifleri ortak alabilir ve kendi tesislerinden bazılarını, çalışma gayelerini kaybetmemek şartıyla bu kooperatiflere gerçek ve rayiç bedel üzerinden devredebilir" diyor.

12 Eylül döneminde, 10.10.1983 tarihinde SEK'in kuruluş kanunundan bu hüküm çıkarılmıştır; yani, SEK, kurulduğu 1963 yılından 1983 yılına kadar bu işlevini bir şekilde yapmamış veya yaptırılmamış, 1983 tarihinde de kooperatifleri tamamen devre dışı bırakacak bir değişiklik yapılmış yasa ve kooperatifler SEK'i devir almada etkisiz ve yetkisiz kılınmıştır; ama bizim bu konudaki görüşümüz ve düşüncemiz net olarak şudur: SEK, bugünkü konumuyla çalışmasına devam etmelidir, özel kesimle birlikte rekabet kapasitesine ulaşacak kooperatiflere destek verilerek, SEK'in kuruluş yasasındaki kooperatiflerle SEK'in arasındaki çalışmalar geliştirilmeli ve kooperatifler, yeteri kadar bu alanda deneyim sahibi olanlar vardır, deneyim sahibi olmayanlar deneyim sahibi yapılarak yavaş yavaş SEK görevini, gelişmiş, bölgesel, kooperatif birliklerine devretmelidir.

BAŞKAN-Teşekkür ederiz efendim.

Böylece ilk tur konuşmalar tamamlanmış oldu. Şimdi sorulara geçmek istiyoruz. Buyurunuz.

MUSTAFA AKBAL (Adana)- Son günlerde kamuoyunda satılıp satılmamasıyla ilgili tartışmaları devam eden SEK'le ilgili görüşler belirtilmektedir. Bir kooperatif olarak tüm bu görüşlere saygılıyız; fakat SEK'in satılması halinde devletin de bizlere sahip ve destek çıkarak bu işi en iyi bilen süt üreticisi olan bizlere SEK'in devredilmesini veya kiralanmasını istemekteyiz.

SEK'in özel kişilere satılması yerine, geçimini bu işten sağlayan, süt üretimini ve işi en iyi bilen süt üreticilerine satılmasının, ülkemiz ekonomisi açısından daha yararlı ve yerinde bir karar olacağına inanıyoruz.

Bizler kooperatif ve süt üreticisi olarak tüm ilgililerden ve devletten ilgi ve yardım istiyoruz. Şayet, SEK özel kişilere satılırsa bu sektör gerçekten çok büyük darbe yiyebilir. Üretici ve tüketici için de hiç de iyi olmayan neticeler doğabilir; ama SEK üreticiye devredilirse bunun yüzlerce, binlerce kişiye faydası olur. Hem üreticinin, hem de tüketicinin yararına olur.

Köylümüzün sütü hiçbir zaman elinde kalmaz. Kooperatif, gelen sütleri yılın 12 ayında da değerlendirebilir, tüketicieye hem sağlıklı hem de daha ucuza süt verebilir.

Malkara Kaymakamı konuşmasında, çiftçilerin örgülenmediğini vurguladı. biz örgütlendik, kooperatifimizi kurduk, bize sahip çıkılsın ve biz de kooperatif olarak üretici ve tüketici nasıl korunur herkese gösterelim.

Adana'da süt konusu istikrarsız düzen içindedir, şu anda üretici ezilmektedir, sütlerini satamıyor, sattığı yerden parasını alamıyor. Her ilimizde yoğurtçular örgütünün kurulması uygun olur. Tüketicieye de daha faydalı olur.

Bir İzleyici -Benim sorum Sayın Taciroğlu'na.

Kars Süt Fabrikası geçtiğimiz yıllarda kendilerine kiralandı bunun sonucu ne oldu, bu uygulama başarılı oldu mu?

Ali Zafer TACİROĞLU-Kars Süt Fabrikasının bize devri hikâyesi başarısız oldu. Toplum, onun başarısız olmasından da fevkalâde memnun oldu. Neden başarısız oldu, neler yaptık; topluma hesap vermek durumundayım. Bu ortamlar da bunu yaratıyor. Çok sağlıklı ortam yarattıkları için beyefendilere teşekkür ediyorum.

Biraz evvel ikinci konuşmamda söyleyeceğim bazı şeyleri, dedim. Bir kere özelleştirme, kaynakların kullanımının politikasının dışına çıkarılmasıdır diyoruz. Konuşmalarda pek çok ipucu da ele geçti ki, özelleştirmenin biçimi ayrı bir şey, özelleştirmenin şekli, metodu, nereden başlanacağı ayrı bir şey; özelleştirelim mi, özelleştirmeyelim mi cümlesi ayrı bir şey.

Özelleştirmede bir tane, iki tane yanlış yapmakla hiçbir şeyi yanlış yapmış olmazsınız, yanlışlar üstüste gelir, ama toplum doğruyu öğrenir. Bu kadar tenkit ediyoruz da Süt Kurumu varken diğer hadiseler varken, öğleden evvel sizin başkanlığınızda biliyorsunuz bir şeyi fark ettik; 20 yıldan beri şikayetlerimizin çerçevesi hemen hemen aynı kalmış. O zaman, bu çerçevenin aynı kalmasını görmekten, tartışmaktan vaz mı geçeceğiz? Hayır, tam tersine, daha çok tartışacağız ve hepimiz birleşerek bir tek doğru olduğuna inanacağız, yani Napolyon'un meşhur savaş hikâyesi gibi; bir işi kaybetmenin 28 tane sebebi olamaz; bir işi kaybetmenin bir tane sebebi vardır, o bir tane sebep nedir?

Beyler, Türkiye'de , sütçülük köylü sütçülüğüdür, burada çok tecrübeli beyefendilerin, hanımefendilerin yanında benim bunları söylemem yanlıştır, ama Türkiye'de sorununu çözmüş sektörler vardır. Bunu, buradaki ziraatçılar, buradaki insanlar başarmıştır. Nedir sorunu çözmüş olanlar; belki bir dokun bin ah işit konusu, onu söylediğim zaman, ordakiler de, yok o kadar çözmedik diyecekler; ama gene de, her ikisinin de içinde bulunan Sayın Güven Erdal'a şunu sorayım?

Türkiye'de tavuk üretiminde bir eksiklik var mı, tavuk üretiminde bir boşluk var mı? Yok. Peki, tavuk eti ihracatına ufak tefek destekler verseler, şu anda dünya piyasasına çıkacaksınız değil mi?

Güven ERDAL-Evet.

Ali Zafer TACİROĞLU-Peki, beyler, tavuk eti, köylünün yetiştirdiği üç tane tavukla mı yürüyor, yoksa endüstriyel bir boyutta mı yürüyor? Hangisi?.. Bunu sizler başarmışsınız, sizlerin hocaları, sizler, bizatihi içinde bulunan insanlar; köy tavukçuluğundan bu hadise çıkmış, üç tane yumurtadan; bir zamanlar et ithal edildi. Yeni Zelanda'dan gelen kuzuların her birinin ağırlığı 11 kilo 20 gram diye birbirimize anlattık. Bir zamanlar tavuk ithal edildi, her birisi bilmem kaç gram diye anlattık. Halbuki bugün Türkiye'de her birisi bilmem kaç gram gelen piliç ve yumurtalar her yerde sıradan bir olay gibi satılıyor, üstelik lezzet farklılıkları, markaları, reklamları, hatta beyaz et tüketimini artıracak özel sektör girişimlerini de reklam olarak görüyorsunuz.

Peki, dönüyoruz sütçülüğün temel meselesine; bu devlet, bu devletin kıymetli insanları sütçülüğün esas problemini çözmeden tali problemlerine, yani pazarlamasına, örgütlemesine mi kalıyor iş? Bence burada da sizlerin bilgileri somut ve yerinde.

Ben, 1982 yılında, o dönemdeki özelleştirme olayı içinde şunları konuştum; özelleştirme hiçbir zaman tek başına bir şey ifade etmez, gene burada da Sayın Kooperatif Baş-

kanının ikaz ettiği gibi, Birlik Başkanımızın söylediği gibi fevkâlade doğru bir şekilde; eğer aceleyle yanlış özelleştirirseniz, toplumda daha 20 yıl Süt Kurumunu özelleştiremezsiniz. Eğer pazartesi sabahı yahut 2 Temmuz sabahı 5 tane süt fabrikasını kapatıp başka birine devretmeye kalkarsanız, toplumdaki öyle bir reaksiyon alırsınız ki, o takdirde işletmelerin hiçbirisini yanlışını, doğrusunu; Süt Kurumunu değil, ayakkabı fabrikasını da, çorap fabrikasını da, boş duran binayı da, şehrin göbeğindeki Kızılay binasını da özelleştiremezsiniz; çünkü özelleştirmeye yeniden reaksiyon alırsınız.

Onun için, iki grup var:

1. Özelleştirelim deyip özelleştirmenin aleyhine çalışanlar, özelleştirmeyi istiyormuş gibi gözükmüş onun tersini yapanlar,
2. Gerçekten özelleştirmek isteyenler,
3. Bu memleketi sevdiği için özelleştirmeyi daha bir müddet tartışmak isteyenler var. Bu üçü birbirinden farklı.

Ben şimdi söylüyorum. 1983 yılında Hükümet bir liberalizasyon ortaya getirdi, 1980 öncesi olduğu gibi cebinizde 1 dolar bulunduğu zaman suç olmakta, nasıl bir anda evrim değiştirdiniz, alınmış bir doğru kararla her şey birdenbire doğru oldu, döviz bol-laştı, bir şeyler var oldu, ihracat bahis konusu oldu; Türkiye'nin satacak hiçbir şeyi yok-ken 2 milyar dolardan yavaş yavaş tırmanmaya başladı, 1983'te de ortaya konulan hadisede özelleştirme dünya boyutundaki ciddiyetiyle Türkiye'de de ele alınacak ola-rak ben duydum, hayvancılığı da seven bir insan olarak, özel sektör olarak da bana bir görev düştüğünü düşündüm. Neydi bu? Bunun için siz İstanbul Süt Kurumunu değil, en sorunlu fabrikalardan birisini alırsanız toplum önünde sevimli olursunuz diye dü-şündüm; yoksa, eğer sizi o hükümetler koruyor ve kolluyorsa en kârlısını alırsınız, ne-den gidip de en zararlısını alacaksınız, neden en problemlisini alacaksınız? Hayır, tam tersine, biraz da sempatik gözükmek için, hayvancılık illa gelişir demek için, bunların hepsini paylaşmış dostlar var; bunları düşünme düşüne gidip Kars fabrikasına talip ol-duk. Kars fabrikasını alırken ciddi beklentilerimiz vardı; çevrede hayvancılıkla ilgili tüm kararların alınacağı, üretimin şekillendirileceği, ihracatın destekleneceği; Doğuda, Kars'ta 5 tane inek beslemekle Adapazarı'nda 5 tane inek beslemek arasında Adapazarı lehine neredeyse yüzde 100'e yakın bir kârlılık var. O zaman, çiftçi orada bu hayvana bakacağına Adapazarına geçiyor, bir köyün yakınında yerini alıyor ve hem daha az kı-şa maruz kalıyor, hem daha pahalı süt satıyor, hem daha ucuza yem temin ediyor. O halde bu insan niye Kars'ta kalsın, niye Doğuda kalsın; dolayısıyla o ülkenin en kârlı, en güzel yerine gidebilecek kadar akıllı ve rasyonel; o da koyunlarını ineklerini önüne katıyor ve hepsini satıyor geliyor İstanbul'da başka bir iş yapıyor.

Burada yaptıklarımız nelerdir? Biz firma olarak gittiğimizde iyi niyetle birtakım bek-lentiler içine girdik, neler yapabildik; bir kere en sabiti ve en kolay şey şuydu; biz bütün insanların iyi iş yapabileceğine inanarak Süt Kurumunun orada bize devrettiği bütün arkadaşları orada bıraktık ve onların işletmesini istedik. Dedik ki, kardeşim, gelir, yal-nız başarıya dönük, ürettiğinize dönüktür, üretirseniz başarılırsınız, başarılırsanız kâr si-zindir; buraya gelmekten kâr amacı gütmüyoruz, amacımız burada prestij yapmak.

İlk yaptığımız uygulama, diğer yerlerde de yeni bir piyasaya girdiğiniz zaman yapabi-leceğiniz en kolay ve en rahat şey yüksek fiyat uygulamasıdır. Biz de doğuya gider git-mez yüksek fiyat uygulamasını başlattık, o dönemin fiyatlarıyla normal piyasa fiyatla-rından yüzde 50 pahalıya, Kars için avanslı fiyatların yüzde 100 üstüne ödemeler yapmaya başladık, bu suretle süt geleceğini hesaplıyorduk. Çünkü, batıdaki uygulama-larımızda böyle bir fiyat artırımını yaptığımız zaman daima netice aldık, fakat Doğuda

netice alamadık. Neden netice alamadık biliyor musunuz? Köylü, hangi sistem içinde olursa olsun bir iki metre kar altında kalan Kars'ta bir sosyal güvenlik sistemi gibi kendisine avans veren birtakım insanlar bulmuş; bu insanlar süt avansı olarak avansı vermiyorlar. Hastalandığı zaman gidiyor ve 50 bin lira diyor alıyor, bir sosyal sigorta kurmuş kendisine, öyle bir sosyal sigorta ki yazısı yok, senedi sepeti yok, söz; sen bana 50 bin lira ver ben de yazın sütümü sana vereyim diyor. Bu başka bir sistem, bunu özel sektör, kamu sektörü çözemez. Adı ne olursa olsun orada insanlar yaşam için, hayat için doğruyu bulmuşlar, doğrusu bu.

Önce vereni suçluyordum, verene diyordum ki, veren faizcidir; ne faizcisi, o da aynı şeyin altında, cebinde üç beş kuruş parasıyla Kars'ın köyünde gece gündüz yatan adam, o da bir vatandaş, onu da kaçırtırsanız onu da veren adam kalmayacak orada ve köyün tamamı gidecek; adam köylüyü köyde tutuyor, devletin yapamadığını o faizci dediğiniz adam yapıyor. Demek ki o da yanlış adam değil. Önce tenkit ettim, belki o tarihte bir toplantı yapsaydınız, o zaman o adamlar aleyhine bir sürü söz söyleyecektim; ama tecrübem şunu gösterdi ki, yanlış, Cemiyet kendi yarasını kendi sarmış, oradaki insan ona bir çare bulmuş, al 50 bin lirayı git karımı tedavi ettir diyor; ortada sütün fiyatı yok, artık süt bedava.

Şimdi dönüyorsunuz yaz geliyor, süt nerede, süt yok, süt avanslılarda; avanslılar ne yapıyor? Küçük küçük birleştiriyorlar, bir ahır mandıra yapmışlar, ahırdaki mandırada kendi geçimlerini maksimize etmeye çalışıyor, verdiği paranın karşılığını maksimum almaya çalışıyor.

Peki ne yaparsınız? Düşündük, bir başka sistem, dedik ki; beyler, devlet bize burayı verdi, amacımızı size anlatamıyoruz, bakın şöyle yapalım; siz mandıracı olarak kendi yerinizde çalışmayın, getirin sütleri bizim fabrikanın içinde çalışın, işte devletin fabrikası; eskiden bürokrasi, kanun diyorduk vesaire hiçbirisi yok, serbest. Ben bizatihi kendim, isim vererek söyleyeyim, en az 10 tane büyük mandıracıyı ikna etmeye çalıştım. Kardeşim, açık kendi adamını koy, bak gravyer peynir tesisi, ne güzel, pırl pırl, bir şey istemiyorum, sadece yapacağın direkt masrafları ver, benim işçilerim de sana yardım etsinler, sene sonunda para kazanırsan bana bir şey verme, işlet; istersen ver benim işçilerim çalışsın, istersen senin işçilerin çalışsın. Gelin birleşin 10 taneniz, şurayı olduğu gibi veriyim!.. Adam gidiyor, bir daha gelmiyor. Neden? Doğulu hep kandırılmış, hep aldatılmış, büyük bir ürkeklik içinde, büyük bir dehşet içinde; yani biz Batıda da alış veriş ediyoruz, ama hiçbir zaman malın bu tarafa, paran bu tarafa gibi konuşmalar kolay olmaz. Bunlar bir tecrübe oradaki insanların bir birikimi.

Bir üçüncü etapta bakın neler yaptık; yabancı kaynaklı para bulalım köylüye verelim dedik, yabancı kaynaklı para bulduk düşük faizli, köylüye dağıttık. Köylü, o esas köyde aldığı avansın üstüne bizim parayı aldı, ikinci paraydı bizimki; onu ödemek zorundaydı, çünkü köyde çok yakındı, biz biraz dışarıdaki adamdık, bize vermese olurdu, biz dışarıdan bir adamdık, dövemezdik, sövemezdik, en nihayet senedini tahsile koyarsınız... Halbuki öbür adam gelecek kışa da lâzım, o esas sigorta şirketi. Dolayısıyla bu da olmadı.

Ziraat Bankası kredilerini yönlendirelim dedik, Ziraat Bankası kredileri, biliyorsunuz kapıyı açıp ben çiftçiyim diyene bir tahakkuk yapıyor. Biz dedik ki, bu adamın çiftçi olduğunu söyleyelim, kefil de olalım, faizini de verelim, üstümüze alalım; bunu örgütledik, bunu yaptık. Geri dönüş oranı yüzde 40, fakat biz taahhüt ettiğimizin tamamını bankaya, ana parasıyla faiziyle ödedik; yani Ziraat Bankası Kredisinin faizini köylüye ödetmeyen bir sistem üzerinde durduk.

Dışarıdan yabancı ortaklar getirdik önce, çünkü o sırada İran bizden ciddi miktarda peynir alıcısıydı, Danimarkalılar ve İsviçreliler geldiler, bir müddet sonra fazla bir şey söylemeden Allah'a ısmarladık dediler gittiler, o İran piyasasının o günkü döneminde niye istemediklerini anlamadım, hatta süttozundan peynir yapıp ihraç etmek söz konusuydu. Onlar kendi ülkelerinden süttozu getireceklerdi, bir miktar bizim çevredeki sütümüzden yararlanacaklardı. Bu da başarılı olmadı, bunun üzerine bir yabancı uzman getirdik, yabancı uzman kendi ülkesine telefon açtı Kars'tan, bu süttten bu adamlar nasıl peynir yapıyor öğrenmem lâzım, olacak iş değil, bu nasıl bir şey dedi, dehşete düştü.

Hepiniz Doğunun olaylarını bildiğiniz halde bunları tekrar anlatıyorum, Doğu, ciddi olarak, desteklenmelidir hiç ayıbı da yok bunun, Norveç'in de kuzeyi destekleniyor, İsveç'in de kuzeyi destekleniyor, İtalya'nın güneyi destekleniyor. Her ülkenin belli yerlerinde insanların oturması, kalması için belli şartlar yaratılıyor. İstismar edilmeyecek şartlar yaratılmaya çalışılıyor. Yoksa, herhangi bir şekilde yanlış bir sübvansiyonla orada bir baloncuk veya amacına uygun olmayan işler yapılamıyor. Doğunun böyle bir realitesi var bir kere.

Ayrıca, şunu gördük ki; oradaki işçilerden birkaç tanesi canı gönülden hizmet etmek istediler, üretken olmak istediler, bir şeyler yapmak istediler. Bunları üretmek isteyen adamlardan bir tanesinin aldığı ceza nedir bilmiyor musunuz? Diğer işçiler onun arabasını yaktılar. Sen neden burada bunu istiyorsun diye. Öyle bir bağınaz devletçilik anlayışı yerleşmiş ki, Doğu, bunu sigortacı olarak görmüş, devletin orada bir fabrika açmasını sigorta olarak görmüş.

Ben gene topluma ters düşmesine rağmen orada şunları söyledim: Meselâ orada şeker fabrikası yapmaktan biraz evvel, bir iki saat evvel hayvancılığa öneride bulunmanız lâzım, hayvan hastalıklarıyla mücadele etmeniz lâzım. Hayvan hastalıklarıyla kim mücadele edecek, işte devlet burada lâzım. Devlet tabii süttün alımında da batıda olsa fena olmaz diyoruz, ama esas olması lâzım gelen devlet olmuyor. Neden olmuyor? Çünkü, devlete o kadar çok külfet yüklüyoruz ki, doğrusuyla eğrisi birbirine karışıyor. Olması lâzım gelen yerde bu sefer başkaları var. Nerede onlar, hani hastahaneler, hani hayvan sağlığı? Kim uğraşacak bunlarla. Bugün batıda da var aynı şeyler.

Bugün Süt Kurumundan çok daha evvel devletin bir görevi var. Dolayısıyla, ben, Kars'ta firmam olarak, maddi ve manevi değerler olarak çok şey kaybettim, ama bir şey öğrendim, toplumun genel isteklerinin dışında hiçbir şey yapamazsınız. O bölgede belediye başkanı bugün de oradadır, başarıyla bizi püskürtmüştür; çünkü bu olayın kaynaklığını yapmıştır, hiçbir zaman orada muvaffak olunmasını istememiştir. Her aşamasında karşı çıkmıştır; çünkü orada kartvizitle memur alınması lâzımdır, orası Süt Kurumunun sırtında bir vesileyle istihdam yeri olarak çalıştırılmalıdır. Halbuki orada 200 kişi çalıştırabilirsiniz, ama onu çalıştıracağınıza işsizlik sigortasından 200 kişiye parasını ödeseniz, ki ben bunu bir ara yaptım, bizde 40 kişi vardı, bu arkadaşların maaşlarını fabrikaya gelmeden verin, evlerinde otursunlar verelim dedim; çünkü 8.5 ay sütümüz yok, o halde yapılacak en doğru iş, maaşlarını vermemezlik yapamazsınız, ama evlerinde oturlarsa hiç olmazsa çalışmadan ücret aldıklarını fark ederler ve çalışmaya geldikleri gün çalışırlar. O kadar çalışmazlar ki, gene de haksız bulmuyorum, onları da itham etmek istemiyorum, sevdim çocukları; Kars öyle bir yer ki herkes çalışmadan almak istiyor, herkes bir şeyler yapmak istiyor.

Kenan Evren gelecek, teftiş temizliği yapın beyler, bana yapmıyorsunuz, bir teftiş temizliği yapın, askerlikte yaptınız, hepimiz bilirsiniz teftiş temizliğini, bir güzel temizle-

yin dedim. Süttozu kulesinin üstünde kasıtlı sigara izmariti buldum, süttozu kulesinin tepesine çıktım baktım, sigara izmaritini oraya söndürmüş, ki Kenan Evren titizdir, bana çabucak fırça çeksin, bir an evvel ben oradan atlayım diye.

Bunlar toplumun değer yargıları. Başından beri konuşuyoruz, en kaliteli yerde tartışıyoruz, Süt Kurumunu kârlı-kârsız diye incelemeye kalkıyoruz, kesinlikle böyle bir şey yapmak yanlış; verimli-verimsiz diye bir şey konuşmanız mümkün değildir. Bir kere Süt Kurumu diğer müesseselerin içinde hakikaten iyi dönemler yaşamıştır, ama Sayın Güven Bey de o kadar güzel söyledi ki; "Ben sütü yüzde 65 artırdım, çalışanların sayısını yüzde 30 düşürdüm" dedi, demekki ondan evvelkiler muvaffakiyetsizmiş.

Güven ERDAL-Öyle birşey demedim.

Ali Zafer TACİROĞLU- Ben, o zaman şöyle söyleyeyim; demek ki bu yapılabiliyor muş. Halbuki ben şunu söylüyorum; bugün Güven Bey özel bir kuruluşun başında, o gün de özel bir anlayışla çalıştırdı müessesesini, bugünkü arkadaşlar da özel bir anlayışla çalıştırıyorlar ve çok dertleşmişizdir, dedi ki; "Ben, devletten hiç destek almaksızın ayakta durmaya çalışıyorum" ve yine cümlesinin içinde dedi ki: "Sendikal anlaşmayı devlet yaptı da oradan zarara geçtim" doğrudur, işte devletin nerede müdahale edeceği belli olmaz, devleti çağırdınız mı sendikal anlaşmanıza mı müdahale eder, süt fiyatınıza mı müdahale eder, paranızı mı elinizden alır, memur mu tayin eder belli değil; çağırdınız mı ne iş yapacağı belli değil. Onun için, çağırıp çağırmamaya doğru karar vermek lâzım; çağırılın da başımızda olsun mu, yoksa biraz kenarda dursun da herkes kendi ayakları üstünde durup desteklesin mi? Bu cümlelerin arkasında çok şey var, fakat kısaca bir tek şey söylemek istiyorum: Hayvancılık, aynı tavukçulukta olduğu gibi köylü bazından çiftçi bazına geçmelidir, - köylüyle çiftçi aynı şey gibi gözüküyor, fakat aynı değil- en azından 20-25 baş ineklik, soğuk zincirini peşinen getiren, kendi soğutma ünitesini peşinen koyan insanlar kooperatif de kursalar daha farklı bir kooperatif kurarlar. İşte onlar hesaplarını çok iyi bilerek yaparlar, siyasi bir kooperatif kurmazlar, ekonomik bir kooperatif kurarlar. Süt Kurumuna mı götürüp verecekler, özel sektöre mi verecekler daha iyi tespit ederler; peynir yapacaklar mı yapmayacaklar mı daha iyi bilirler; çünkü hiçbir insan 25 hayvanlık bir olayı göz ardı edemez, gerçekten hanımının işi değil, kendisinin bizatihi kâr hanesidir.

Süt Kurumunu konuşuyoruz, herhangi bir şekilde acele özelleştirme fevkalâde yanlıştır; doğrudur, Amerika ve Avrupa'daki gibi sütun altına bir ip gereceksiniz, yani bugünkü fiyatlarından aşağı geliyecek herhangi bir olaya meydan vermeyeceğiniz gibi, optimal bir rakamın üstüne çıkmayacak bir tüketici korumasında, ikisinin arasındaki bir hadiseyi de devlet olarak destekleyeceksiniz.

Burada devleti çağırırken bile çok dikkatli çağıracaksınız, gene nereye geleceği hiç belli olmaz. Devlet bizleriz, hepimiz, farkımız yok ki; beyefendi Süt Kurumunun başında olunca yanlış adam, özel sektöre geçince doğru adam mı oluyor? Kesinlikle böyle bir şey yok; tam tersi, bunu yanlış yapan sistemdir, çünkü orada şimdi artık kimse bir kartvizit yazarak bir memur tayin ettirme baskısında bulunamaz; kimse başka bir şey için baskıda bulunamaz. Tükiye'deki insanlar artık yetişmiştir ve eğer Süt Kurumu özelleştirilecekse bugünkü profesyonellerine hem de hiç para almadan yönetim hedefiyle süt fiyatı hedefiyle işletme sorumluluğunu devretmesidir; çünkü bir dönemde bu ispat edildi ki Süt Kurumu kendi ayakları üstünde durabiliyor, kendi yağıyla kavrulabiliyor. O halde, batıdaki fabrikalar için söylüyorum, Doğu ayrı bir olaydır, Doğudaki olayı daha bir müddet farklı olarak sürdürmek gerekiyordu.

Kars için toplumdaki özür dilemiyorum, bu bir tecrübedir, yapılmıştır, çok para kaybettim, hiç üzülmiyorum; ama maddi manevi çok ciddi dersler aldım. Toplum istekleri dışında hiçbir şeye girişmek doğru değildir. Bugün Süt Kurumunun özelleşmesini toplum istemiyorsa Süt Kurumu özelleşemez.

Dr. Avni BAŞDOĞAN -Benim Sayın Güven Erdal'a sorum var.

Bir defa kesinlikle özelleştirmenin olacağına inanmıyorum. Uzun süredir özelleştirme diye 78 şirketin, devletin payları özel sektöre dağıtılmıştır. Gelen milyonlar yararlı bir şekilde kullanılmamıştır. Sayın Süt Kurumu Genel Müdürü de biliyorlar, değil bedelli, bedelsiz olarak bile daha önce özelleştirilmeye çıkarılan 12 süt fabrikası alıcı bulmamıştır. Bazıları şaka yapıyor, ben de şaka yapıyorum, Kars'ı bütünüyle 500 milyon liraya satılığa çıkararak fikir. Kars'taki fabrikayı 40 milyar liraya satılığa çıkarırsa kimse almaz. Espri ama, eğer ben doğuda hayvancılığı veya sütçülüğü geliştirmek istiyorsam Ağrı fabrikasını 10 milyar liraya almam, 300 milyon liraya, o çevreye yakışan, orada güzel bir mandıra kurarım, sütü de o bazda değerlendiririm.

Özelleştirme olmayacağına göre, olur da işte çimento fabrikası gibi yabancılar da istekli olur; başka çare aramak lâzım, başka çare de özelleştirmeden önce özerkleştirme; yani siz yatırımınızı yönlendireceksiniz, siyasetin dışında, onun etkisi olmadan nasıl tarif edeceksiniz, onun yollarını araştıralım. İstihdamda böyle bir etki altında kalmadan gerçekten bu işi yürütecek personeli istihdam edeceksiniz, size fiyat uygulamalarında politik baskılar gelmeyecekse bunların yolunu araştırıp Süt Endüstrisi Kurumunu kurtaralım. Yoksa, eğer özelleştirme adı altında mutlaka bir şey olacaksa, KOİ'den kimse yok, ama İzmir, İstanbul ve Burdur fabrikaları giderse SEK'in başına felâket gelir.

Önerim, lütfen, mümkün olabilir mi bilmiyorum da bire bir satışları denesiniz nasıl olur, İstanbul alanına bir de Ağrı'yı verseniz...

Yani işin üstesinden gelmek için yapılacak iş bu. Neyin özelleştirilmesi, Güneydoğu ve Doğudaki hangi fabrikanızı milyarlarca liraya satacaksınız? Onu oradan alırken öbür taraftan da teklif ettiğim yöntem de bir şey olursa belki ayakta kalırsınız.

Doğrudur, belki birkaç fabrikanın yer seçiminde yanlışlık yapılmıştır, politik etkiler olmuştur, ama sizin veya sizden öncekilerin veya şimdiki genel müdürün görevi, yani Doğu ve Güneydoğudaki o fakir halkın ne günahı vardır ki, onlar, yanlış yer seçimi yapılmıştır diye kapılarına kilit vuralım!

Şu anda başında bulunduğunuz holding son derece başarılı bir holding. Tavukçulukta bu işi nasıl götürdüyseniz, o yanlış seçilmiş dediğiniz yerlerde hayvancılığı geliştirecek; devlet altyapısını yapar, hastalıklarla mücadele eder, çok farklı bir fiyat politikası uygular ve o fabrika da yaşamak için hammaddesi olan sütü devletin desteğinde ve sizin özerkleştirilecek kurumunuzun desteğinde alarak kapatılmak yerine son derece kârlı olabilir.

Özerkleştirme üzerinde ısrarla duruyorum, çünkü çok daha önce serbest piyasa ekonomisine geçen AT ülkeleri veya Amerika'da, özelleştirilmeden önce büyük dev şirketler özerkleştirilmiştir, yani siyasetin ve siyasetçinin müdahalesi olmadığı için bugün Avrupa'da hemen her sektörde dev özerk kamu iktisadi devlet teşekküllerini görmek mümkündür. Acaba bunu Türkiye'de uygulamak da mümkün mü?

Güven ERDAL-Sayın Taciroğlu, Kars işletmesiyle ilgili deneyimlerini anlatırken, çektiği sıkıntıları da bir nebze anlattı ve doğrudur, kendisi haklıdır; yani doğuda iş yapmak gerçekten zordur. Doğuda iş yaptığınız zaman, en iyi niyetle iş yaparsanız dahi, çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalırsınız.

Burada TSEK'in ikilemi, Sayın Taciroğlu'nun bahsettiği husus, biz ısrarla TSEK'in mevcut 35 işletmesinden 23'ünün hangi şartlar altında çalıştığını ifade ederken, Sayın Taciroğlu bir fabrikayla başa çıkmadı, TSEK 23 taneyle nasıl başa çıksın? Birinci sıkıntı bu. İkincisi, 23 tane fabrikanın performansına bakıp bu kuruluşta şu şu aksaklıklar oluyor demek ne ölçüde hakkaniyet ilkelerine sığar onu da bir görüşmemiz lâzım. Bakınız, özellikle ben TSEK'in İstanbul fabrikasının performansını aldım. Doğudaki de aynı devlet, İstanbul'daki de aynı devlet, yani aynı zihniyet yönetiyor, ama Doğu Anadolu Bölgesindeki şartlar Batıdakinden çok farklı.

TSEK İstanbul fabrikası 1988 yılında 45 bin ton süt işlemiş, 1991'de 79 bin ton, 1992'de 86 bin ton, Personel sayısına bakıyorum, bu kuruluş acaba bu süt üretimini artırırken personel sayısını artırmış mı, süt alım rakamında çok önemli bir artış var, personel 281'den 241'e inmiş. Kârı neymiş, 17,2 milyar kâr etmiş. Peki, genel merkez ayrıca bir ödeme yapmış mı danışmanlık adı altında veya SEK'te ifade edildiği gibi, genel merkez masraf hissesi adı altında, yapmış, 9 milyar da oradan.

Başarısız denilen sistemi değerlendirdiğimiz zaman, ben ısrarla burada bunu ifade ediyorum, çok değer verdiğim ve çalışmalarını gerçekten takdir ettiğim, bunu her yerde ifade etmişimdir, Pınar Süt'ün genel müdürü arkadaşım böyle bir kârı ifade edebiliyor mu? Ciro su 175 milyar lira, kârı 17,2; yani demek ki kârı cirosunun yüzde 10'unu teşkil etmiş. Arkadaşlar bu, özel sektör için çok iyi bir rakam, Sayın Taciroğlu bunu ifade edebilir.

Bütün meseleleri bir yana bırakıyoruz, ben burada doğru bildiğimi ifade etmek durumundayım. Bazı meseleleri zannediyorum yeterince tartışmadık. Özelleştirmeyi yaparken belli konular açıkça ifade edilmedi. Özelleştirme yapılırsın, nihai analiz de yapılacaktır, böyle olması doğru, ama yapmadan önce Avrupa süt sanayiini inceleyelim, Amerika'yı inceleyelim; daha önce arz ettiğim üzere, arz esnekliğinin düşük olması çok önemli bir olay. Yani, malı siz stoklayamıyorsanız, üretici bunu stoklayamadığı için fiyatlar düştüğü zaman o malı o fiyatlarla satmak mecburiyetinde. Çünkü burada bir koruyucu önlem getirmemiz lâzım. Bunu devlet getirir tabii. Bunu yapalım, ondan sonra TSEK özelleştirilecekse özelleştirilsin.

Sayın Taciroğlu'na teşekkür ederim, kuruluşum hakkında "Siz Türkiye'de tarım sektöründe belli bir aşama kaydettiniz, tavukçuluk sektöründe" dedi. Bakınız neden yapıldı bu: Türkiye Kalkınma Vakfı ve KÖY-TÜR modeli, nedir, müsaade ederseniz anlatayım. Tarım sektörüne baktığımızda belli sıkıntılar var. Bunlardan birincisi gerekli girdilerin temini, yani üretim için gerekli olan yem, bizim sektörde hem yem, hem civciv oluyor, bunların temini, kaliteli yem temiminde bazı sıkıntılar oluyor.

İkincisi, üreticinin karşı karşıya bulunduğu sorun, Türkiye'de ki bir sorundur bu, dünyada da böyledir; finansman ve kredi ihtiyacını kim karşılayacak?

Üçüncüsü, eğitim ve yayım hizmetlerini kim görecektir?

Örgütleşme nasıl olacaktır?

Üreticinin sütü nasıl pazarlanacaktır?

Bakınız, bizim model bu beş soruya da cevap vermiştir. Modelin başarısı buradadır. Bu soruların beşine de cevap verdiği için, üretici yarınna güvenli bakarak üretimini artırabiliyor. Geçen yıl tavukçuluk sektörü için pekiyi bir yıl değildi, kârlarının az olduğundan bahsedildi, ancak biz, uyguladığımız politika gereği, bir bakıma KÖY-TÜR'ün uyguladığı model kamu modeli gibidir, yani belli bir sorumluluk taşır, bu sorumluluk gereği fiyatları düşürmemişiz, ama bunun yararını da görmüşüzdür; çünkü, pilice çok fazla talep olduğu dönemde üretici bizden vazgeçmemiştir, pilicini bize getirmiştir, bir

tane kaçak olmamıştır ve Allah'a şükür, yıl sonunda iyi bir mali sonuçla kapatmışızdır. Model üzerinde konuşmamız lâzım arkadaşlar. Model olmadan bir noktaya varamayız. İster süt sektörü olsun, ister tavukçuluk sektörü olsun.

Benim endişem şu; özelleştirme olduğu zaman tüm bu sorunlar çözülecek mi? Zannetmiyorum. Çünkü, çözemediğimiz bir sürü mesele var, bu konuları konuşmuyoruz bile. Bu organizasyonu yapan arkadaşlara teşekkür ediyorum, hiç olmazsa fırsat bulduk da biraz dışarj olduk.

Mehmet BAŞARAN-Toplum olarak bir özelleştirme sendromu altında yaşıyoruz, özelleştirelim, bunu tam manasıyla bütün konuşmacıların söylediği gibi tartışmadık. Birtakım insanlar çıktılar bir şeyleri söylediler, arkadan bu pompalandı, neler olduğunu anlayamadan hepimiz bunun içinde kaldık ve büyük kitleleri ikna edebilmek için işte Türkiye'de enflasyon herkesi sıkıntıya düşürüyor, bunun da sebebi devlet kuruluşlarıdır dedik, şimdi bunları da özelleştirmeye çalışıyoruz. Bunların faydalarını ve zararlarını tartışmadan toplum olarak enflasyonun sebebi KİT'ler, bunlardan kurtulalım, bu iş de bitsin...

İşte tarım politikası, dünyanın globalleşmesi falan hepsi bir araya getirildi ve biz bu noktaya geldik. Bunu çok iyi tartmak lâzım. Gerçekten böyle mi?

Hepimiz gazeteleri takip ediyoruz, geçenlerde Çimento Sanayii Genel Müdürünün bir açıklaması vardı. 1970'ten 1990'a kadar geçen 20 yıllık dönemde o günkü alınan paraları ve devlete verilen paraları bugünkü paraya çevirmek suretiyle bir ölçü çıkarmış, devletten 6,9 trilyon çimento sanayiine katkı gelmiş, KİT'lere verilen sübvansiyon veya destekleme. Aynı dönem içinde çimento sanayii devlete kurumlar vergisi olarak, işçisinin diğer sigorta vergisi, şu almış olduğu devlet bankalarından kredilere ödediği faizler olarak 43 trilyon lira para ödemiş. Demekki işin özünde, yani devletin aldığı vergiyle ölçmeye kalkarsak, bunun artısının eksisinin nerede olduğunu tam manasıyla zaten ortaya koymamışız. Aynı şeyi Süt Kurumu için de yapsak, Süt Kurumu da bırakın sadece kâr etmeyi, devletten almış olduğu kaynaklardan çok daha fazlasını devlete vermiş.

İkinci bir konu da, devamlı tüketiciyle üreticinin karşı karşıya geldiği bir konu var, Türkiye'de sübvansiyon konusu. İşte efendim çiftçi köylü sübvansiyon ediliyor, Türkiye'de köylünün sayısı yüzde 60, bunlar yüzde 10'a inerse kalkınacağız... O köylü, çiftçi dediğiniz insanlar şehirde iş buldular da gelmiyorlar mı? İş mi var da gelmiyorlar?... Mecburen biz onu devlet olarak orada tutmaya çalışıyoruz, her ne kadar sayısını indirmek istiyorsak da.

Bugünkü ve dünkü konuşmalarda hep beraber gördük, Türkiye'de yapılan sübvansiyonun toplam değeri yüzde 4,, üretim girdileri içinde. Diğer devletler, hani o sübvansiyon etmiyoruz diyenler, sübvansiyon kaldırılın diye bizi devamlı ikna etmeye çalışanlar, onlarda yüzde 50-60'lara kadar varan çiftçinin sübvansiyon edilmesi olayı var. İşte bu sübvansiyon edilme olaylarından bir tanesi de Süt kurumudur, bunu öyle düşünmek lâzım. Şimdi biz, özelleştirilsin mi, nasıl özelleştirilsin tartışmasından önce özelleştirilsin mi, özelleştirilmesin mi, bunun tartışmasını yapmamız lâzım.

Sayın Uraz'ın söylediği dünkü rakamlardan hareket ederssek 1 milyon 400 bin ton teşvik primi ödenen işlenmiş süt var, 380 bin ton civarında Süt Kurumunun işlediği süt var, özel sanayiinde de 340 bin ton civarında var; yani Süt Kurumunun, toplam işlenen süt içindeki payı yüzde 15 mertebesinde. Bu yüzde 15 mertebesinde olanı özelleştirdiğiniz takdirde çözüm mü getirilecek? Hayır. Sayın konuşmacıların hepsinin de be-

lirttiği gibi, çözüm, özelleştirme muhakkak olacak, ama özelleştirmenin şartlarını oluşturmamız lâzım. Özelleştirme olduğu vakit, Süt Kurumunun sağlamış olduğu çiftçiden belli düzeyde belli fiyatta süt alma olayı, tüketiciye belli fiyatta süt verilmesi olayını sağlayabilecek mekanizmayı kurmadığımız sürece özelleştirmenin hiçbir yararı olmaz. KOİ gibi isterseniz bu fabrikayı alın Topkapı'da işyeri açın, süt işlemeyi bırakın demeye getiririz. Önce bunun sistemini kurmamız, bunu düşünmemiz lâzım.

Burada Süt Kurumunun 200-280 milyar lira senede zarar ettiği için, ekonomiye getirdiği zarardan çok, o süt üreticisine sağladığı faydayı, tüketicinin sütü almak için ödemiş olduğu belli düşük miktarı hesap etmemiz lâzım ve onu bu devletin bir sübvansiyonu olarak kabul etmemiz lâzım.

Onun için, özelleştirirken doğudakiler devlet süt üretmeye devam etsin, batıdakilere... Devlet de üretim yapar mı; pamuk üretmeyi özel sektöre bıraksın... Batıda bıraksın da doğuda neden bırakmasın... Bırakırsa hepsinde bıraksın. Yani bu olay bir bütün olay; onun için, özelleştirme şöyle mi olmalı, böyle mi olmalıdırdan önce süt üreticisinin ve tüketicisinin çıkarlarının ortak noktasında o yüzde 15-20'lik tüm işlenen süt içindeki payıyla beraber sağlamış olduğu regüle görevini şu anda yapmasında yarar var.

Çanakkale'den size bir örnek vereceğim: Çanakkale'nin en büyük süt merkezlerinin bir tanesi Biga bölgesidir. Bu kazada bütün köyler bir köy birliği çerçevesinde sütleri üç ayda bir ihaleye çıkarırlar. Bu ihalede, Sayın Taciroğlu'nun söylediği o mandıraclar, Mis Süt, Pınar Süt gelir, A köyündekini, B köyündekini artırmayla alır, bazı köylerin sütünü ve büyük bir çoğunluğu da alamaz. Kim alır onları biliyor musunuz? Süt Kurumu alır. Orada Süt Kurumunun koyduğu taban fiyattan süt alınır, artık ondan sonrasının üzerini diğerleri artırmaya girer. Bu regüle sistemini bozduğunuz vakit ne olur? yazın çok sıcak gelir, arabanızdaki termostadı çıkarırsanız sonra kışın bir bakarsınız araba içeride kaloriferden ısıtmıyor. Sayın Güven Erdal'ın da belirttiği gibi, çiftçinin, üreticinin eline geçecek parayı nasıl diğer gelişmiş ülkeler belli bir düzeyde ayarlayabiliyorlarsa bizim de bunu ayarlamamız gerekir.

Ortam hazırlanmadığı sürece özelleştirme, doğrudan doğruya kaynak aktarımı olur, yani servet aktarımı olur. Belli yerlerdekini belli kişilere aktarırsanız, ondan sonra sıkıntı olur. Efendim servet, hiç fark etmez, A şahsında olsun B şahsında olsun, mühim değil, Türkiye'nin içinde bu; ama bu servet aktarımını yaparken toplumun, çıkarları için katlanmış olduğu sıkıntıları da topluma değer olarak döndürmek zorundasınız. Bunun için, biz gerçi burada boşuna konuşuyoruz nasıl olsa KOİ ayın 2'sinde bunu satacak, bu kadar insan burada toplanmış, bizler dinledik, onlar konuştu, nasıl olsa satılacak, ama hiç olmazsa içimizi döktük.

Prof. Dr. Ziya Gökalp MÜLAYİM- Her şeyden önce Süt Endüstrisi Kurumunun herhangi bir mal gibi özelleştirilmesini tanımam mümkün değil, yani herhangi bir malı satmak gibi Süt Kurumu, binlerce üreticiyi ve tüketiciyi ilgilendiren bir mal, herhangi bir mal değil; öyle bir malki bir çimento veya bir tekstil fabrikasını birisi alır, icabında pamuk yoktur, dışarıdan getirip işletir; ama süt fabrikası öyle değil; süt fabrikası, üreticinin ve tüketicinin gereksinimi olduğu ve üreticinin her gün süt vererek işlettiği bir fabrika. Bunu herhangi bir mal gibi özelleştirmek mümkün değil.

Özelleştirme biraz moda oldu, bu konuda hükümetlerin ne yaptığını bildiği kanısında da değilim, yani dışarıdan tezgahlı olarak Türkiye'de, yıllardır yapılmış olan fabrikaları özelleştireceğiz, özel sektör bağıyor, bütün dünya bağıyor, hükümet bağıyor,

devlet başkanları bağırıyor özelleştirilsin diye; 10 sene geçti, hiç kimsenin özelleştirdiği falan da yok; ama kamuoyu ve ekonomi sarsıldı, hiç kimse fabrika yapmak istemiyor, devlet çalışmak istemiyor.

Bu özelleştirme içinde SEK'in süt politikasını düşünmek lâzım. Türkiye'de zaten üretilen sütün yüzde 10-15'inin işlenmesi mümkün oluyor diğerleri işlenmiyor, yüzde 10-15'i biz burada tartışıyoruz, diğer yüzde 85 ne olacak, artık dünyada kaldı mı bizdeki gibi üretilen sütün, sadece yüzde 15'inin işlendiği, fabrikadan geçtiği, diğerlerini 500 sene öncesi olduğu gibi köylünün alıp tereyağ yaptığı; böyle bir toplum kalmadı. Onun için, süt politikasını toptan düşünmemiz lâzım. Bir kere sadece bu SEK olayında değil. Türkiye'nin süt politikasını toptan düşünürken, çağdaş ülkelere bakmamız lâzım. Yani bir Amerika'yı yeniden keşfetmiyoruz, süt, herhangi bir mal gibi değil. Acaba dünya ne yapıyor bu konuda, herkes üretiyor; süt içiyor, peynir yiyor vesaire. Avrupa'da adamlar sorunu çözmüş; üretici örgütlenmiş, kooperatif kurmuş, birliklerini ve fabrikalarını kurmuş, işte Türkiye'nin bütün makineleri İsveç'ten gelir, İsveç gibi makineyi üreten bir ülkede fabrikaların yüzde yüzü kooperatif, bir tane özel sektör yok. Devlet fabrikası nerede var, bir Rusya'da var, bir de bizde var. 1963'te kanun çıkarken süt olayına çok eskiden beri çok dikkatle bakmış Türkiye.

Atatürk'ü incelerken baktım, 1937'de konuşmasında diyor ki; "Biz, süt sanayiine özel bir önem veriyoruz ve bunun için kooperatiflerin kurulmasını, kooperatifler vasıtasıyla tüketiciye temiz, iyi süt içirmeyi politika olarak kabul ederiz" ancak ömrü yetmemiştir. 1963'te bu kanun çıkmış, kanuna da madde konulmuş; daha kooperatif yok özel sektör de birçok yere süt fabrikası yapması mümkün değil, devlet yapsın; ama bir madde koyalım, kooperatifler güçlendiği zaman bu fabrikaları onlara devredelim veyahut beraber kuralım. Nitekim, 1980'lere gelindiğinde ben Köy-Koop'un yönetim kurulundayım, biz bu fabrikaları almak için faaliyete geçtik on senedir kooperatiflerin üstüne binildi, nefes aldırılmadı, kooperatifler yok, süt fabrikalarını satalım; serbest piyasa ekonomisiyle satalım, İsteyen gelsin trilyonu, milyarı versin alsın. Kim alır; Türkiye'de şu anda kooperatifler merkez birliği kuracak kuramazsın, kooperatif kuracağım; kuramazsın, kooperatifler kendi derdinde. Özel sektör alsın diyor, özel sektör de almıyor, kârısını alırım diyor, kârsızını almam diyor haklı olarak. Kârısını satıp kârsızı kalınca ne olacak? Türkiye'nin süt politikası çözülmüş olmayacak ve böyle bir durum da devam tabii.

Önerim; devlet, bu süt politikasını çözmek istiyorsa kooperatiflerden başka bir çarenin olduğu kanısında değilim. Çünkü bugün biz İsveç, Norveç, Finlandiya ve Danimarka'nın bugünkü düzeyine belki 50 sene sonra geleceğiz. Yani, bizim 50 sene sonra geleceğimiz düzey de tamamen kooperatifle. Demek ki biz çağdaş bir toplum olduğumuz zaman 10-30 sene sonra, bugün özel sektöre satsak veya yüzde 85 istenmeyen sütü de kooperatifler vasıtasıyla alacağız, belki özel sektörden satın alacağız. Yarın özel sektör daha kârlı alana gidecek, elindeki fabrikaları kooperatiflere devredecek. Bunu böyle yapma yerine, Türkiye'de mal mı kalmadı satacaksınız, ki sattığı malın da çok yanlış olduğu kanısındayım, mirasyedi gibi sattığı kanısındayım.

Çünkü satıyor yatırıma yönelmiyor. Şimdi süt fabrikasını satacak götürüp de süt kooperatiflerinin gelişmesine mi verecek parayı; hayır borcuna ödeyecek. Almış dışarıdan mirasyedi, iç borç almış; nasıلكi bir adama miras kalır, borçları ödeyemez, babasının malını satar satar yer, aynen devlet, süt fabrikalarını satıp da şöyle ciddi olarak dese ki, tamam ben süt fabrikalarını satıyorum, sonra kooperatiflere yeni fabrikalar kurduğacağım, sütün yüzde 85'i işlenmiyor, bunu buraya aktaracağım diyemeyebilir, tamam de-

rim, ciddi bir olay, beraber konuşulur, hakikaten şu fabrika satılır, öbürüne yatırılır; bu tamam, ama böyle bir olay yok, Satıyor borçlarını ödüyor. Böyle süt gibi Türkiye'de binlerce üretici ve hepimizi tüketici olarak ilgilendiren bir konuda bir hükümet bu kadar gayri ciddi olamaz.

Böyle bir şeyi savunması mümkün değil. Gazetede iki de bir ilân, sanki ev arsa satıyor; 28 tane süt fabrikası, açık artırma, 7 milyar, 5 milyar paraları yatırım gelin ihaleye girin; olacak iş değil. Süt fabrikasını aldınız, üretici dedi ki süt vermiyorum, ne olacak; üreticiyle işbirliği yapmadan... Tamam sütü Amerika'dan getirip burada işleyeyim, mümkün mü? Onun için, o bölgedeki insanlarla işbirliği yapılacak. Bunu koordine edecek de hükümettir, devlettir.

O halde ne yapılabilir? Devlet, süt fabrikasını şu anda işletemiyorum, çok zarar ediyorum diyorsa elinden çıkarabilir; kooperatifler de bir araya gelir, kooperatiflere karşılıksız olarak, hibe eder. Çünkü 1960-1965'lerde yönetmelik çıkarmıştık, süt mandırası köy kooperatiflerine yüzde 70'ini hibe olarak veriyor, yalnız hibe olarak vermesi değil, işletme kredisi de lâzım. Onu borç olarak verir, mümkünse hayvancılığa verdiği gibi faizsiz verebilir veya düşük faizle verebilir. Besi hayvancılığına trilyonu veriyorum diyor, önemsiz demiyorum, önemli, ki onun da yanlış olduğu kanısındayım; yani faizsiz kredinin o besi hayvancılığına tekrar geri döneceğine inanmıyorum, ama veriyor, öbür tarafta süt üreticisine geldiği zaman, hayır efendim, sen alacaksın faizle gel, peşin parayla al bu fabrikayı diyor. Bu olacak şey değil. O zaman işletme kredisini de verir ve bu iş planlara uygun 5-10 yıl içinde... ve bu yapılmayan bir şey değil. 4 sene önce İtalya'ya gittim, böyle batan fabrikalar var, fabrikaları kurtarıyor. Bizde devlet kurtarıyor. Bizde bir tarafta özelleştirme; bir taraftan da bir fabrika güçlüğü girdi mi devlet satın alıyor, işte Güney Sanayii, parayı veriyor kurtarıyor; ama kooperatifler battığı zaman hemen el koyuyor. 1980'de Köy-Koop'un 100 milyonu var, Ziraat bankası 12 katlı binaya el koyuyor.

Avrupa'da fabrikalar sıkıntıda, devlet özelleştiriyor, ne yapıyorsunuz dedim; "İşçiler kooperatif kuruyorlar, biz onlara fabrikayı veriyoruz, ayrıca işletme kredisi veriyoruz ve bunlar yürütüyor" dedi. Bizim Türkiye'de olduğu zaman kendisi alıyor, sen niye böyle yapıyorsun dediğim zaman "Devlet olarak alsam ben devlet olarak zarar etmeye devam edeceğim, hiç olmazsa işçiler alıyor bunu yürütüyor" dedi.

Sayın Genel Müdürümüz son iki senede zarar ettiğini söylüyor, muhakkak elimden çıkaracağım diyorsa devlet, bunu kooperatif sistemi içinde düşünmeli, yalnız bu fabrikalara değil, öbür işlenmeyen yüzde 85 süt olayına da bakmalı. Doğu Anadoluyu kalkındıracağım diyor, nasıl kalkındırarak, özel sektör gitmiyor; orada mecbursunuz kooperatifleri örgütlemeye, fabrikaları orada işletmeye. Doğu Anadoluda özel şahıs işletemez. Sayın Taciroğlu anlattı, oradaki mekanizma var, tefecilik sistemi var, onu aşmanız lâzım, onu aşmanın yolu kooperatifçilik. Avrupalı geçen yüzyılın sonunda bunu aşmış, biz de çağ atlıyoruz geliyoruz, biz bu sorunu 2000 li yıllardan sonra nasıl yapacağız diyeceğiz. Devletin bu olayı biraz daha ciddi düşünmesi lâzım. Bu kadar acele etmeyip, kooperatifler bugünkü güçsüz durumdaysa, bunu da yapan devlet olduğunu hepimiz biliyoruz, devlet müsaade etmiyor. Bu sisteme devlet biraz daha ciddi baksın ve tarım politikasını üreticilerle oluştursun. Devletin bir hatası da Türkiye'de, sanayi politikasında kentsel alandaki sanayi ile kırsal alanı karıştırıyor. Kentsel alandaki sanayi başkadır, kırsal alandaki başka, kırsal alandaki sanayi, 3,5-4 milyon çiftçiyle, yüzde 40 nüfusla beraber oluşturuluyor. Devletin aynı kafası Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin fabrikalarını satayım diyor. Devlet de çok meraklı satmaya. Hepsini sat; ama bu-

nun yerine yeni yatırımları oluşturacaksın sat, yoksa satıp iç ve dış borca ödeyip, saçma sapan masraflar yapıyorsun; o zaman, devlet daha dikkatli harcasın ve bu şekilde satıştan elde ettiği parayı yatırıma yönlendirsin. Süt olayında başka bir çözüm görmüyorum.

Dr. Necdet Cemal ÇİZMECİ- Sayın büyüklerimizden birisi söyledi. TBMM KİT Komisyonunda Sümerbankın görüşmesi yapıldı, oradan öğrendiğimize göre, Sümerbank Yönetim Kurulunun özelleştirme bakımından kendisine yetki verilmiş durumda. Gerçi 2 Temmuz'a kadar satılacak diye KOİ öylesine bir karar almış olabilir, ama bir misal olmak üzere TSEK'e de böyle bir yetki verilemez mi şeklinde görüş sunuyorum.

Yer seçimi konusuna benim de itirazım var, bir de iş seçimi konusu vardı; peynir ve tereyağ fabrikaları veya süt mamülleri fabrikaları diye kurulmuştur. Peynir ve tereyağ, yani yoğurt, süt, ayran dondurma isteyen, kısa sürede nakte çeviren tesisler var; bir de sizin dediğiniz 17 tane, bir kısmını da kapattığımız fabrikalar peynir ve tereyağ fabrikasıdır. 7-8 kilo inek sütünden bir kilo peynir elde edecek, üç ay olgunlaştıracak, ondan sonra satacak. Halen bütün bunlar üretiliyor. Yani, tüm bunlar hayvancılık kongresinin içinde olması gereken konular, ama cesaret aldım ki, her şey hayvancılıkla içiçe biz bunlara halen sanayi diyoruz; yem, süt ve et. Avrupa Topluluğunda bunlar tarımın içinde, bunlar sanayi değil, AT Roma Anlaşmasında bütün bunlar tarım ürünüdür, yani konuşulması gereken pek çok konu var, ama AT'nin tarıma yön verme ve garanti fonu var, Türkiye'de de böyle bir teşkilatın olması gerekirdi, çok geç kalınmıştır, bunu arz ediyorum.

Bir İzleyici - Biz Türkiye fertleriyiz ve bizim de kendimize göre kafa yapımız var, bazı alacağımız şeyler ama, aynı zamanda bizim kafamızda da çok olan şeyler var diğer ülkelere karşın. Bugün İngiltere 1980 lerde özelleştirmeye gitmiş, Türkiye de bunu kopya etmek istemiştir, fakat İngiltere'deki özelleştirmenin İngiltere'ye faydası fazla olmuştur. Bugün İngiltere bir resasyon yaşamaktadır ve Avrupa'nın birçok memleketi aynı durgunluğu yaşamasına rağmen, Türkiye'de yüksek enflasyon olmasına rağmen, Türkiye bu resasyonu daha az dalgalı olarak geçirmektedir.

Sayın konuşmacıların söylediklerinden anladığım kadarıyla, özelleştirme, yönetimin özel sektöre geçmesi anlamında. Avrupa bazı özelleştirmeleri yaparken bütçe açığını kapatmak için, nakit sokmak amacıyla yaptı. Kârsız çalışan işletmeleri daha fazla kâra geçirmek amacıyla yaptı; ama bugün Türkiye'de zaten yönetim sisteminde bir değişiklik var. Bugün Osmanlı İmparatorluğundan cumhuriyet dönemine geçildiğinde ilk önce din ve siyaseti ayırmıştık, 1980'lerde siyaset ve yönetimi ayırmaya başlamışız. Bugün SEK zarar etmeyecek

İster özel sektör olsun, ister devlet sektörü olsun, hangi sektör olursa olsun bizim özelleştirmeye, genelleştirmeye, bu tip terimlere ihtiyacımız yok; biz adamı işe alma değil, işe adam almamız, Teşekkür ederim.

Bir İzleyici -Sayın Başkan, muhatap yok burada, KOİ yok, mademki iktidar milletvekilini buldum, sorularım tek konudur, o konuda da yardımcı olunmasını rica edeceğim.

Şu anda, ben hukukçuyum, süt teknolojisiyle ilgili arkadaşları dinledikçe cahilliğimi, o konudaki bilgisizliğimi gördüm, çok teşekkür ederim, sütün önemini gördük; ama burada değerli konuşmacılar TSEK'in özelleştirilmesinin pek doğru olmadığı kanatında

olduklarını belirttiler ve bu arada diğer bir konuşmacı da bu nasıl oldu diye merak ediyor. Ben de uzun süredir merak ediyorum.

Uzun yıllardır Ziraat Odaları Birliği Başkanlığını başarıyla yürütmüş olan Değerli Başkanımız da burada, dünya süt gününün tam bir gün öncesinde özelleştirme kararı çıktı, orada bir Denizcilik Bankası da vardır, geriye kalanları tarım grubuydu; süt, yem, Et ve Balık, ORÜS. Onlar niye çıktı merak ediyorum.

Özelleştirmeye ilişkin konuşmalardan da şunu anlıyorum; devletin enflasyonu indirmek için ve bütçe açığını kapamak için özelleştirmeye gittiği ifade ediliyor; SEK'in değerlendirilmesinde 1,5 trilyonluk bir mal varlığı var, hepsini satsa devletin açığının ne kadarını kapatır bilemiyorum.

Bir de bu özelleştirme nasıl yapılıyor? Gazetede 2 Temmuzdaki teklifte, herkes teklifini verecek alacak, eksiltme mi, kapalı kapılar ardında eksiltme mi bilmiyoruz. Bedava mı verilecek, parayla mı verilecek belli değil. Bir de bu işin hukuki yapısı nasıl?

TSEK, şimdi Süt Endüstrisi Anonim Şirketi. Bunun içinde çalışanların hukuki durumu ne olacak?

Satışla ilgili işlemlerde KOİ, biraz önce Sayın Güven Erdal'ın dediği gibi, bir emlak bürosu gibi satıyor, bu işin altyapısını da getirecek mi?

Sayın milletvekilimiz bu konularda da cevap verirse memnun oluruz.

Sayın Usumi, hep demokratik baskı gruplarından bahsettiler; Süt Kurumunun bir yıldır özelleştirilmesi lafı ediliyor, basında sizin yazılarınızın dışında pek fazla detaylı bir yer bulamadık TSEK ile ilgili. TSEK'in bu şekilde satışına karşı, demokratik baskı grupları ne zaman sesini çıkaracak ve cevap verecek?

Osman ÖZBEK (Konya Milletvekili) - Sayın Başkan, değerli dinleyiciler; benim ekmeğim süt üretiminde, süt olunca hemen gelirim, duramam; dün gelemedim, özür dileirim, İstanbul'daydım.

Türkiye'de süt içilmiyor, süt tüketimi arzu ettiğimiz seviyede değil. Bugün buraya gelenlerin kaç tanesi süt içti diye sorsam belki bir iki kişi çıkar, ben de içmeden geldim.

Hayatım bu konuda çalışmayla geçti. Bu TSEK'in kuruluşunu iyi bilirim, işleyişini iyi bilirim, Türkiye'de neler yapılmak isteniyor, ama nereye geliniyor, bunları hep birlikte görüyoruz.

TSEK'in başlangıcında rahmetli Sırrı Atalay vardı Kars Senatörü. Ben, İstanbul'da iki tane süt fabrikası kuruyordum, Süt Müstahsilleri Cemiyetinin Başkanıydım İstanbul'da. Fabrikaları temin etmiştim, 27 milyon dolar kredi temin etmiştim, dış ülkelere de gidip gördüm nasıl yapıldığını, ama hükümet değişti ve ne o para alındı, ne o fabrikalar UNICEF'ten hibe olacaktı, onlar da alınmadı, İstanbul Süt Fabrikasının yerini aldım, Tarım Satış Kooperatifi kurdum, Sırrı Atalay çağırıldı: "Ben Kars'ta fabrika kurduğum, sen İstanbul'da kuruyormuşsun, ben devlete kurducağım," dedi. Ben kooperatif kurdum, süt tarım satış kooperatifi, geleyim Kars'ta da kurayım, Balıkesir'de kurdular. Manisa'da var, Süt Birliğine gidelim, bunu devlete mal etmeden özel sektör olarak kooperatiflerle yapalım dedim. Muvaffak olmadım.

1963 yılında Süt Endüstrisi bu şekilde bir kanun halinde çıktı. Bunun hikâyesi, devlet tarafından kurulacak fabrikalar, o bölgelerde kurulmuş kooperatifler varsa onlara devredilecek, devlet başka vilâyetlere gidip oralarda kuracak. Kurulmuş kooperatif yoksa kooperatif kurarak onlara devredecekti, esas buydu. Başlandı, ilk defa üç ilde kurulmaya, sonradan yönetimde bazı sektörlerin güçleri, biz işletelim, bizim sektörümüz bunun yöneticisi olsun gibi durumlarla karşılaştık ve devletçilik süt endüstrisine de girdi.

Çiçeklerde isimleri olan özel sektör var burada, ondan sonra özel sektör de gelişti, ama hangi özel sektör süt endüstrisine girdiyse daima zarar etmiştir. Holdingler diğer kazançları buraya aktararak devam etmektedirler.

1980 yılı geldi, ihtilal oldu. Ulusu Hükümeti kuruldu, mazot alacak para yok, ihracata dönük bir politikayla hayvan mahsulleri ihracına yöneldik, rahmetli Özal ile o vakitler görüştük, bu kadar hayvan ihraç etme, ihracata da prim veriyorsun, tüccarı teşvik ediyorsun, elimizde artık damızlıklar da kasaplık gibi gitmeye başladı. Yarın öbür gün Türkiye peynir açığı, tereyağ ve süt açığına muhatap olacak, bunları arayacağız dedim. "Bana para lâzım" dedi ve 1981 yılında 400 milyon doları geçen bir ihracat, 1982'de 495 milyon dolarlık hayvan ihraç edildi. 1983'e geldik süt fiyatları arttı, hayvan azaldı; çünkü süt veren hayvan da kesim için ihraç edildi. 4200 dolara tonu et ihraç edilirken, bizim tüccarımız 1950 dolara Libya'ya et teklif etti. Nasıl ediyorsunuz dedim, "Biz başka şeyler ihraç ediyoruz, 30 milyon dolarlık bir ihracatı doldurmak için 1 milyon dolar ihracata ihtiyacımız var, devletten 30 milyona göre ihracatta prim alıyoruz, 29 olduğu için primimiz çok düşük oluyor, bedava da versek, 1 milyon dolarlık ihracatla biz bunu devletten kazanıyoruz, aradaki farkı."

Böyle böyle geldik. 1983'te seçim, davacı olduğumuz kadı oldu, 1984 Haziranında Türkiye'de peynir ve tereyağ fiyatları yükseldi, et fiyatları yükselmeye başladı, üretim durdu, üretim kaynağı kurudu ve dolayısıyla serbest pazar ekonomisi de yerleştirilmeye çalışılıyordu ve ithalata yol açıldı.

Tacıroğlu Bey de getirdi, tüccardır, getirecektir; düşük fiyatla Avrupa'nın sübvansiyonlu, stoklarını Türkiye'ye getirirken hayvancılık sallandı. Yeni ümitlerle fabrika kuran özel sektör de bundan payını aldı. O arada kamu kuruluşlarının zararlarına karışmamak için bunlara kendi yağınla kavrulun diye talimatlar verildi. Erdal Beyin ne çektiğini ben iyi bilirim; yüksek faiz politikası Türkiye'de enflasyon yüksek; bu fabrikaları çalıştırmak için yüksek faizlerle alınan paralarla bu müesseseler çökmeye başladı, o arada IMF'nin tazyiki, devlet küçülsün, kamu kuruluşları özel sektöre devredilsin, derken, kambur halinde olan Tarım Satış Kooperatiflerinin durumları göz önüne getirildi, onlar sözde çiftçi kooperatifleri, tüm mülkü çiftçinin, ama beri yanda et, süt ve yem sanayii gibi tamamen devlete ait sermayesi olan kuruluşlar da bunların içine dahil edildi.

Tarım Satışlar tasfiye edilemedi, onlar da yüksek faiz politikasıyla ezildiler, bir de istihdam politikasıyla boğuldular.

Biliyor musunuz ki Ziraat Bankasının tarıma verdiği 32 trilyon plasmanın yalnız 5 trilyonu çiftçiye verilir, 27 trilyonu Tarım Satış Kooperatiflerine verilir, çiftçiye kredi verilir... O, yüzde 70 faizle verilir, belki yüzde 75, ama 5 trilyonu da yüzde 34-45 arası.

Arkadaşlar, geçenlerde Mecliste grupta bir konuşma yaptım. TSEK fabrikaları blok halinde satışa çıkarılmıştı; Sayın Başbakana, ne oluyoruz dedim; ANAP'ın yanlış politikasıyla-ben şimdi ziyasimim, beni hiç kınamayın, siyaseti de seven bir insan değilim, işte düştüm, Meclise geldim,-12 yıl mücadele ettiğim meselede muvaffak olamadım. Meclise geldin, şimdi ne yapıyorsun diyebilirsiniz; vaktim olursa onu da söylerim; ama şimdi dedim ki; ANAP'ın bıraktığı mirası, özelleştirme meselesine hemen çiftçinin sigortası olan ET Balık Kurumundan, Süt Kurumundan başladınız. Yanlış yapıyorsunuz, yanlış yapıyoruz. Bundan birkaç ey evvel satışa çıkan Süt Kurumunun blok satışı dolayısıyla, demin arkadaşım söyledi, Trakya'da Çanakkale ve bazı kazalarda kaymakamların riyasetinde köy birlikleri vardır, 20-80 köyün bütün imalatçılarını, o arada fabrikatörleri Süt Endüstrisininin ilgililerini çağırırlar, sütü ihale ederler, üç köyün sütü

birisine, beş köyün sütü birisine; aralarında anlaşılın bir fiyata verilir. Süt Endüstrisi Kurumu satışa çıktığı için o yere gitmediler, Babaeski'ye, orada özel sektör geldi sütleri almadı. O gün kaldı, Özel sektöre bir şey söyleyemezsiniz. Niye gitmiyorsunuz dedim, "Fabrikalar satılacak, biz onlara bağlantı yaparsak ne olur, başkasının işleteceği fabrika için ben burada bağlantı yapamam" dedi İstanbul Fabrikası Müdürü. O da haklı. Sütler elde kaldı. Tekrar rica ettik fabrika yeniden gitti oraya, sütleri aldılar ve piyasa açıldı. Ben, süt üreticisiyim, fabrikaya vermiyorum, ama cemiyet başkanı olarak bu kadar sene Ziraat Odalarında bulundum, süt fiyatını TSEK'e artırdığım zaman özel sektör süt fiyatını artırır, SEK artırmazsa fiyatı, özel sektör durduğu yerde fiyatı artırmaz. Bu ticari bir iş, ama SEK bizim sigortamızdır, SEK artırdığı vakit biz ancak bir nefes alabiliriz. Bu konuda geçenlerde grupta Sayın Başbakana, bir süre için çalışan SEK fabrikalarını satmayalım, çalışmayanları kimse almaz, ama belki arsa fiyatına alırlar, orada çalışanların tazminatı verilir, başka yerde istihdam etme imkânları aranır. Süt ile etin çalışan fabrikalarını satmayalım diye bir öneride bulundum. Aradan 10 gün geçti KOİ Başkanı Üstün Sanver Beyle Petrol Şurasında karşılaştık. Yanıma geldi dedi ki; "Biz çalışan süt fabrikalarını satmayacağız Osman Bey vazgeçtik".Anladım ki, Başbakanlıktan kendisine bir şey gitmiş ama iki gündür konu gündeme geliyor. Buraya gelirken telefon ettim, birkaç gündür arıyorum, dışarıdaymış görüşemedim, bir yetkiliyle konuştum. "İlk satışta çok yüksek fiyat koydular, o fiyatlara kimse almazdı, şimdi teklif almak suretiyle" Ne yapacaksınız diyorum, onlar da bilmiyorlar. Bundan bir ay evvel çalışanları satmama karar vermişsiniz. "Efendim KOİ'de bir kurul var Başbakan başkanlığında, bunlar hepsinin satışına karar verdiler, biz vasıtayız" dediler, ama bu yüzde 100 satılacak değildir diye de bir kayıt koydu.

Pazartesi veya salı günü bu konunun üzerine gideceğiz, şimdi Sayın İnönü Başbakanvekili, ona da gideceğim. Meseleyi şöyle görüyorum: Satılabilir, ama süt hayvancılığını bitiririz, et hayvancılığını da bitiririz. Bakın, faizsiz besi kredisi getirdik, her gün takip ediyorum. Orta yerde bir Et Balık Kurumu var, bir de Konya'da özel bir kuruluş var, adına ittifak diyorlar. Bütün et endüstrisi talip olmadı faizsiz besi kredisine, ama çiftçi yapmak istiyor. Umum Müdürle görüştüm, "3,5 milyon baş hayvan beslemek için bize müracaat var" diyor, "ben, bunun ancak 300 binini sığır olarak besletebilirim, 200 bin de koyun besletebilirim, o kadar kesip satabilirim" diyor Et Balık Kurumu. Özel sektör de girmiyor, ama beslemek isteyen 30 bin çiftçi var, onlar da 3,5 milyon baş besleyeceğiz diye müracaat etmişler. Eğer dengeyi sağlayamazsak her şeyi alt üst ederiz.

Süt, besiciliğin temelidir, biz bunları hep biliyoruz, fakat şimdi özelleştirme meselesine tutulduk. Devlet kendi elindekini çıkarsın, işte özelleştiriyorum diye bir şey yapsın yahut da bu yüklerden kurtulalım, ondan sonra da tarım satışları düşünelim diye fikir sahibi olanlar muhakkak ki vardır.

Biz, Mecliste bu konuları arkadaşlarımla birlikte değerlendirerek memleket yararına ne varsa, parti farkı gütmekten, diğer arkadaşlarımla birlikte meseleyi müdafaa edeceğiz, sonuna kadar müdafaa edeceğiz; çünkü bu memleket bizim. Dışarıdaki fikirlerle Türkiye idare edilemez.

Serbest pazar ekonomisi geldi Türkiye'ye. Sayın Taciroğlu'nun ifade buyurduğu gibi, 2,7 milyar dolardan 15 milyar dolara çıktı Türkiye'nin ihracatı, ama tarım konusunda yüksek faiz politikası, ucuz ürün ithalatıyla rekabet edilemez durumlar, içeride üretimi durduracak tedbirlerle Türkiye'de ekonomiyi büyütmek mümkün değil. Bunun neticesini hep birlikte izleyeceğiz. Bırakıyoruz.

Bana sual soran arkadaşına bu kadar cevap vereyim; çünkü, bu özelleştirmenin, teklif almak suretiyle nereye ne şartlarla yapılacağını onlar da bilmiyorlar. "Teklifler gelsin bakalım, bir değerlendireceğiz" diyorlar. Durum bu kadar flu vaziyette gidiyor, her halükârda bir aydınlığa kavuşturacağız. Memlekete ne yararlıysa onun üzerinde olacağız. Özel sektör hamle yapmak istiyor, özel sektöre yardım etmek durumundayız, bu fabrikaları tarım kooperatiflerine verebilir miyiz, çiftçi daha üretimini dengeleyememiş. Az evvel Konya'dan çiftçiler geldi, kooperatif kurmuşlar, 100 çiftçi bir araya gelmiş kalkınma kooperatifi kurmuş, Konya'da 80'den fazla var. Bize kredi verin, bu hayvanları alalım diye 100 çiftçi birleşmiş, 2'şer hayvandan 200 hayvanlık bir kooperatif sistemi kurmuşlar. Zaten üretim köylü biriminden başlayacaktır, ondan sonra entansif işletme yapmak isteyenleri de destekleyelim. İşte besi, 10 hayvandan 200 baş hayvana kadar büyükbaş beslensin diye projeyi bilhassa iki ay geciktirdim, düzgün olsun, küçük üretici de beslesin, büyük üretici de mahrum kalmasın dedik. Koyunda 200-400 baş arasındakilere kredi verelim dedik, talip olan var, fakat bu konuyu hazırlayıp istifadeye sunacak bir sistemi de daha tam manasıyla oturtamamışız. Özel sektör et sanayiinde girmiyor konuya, sıfır faizli olmasına rağmen.

Tarımda yapılacak çok işlerimiz var. Niye yapmıyorsunuz? Bilmiyorum yapacağız, yapmaya mecburuz daha doğrusu. Tarımı ne planlayabildik, ne tarımın derdine eğilebildik. İnşallah böyle toplantılarla orta yere çıkan müspet fikirler bize ışık tutacak. Ben bu kanaatteyim.

Ömrümüzü hep tarımda geçirdik ve tarımcı olmakla da iftihar ediyorum, ama ilâniha-ye hep ümitle geleceğe bakıyoruz, bir oh dediğimizi de görmedim.

Mahir GÜRBÜZ (Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı)- Teşekkür ederim Sayın Başkan. İzleyici avukat beyefendinin "Baskı grubu olması gerekenler ne yapıyor" sözünden esinlenerek, Odamız çalışmalarına yönelik bir değerlendirme konusunda kısa bir açıklama yapma gereğini duyuyorum.

Kimi çevrelerde Türkiye'de on bini aşkın ziraat mühendisi işsizken bir meslek örgütü olması gereken Ziraat Mühendisleri Odası, niçin tarım üreticisinin derdini kendisine dert ediyor, destekleme politikasını tartışıyor; niçin sütçülüğü tartışıyor türünden eleştiriler alıyoruz. Kuşkusuz meslek odasının önceliği, birincil önceliği kendi mesleki sorunlarının, kendi meslek haklarının, meslektaşlarının sorunlarının çözümlerini araştırmak, sahiplenmek ve bu konuda ciddi çalışmalar yapmaktır.

Biz, aklımızın erdiğince, gücümüzün yettiğince görev süremiz boyunca giderek bir karabasan haline gelen öğretim ve istihdam sorunu konusunda önemli çalışmaları örgütlemeye çaba gösterdik. 30 yıl boyunca gündeme gelmeyen ziraat mühendisliği yetki tüzüğünü birçok güçlüğü aşarak çıkarmayı başarabildik.

Zirai mücadele alanında çok önemli istihdam kaynağı yaratacak iki yönetmeliği kısa süre önce hazırlayarak bakanlığa sunduk ve gerçekleşmesini sağladık.

Kuşkusuz kamu istihdamı artık değil bizim dalda, hiçbir mesleki alanda ciddi bir çözüm olarak görülüyor. Bir ülkede nüfus yüzde 2,5 artıyorsa, bir ülkede her yıl üniversite kapısında yeni yüzbinler dikiliyorsa ve o ülkede üreten sektörler sanayi, tarım ve hizmetler sektörü büyümüyorsa, gelişmiyorsa o ülkede okumuş işsizliğin olması son derece doğaldır ve okumuşlarımızın büyük çoğunluğu da üniversite kapısına giderken, dört yıl sonra kamu görevlisi olmayı umut ediyorsa ve mezuniyetten sonra da bu beklentisini sürdürüyorsa bu işsizlik buyutunun büyümesi de doğaldır.

Biz, son tahlilde bu sorunun çözümünü Türkiye'nin kalkınmasında, tarımcılar özelinde de Türkiye tarımının kalkınmasında, yapı değişmesinde, tarımcının örgütlenmesinde ve tarım sektörünün bizzat kendi içinde bu istihdam ihtiyacını duymasında görüyoruz. Türkiye, tarımla kalkınacaksa, Türkiye tarımı yapı değiştirecekse, bunun belirleyici ön koşulu da teknolojiyi yeterince ve doğru kullanmasıdır. Teknolojiyi de ancak bu tarım sektörü kendi bünyesinde doğrudan tarımcıyı barındırarak gerçekleştirecektir.

O nedenle ki, kısa vadeli çözümler için gerçekleştirdiğimiz çalışmaların yanında, meslektaşlarımızın hizmet ettiği tarım sektörünün sorunlarını ele almayı, dahası çözümlerini araştırmayı kendimize görev sayıyoruz. Çünkü, son tahlilde, meslektaşlarımızın da sorunlarının çözümü, tarımın sorunlarının çözümüyle son derece bağlantılıdır ve özdeşdir.

İşte Sayın avukat beyefendinin "Baskı grupları niçin harekete geçmiyor?" sorusundan esinlenerek söylediğim bu görüşleri şu ifade ile noktalamak istiyorum: Biz, Ziraat Mühendisleri Odası olarak, son 5-6 yıldan beri bu tür platformları çok sık gerçekleştiriyoruz ve iddia ediyoruz, Türkiye'de tarımı bizden başka tartışan hiçbir örgüt yok, buna Ziraat Odaları Birliği dahildir.

Biz, bu çalışmalardan ortaya çıkacak, çoğulcu yapılardan, çoğulcu sentezlerden ortaya çıkacak görüşleri, doğru görüşleri gündeme getirmeyi, yönetim erki olanlara götürmeyi daha doğru bulduğumuz için bu tür çalışmaları yapıyoruz. Kulaktan dolma kimi yüzeysel eleştirilerle yetinmeyi doğru bulmadığımız için bu tür çalışmaları yapıyoruz ve bu tür platformlarda üretilecek sonuçları ilgililere götürmeyi daha sorumlu bir davranış olarak görüyoruz.

İki günden beri bildirileriyle, tartışmalarıyla çalışmamızı boyutlandıran, ilk üreticiden sanayiciye, pazarlamacıdan tüketiciye kadar, bilim insanından kamu yöneticisine kadar sektörde görevli, fonksiyonu olan herkese ve her kesimin değerli temsilcilerine şükranlarımızı sunuyoruz.

İki gün boyunca eksilmeyen bir ilgiyle toplantımızı izleyen, dahası, katkılarıyla, sorularıyla zenginleştiren değerli izleyenlere minnetlerimizi sunuyoruz; meslek toplumlarını, hepinizi saygıyla selâmlıyoruz.

BAŞKAN-Arkadaşlarımız da ifade ettiler, ama 3,5 saat sonra bir gerçek ortaya çıkıyor: SEK'in satılmasını isteyen yok, yani ilanları var, satalım diyenler var, bir KOİ var, onun Başkanı Üstün Sanver var, diyor; kendisiyle bir özel tartışmamız da var, burası yeri değil, anlatmama gerek yok; yani ben bir yazımda "Üretici de, tüketici de, sanayici de, hiç kimse KOİ'yi güvenmiyor. Eğer satışları KOİ yürütecekse, bunun altında herkes bir şey arıyor, yani bu neden oluşmuş; bir şeyden oluşmuş, durup dururken oluşmamış" diye yazdım. Bana uzun uzun açıklamalar göndermiş, daha tam okuma fırsatını da bulamadım; ama acayip bir şey dönüyor ortada.

Önce düşündüm, dedim ki, bu özel sektör acaba kap gidelim diye mi düşünüyor dedim, istemiyorlar, bir şey var ortada. Bir numara mı diye düşünüyorum, "Hayır istemiyoruz" diyor. Zaten her şey ortaya çıkacak 2 Temmuzda, istemiyoruz diyenler katılacak mı katılmayacak mı, teklif verecek mi vermeyecek mi ? bilmiyoruz, sonradan vazgeçtim mi diyecekler onu da bilmiyoruz.

Değerli arkadaşlarım, bağışlayın beni, ben gazeteciyim, böyle şeylere pek fazla aklım ermez, ama sizden öğrenip bir şeyler yazmaya çalışıyorum, ama çok dolaşıyorum, çok yer geziyorum. Toplantıya gelmeden önce İstanbul'da iki gün kaldım, tam 34 gün Egeyi taradım; Muğla, Denizli, Aydın, Manisa, bir gün Sayın Özbek'in bölgesine de gideceğiz

inşallah, Konya'ya. Balıkesir, kısmen Çanakkale ve dönerek geldik ve süt üreticileriyle temas etmeye çalıştım. Herkes bu bilince varmış.

Baskı gurupları oluşsun, ama Türkiye'de bir kamuoyu oluşturulmuş, bunu ben yaşadım. Herkes bu işe karşı çıkıyor; süt üreticisi çok karşı çıkıyor ve tabii şimdi anlattı, ben de o bölgede dolaştım, Ege'de ciddi biçimde İzmir'deki SEK fabrikasını satın almak için faaliyet var, ben öyle gördüm, ciddi bir çalışma var, kendisi de anlattı. Başka yerlerde de var, özel sektör talip olmak istemiyor; doğaldır, zaten SEK'ten önce hayvancılığın, sütün ve etin sorunları var Türkiye'de. Onlar çözülmeyen SEK'i satsan ne olacak, satmasan ne olacak? Ama Sayın Özbek enteresan şeyler söyledi, ben de uzun yıllar milletvekilliği yaptım, ben de gazetecilikten kopmayı beceremedim milletvekilliği dönemimde. Anlaşıyor ki o da ziraatçılıktan kopmayı beceremiyor.

Güzel şeyler söyledi, ama eğer bir sıkıntı varsa ve kurt kuzuyu yemeye karar vermişse, kurt varsa bunu da 2 Temmuzda göreceğiz, ama yeniden umutlandım, çünkü Sayın Özbek milletvekili, iktidarda bulunan partinin milletvekili ve hem de bu konularda uzman. İşin üzerine eğildiğine göre zannediyorum bir hayli sayıda milletvekilini ikna edecektir. Bir hayli milletvekili ikna olursa Hükümete baskı yapılabilecektir, zaten kamuoyu SEK'in satılmamasından yana. Nasıl yana? kimse özelleştirmeye ve özzerkleştirmeye karşı değil, ama millet hazırlıklı değil; yani kim alacak, nasıl alacak, neye alacak? Bir kuruluş çıksa, kardeşim ben bunun hepsini 1,5 trilyona alacağım bana para ver; vermiyor. Ama Üstün Sanver'in kayınpederine, kayınvalidesine veya bilmem ne fabrikasını na 300 milyar lira faizsiz kredi veriyor...

Kendisi burada olmasa bile ben onu yazıyorum zaten, herkes de okuyor.

Şimdi, ben kendisini aslında önemsemek istemiyorum, ama değerli arkadaşlarım, önemsemiyoruz ama başa da çıkamıyoruz. Yani Üstün Sanver kim? Kamu Ortaklığı İdaresi, ama şimdi başa da çıkamıyoruz ve sürekli olarak, bir iki arkadaşım da söyledi, ben öteden beri yazılarımda bir şey anlatmaya çalışıyorum ve bunu inanıyorum artık tartışmalarını da yaptığımız için.

Geçen gün Bedrettin Dalan dedi ki, bizim gazetede "KİT işini, özelleştirmeyi, üç ayda hallederim" dedi, altında da diyor ki, "TAŞ'den T'yi atarım AŞ, biter bu iş, ne yapacaklarsa yapsınlar" diyor. Türkiye'de olaya böylesine de bakan insanlar var.

Senelerden beri KİT'ler ve birlikler, hataları vardı, ama önemli işler görüyorlardı, hataları da kasten yaptırıldı kendilerine; yani devlet hem şöyle yapacaksın diyor; ona en kötü işleri yaptırıyor, para ödeyecek, parasını vermiyor, git bankaya yüzde 120 faizle para al diyor, borçlandırıyor; sonra da karşısına geçiyor, bunlar zarar ediyor, bunlar kötü işliyor, bunları satalım diyor.

Sayın Mülayim güzel söyledi, satalım da sonuç ne olacak?

KİT'ler tukaka, enflasyon bunun yüzünden, her şey onun yüzünden, fakirlik onun yüzünden, parasızlık onun yüzünden, çarpık ekonomi onun yüzünden...

Arkadaşlar, eğer bundan kaynaklanıyorsa, gerçek böyle değil, vaktimiz olsa da anlatsam, bunları araştırdım, rakamları da var bende; ama gerçek böyleyse, şimdi bazı arkadaşlarımız da "SEK iflas halinde" dedi, yok böyle bir şey.

Benim geçen yazımda da belirttiğim gibi, öyle bir tuzak hazırlandı ki SEK'e, kurt, yiyeceğim seni, çare yok diyor, gırtlığına yapışmış yiyeceğim seni diyor ve sonra onu borçlandırmaya başlıyoruz. Benim bildiğim 178 milyar da değil, ama 1990 yılına kadar hep kârda, sonra hatırladığıma göre, bir de bakıyorsunuz ki 28 milyar zarar etmiş, ama fa-raza 39 milyar faiz borcu var; faiz borcu, batağa sürüklüyorsunuz SEK'i.

Bunun bir sebebi var elbette, durup dururken olmaz.

Sayın Hocam dün burada bize bilgi verdi. Bakıyorum, Allah... her tarafa neler dağıtılmış, ne teşvikler, ne primler, ne paralar ve de düşük faizli krediler; ama SEK'e kırk para yardım yok. Hayvancılığı kurtaracağım diyorsun, hayvancılık teşvik kredisi faizsiz 700 milyar lira kredi diyorsun, ama hayvancılıkta önemli rol oynuyor SEK, yani 100 milyar lira versen SEK'i borçtan kurtaracaksın... Ver 200 milyar lira, SEK kalsın. SEK ilelebet mi kalsın; benim gazetecilikle ilgili başka araştırmalarım da var, Avrupa'da, özellikle Türkiye Gazeteciler Sendikası Genel Başkanırken yaptığım araştırmalar var. Avrupa'da basında ve başka yerlerde hiç planlama yapmadan bir tek işe başlanmıyor, bunu benden daha iyi biliyorsunuz siz de; ama bizim gazetecilik alanında özellikle bu hep yaşanmış. Gazete her gün çıkan bir şey, ama ona rağmen adam bir senelik plan, iki senelik, üç ve dört senelik plan yapıyor. Bir gün Stokholm Belediye Başkanından dinlemiştim, "50 senelik planı hazır Stokholm'un, bizim meselemiz, sorunumuz yok, bana bir şey soran da yok" dedi adam, "Geçerken yıkılanı görüyorum, yapılanı görüyorum" dedi.

Bu KİT'leri satacaksak, o zaman eğer diyorsan ki enflasyona neden olduğu için, ekonomiyi batırdığı için, milletin parasını batırdığı için diyorsan; tabii ben böyle bir şey söylemek istemiyorum, ama o zaman demir çelik var, 4 trilyon lira; önce onu sat kurtar, madem bundan kaçıyorsun, kömür ocakları var 4 trilyon, DDY var, denizyolları var; bunlar da şimdi tartışma konusu. Demiryollarını satalım, bilmiyorum alacak olan var mı, Sabancı veya Koç alır mı, çelik sanayiini alır mı? Almaz. Peki gene düşünüyorum kendi kendime, gariban bir vatandaş, diyorum ki; bu demiryollarını satsalar, Haydarpaşa istasyonuna sordum, dedim ki; "Erzurum'dan bir vatandaşımız trenle kaç gelir buraya" 118 bin liraya, otobüsle 350 bin lira; gidiş dönüş 600-700 bin liraya Erzurum'dan gelecek otobüsle, 240 bin liraya da trenle; ama oradaki ekonomik durumu hepimiz biliyoruz, demiryolunu özel sektöre devrettin mi adam 1 milyon liraya götürüp getirecek, haklı da olacak, bir şey diyemeyeceksin. Serbest pazar ekonomisi, tam. Kaç kişi gelebilecek, yani adamın seyahat özürlüğü de önleyeceksin. Bunlar çok ciddi konular. Öyle efendim, şapkayı çıkaracaksın, ötekini kenara koyacaksın, berikine bilmem ne diyeceksin, yok; hep gayri ciddi işler.

Hele SEK ile, Yem Sanayii ile işe başlayınca işin adamakıllı suyu çıktı, yani hiç savunulur tarafı kalmadı.

Şimdi SEK'e tuzak hazır, KİT'lere hazır; ekonomiyi batıran bunlar, ama ben buna katılmıyorum. Aslında hedef KİT'ler değil, dikkatinizi çekmek istiyorum. Hedef, çiftçiye yapılan destek, gizli kapılar arkasında bunlar hesaplanıyor. Herkesin gözünde bu. Bilmem ne bankasının genel müdürü diyor ki "Köylü, kentliyi sömürüyor." Halbuki hesaplarına baktığımızda görüyoruz ki, bankalar köylüyü çiftçiyi sömürüyor. Yani burada açıkça söylemek istiyorum; meselâ SEK bize 500 milyar lira kârla gelse ben kınardım genel müdürünü, ne hakkın var senin 500 milyar lira kazanmaya. Sen hem üreticiden, hem tüketiciden çaldın diyecektik.

Şimdi Ziraat Bankası 5 trilyon lira kazanıyorsa bunu bizden alıyor; Bulgaristandan, Yugoslavya'dan veya Fransa'dan almıyor bu parayı, çiftçinin kesesinden alıyor, ne hakkın var? Hani sen çiftçinin bankasıydın?..

Değerli arkadaşlarım, aslında şu anda hedeflenen zaten KİT'ler ve birlikler. KİT'ler ve birlikleri yıkarak çiftçinin desteğini ortadan kaldırmak istiyorlar, hedef çiftçi desteği. Herkesin gözü onda; yani nasıl bu desteği ortadan kaldırırız ve bunu başka kasalara aktarırız?.. Hesap bu.

Ben de politika yaptım falan, ama bakıyorum bütün parti liderleri de kıvranıyor, yani hem gerçeği görüyorlar, hem kamuoyu da şartlanmış, bu KİT'lerden kurtulunursa enflasyon düşecek diye; şimdi hepsi böyle bir tereddüt içinde, şaşkınlık içinde; iş nereye varacak. İnşallah kurt kuzu yemez; ama bu toplantıların çok başarılı olduğuna inanıyorum, mutlaka yansıyacaktır.

Sayın Özbek de burada konuştu, buradaki heyecanı da oraya yansıtacaktır. Birinci planda eğer SEK'i kurtarabilirsek diyorum, bu üreticileri destekleyen KİT'lerin de bir kısmını kurtarabiliriz. Yani, bu bizim için, hepimiz için bir sınav olacaktır. KİT'ler kal-sın diyen yok, ama biraz önce söylediğim gibi, 10 senelik bir plan yaparsın, 10 senede kimler alacak, onları tespit edersin, onları hem kendi paralarını toplamaya mecbur edersin, hem de devletin imkânlarını onlara verirsin, destekleyeceğin kredileri onlara verirsin, onları diriltirsin, on sene içinde de kaynaşarak yavaş yavaş bu işi medeni insan olarak çözersin, yani Avrupalı gibi çözersin, çağdaş insan gibi çözersin. Efendim işçiler... Ben sendikacı olduğum için işçi işine çok üzülürüm; ama sorun SEK'teki 2 bin işçinin sorunu değil; sorun, hattâ SEK ile alışveriş eden 1 milyon üreticinin de işi değil; yani biz bekleriz ki, SEK hem ayakta kalsın, hem daha da desteklensin, hem de bugünkü kapasitesini iki katına çıkarsın, hattâ bir arkadaş söyledi, hiç düşünmemiştim; onun da bir görevi var, doğuda çalışmayan, zarar eden fabrikalar orada ayakta kalsın, ne zararın olacak, 300 milyon lira; ama orada bulunan insanlar kâr edecek, kazanacak.

Değerli arkadaşlarım, ben, bu toplantının çok başarılı olduğuna inanıyorum, ama şunu söylemek istiyorum: En azından ben, toplantıyı izleyebildiğim kadarıyla çok şey öğrendim, çok değerli konuşmacılar vardı. Kendim adına da teşekkür ediyorum ve böyle toplantılar inşallah devam eder, hep gene buluşuruz.

SEK'i kurtarmak amacıyla toplantıyı kapatıyorum.

Sevgiler saygılar sunuyorum.

SEKİ KURTARMAK İÇİN
KİT'LERİ KURTARMAK İÇİN
MİLLİ İŞLER VE
TİCARET BAKANLIĞI
15 Ocak 2018
SAYI: 100/2018
KURUM: SEKİ KURTARMAK İÇİN

Ben de politika yaptım falan, ama bakıyorum bütün parti liderleri de kıvranıyor, yani hem gerçeği görüyorlar, hem kamuoyu da şartlanmış, bu KİT'lerden kurtulunursa enflasyon düşecek diye; şimdi hepsi böyle bir tereddüt içinde, şaşkınlık içinde; iş nereye varacak. İnşallah kurt kuzuyu yemez; ama bu toplantıların çok başarılı olduğuna inanıyorum, mutlaka yansiyacaktır.

Sayın Özbek de burada konuştu, buradaki heyecanı da oraya yansıtacaktır. Birinci planda eğer SEK'i kurtarabilirsek diyorum, bu üreticileri destekleyen KİT'lerin de bir kısmını kurtarabiliriz. Yani, bu bizim için, hepimiz için bir sınav olacaktır. KİT'ler kal-sın diyen yok, ama biraz önce söylediğim gibi, 10 senelik bir plan yaparsın, 10 senede kimler alacak, onları tespit edersin, onları hem kendi paralarını toplamaya mecbur edersin, hem de devletin imkânlarını onlara verirsin, destekleyeceğin kredileri onlara verirsin, onları diriltirsin, on sene içinde de kaynaşarak yavaş yavaş bu işi medeni insan olarak çözersin, yani Avrupalı gibi çözersin, çağdaş insan gibi çözersin. Efendim işçiler... Ben sendikacı olduğum için işçi işine çok üzülürüm; ama sorun SEK'teki 2 bin işçinin sorunu değil; sorun, hattâ SEK ile alışveriş eden 1 milyon üreticinin de işi değil; yani biz bekleriz ki, SEK hem ayakta kalsın, hem daha da desteklensin, hem de bugünkü kapasitesini iki katına çıkarırsın, hattâ bir arkadaş söyledi, hiç düşünmemiştim; onun da bir görevi var, doğuda çalışmayan, zarar eden fabrikalar orada ayakta kalsın, ne zararın olacak, 300 milyon lira; ama orada bulunan insanlar kâr edecek, kazanacak.

Değerli arkadaşlarım, ben, bu toplantının çok başarılı olduğuna inanıyorum, ama şunu söylemek istiyorum: En azından ben, toplantıyı izleyebildiğim kadarıyla çok şey öğrendim, çok değerli konuşmacılar vardı. Kendim adına da teşekkür ediyorum ve böyle toplantılar inşallah devam eder, hep gene buluşuruz.

SEK'i kurtarmak amacıyla toplantıyı kapatıyorum.

Sevgiler saygılar sunuyorum.

1990
MİLLÎ MİLLET MECLİSİ
11 Ocak 1990
M. Kemal Atatürk